

Honvédségi Szemle

148. ÉVFOLYAM
2020/5. SZÁM

A Magyar Honvédség szakmai, tudományos folyóirata

Kiadja: Magyar Honvédség Parancsnokság

A kiadásért felel:

Dr. Böröndi Gábor altábornagy (dr. jur.)

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD) (Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Ruszin Romulusz dandártábornok (PhD)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouthi Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD) (Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

Ágazati igazgató: Dr. Bokodi-Oláh Gergely (PhD)

Szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Gáspár Katalin

Tördelőszerkesztő: Petrezselyem Kitti

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és

Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Sokszorosítóüzem

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft.

webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható

a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

„A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Académia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az

Európai Katonai Sajtószerzők Szövetségének (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

148. ÉVFOLYAM,
2020/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Kovács László dandártábornok:

A kiberbiztonság és a kiberműveletek megjelenése Magyarország új
Nemzeti Biztonsági Stratégiájában 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Lenhoffler Péter – Nagy László ny. ezredes:

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadás hatása
az Egyesült Államok nemzetbiztonsági rendszerére 19

Molnár Gábor:

Területvédelmi elméletek és koncepciók – a területvédelem szerepe
korunk biztonságpolitikai környezetében 35

Nagy Sándor alezredes:

Gondolatok a polgári védelemről, különös tekintettel
a fegyveres összeütközések időszakának feladataira 47

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Kokics István László alezredes:

A Magyar Honvédség Parancsnokságának információmenedzsment-rendszere 58

Harangi-Tóth Zoltán őrnagy:

Egy stratégiai szintű hadijáték előkészítésének és levezetésének tapasztalatai 72

Andó Sándor ezredes:

A fokozott készenléti állapot néhány missziós vonatkozása 82

LOGISZTIKA

Balogh László alezredes:

A RAT-31DL típusú radarok üzemeltetésének kérdései 96

HADTÖRTÉNELEM

Földesi Ferenc ny. ezredes:

Fejezetek a területi katonai igazgatási rendszer történetéből.

Az 1939. évi honvédelmi törvény hatálybalépésétől

a második világháború befejezéséig 105

FÓRUM

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

Czetz János nyomában Argentínában 120

Lakatos Péter:

A fenntarthatósági szemlélet és gyakorlat egy korai példája

a Magyar Honvédségben 130

SZEMLE

Baj Attila István:

A csillagok útján

Gondolatok Törös István Farkas Bertalanról szóló könyve kapcsán 140

Hegedűs Ernő alezredes – Hannel Sándor őrnagy:

Alkotmányunk történetéről, angolul 146

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 149

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 165

ABSTRACT 172

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Kovács László dandártábornok (PhD),
az MH Parancsnokság kibevédelmi szemléelője,
egyetemi tanár (NKE HHK)

Lenhoffer Péter egyetemi hallgató
(Kodolányi János Egyetem)

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes (CSc)

Molnár Gábor, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola
doktorandusza

Dr. Nagy Sándor alezredes (PhD),
az MH Parancsnokság kiemelt főtisztje (Hadműveleti
Csoportfőnökség Műveletvezető Főnökség)

Kokics István László alezredes, az MH Parancsnokság
kiemelt főtisztje (Hadműveleti Csoportfőnökség
Műveletvezető Főnökség), az NKE HHK Felsőfokú

Vezetőképző Intézet hallgatója

Harangi-Tóth Zoltán őrnagy,
egyetemi tanársegéd (NKE HHK)

Andó Sándor ezredes, intézetvezető (MH
Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi
Igazgatóság Pszichológiai és Egészségmagatartási
Intézet), az MH főpszichológusa

Balogh László alezredes, kiemelt főtiszt
(MH Parancsnokság Logisztikai és Gazdálkodási
Csoportfőnökség Technikai Rendszerek Főnökség)

Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD),

a Veszprémi Szemle főszerkesztője
Siposné Dr. Kecskeméthy Klára (CSc) ezredes,
egyetemi tanár (NKE HHK)

Dr. Lakatos Péter (PhD), egyetemi docens
(Eduvus Egyetem)

Baj Attila István gépészmérnök,
reakorttechnika-szakmérnök

Dr. Hegedűs Ernő alezredes (PhD), az NKE adjunktusa,
a Haditechnika című folyóirat főszerkesztője

Dr. Hannel Sándor őrnagy (PhD),
az MH BHD 32. Nemzeti Honvéd Díszegység főtisztje

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Kovács László dandártábornok:

A KIBERBIZTONSÁG ÉS A KIBERMŰVELETEK MEGJELENÉSE MAGYARORSZÁG ÚJ NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIÁJÁBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: 2020. április végén jelent meg hazánk új Nemzeti Biztonsági Stratégiája, amely a „Biztonságos Magyarország egy változékony világban” önmagában is beszédes címet kapta. A korábbi, 2012-ben megjelent Nemzeti Biztonsági Stratégiát felváltó új dokumentum egy olyan megváltozott biztonsági környezetben határozza meg hazánk biztonságához való viszonyát, amelyben az egyik kiemelt terület a kibertér és az abban megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok. Ennek megfelelően érdemes megvizsgálni, hogy a kibertér és annak biztonsági kihívásai hogyan és milyen módon vannak jelen az új stratégiában. A tanulmány e szempontokra fókuszálva hasonlítja össze az új és a régi stratégiát, valamint kitér azokra a következményekre, amelyek – az új stratégiában megjelenő új kibertéri vonatkozások miatt – a kiberbiztonság és a kiberműveletek területén várhatóak mind további jogszabályok megjelenésében, mind pedig szervezeti változásokban.

KULCSSZAVAK: biztonság, stratégia, kiberbiztonság, kiberműveletek

BEVEZETŐ

A biztonságról alkotott felfogásunk és az azzal kapcsolatos percepciónk alapvető változáson ment keresztül az elmúlt közel egy évtizedben. A biztonságpolitikai helyzet Európában, de a világ számos más pontján is negatív irányban változott meg. Ez igaz a kibertérre és az abban megjelenő biztonságra is. A kibertérben az elmúlt években bekövetkezett robbanásszerű fejlődés természetszerűleg magával hozta a kiberbiztonság változásának és annak más biztonsági területekre gyakorolt, sok esetben szintén negatív hatását is.

Ezek a nem mindig pozitív változások indukálták többek között egy új nemzeti biztonsági stratégiai dokumentum elkészítését. 2012-ben született meg hazánk korábbi Nemzeti Biztonsági Stratégiája (NBS 2012),¹ amely az akkori biztonsági környezetet és biztonsági felfogást mutatta be, illetve képezte le, majd ezekre kereste azokat a megoldásokat – stratégiai irányokat –, amelyekkel az akkori kihívások kezelhetők, a veszélyek pedig csökkenthetők voltak.

A kibertér vonatkozásában szükséges hangsúlyozni, hogy a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégia korszakosnak volt nevezhető, mert ebben a legfelső szintű biztonsági

¹ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny 2012/19., 1378–1397. https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 05.)

dokumentumban szerepel elsőként a kiberbiztonság² markáns biztonsági kihívásként megfogalmazva. Ezt megelőzően – bár szakmai oldalról a kétezres évek elejétől természetesen folyamatosan jelen voltak a kibertéri veszélyek és kihívások kezelésének szükségességét bemutató elképzelések és felvetések – azok nem a hivatalos, ágazati stratégiai irányokat legfelsőbb szintről meghatározó dokumentumban, a nemzeti biztonságot meghatározó stratégiában lettek kinyilvánítva.

A 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégia a hazánkat érintő biztonsági fenyegetések, kihívások és azok kezelésének számbavétele, illetve meghatározása során a kiberbiztonságot már mint önálló területet határozza meg. Ugyanakkor a kiber kifejezés összesen csak hat alkalommal szerepelt a dokumentumban. Ezzel szemben az új, 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégiában már 33 alkalommal találkozunk vele különböző kontextusokban. Talán ez a statisztikai szám is igazolja a kiberbiztonság és a kiberműveletek elmúlt időszakban megnövekedett szerepét és jelentőségét.

Jelen írás a két stratégiát kibertéri szempontból elemzi röviden, majd az új stratégiából a közeljövőre vonatkoztatható szükséges jogszabályi és szervezeti változásokról kíván néhány tényezőt felvillantani. A tanulmány mindezeket természetesen a szerző szemszögéből, illetve a szerző számára fontosnak vélt tények mentén teszi meg.³

Ez a kép azonban nem lehet és nem is lesz teljes, hiszen az új Nemzeti Biztonsági Stratégia az olyan ágazati stratégiák újradefiniálását is indukálja, mint a Nemzeti Katonai Stratégia és a Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia. Ez utóbbi dokumentumok jelen tanulmány írásakor a kidolgozás fázisában vannak, így azok – kibertérre vonatkozó – megállapításait természetszerűleg még nem tartalmazhatja.

A 2012-ES NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIA ÉS A KIBERTÉR

A korábbi Nemzeti Biztonsági Stratégiánk a jelen írás bevezetőjében említettek miatt, azaz pusztán annak a ténynek köszönhetően, miszerint a kibertér⁴ és az abban megjelenő kihívások nemzetbiztonsági fenyegetésként lettek megfogalmazva és megjelenítve a dokumentumban, korszakosnak mondható. A 2012-ben kiadott Nemzeti Biztonsági Stratégiánk az első azon legfelső szintű biztonsági stratégiáink sorában, amelyek explicit módon tar-

² Meg kell jegyezni – mint azt a későbbiekben látni fogjuk –, hogy a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégia a kiberbiztonság címszóval jeleníti meg a hazánkat érintő biztonsági fenyegetéseket és kihívásokat, illetve azok kezeléséhez szükséges feladatokat. Lásd NBS 2012: 31. pont. Arra, hogy a stratégia miért kiberbiztonság kifejezéssel fogalmazza meg a fenyegetések számbavétele során ezt a területet, a lehetséges magyarázat az, hogy a kiberbiztonság mint állapot megteremtése volt a cél, illetve az ebben felsorolt feladatok (többek között például kockázatok felmérése, kormányzati koordináció, tudatosság emelése, kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák védelme stb.) szükségesek a megkívánt kiberbiztonsági állapot eléréséhez. A másik magyarázat ennél sokkal prózaibb: számos más olyan területet is, ahol stratégiai szintű biztonsági kihívást azonosított a dokumentum, hasonlóképpen nevezett meg, mint például a pénzügyi biztonság vagy az energiabiztonság.

³ Ez természetszerűleg a téma egyfajta lehatárolását is jelenti. Mind a várható szervezeti, mind a jogszabályi változások esetében jelen írásban elsősorban a katonai terület kerül csak bemutatásra.

⁴ A kibertér megfogalmazása számos nemzetközi és hazai szakmai és tudományos diskussziót generált az elmúlt években. Az értelmezések körüli polémiát egyrészt Munk Sándor foglalta össze tudományos dolgozatában 2018-ban, másrészt Haig Zsolt adott erre az információs műveletekkel kapcsolatos értelmezést szintén 2018-ban. Lásd Munk Sándor: A kibertér fogalmának egyes, az egységes értelmezést biztosító kérdései. Hadtudomány, 2018/1., 113–131. http://real.mtak.hu/77921/1/HT20181_115_133_u.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 05.) és Haig Zsolt: Információs műveletek a kibertérben. Dialóg Campus, Budapest, 2018.

talmazzák a kiberbiztonságot. A kibertér és annak biztonsága olyan stratégiai területként jelent meg, amely kihatással volt és azóta is kihatással van a nemzet egésze biztonságáról történő gondolkodásra.

Ez a tény ma már sokkal inkább természetes, mint 2012-ben, hiszen az elmúlt közel egy évtized alatt – többek között a rendkívül dinamikus információtechnológiai fejlődésnek köszönhetően – a társadalmi, gazdasági és kulturális területen bekövetkezett változások miatt a kibertér a biztonság elengedhetetlen dimenziójává vált. Ez azonban a 2010-es évek elején még csak inkább predikció volt, hiszen akkor még csak formálódott az a kibertéri függőség, amely napjainkra oly jellemző. Ugyanakkor éppen emiatt a biztonság ebben a dimenzióban is abszolút módon felértékelődött.

Ahogy a bevezetőben utaltunk rá, a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégia a klasszikus biztonsági stratégiák felépítését követve megállapította hazánk értékeit és érdekeit, elemezte az azokat fenyegető kihívásokat és veszélyeket, majd leírta azokat a feladatokat, amelyekkel ezekre hazánk eredményesen tud választ adni. A stratégia mindezt nagyon egyértelműen meghatározta annak legelső pontjában: „*[j]elen stratégia rendeltetése, hogy az értékek és érdekek számbavétele, valamint a biztonsági környezet elemzése alapján meghatározza azokat a nemzeti célokat, feladatokat és átfogó kormányzati eszközöket, amelyekkel Magyarország a nemzetközi politikai, biztonsági rendszerben érvényesíteni tudja nemzeti biztonsági érdekeit.*”⁵

A kibertérre vonatkozó kihívásokat és veszélyeket a stratégia a kiberbiztonság címszóval adta meg, amely bár félrevezető lehet, de annak tartalma a – stratégia készítésének, illetve kiadásának idején – meglévő legfontosabb tényezőket sorolta fel. A kiberbiztonság felvezetésénél a stratégia megállapította, hogy „*[a]z állam és a társadalom működése – a gazdaság, a közigazgatás vagy a védelmi szféra mellett számos más területen is – mind meghatározóbb módon a számítástechnikára épül.*”⁶ Ez alapjaiban természetesen már akkor sem volt meglepően új és korszakalkotó megállapítás. Ráadásul egy, már ekkor is réginek számítót terminológiát, nevezetesen a *számítástechnika* kifejezést használta a dokumentum az infokommunikációs rendszerekre. Ugyanakkor a szövegben már nagyon előremutató utalásokat találunk azokra az összefüggésekre és komplexitásra, amelyek azóta is a legnagyobb kihívást jelentik a területen. A stratégia ezt így fogalmazza meg: „*Egyre sürgetőbb és összetettebb kihívásokkal kell számolnunk az informatikai és telekommunikációs hálózatok, valamint a kapcsolódó kritikus infrastruktúra fizikai és virtuális terében.*”⁷

A stratégia megállapítja, hogy az információ szabad áramlására épülő – és többek között pont emiatt rendkívül gyorsan fejlődő – technika bárki, illetve bármely szervezet számára hozzáférhető, például a terrrorszervezetek számára is: „*Fokozott veszélyt jelent, hogy a tudományos és technológiai fejlődés szinte mindenki számára elérhetővé vált eredményeit egyes államok, vagy nem állami – akár terrorista – csoportok arra használhatják, hogy megzavarják az információs és kommunikációs rendszerek, kormányzati gerinchálózatok rendeltetésszerű működését.*”⁸

Ezt követően a dokumentum deklarálja az állam számára talán az egyik legfontosabb feladatot a kibertérrel kapcsolatban, mégpedig azt, hogy a fentiekben felsorolt kibertéri kihívásokat kezelni kell. A stratégia megfogalmazásában: „*A kibertérben világszerte növekvő mértékben jelentkező nemzetbiztonsági, honvédelmi, bűnüldözési és katasztrófavédelmi*

⁵ NBS 2012: 1. pont.

⁶ Uo. 31. pont.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

vonatkozású kockázatok és fenyegetések kezelésére, a megfelelő szintű kiberbiztonság garantálására, a kibervédelem feladatainak ellátására és a nemzeti kritikus infrastruktúra működésének biztosítására Magyarországnak is készen kell állnia.”⁹

Az ennek érdekében szükséges feladatokat a stratégia két nagy csoportra osztotta. Az első csoportba tartoztak azok a feladatok, amelyek a kibertéri – meglévő és potenciális – veszélyek rendszeres felmérését és azok között fontossági sorrend felállítását (priorizálást)¹⁰ jelentik. A stratégia ebbe a csoportba tartozó feladatként határozza meg a védelem hatékonysága szempontjából elengedhetetlen kormányzati koordináció erősítését, valamint a szintén nagyon fontos társadalmi kibertudatosság növelését. Bár csak néhány szóban, de a stratégia utal a nemzetközi együttműködés fontosságára, amely az általunk is említett okok¹¹ miatt mára már abszolút elengedhetlenné vált. A feladatok másik nagy csoportja a kritikus információs infrastruktúra védelmére vonatkozik, amelyben a kibervédelemnek kiemelt helyet kell kapnia amellet, hogy itt is hangsúlyosan jelentkezik a nemzetközi együttműködés szükségessége.¹²

A stratégia kitér a Magyar Honvédség (MH) szerepére és feladataira is, amelyet nagyon általánosítva a dokumentum így fogalmaz meg: „A Magyar Honvédség alapvető feladata, hogy az Alaptörvénnyel összhangban garantálja hazánk biztonságát, valamint hozzájáruljon szövetségeseink kollektív védelméhez.”¹³

Az MH vonatkozásában felsorolt feladatok jórészt valóban csak általánosságok, hiszen az ország szuverenitásának védelmét, illetve a szövetségi kötelezettségvállalásainkból adódó feladat érdekében korszerűen felszerelt, rugalmas, telepíthető és fenntartható haderőt ír le a stratégia.¹⁴

A dokumentum azonban nem tér ki sem az MH kibertéri védelmi vagy kibertéri műveleti tevékenységére, sem az ezekhez szükséges feladatok, szervezetek és eljárások mikéntjére. Mindezekhez majd a Nemzeti Biztonsági Stratégiára épülő, szintén 2012-ben megjelent Nemzeti Katonai Stratégiában¹⁵ (NKS 2012) kapunk utalásokat. Ebben a hadsereg kiberműveleti képességeinek fejlesztési igénye már megjelenik, hiszen az abban felsorolt veszélyeknél a

⁹ Uo.

¹⁰ A priorizálás ezen a területen egyfajta kényszerűség, hiszen az esetlegesen korlátozottan rendelkezésre álló erőforrások elosztását és felhasználását is meghatározza, de egyben az állam szempontjából valódi sorrendiség felállítását is jelentheti. Ez talán a kritikus infrastruktúrák esetében érhető tetten a leglátványosabban. Az ezen a területen felállított megfelelő szempontrendszer alkalmazásával besorolt infrastruktúra-elemek esetén a stratégiai fontosságú rendszeremelektől kezdve lehet felépíteni és megvalósítani a védelmet. Ez nyilvánvalóan szinteket is jelent, és így szintenként – például helyi, regionális, nemzeti szint – valósítható meg a komplex védelem, a különböző szinteken meglévő védelem egymásra épülésével.

¹¹ A kibertér, illetve annak biztonságának erősítése érdekében a nemzetközi együttműködés több ok miatt is nélkülözhetetlen. A kibertér jellege, azaz a globalitás és a határoknélküliség miatt az olyan területeken, mint az incidenskezelés és a kiberbűnözés elleni tevékenység, csak nemzetközi együttműködésben képzelhető el hatékonyan. A másik ok a kibertérben történő érdekérvényesítés. A kibertér gazdaságban játszott szerepe évről évre exponenciálisan nő. Ennek megfelelően még az olyan nemzetközi szervezetben is, mint az Európai Unió, komoly gazdasági verseny folyik a kibertérben. Ezért például a visegrádi országok közös, a kibertéri gazdasági versenyt szabályozó kérdésekben történő egységes fellépése sokkal hatékonyabb lehet, mint az egyes országok önálló ilyen kezdeményezése. Ugyanez igaz a kibertér védelmére is, hiszen a közös, a védelmet befolyásoló új szabályozási elvek szintén hatékonyabban képviselhetők együtt, mint az egyes tagországok önálló törekvései.

¹² NBS 2012: 31. pont.

¹³ Uo. 44. pont.

¹⁴ Uo.

¹⁵ 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A12H1656.KOR&targetdate=&printTitle=1656/2012.+%28XII.+20.%29+Korm.+hat%C3%A1rozat&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 05.)

kibertér már szintén markánsan jelen van. A katonai stratégia egyik legelőremutatóbb tényezője azonban a hadviselés fogalmi háttérének felülvizsgálatát szorgalmazó pont, amely a következőket tartalmazza: „A kiberfenyegetésnek a hagyományos fenyegetésektől eltérő jellemzői szükségessé teszik a háborúval kapcsolatos fogalmaink átfogó felülvizsgálatát és adott esetben módosítását.”¹⁶

Az ebben a pontban megjelenő fenyegetés kifejtésére a stratégiában később kerül sor: „Ilyen fenyegetést jelent elsősorban a kiber hadviselés, amely anyagi kár okozásában és a közrend megzavarásában potenciálját tekintve egyre kevésbé marad el a hagyományos fegyverektől.”¹⁷ Ahogy ebből az idézetből is látható, a dokumentumban nagyon előremutató módon megjelenik a kiberhadviselés fogalma. Ugyanakkor ezt az előremutató kérdést a stratégia nem viszi végig, hiszen az MH feladatainál ez már nem jelenik meg, mert ott csak a következőket határozza meg: „A Magyar Honvédség egyik célja a hálózatalapú hadviselés feltételeinek megteremtése. Ennek részeként erősíteni kell a Magyar Honvédség kibervédelmét, amihez koncepcionálisan megalapozott rendszabályok kidolgozása, modern eszközök beszerzése, valamint az állomány megfelelő felkészítése és kiképzése szükséges.”¹⁸

Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a katonai stratégia bár általánosságban már tartalmazza a kibertéri veszélyeket, illetve az azokban megjelenő potenciális nemzeti biztonságot fenyegető egyik legfontosabb kihívást, és megemlíti annak megjelenését a hadviselésben, de a Nemzeti Biztonsági Stratégia által nyújtott kereteken belül marad, azaz a Magyar Honvédség fejlesztése vonatkozásában csak a kibervédelemre koncentrálna.

AZ ÚJ NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIA ÉS A KIBERTÉR

Az új, 2020-ban megjelent Nemzeti Biztonsági Stratégia¹⁹ (NBS 2020) a „Biztonságos Magyarország egy változékony világban” címet viseli. Így az új stratégia már címében is utal azokra az elmúlt közel egy évtized alatt megjelent biztonsági kihívások okozta helyzetre, amelyben a kihívások alapjaiban alakították át világunkat, és amelyek így ma meghatározó hatással vannak hazánk biztonságára is.²⁰ A stratégia címe magában hordozza mindazon tényezőket, amelyek a nemzeti biztonság területén a nehezen kiszámítható kihívásokat és azok egymásra is gyakorolt hatásait jelentik.

¹⁶ NKS 2012: 33. pont.

¹⁷ Uo. 52. pont.

¹⁸ Uo. 82. pont.

¹⁹ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020/81., 2101–2119. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 05.)

²⁰ Ez nyilvánvalóan biztonságpercepciónk változását is magával hozta, ami az Európában a 2010-es évek közepén megnövekedett számú és intenzitású terrortámadásoknak, a Krím félszigetet érintő eseményeknek, majd a kelet-ukrajnai válságnak, de akár az Európát déli irányból érő migrációs nyomásnak is betudható. Ugyanakkor mindehhez – ezekkel párhuzamosan – a kibertéri incidensek, kibertámadások, illetve a nagy nemzetközi visszhangot is kiváltó adatvédelmi ügyek is hozzájárultak. A kibertéri veszélyek ilyen formában és ilyen intenzitással történő megjelenése, illetve azok nyilvánosságot is elérő szintje soha korábban nem volt tapasztalható. Többek között ezeknek az eseményeknek tudható be, hogy már nem csak a kiberbiztonsági szakértők, hanem a politikai és gazdasági döntéshozók is a korábbiaknál jóval nagyobb figyelmet fordítanak erre a területre. Ez igaz a katonai gondolkodás átalakulására is. Hazánk 2012-es Nemzeti Katonai Stratégiája még csak utal a kiberhadviselésre, ugyanakkor ma már természetesnek mondható evolúció figyelhető meg számos ország haderejében, hiszen a kibervédelmi erők mellett egyre több ország hadserege alakít ki olyan kiberművelési csapatokat, amelyek az offenzív kibertéri műveletekre is alkalmas szervezetek.

A stratégia már a bevezetőjében nagyon röviden összefoglalja azokat a kihívásokat és veszélyeket, amelyek a legmarkánsabbak napjainkban, de amelyek egyben a leggyorsabban változnak, így azok – ahogy a stratégia címe is utal rá – valóban egy változékony világot is jelentenek. A dokumentum ezt a következőképpen fogalmazza meg: „Az új kihívások alapja a formálódó, többpólusú világrend, a nemzetközi szereplők kapcsolatait befolyásoló szabályok átalakítására való törekvés, a biztonsági kihívások változó arculata, továbbá az olyan globális kihívások, mint a klíma- és a demográfiai változások felgyorsulása, az ezzel szorosan összefüggő illegális és tömeges migráció, a természeti erőforrások kimerítése, végül pedig a technológiai forradalom társadalomformáló hatásai.”²¹

A fenti idézetből – amely egyben a stratégia bevezetője is – kitűnik, hogy napjainkban a technológiai fejlődés, illetve az abból származtatható kihívások nem hagyhatók figyelmen kívül, amikor a nemzet egészének biztonságáról gondolkodunk. Ahogy később a stratégia többször is utal rá, ennek egyik igen hangsúlyos elemét képezik a kibertérben jelentkező kihívások, majd az azokra adandó lehetséges válaszok megtalálása.

A stratégia felépítése követi a hagyományos nemzeti biztonsági stratégia – mint az adott nemzet biztonságról alkotott dokumentumainak legmagasabb szintű eleme – ma már klasszikusnak mondható felépítését.

A stratégia a kibertér vonatkozásában hazánk alapvető érdekeként a következőket azonosítja: „A forradalmi technológiák fejlesztése stratégiai fontosságú kérdés. Hazánk biztonsága megkívánja, hogy a kulcsfontosságú területeken – mint például a kibervédelem, a mesterséges intelligencia, az autonóm rendszerek, a biotechnológia – kiemelt figyelmet fordítsunk a kutatás-fejlesztésre és annak védelmi összetevőjére.”²²

A stratégia azonosítja azokat a kiemelt biztonsági kockázatokat, amelyek hazánk esetében a legfontosabbaknak tekinthetők. Ezekben belül a kibertérrel kapcsolatosan a stratégia a következőket állapítja meg kiemelt kockázatokként: „...jelentős károkat okozó kibertámadások a kormányzati informatikai rendszerek, az E-közigazgatás, a közműszolgáltatók, a stratégiai vállalatok, a létfontosságú infrastruktúra egyéb elemei és más, a társadalom működésében fontos szervezetek számítógépes hálózatai ellen...”²³

A stratégiát továbbelemezve eljutunk az egyik legfontosabb, és nyugodtan kijelenthetjük, hogy a kibertéri műveletek vonatkozásában valóban paradigmaváltó kitételhez, amely a következő: „Magyarország a fizikai biztonságot veszélyeztető vagy jelentős anyagi károk okozására képes kiberképességeket fegyvernek, alkalmazásukat fegyveres agresszióknak tekinti, amelyre a fizikai térben megvalósuló válaszadás is lehetséges.”²⁴

A korábbi visszafogott biztonságpolitikai értékelésekkel szemben itt már látható a kibertérből érkező fenyegetések valódi realitása. Korábban nem, vagy csak részben volt látható a hazai biztonságpolitikai gondolkodásban a kibertéri veszélyek ilyenfajta felértékelődése. Ugyanakkor annak kijelentése, hogy Magyarország egyrészt a fenyegető kiberképességeket fegyvernek tekinti, illetve a Magyarországot érő kibertéri támadások elérhetik azt a küszöböt, amikor fizikai válaszcsepások is elképzelhetők, valódi új irányt és

---

²¹ NBS 2020: 1. pont.

²² Uo. 106. pont.

²³ Uo. 124. b.

²⁴ Uo. 101. pont.

nagyon markáns véleményeltolódást jelez.²⁵ Ezek nagyon pozitív változásként értékelhető kitételek a stratégiában. Markáns megállapítások, amelyek még egy közvetett eredményt is magukkal hozhatnak. A kibertéri támadásokra történő potenciális fizikai válaszok megjelenítése ugyanis biztonság- vagy védelempolitikai szemszögből nézve elrettentést is jelenthet. Ugyanakkor az esetleges kibertéri támadásokra történő fizikai válaszadás mellett szükséges lehet a kibertéri válaszcsoport lehetőségének a megjelenítése is. Ez is hozzájárul az elrettentés kialakításához, mivel: „...[e]bben a kontextusban a kiberejtetés nem jelent mást, mint egyszerűen olyan kibervédelmi megoldások kialakítását az adott országban, amelyek áttörése nem, vagy csak komoly erőforrások segítségével lehetséges, másrészt olyan kibertámadó képességek kiépítését és felmutatását,²⁶ amelyek egy adott ellenséges kibertámadásra válaszul alkalmazhatók a támadóval szemben.”²⁷

A kiberejtetést már számos ország alkalmazta a közelmúltban kiadott stratégiáiban. Az egyik ilyen az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Védelmi Doktrínája, amellyel párhuzamosan mindezt megtaláljuk az ország Védelmi Minisztériuma által kiadott kiberbiztonsági stratégiában is: „A fokozódó fenyegetés, amellyel szembenézünk, szükségessé teszi, hogy a Védelmi Minisztérium hozzájáruljon egy átfogó kiberejtetési stratégia kidolgozásához és végrehajtásához, annak érdekében, hogy megakadályozza a legfontosabb állami és nem állami szereplőket az amerikai érdekek elleni kibertámadások elkövetésében.”²⁸

Az azonban nyilvánvaló, hogy egy kibertéri támadásra – legyen az a fizikai biztonságot veszélyeztető vagy jelentős anyagi károkat okozó – adandó válasz előtt elsőként bizonyítani kell a kibertámadás tényét, illetve meg kell nevezni az elkövetőt. Ez rögtön magával hozza az attribúció kérdését, amely legalább olyan összetett és bonyolult problémakör, mint maguknak a kibertámadásoknak a technikai visszafejtése az elkövetőig. Mindezekből következően az attribúciónak, azaz az elkövető megnevezésének legalább két összetevőjével kell számolni.²⁹ Az első a technikai attribúció, amely során nagyon pontos és alapos adatgyűjtés szükséges ahhoz, hogy az elkövető személye valóban bizonyítható legyen. Erre utal maga a stratégia szövege is: „A kiberműveletek sokszor nehezen bizonyítható attribúciójára, az elkövető azonosítására, megnevezésére való tekintettel

²⁵ A kiberbiztonsággal foglalkozó szakemberek és szervezetek több mint egy évtizede folyamatosan hangsúlyozzák annak a veszélyét, hogy a kibertérből érkező potenciális támadások nemcsak az információs rendszerekre, hanem közvetve az állam működésére is komoly, esetenként súlyos fenyegetést jelentenek. Így a súlyos kibertámadásokra adandó fizikai válaszok megjelenése a Nemzeti Biztonsági Stratégiában megnyugvással töltheti el a kiberbiztonsági szakembereket. Ugyanakkor mindez már nemcsak szűk kiberszakmai, hanem tágabb értelemben vett és szélesebb kontextusban megjelenő biztonságpolitikai és védelempolitikai kérdéssé is vált egyben.

²⁶ Ez a felmutatás történhet indirekt módon úgy is, hogy a kiberbiztonsági stratégiába bekerül az elrettentés mint fogalom.

²⁷ Kovács László: Kiberbiztonság és -stratégia. Dialóg Campus, Budapest, 2018.

²⁸ The DoD Cyber Strategy. The Department of Defense, Washington, 17. 04. 2015., 10. https://archive.defense.gov/home/features/2015/0415_cyber-strategy/final_2015_dod_cyber_strategy_for_web.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 05.)

²⁹ Az attribúcióval kapcsolatban a NATO Kibertér Műveleti Doktrínája szintén több meghatározó lépésről tesz említést (nem véletlenül az anonimitás címszó alatt), amelyek között csak az egyik a technikai kérdések bizonyítása, de emellett szükségesnek ítéli a több forrásból származó információk, a hagyományos forenzikus eljárás és más egyéb eljárások alkalmazását is az elkövetők kilétének felfedezéséhez, illetve azok személyének bizonyításához. Ugyanakkor a doktrína azt is hozzáteszi, hogy attribúció hiányában, azaz, ha nincs megnevezve a támadó, akkor nő a politikai kockázat, illetve csökken a válaszreakciók lehetősége. Természetesen a nem megalapozott attribúció ugyanilyen veszélyeket hordoz magában. Lásd *AJP 3.20 – Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations*. Edition A Version 1. 2.4. NATO Standardization Office, 2020.

*a válaszlépések különösen körültekintő, eseti elbírálást igényelnek az érintett kormányzati szervezetek bevonásával.*³⁰

Az attribúció másik összetevője a politikai vagy diplomáciai attribúció, amely a technikai vizsgálatok eredményeire építve, politikai és/vagy diplomáciai eszközökkel nevezi meg a támadót. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy amennyiben egy kibertámadásra a fizikai térben adandó válasz lehetőségként felmerül, az valóban nagy körültekintést igényel ebben a korántsem könnyű döntési körben.

A stratégiában foglalt nemzeti biztonságot erősítő célok elérése érdekében a dokumentum számos átfogó feladatot és eszközt határoz meg. Ezek a feladatok nyilvánvalóan akkor hajthatók végre hatékonyan, amennyiben pontos képünk van arról, hogy a kibertérben milyen kockázatok és fenyegetések vannak jelen, ezek közül melyek a legfontosabbak, és melyek azok, amelyek kezelésének elmaradása a nemzeti biztonsági célok megvalósítását közvetlenül is befolyásolhatja. Ennek megfelelően a stratégia által meghatározott feladatok közé nagyon markánsan bekerült a kibertéri kockázatok kezelése is. A stratégia ezzel kapcsolatban a következőket fogalmazza meg: *„A kibertérben jelentkező kihívások, kockázatok és fenyegetések kezelésére, a megfelelő szintű kiberbiztonság garantálására, a kibervédelmi feladatok ellátására, a nemzeti létfontosságú információs infrastruktúra zavartalan működésének biztosítására Magyarországnak készen kell állnia.*”³¹

Azt szintén megfogalmazza a stratégia, hogy mindezeket hogyan lehet kivitelezni, azaz milyen kiinduló feltételei vannak a fentiek sikeres végrehajtásának: *„Elsődleges feladat a kibertérben ténylegesen jelentkező vagy potenciális kihívások, kockázatok és fenyegetések azonosítása és nyomon követése, a kormányzati koordináció erősítése, a kibertér jogi szabályozásának fejlesztése, a felhasználók biztonságtudatos viselkedésének elősegítése, a kormányzati infokommunikációs rendszerek, a nemzeti létfontosságú információs infrastruktúra, a minősített információk és a nemzeti adatvagyon védelmének erősítése, valamint a kiberbiztonsággal kapcsolatos nemzetközi együttműködés bővítése.*”³²

Az átfogó stratégiai feladatok és eszközök között megjelenik a katonai területen szükséges tennivalók felsorolása is: *„A katonai kibervédelmet növekvő mértékben alkalmassá kell tenni a haderő kinetikus műveleteinek kibertérbeli támogatására, ki kell alakítani a kiberműveletekben alkalmazható offenzív képességeket. Ennek érdekében fejleszteni kell a Magyar Honvédség kibervédelmi és kiberműveleti erőit.*”³³

Nagyon fontos a fenti idézetben foglalt katonai kiberműveleti erők fejlesztése, amely magában kell foglalja az offenzív, tehát a támadó kiberképességek fejlesztését is. Ez komoly előrelépés ahhoz képest, hogy sokáig még szakmai körökben is csak nagyon óvatosan fogalmazódott meg a támadó kiberképességek fejlesztésének igénye. Biztonságpolitikai oldalon pedig nagyon sokáig tabunak számított ez a fajta – egyébként sok esetben kicsit paradox

³⁰ NBS 2020: 101. pont.

³¹ Uo. 159. pont.

³² Uo.

³³ Uo.

módon éppen a – védelmet szolgáló tevékenység,³⁴ illetve az ahhoz szükséges képességek kialakítása.

A stratégia látszólag általánosságban fogalmazza meg a Magyar Honvédség fejlesztését: „A Magyar Honvédségnek jól felszerelt és jól kiképzett erőkkel, valamint rugalmas, hatékonyan alkalmazható, telepíthető és fenntartható, a szükséges mértékben interoperábilis képességekkel kell rendelkeznie, a mennyiségi mellett a minőségi mutatók javítására törekedve.”³⁵ A meghatározott fejlesztés azonban már magában foglalja többek között a hibrid fenyegetések elleni felkészülést is, valamint ezzel összefüggésben meghatározza azokat a műveleti tereket is, ahol az MH-nak alkalmazásra alkalmasnak kell lennie. Ilyen műveleti tér a hagyományos szárazföld és levegő mellett az új dimenzióként megjelent kibertér³⁶ is: „A haderőt úgy kell fejleszteni, hogy képes legyen hatásokat kiváltani a hazánk szempontjából releváns összes műveleti térben: a szárazföldön, a levegőben és a kibertérben egyaránt.”³⁷

Nagyon fontos elemként került be a stratégiába a kibervédelemhez szükséges kutatás-fejlesztés hazai bázisú kiépítésének és fenntartásának feladata: „Elengedhetetlen a nemzeti kibervédelmi képességek hazai bázisú kutatás-fejlesztéssel megalapozott erősítése, a korszerű technikai eszközök biztosítása. A kibervédelmi feladatok összetettsége miatt partnerséget kell kialakítani az állami és a magánszektor szereplői, az oktatási és a tudományos intézmények és az egyéni felhasználók között.”³⁸

A hatékony védelem a kibertér jellege miatt nemzetközi együttműködés³⁹ nélkül nem működik. Ennek megfelelően a stratégia ezen a területen a következőket határozza meg: „A kibertérrel kapcsolatos kihívások hatékony kezelése nemzetközi együttműködés nélkül elképzelhetetlen. Aktívan részt veszünk a globális kibertérben való felelős viselkedést szabályozó normák

³⁴ A paradoxon itt abból adódik, hogy számos esetben a támadás az egyetlen hatékony megoldás a kibervédelem eszköztárában. Természetesen a teremtés az attribúciónál tárgyalt módon ebben az esetben is igaz az a vitathatatlan tény, amely a potenciális támadó meghatározásának bizonytalanságát jelenti. Ez nem más, mint az, hogy hogyan tudjuk eldönteni, hogy ki és mikor fog majd a jövőben megtámadni minket a kibertérben. Hiszen a védelmünk akkor lesz a leghatékonyabb, ha a támadást még azelőtt megakadályozzuk – például egy általunk a potenciális támadó információs és számítógépes rendszereit célzó támadással –, hogy a saját rendszereink irányába a támadás megindult volna.

³⁵ NBS 2020: 135. pont.

³⁶ A NATO 2016-ban nyilvánította a kibertérrel a „műveletek” terévé (domain of operations) a varsói csúcstervezetelen. Lásd Warsaw Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016. NATO E-Library, 09. 07. 2016. www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Letöltés időpontja: 2020. 05. 11.) Hazánkban a kibertér műveleti térré való elismerését a Honvédelmi törvény (Hvt.) 2018-as módosításában megjelent meghatározás jelentette: „...műveleti terület: a műveleti tervben meghatározott és kijelölt földrajzi terület és a felette levő légtér, továbbá a kibertér...” Lásd 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. 80. § 22. pont. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 05.)

³⁷ NBS 2020: 135. pont.

³⁸ Uo. 160. pont.

³⁹ A nemzetközi kibervédelmi együttműködés természetesen nem volt példa nélküli eddig sem. Az EU és a NATO keretében történő kibervédelmi együttműködés mellett talán kevésbé ismert, de nagyon fontos az olyan regionális együttműködés, mint például a Közép-európai Kiberbiztonsági Platform (Central European Cyber Security Platform, CECSPP). Ezt a fórumot cseh–osztrák kezdeményezésre 2013-ban, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia támogatásával és együttműködésével hozták létre. A platform egyik legfontosabb célja a szomszédos országok intenszív együttműködésének kialakítása a kibervédelem területén, amely magában foglalja az információcsere, a kibervédelem és a potenciális kibertámadások területén megjelenő tudás, valamint a jó gyakorlatok megosztását. Lásd Nemzeti Kibervédelmi Intézet – Nemzetközi kapcsolatok. <https://nki.gov.hu/intezet/tartalom/nemzetkozi-kapcsolatok/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 15.)

és a globális kiberbiztonság fokozására szolgáló bizalomerősítő intézkedések kidolgozására és végrehajtására irányuló nemzetközi erőfeszítésekben.⁴⁰

Mindezeket összefoglalva: a kibertér, a kiberbiztonság és a kiberműveletek megjelenése az új Nemzeti Biztonsági Stratégiában nemcsak azok statisztikailag nagyobb számú megjelenése miatt hangsúlyos, hanem azok fontos üzenete, illetve az így megjelenő feladatok miatt is.

Az egyik leghangsúlyosabb rész kétségtől a kibertámadásokra adható potenciális fizikai válaszok taglalása, amely a fenti megállapítások okán egyrészt az elrettentést, másrészt a terület felértékelődött fontosságát is jelenti.

AZ ÚJ NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIA KIBERTÉRI SZABÁLYZÓKRA ÉS SZERVEZETEKRE GYAKOROLT VÁRHATÓ HATÁSAI

Az új Nemzeti Biztonsági Stratégiában a fentiekben részletezett módon markánsan, számos területre hatást gyakorolva jelenik meg a kibertér és annak számos kihívása. Ezeknek a kihívásoknak a kezelése mind jogszabályi, mind szervezeti változtatásokkal és az azokban foglalt fejlesztésekkel, valamint a kibertérre hatást gyakorolni képes, a különböző szinteken megjelenő képességnövekedéssel kell együtt járnia.

Minderről maga a stratégia is rendelkezik a következő módon: *„A biztonság egyes részterületeiért felelős állami szervezeteknek a Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiában megfogalmazott irányutatókkal összhangban kell megalkotniuk és felülvizsgálniuk a tevékenységükre vonatkozó szakági szabályzókat, különös tekintettel a nemzeti katonai, a rendészeti, a nemzetbiztonsági, a terrorelhárítási, a katasztrófavédelmi, a kiberbiztonsági és a migrációs területekre.”⁴¹*

A fentiekből kitűnik, hogy a jogszabályi változásokat maga a stratégia is explicit módon indukálja, de nem feledkezhetünk meg a honvédelmi törvény – a stratégia előtt nem sokkal megjelent – változásáról,⁴² illetve az abban a kibertéri műveletek egyes szabályait meghatározó, újonnan a törvénybe bekerült feladatokról sem, hiszen azok mintegy előszelei voltak a stratégia által kért jogszabályi változásoknak.

Ennek megfelelően ezen a helyen is célszerű kis kitérőt tennünk ezekre a változásokra, hiszen a honvédelmi törvény (Hvt.) igen markáns változásokat hozott ezen a téren is 2020. január 1-jétől. Bár ez a törvény időben kissé megelőzte az új nemzeti biztonsági stratégiánkat, mégis az abban foglaltak filozófiájukat tekintve összhangban vannak a stratégiában a kibertérre megfogalmazott egyes kitételekkel.

A honvédelmi törvényt az Országgyűlés 2019 végén módosította, amely módosítások 2020. január 1-jétől léptek hatályba. Jelen írás témájának szempontjából az egyik legfontosabb változás a törvényben a kibertér igen markáns megjelenése volt. A Hvt. e módosítást követően előírja, hogy a kormánynak hazánk védelmi felkészültsége biztosításának céljából meg kell határoznia mindazokat a feladatokat, amelyek a kibertéri műveletekhez, a kibervédelemhez, a kibertámadások megelőzéséhez és a kibertéri felkészüléshez szükségesek. A törvény mindezek mellett meghatározza mindazokat a szabályokat, amelyek ezeknek a feladatoknak a végrehajtásához szükségesek. A törvény azt is meghatározza, hogy ezek a feladatok és

⁴⁰ NBS 2020: 162. pont.

⁴¹ Uo. 178. pont.

⁴² 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

esetleges műveletek egyes esetekben kivételes döntéshozatali mechanizmusokat jelentenek, azaz a kormánynak külön döntést kell hoznia róluk.⁴³ A Hvt.-be számos, a Magyar Honvédségre vonatkozó kibernetikai pont is bekerült. Az egyik ilyen, a kibertér vonatkozásában mindeddig hiányzó kitétel az, hogy a Magyar Honvédség a kibertérben műveleteket hajthat végre. Mindezeket nyilvánvalóan fegyverhasználati jog nélkül teheti meg.⁴⁴ A Hvt. értelmében a fegyverhasználat nélkül ellátható műveletek: „...a Magyarország biztonságát, honvédelmi érdekeit sértő, veszélyeztető, katonai jellegű kibertér műveletek, kibertérre ható cselekmények vagy kibertámadások elleni fellépés, illetve az ezekkel összefüggő szövetségi, illetve nemzetközi együttműködési keretben megvalósuló feladatok.”⁴⁵ Így ez a pont felhatalmazást ad és megteremti a lehetőségét, hogy az MH a kibertérben is műveleteket hajtson végre, illetve az azzal összefüggő – például felkészülés, támadások megszakítása – kibertéri feladatokat egyáltalán folytasson.

Mindezekkel összhangban a törvény számos feladatot is meghatároz a Magyar Honvédség részére. Ezeknek megfelelően az MH-nak folyamatosan biztosítania kell a honvédelmi szervezetek, gyakorlatok és műveletek kibertérből érkező fenyegetésekkel és támadásokkal szembeni védelmét.⁴⁶ A védelem mellett a honvédelmi szervezeteket érő kibertámadások esetén az esetleges támadást az MH kibertér műveleti erőinek meg kell szakítaniuk, illetve amennyiben a kibertámadások olyan súlyosak, hogy azok Magyarország biztonságát fenyegetik, akkor a támadó rendszerekkel szemben katonai kibertéri műveletekkel kell fellépnie.⁴⁷ Ezek a jogi megfogalmazások és az azok mentén megvalósítandó feladatok önmagukban is hatalmas előrelépést jelentenek, és komoly felhatalmazást is adnak a katonai kibertér műveleti erők számára. Nyilvánvalóan ez a felhatalmazás és az az alapján végzett kibernetikai műveletek a védelmet szolgálják, és nem jelentenek olyan jogalapot, amely alapján nem védelmi jellegű kibertámadások lennének kivitelezhetőek.⁴⁸ A feladatok mellé a Hvt.-be bekerült még egy további, szintén előremutató pont is, amely egy, a honvédelmi miniszter által kijelölt kibervédelmi ügyeletes parancsnoki funkció beiktatását határozza meg. Ez a kibervédelmi ügyeletes parancsnok rendelheti el – külön döntések alapján – a fentiekben említett támadások megszakítását, valamint az említett támadó rendszerekkel szembeni katonai kibertér műveletek megindítását. Természetesen a törvény meghatározza azokat az eseteket is, amikor ezek a kibertér műveleti tevékenységek elrendelhetők, illetve végrehajthatók, de mindezek csak a kormány külön döntése alapján indulhatnak meg.

⁴³ Hvt. 21. § (1) o) pont.

⁴⁴ Ennek vonatkozásában azonban felmerül a kérdés, hogy a kibertérben mi minősül fegyvernek. Egy adott kibertéri művelet végrehajtásához használt szoftver vagy informatikai eljárás fegyvernek minősülhet-e, amennyiben az offenzív célokat szolgál? Ezekre a kérdésekre azonban a nemzetközi jog ma még nem tud adekvát és megfelelő válaszokat adni.

⁴⁵ Hvt. 36. § (2) g) pont.

⁴⁶ Hvt. 62/A. § * (1) bek.

⁴⁷ Mindezeket a Hvt. a következőképpen tartalmazza: „A Honvédség katonai kibertér műveleti erői jogszabályban meghatározottak szerint folyamatosan ellátják a) a honvédelmi szervezetek, gyakorlatok, műveletek kibertérből érkező fenyegetésekkel és támadásokkal szembeni védelmét, az arra történő felkészülést és a kapcsolódó biztonsági feladatokat, b) az a) pont szerinti feladatokkal összefüggésben a folyamatban lévő, kibertérből érkező támadás megszakításához szükséges intézkedések végrehajtását, vagy annak kezdeményezését, valamint c) külön döntés szerint a Magyarország biztonságát, honvédelmi érdekeit, vagy szövetségi kötelezettségeit sértő vagy fenyegető rendszerekkel szembeni katonai kibertér műveleti fellépést.” Lásd Uo.

⁴⁸ Ezt támasztja alá a törvény szövege is, amely rögzíti: „...az alkalmazott intézkedésnek a folyamatban lévő támadással arányosnak kell lennie és törekedni kell arra, hogy az a támadás megszakításán túli eredményre, sérelemre ne vezessen...” Lásd Hvt. 62/A. § * (3) b) pont.

Ilyen esetek például a nemzetközi műveletek alkalmazásával, honvédelmi veszélyhelyzet idején vagy különleges jogrendben lehetőségek.⁴⁹

Visszatérve az új Nemzeti Biztonsági Stratégiára, illetve az abban megfogalmazottakra, természetesen további – ágazati – stratégiai és szervezeti változások szükségesek. A védelempolitikát alapvetően meghatározó, az NBS-re épülő egyik legfontosabb ágazati stratégia a Nemzeti Katonai Stratégia (NKS), amelynek szintén meg kell újulnia. Az NKS-nek az új Nemzeti Biztonsági Stratégiával harmonizáló átalakítása jelenleg folyamatban van, az még nem jelent meg, így jelen tanulmány írásakor nem hivatkozható. Ugyanakkor általánosságban néhány, a kibertérrel összefüggő kérdés már felvázolható ezzel a stratégiával kapcsolatosan is.

Az új Nemzeti Katonai Stratégia elkészítése során a már meglévő, illetve a kialakítandó kiberképességek és azok hatékony alkalmazása érdekében ki kell térni mindazokra a műveleti terekre, amelyekben a kberműveletek hatékonyan tudják támogatni a Magyar Honvédség alaprendeltetésből adódó katonai műveleteit. Ez nyilvánvalóan a kibertér mellett a fizikai dimenziókat is érinti, mert a konkrét kberműveletek integrálása mind a szárazföldi, mind a légi műveleteibe szükséges a háborús, de akár az olyan időszakokban vagy konfliktusokban is, amelyek még nem érik el a háborús küszöböt. Ugyanígy fontos a kberműveletek különleges műveleti erők feladatrendszerébe történő integrálása, hiszen a háborús küszöb alatti konfliktusok időszakában a különleges műveleti erők játsszák az egyik legfontosabb katonai erőt.

Itt szintén szükség van egy kis kitérőre, amely az információs műveletek területét jelenti. Napjainkban – békeidőben – az egyik legnagyobb kihívást a különböző információs műveleti elemek alkalmazása jelenti számos helyen a világban. Ezekben belül számos kibertéri tevékenységet is tetten érhetünk a politikai döntések befolyásolásától kezdve a lakosság befolyásolásán át a gazdasági célú és az azt befolyásolni kívánó kiberkémkedésig. Ugyanakkor, bár általában az információs műveletekről mint új elemekről beszélünk, az információs műveletek doktrinális háttere meglehetősen hosszú múltra tekint vissza, amelyben világosan nyomon követhető e műveletek fejlődéstörténete. A korai, 1990-es évek második felét jelentő, ma már klasszikusnak számító információs műveletektől, amelyek még alapvetően katonai tevékenységek koordinált alkalmazásában határozták meg ezeket a műveleteket, eljutunk a 2010-es évek második feléig, amikor a cél már a befolyásolás. Ráadásul ma már az információs műveletek egyik leghatékonyabb kivitelező eszközévé váltak a kibertérben működő szolgáltatások. Ezekon keresztül – nyilván sok esetben azokat manipulálva – lehet az információs műveletek célcsoportjait elérni. Ezek a célcsoportok ma már elsősorban nem katonai, hanem sokkal inkább a lakossági, a politikai vagy gazdasági szereplők.

Az információs műveletek egyik legfontosabb filozófiai alapja az abban foglalt különböző elemek koordinált és hatásaikban egymást kiegészítő vagy azokat erősítő tervezése és alkalmazása. Mindezek katonai alkalmazása azt is feltételezi, hogy már a művelettervezés időszakában, de különösen a műveletek végrehajtásakor az információs műveleteket a parancsnok céljainak végrehajtása érdekében koordináltan tervezik és hajtják végre.⁵⁰ Ehhez szükséges egy olyan szervezeti keret, amely alkalmas erre a koordinációs feladatra. Mivel a kberműveletek az információs műveletek szerves részét képezik, ezért ennek a koordinációs

⁴⁹ Hvt. 62/A. § (6) bek.

⁵⁰ Haig: i. m.

szervezetnek alkalmasnak kell lennie a kiberműveletek többi információs műveletekkel történő koordinálására is.⁵¹

Mindezeknek megfelelően az új katonai stratégiának az információs műveletek és a kiberműveletek kölcsönhatásait, azok katonai műveletekben betöltött szerepét is vizsgálnia kell.

A következő ágazati stratégia, amelynek szükségszerűen meg kell újulnia, az a Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia. Hazánk korábbi Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiája⁵² 2013-ban született, így azt az információtechnológia hatalmas sebességű változásait is figyelembe véve már az elmúlt években célszerű lett volna felülvizsgálni. Ugyanakkor ez csak részben történt meg, hiszen bár elkészült 2018 végére a Nemzeti Hálózat és Információbiztonsági Stratégia,⁵³ de az mégsem fedi le teljes egészében a nemzeti kiberbiztonság minden fontos (stratégiai) kérdését.

Az új Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiának építenie kell azokra a stratégiai célokra, amelyeket az új Nemzeti Biztonsági Stratégia meghatározott. Ezzel kapcsolatban számos feladatot tudunk azonosítani, amelyek közül sok közvetlenül, több azonban csak közvetve következtethető ki a Nemzeti Biztonsági Stratégiában megfogalmazottakból. Ezek közül talán az egyik legmarkánsabb a súlyos kibertámadásokra adandó fizikai támadások összefüggésének kezelése lehet, hiszen ebben az esetben a kiber- és a fizikai tér, illetve az abban lévő tevékenységek összehangolt szabályozását – stratégiai értelemben azok stratégiai együttműködési alapjainak megteremtését – kell elvégezni. Ugyanakkor az új kiberbiztonsági stratégiának legalább ekkora figyelmet kell szentelnie az NBS-ben is kihívként említett mesterséges intelligencia, valamint az autonóm rendszerek miatt szükséges kibervédelmi kérdéseknek. Az új kiberstratégiának kezelnie kell a kiberműveletek, ezen belül is a katonai kiberműveletek kérdését is.

A jogszabályi és doktrinális változásokon túl az új Nemzeti Biztonsági Stratégiának és az abban foglalt kibertéri hatásoknak számos szervezeti változást is kell indukálniuk.

⁵¹ A jelenlegi doktrinális háttér ezt még nem támasztja alá teljes egészében, hiszen a jelenlegi hazai, a NATO, de még az Amerikai Egyesült Államok információs műveleti doktrínája is a hagyományos információs műveleti elemekkel számol, úgymint műveleti biztonság, katonai megtévesztés, lélektani műveletek, elektronikai hadviselés és számítógép-hálózati műveletek. Ugyanakkor ma már – a fentieknek megfelelően – az információs műveletek sokkal inkább befolyásolást jelennek, semmint konkrét katonai tevékenységet (amely befolyásolás ráadásul már békeidőszakban is megvalósul). Ez a befolyásolás a kibertéren, az abban megvalósuló szolgáltatásokon keresztül nagyon hatékonyan érhető el, amiből az is következik, hogy a kiberműveletek egyre inkább az információs műveletek részét képezik. A kérdés másik olvasata az a klasszikus információs műveleti elem, a számítógép-hálózati műveletek egyre nagyobb térnyerését jelenti. Ez azt is jelenti, hogy ezeket a műveleteket összefoglaló néven kiberműveleteknek hívjuk, amelyek célja – az információs műveletek céljait támogatva – a szemben álló fél vezetési rendszereinek akadályozása, az információs fölény kivívása, majd annak vezetési fölényre való váltása.

⁵² 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=159530.238845 (Letöltés időpontja: 2020. 06. 05.)

⁵³ Ez a stratégia szintén kormányhatározat – 1838/2018. (XII. 28.) Korm. határozat – formájában jelent meg. Ugyanakkor érdemes arra felhívni a figyelmet, hogy nagyon sok ország ezeket a stratégiáit nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten is publikálja, általában angol nyelven téve azokat elérhetővé a nemzetközi közösség számára. Ezek a stratégiák sok esetben az adott ország politikai vezetésének kinyilatkoztatásai is, így azon kívül, hogy az adott ország vezetőjének a stratégiához írt bevezetőjével kezdődik, nagyon jól szerkesztett, látványos kiadványelemekkel – például borító, színes belső szerkesztés stb. – ellátott anyag. Az ilyenfajta kiadványok nyilvánvalóan több célt szolgálnak, hiszen azon kívül, hogy a nemzetközi közösség számára elérhetővé válnak, a másik eredmény az adott ország ezen a területen vallott nézeteinek, értékeinek és akár érdekeinek a kinyilatkoztatása is.

A közigazgatás kiberbiztonságának és kibervédelmének szervezeti háttére esetében az egyes szervezetek vagy szervezeti elemek közötti hatékony koordináció elengedhetlenül fontos. Ugyanakkor jelen írás a kibertérrel kapcsolatos szervezetfejlesztési igények közül mégis elsősorban a Magyar Honvédségre koncentrálnak. Az MH fejlesztése során általánosságban a kibertér műveleti képességek fejlesztése, illetve a kibertéri műveletek tervezéséhez, szervezéséhez és vezetéséhez szükséges szervezeti keretrendszer kialakítása az első cél. Az ezeket a feladatokat a jövőben megvalósító szervezetnek három nagy csoportra osztható feladategyüttese várható: 1. kibervédelmi és kiberműveleti fejlesztések koordinálása és ezek vezetése; 2. a kiberműveleti tevékenységek vezetése és végrehajtása különböző szinteken (hadműveleti szint, harcászati szint); 3. a kiberműveletek integrálása a szárazföldi csapatok és a légiere műveleteibe. Ezeknek a feladatoknak az ellátása érdekében létrehozandó katonai szervezetnek természetesen rendelkeznie kell kutatás-fejlesztési kapacitással is.⁵⁴

A kibertéri műveletek alapvető információigényét több forrásból kell kielégíteni. Ezek a források lehetnek a nemzetbiztonsági szolgálatok forrásai, a kiberbiztonsági adatbázisok, valamint saját tevékenységben ellátott elemző és értékelő munka eredményeként létrejövő adatbázisok is. Ez utóbbi nem példa nélküli, hiszen az elektronikai hadviselésben a saját műveletek és tevékenységek szemben álló félre és/vagy technikai eszközökre – az elektronikai hadviselés esetében az elektromágneses kisugárzó eszközökre vagy az azok által továbbított adatok és információk minőségére – gyakorolt hatásainak elemzése régóta bevett és nagyon jól működő gyakorlat. Ennek számos oka van, hiszen alapvetés ilyen tevékenységek során is az előzetes szimuláció; a reális szimulációnak azonban megbízható és sok esetben valós idejű információkra kell/kellene épülnie. Ezek azonban nem minden esetben állnak rendelkezésre, vagy például az említett nem baráti elektromágneses kisugárzások esetében nem mindig pontosak. Ezért a gyakorlati tapasztalatok, illetve a különböző tevékenységek során gyűjtött adatokra épülő hatáselemzés jó közelítéssel már megfelelő alapot nyújt egy ugyanilyen vagy hasonló tevékenység megtervezéséhez és kivitelezéséhez a jövőben. Ennek analógiája a kibertér műveleti szervezetek számára is követendő.

Ennek megfelelően az említett katonai kibertér műveleti szervezetnek rendelkeznie kell megfelelő technikai és humán elemző- és értékelőképességgel. Ez természetesen sem volumenében, sem feladataiban nem váltja és nem válthatja ki a nemzetbiztonsági szolgálatok ilyen irányú tevékenységét.⁵⁵

A kiberműveletek szervezeti háttérének kialakítása és fejlesztése a Magyar Honvédségben megkezdődött. Az új Nemzeti Biztonsági Stratégiából levezethető iránymutatások ezt a munkát már nagyban segítik és meg is gyorsíthatják.

⁵⁴ Nyilvánvalóan ezeknek a szervezeteknek számos más feladata is várható. Az egyik ilyen feladat az oktatás, képzés és kiképzés rendszerének és akár intézményrendszerének megteremtése. Ez nemcsak a saját állomány felkészítését jelenti, hanem a Magyar Honvédség egészére vonatkozó, elsősorban kibervédelmi képzéseket jelent. Ezekkel a képzésekkel lehetséges emelni a kiberbiztonsági tudatosság és elkötelezettség szintjét. Nyilvánvalóan ezek a képzések és kiképzések az eltérő szinteken eltérő célokkal is párosulnak, hiszen amíg az említett kiberbiztonsági tudatossági képzéseket minden szinten folytatni kell, addig a kiberműveletek stratégiai kérdéseit a katonai felső vezetés szintjén, de a konkrét technikai végrehajtást műveleti és harcászati szinten szükséges oktatni.

⁵⁵ Ennek oka az, hogy egy katonai szervezet nem rendelkezik nemzetbiztonsági jogosultsággal. Természetesen van ellenpélda is, hiszen a német Kiber- és Információs Parancsnokság (Das Kommando Cyber- und Informationsraum, CIR) rendelkezik bizonyos nemzetbiztonsági felhatalmazásokkal. Lásd Kommando Cyber- und Informationsraum. <https://www.bundeswehr.de/de/organisation/cyber-und-informationsraum/kommando-und-organisation-cir/kommando-cyber-und-informationsraum> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 15.)

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

Jelen írás célja az volt, hogy a 2020 áprilisában megjelent hazai Nemzeti Biztonsági Stratégia kibertér vonatkozású megállapításait bemutassa, illetve kitérjen ezeknek a jövőbeni szabályozást és szervezetkialakítást meghatározó tényezőire. Mindezeket a dolgot alapvetően csak a katonai terület szempontjából mutatta be úgy, hogy ahhoz felvezetést a korábbi, 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégia kibertérrel érintő megállapításai szolgálták.

Az új Nemzeti Biztonsági Stratégia nagy változást és igazi újdonságokat is jelent a kibertérrel kapcsolatban. Az elmúlt évek során egyre inkább felértékelődött azoknak az infokommunikációs rendszereknek a szerepe, amelyek a társadalom egésze működésének az alapját is jelentik. Ebből következően ezeknek a rendszereknek a védelme és a biztonsága ma már nemzetbiztonsági érdek, és így stratégiai cél is egyben. Mindezeket rögzíti a stratégia, és ennek a biztonságnak a megteremtéséhez stratégiai célokat is megfogalmaz. A dokumentum mindezt egységes szemlélettel, világos célok megfogalmazásával teszi meg.

Az egyik legmarkánsabb elem a stratégiában a kibertámadásokra a fizikai térben adható lehetséges válaszok megjelenése. Ez mindamelllett, hogy komoly előrelépés és a terület felértékelődését is indikátorként jelzi, komoly elrettentő hatást is jelent. Ez a stratégia az első olyan hivatalos kormányzati dokumentum, amely mindezt kimondja és rögzíti.

A stratégiában igen markánsan megjelenik a Magyar Honvédség kibertéri szerepe és annak feladatai is. A stratégia meghatározza, hogy a Magyar Honvédséget úgy kell fejleszteni, hogy annak kibervédelmi és kiberművelési erői a kinetikus erők műveleteinek támogatására is legyenek alkalmasak. Mindemelllett ennek a fejlesztésnek az offenzív kiberképességek fejlesztését is magában kell foglalnia.

A stratégia fő céljainak támogatására, illetve azok végrehajtásához számos ágazati stratégia átalakítása, aktualizálása vagy éppen megteremtése szükséges. Ilyen ágazati stratégia a Nemzeti Katonai Stratégia, illetve a Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia. Ezekben meg kell jeleníteni a katonai kiberművelési képességek helyét és szerepét is.

A NBS-nek szervezeti változásokat is kell indukálnia. Katonai téren az egyik ilyen szervezeti változás a katonai kibertér művelési erők szervezetének megteremtése. A katonai kibertér művelési képességek szervezeti fejlesztésének együtt kell járnia a kibervédelmi oktatás, képzés és kiképzés intézményesítésével és annak a teljes katonai képzési és kiképzési rendszerbe történő integrálásával.

Mindezeket összefoglalva: az új Nemzeti Biztonsági Stratégia világos iránymutatást és egyértelmű célokat fogalmaz meg a kibertér katonai védelme és műveletei, valamint az ahhoz szükséges szervezetrendszer fejlesztése érdekében. A stratégiában foglalt, a kibertérre vonatkozó olyan kitételek, mint az említett offenzív képességek megteremtésének szükségessége a Magyar Honvédségen belül, valódi biztonság- és védelempolitikai elmozdulást jelentenek a korábbi Nemzeti Biztonsági Stratégiához képest.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2012/19., 1378–1397. https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf
- 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=159530.238845

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közöny, 2020/81., 2101–2119. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes>
- 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A12H1656.KOR&targetdate=&printTitle=1656/2012.+20.%28XII.+20.%29+Korm.+hat%C3%A1rozat&getdoc=1>
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>
- AJP 3.20 – Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations. Edition A Version 1. 2.4. NATO Standardization Office, 2020.
- Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Dialóg Campus, Budapest, 2018.
- Kommando Cyber- und Informationsraum. <https://www.bundeswehr.de/de/organisation/cyber-und-informationsraum/kommando-und-organisation-cir/kommando-cyber-und-informationsraum>
- Kovács László: *Kiberbiztonság és -stratégia*. Dialóg Campus, Budapest, 2018.
- Munk Sándor: *A kibertér fogalmának egyes, az egységes értelmezést biztosító kérdései*. Hadtudomány, 2018/1., 113–131. http://real.mtak.hu/77921/1/HT20181_115_133_u.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2018.28.1.113
- Nemzeti Kibervédelmi Intézet – Nemzetközi kapcsolatok. <https://nki.gov.hu/intezet/tartalom/nemzetkozi-kapcsolatok/>
- The DoD Cyber Strategy. The Department of Defense, Washington, 17. 04. 2015. https://archive.defense.gov/home/features/2015/0415_cyber-strategy/final_2015_dod_cyber_strategy_for_web.pdf
- Warsaw Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016. NATO E-Library, 09. 07. 2016. www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

Lenhoffer Péter – Nagy László ny. ezredes:

A 2001. SZEPTEMBER 11-EI TERRORTÁMADÁS HATÁSA AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK NEMZETBIZTONSÁGI RENDSZERÉRE

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A biztonság tudományos szintű vizsgálatát és intézményesítését a modern, 20. századi igények hívták életre. A második világháborút követő időszak hatalmas változásokat hozott a biztonság megítélésében. Az ipari, gazdasági, technológiai fejlődés, valamint a társadalmi átalakulások, a sokrétű és összefonódó nemzetközi kapcsolatok komplex, egymást generáló és szoros összefüggésben levő új biztonsági kihívásokat teremtettek. A 21. század kezdete fordulópontra jelentett nemcsak az Amerikai Egyesült Államok, de az egész világ biztonságpolitikájában. A biztonsági kihívások globálissá, nemzetközi eredetűvé váltak. A 2001. szeptember 11-ei terrortámadással a nemzetközi terrorizmus paradigmaváltást indított meg az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági rendszerében.¹

KULCSSZAVAK: biztonság, nemzetbiztonság, hírszerző közösség, terrorizmus

BEVEZETÉS

A két világháborúban megtapasztalt pusztítás súlyos mértéke – beleértve az emberi áldozatokat – megkövetelte a biztonság átértékelését, politikai fogalomként való használatát, a béke fenntartására törekvést és a fegyveres konfliktusok megelőzését. Ekkor indult meg a tudományos, elméleti alapok lerakása, amely feladatot elsősorban a hadtudomány, a nemzetközi jog és a nemzetközi tanulmányok legkiválóbb gondolkodói vállalták magukra. A biztonságpolitika gyakorlati művelése pedig a külügyi kormányzati intézmények (külügyminisztériumok, diplomáciai szervezetek), illetve a védelmi mechanizmust kialakító és szabályzó szervek (védelmi minisztériumok) kompetenciájába került. Szintén ekkor jöttek létre azok a nemzetközi szervezetek is, amelyek kapcsolatot teremtenek az egyes kormányzati architektúrák között azzal a céllal, hogy a nemzetközi konfliktusok kialakulását vagy eszkalálódását megakadályozzák. A kialakuló intézményi rendszerek elsődleges feladata a prevenció, a preventív eszközök megteremtése és fenntartása lett.²

A biztonság a külső és a belső garanciák rendszere, olyan szervezeti egységek és intézmények hálózata, amelyek elsődleges feladata egy állam biztonsági kihívásainak és fenyegetéseinek felderítése, valamint a lehető legtöbb információ begyűjtése a lehetséges

¹ Az Amerikai Egyesült Államok esetében – és jelen cikkben – a nemzetbiztonsági jelzőt a szerzők a nemzeti biztonság fogalmára használják.

² Deák Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Osiris Kiadó, 2007, 12.

fenyegetésekről. Ezek közé tartoznak a fegyveres és a rendészeti információszerző és előreljelő rendszerek. Nemcsak a biztonsági kihívások szűrése a feladatuk, de jelentős szerepük van a társadalom biztonságérzetének alakításában is.³

A második világháborút követő hidegháborús évtizedekben különösen nagy jelentőséggel bírtak a biztonságpolitikai rendszerek és a nemzetbiztonsági stratégiák. A világ gyakorlatilag kettészakadt, és két, egymástól merőben eltérő politikai felfogás, ideológia, társadalomszervezés és gazdasági berendezkedés állt egymással szemben. Ez a gyakorlatban hamar leszűkülte a Kelet és a Nyugat közötti katonai szembenállásra, kiegészülve egy addig soha nem látott fegyverkezési hajszával, amelyet az *elrettentés stratégiája* hívott életre. A katonai biztonság kérdése és az elrettentés stratégiája hosszú időn keresztül uralta a biztonságpolitikai diskurzust.

Jelentősebb változást csak a 80-as évek hoztak,⁴ amikor világosan láthatóvá vált, hogy a nukleáris háború elkerülhető. Ugyanakkor az enyhülés időszakában új – globális – kihívások kezdtek egyre inkább hangsúlyossá válni.

Ilyen körülmények között indult meg egy komolyabb vita a biztonsági tanulmányokkal foglalkozó szakemberek között. A vita tárgyát pedig az újonnan jelentkező biztonsági kihívások biztonságpolitikai kérdéssé emelése (biztonságiasítása) képezte, azaz annak eldöntése, hogy szükség van-e a biztonság fogalmi kiszélesítésére, vagy továbbra is csupán a katonai biztonság jelentse a vizsgálódások tárgyát.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK NEMZETBIZTONSÁGI STRUKTÚRÁJA

Az amerikai történelem korai szakaszában a nemzetbiztonsági felépítmény tulajdonképpen a Külügyminisztérium (Department of the State) és a katonai ügyekkel foglalkozó minisztériumok (War Department; Navy Department – a szárazföldi erők, illetve a haditengerészet minisztériuma) intézményeiből állt. Mindegyik közvetlenül az elnöknek jelentett, akinek viszonylag korlátozott hatalma volt ezekben az ügyekben: a nemzetközi szerződések megtárgyalása; a legfontosabb tisztségviselők kiválasztása; a háború vezetése.⁵

Ha egy konfliktust nem sikerült megoldani diplomáciai eszközök segítségével, és ennek folyamányaként fegyveres összetűzés vagy háború tört ki, akkor a hadsereget és a haditengerészetet vetették be,⁶ tehát a két katonai minisztérium vette át az irányítást.⁷

³ Uo. 13.

⁴ Barry Buzan: Rethinking security after Cold War. 01. 03. 1997. Cooperation and Conflict, Vol. 32, No. 1, 01. 03. 1997., 5–6. https://www.researchgate.net/publication/329824626_Rethinking_Security_after_the_Cold_War (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

⁵ Jon J. Rosenwasser – Michael Warner: History of the Interagency Process for Foreign Relations in the United States. In: Roger Z. George – Harvey Rishikof (eds.): The National Security Enterprise: Navigating the Labyrinth. Georgetown University Press, Washington, D.C., 2011, 14–15. https://books.google.hu/books?id=6tgoDwAAQBAJ&pg=PA11&hl=hu&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

⁶ Az amerikai szóhasználatban a szárazföldi erők elnevezése „hadsereg” (Army), tehát a haderőnek egyike.

⁷ Dennis M. Drew – Donald M. Snow: Making Strategy: An Introduction to National Security Processes and Problems. Air University Press, Maxwell Airforce Base, Alabama, 08. 1988., 41–42. https://media.defense.gov/2017/Apr/06/2001728005/-1/-1/0/B_0023_DREW_SNOW_MAKING_STRATEGY.PDF (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

A két haderőnem (a hadsereg és a haditengerészet) törzse kidolgozta a maga jellemző technikáját, kultúráját. Mind a hadsereg, mind a haditengerészet decentralizált struktúrával rendelkezett, és elsősorban nem a katonai parancsnokok irányítottak, hanem az őket támogató és szolgáló bürokratikus intézmények. Tehát a legmagasabb szinteken civilek dolgoztak, akik segítettek kidolgozni a katonapolitikát és a stratégiát. Ez a rendszer nem működött mindig a leghatékonyabban, mivel a parancsnoki lánc nem volt éppen egyértelmű, és sok súrlódás alakult ki a két katonai törzs között is.⁸

Az igazán komoly változásokat a 20. század hozta meg. A nemzetközi kapcsolatok egyre bonyolultabbá váltak, érezhető volt már a század elején, hogy a korábbi *status quo* nem sokáig tartható fenn. Theodore Roosevelt elnök különösen elhivatottnak bizonyult a rendszer megreformálásában.⁹

A két katonai minisztérium komoly fejlesztésen ment keresztül, a korábbi gyakorlattal ellentétben a katonai ügymenetben a centralizáció vált a fő szervező elvvé. Roosevelt elnök létrehozott a hadsereg és a haditengerészet számára egy közös bizottságot (Joint Army-Naval Board), amelynek feladatául az összhaderőnemi feladatok szervezését, a két haderőnem kooperációjának magasabb szintre emelését szabta meg.¹⁰ A mai értelemben vett együttműködés alapjait a második világháború alatt és után fektették le.

A légielő fejlődésével megváltozott a szárazföldi haderő és a haditengerészet szerepe is, ami arra készítette a politikusokat, hogy újragondolják a korábbi „munkamegosztást”. A náci Németország és a Japán Császárság jelentette katonai kihívás sokkal komolyabb hatékonyságot követelt meg az amerikai haderőtől, amelyben nem volt helye a haderőnemek közötti állandó rivalizálásnak.¹¹ Az erőfeszítéseket nagymértékben elősegítette az új helyzetre szakosodott olyan szervezetek létrejötte, mint a *Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága* (Joint Chiefs of Staff – JCS) élén az elnökkel,¹² valamint a *Stratégiai Szolgálatok Hivatala* (Office of Strategic Services – OSS), a CIA elődje.

EGY ÚJ KEZDET

Truman elnök jól látta, hogy az új korszak kihívásai megkövetelik a fennálló biztonsági rendszer átfogó reformját. A megoldást az 1947-es *Nemzetbiztonsági Törvény* (National Security Act of 1947) jelentette. Az addig fennálló intézményi rendszer megmaradt, de a hagyományos diplomáciai és katonai intézmények működését átszervezték. Tisztázódott a nemzetbiztonságért felelős intézmények egymáshoz való viszonya. Kiepítettek egy bonyolult nemzetbiztonsági eljárási rendszert, amelynek „egyetlen” feladata, hogy védelmezze az amerikaiak életét. (Ez a rendszer azonban – mint látni fogjuk – nem volt eléggé hatékony a 21. században jelentkező transznacionális kihívásokkal szemben, amelyek rámutattak az intézményrendszer gyenge pontjaira. Mindez radikális átszervezéseket követelt meg.)

⁸ Rosenwasser–Warner: i. m. 16.

⁹ Ernest R. May: *Imperial Democracy: The Emergence of America as a Great Power*. Harper & Row, New York, 1977, 95.

¹⁰ Rosenwasser–Warner: i. m. 17.

¹¹ Gordon N. Lederman: *Reorganizing the Joint Chiefs of Staff: The Goldwater–Nichols Act of 1986*. Greenwood Press, Westport, CT, 1999, 7–10.

¹² A poszt más államokban a vezérkari főnök tisztségének felel meg, az Amerikai Egyesült Államokban azonban minden haderőnemenk önálló vezérkari főnöke van.

A törvény által életre hívott jellegzetességek tulajdonképpen még ma is a biztonsági felépítmény alapját képezik. Fontos újítás a *Nemzetbiztonsági Tanács* (National Security Council – NSC) létrehozása a Fehér Házban, valamint a *védelmi miniszter* pozíciója, aki felügyeli a haderőnemeket (hadsereg, haditengerészet, légierő) és állandó kapcsolatot tart fenn a vezérkari főnökkel, hogy a katonai intézmények irányítása egységes legyen. Szintén a törvény érdeme a hírszerzés fontosságának felismerése, így Truman elnök elrendelte egy állandó „polgári” *hírszerző ügynökség* felállítását (későbbi nevén Központi Hírszerző Ügynökség – CIA).¹³ A következő évtizedekben a 1947-es törvény reformjai határozták meg a biztonságpolitika alapvető működését.

A *Nemzetbiztonsági Tanács* a kormányzat kül- és biztonságpolitikája kialakításának legfőbb fórumaként szolgál. Az elnök hívja össze belátása szerint és ő áll a tanács élén. Mellette helyet kap az alelnök, a védelmi miniszter és a külügyminiszter. A haderőt a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke képviseli mint a katonai ügyekért felelős tanácsadó, és helyet kap még a *Nemzeti Hírszerzés igazgatója* mint hírszerzési tanácsadó.¹⁴ A *nemzetbiztonsági tanácsadó* törvény szerint nem tagja a tanácsnak, de ő felelős a napirend kialakításáért és az adminisztratív teendők ellátásáért. Az elnökön múlik annak meghatározása, hogy a Nemzetbiztonsági Tanács mekkora létszámú vagy befolyású. Eisenhower például úgy alakította működését, mint egy katonai törzset, de Kennedy elnök kevésbé volt formális.¹⁵

A *nemzetbiztonsági tanácsadó* befolyása és hatalma is sokáig kérdéses volt. Kennedy volt az első elnök, aki olyan tanácsadót jelölt ki, aki szakmai kvalitásával érdemelte ki a pozíciót, és ez a szempont érvényesült a későbbi elnökök esetében is. A poszt Henry Kissinger idején érte el a legnagyobb befolyását.

A HÍRSZERZŐ KÖZÖSSÉG

A hírszerző szervezetek legfőbb feladata a nemzetbiztonsági stratégia megvalósításának folyamatában, hogy kellő információval lássák el a döntéshozókat. Az Amerikai Egyesült Államokban összesen 17 hírszerző szervezet (szolgálat) működik. Ezek közül a legfontosabbak a *Nemzeti Hírszerzés, élén az igazgató* (Director of National Intelligence – DNI), a *Központi Hírszerző Ügynökség* (Central Intelligence Agency – CIA), a *Védelmi Hírszerző Ügynökség* (Defense Intelligence Agency – DIA), a *Nemzetbiztonsági Hivatal* (National Security Agency – NSA) és a *Nemzeti Felderítő Hivatal* (National Reconnaissance Office – NRO). Ugyanakkor nemcsak ezek a szervezetek foglalkoznak információszerzéssel a nemzet biztonsága érdekében, hanem szövetségi szintű bűnüldöző szervek is, mint a *Szövetségi Nyomozó Iroda* (Federal Bureau of Investigation – FBI) vagy a *Drogfelügyelet* (Drug Enforcement Administration – DEA).¹⁶

¹³ Drew–Snow: i. m. 63.

¹⁴ A Nemzeti Hírszerzési Igazgató Hivatala (Office of Director of National Security) szakmailag irányítja az Amerikai Egyesült Államok teljes hírszerzését, maga nem folytat hírszerzést, hanem összefogja a szolgálatokat.

¹⁵ Chris Matthews: *Hardball*. Free Press, New York, 1999, 19. és 25–34.

¹⁶ Gabriel Marcella (ed.): *Affairs of the State: The Interagency and National Security*. University of Michigan Libraries, 2008, 150.

A Központi Hírszerző Ügynökség felállításáról a már említett 1947-es Nemzetbiztonsági Törvény rendelkezett. A CIA független maradt a minisztériumoktól és a kormányzati szervektől, közvetlenül az elnöknek jelent és a Szenátusnak tartozik elszámolással.¹⁷

A 21. század elején újabb változások történtek, új intézmények kerültek be a nemzetbiztonsági struktúrába.

A KIHÍVÁS: A TERRORIZMUS

A terrorizmus fogalma rengeteg jelentéstartalommal bővült az idők során. Nem véletlen, hogy egységes definíciója nem létezik. Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma szerint „*nem harcoló célpontok sérelmére elkövetett, előre megfontolt, politikai motivációval bíró erőszakos cselekmény, amelyet regionális vagy helyi csoportok követnek el, hogy befolyásoljanak egy közösséget*”.¹⁸

Az al-Kaida (Bázis) elnevezésű terrorszervezetet Oszama bin Laden hozta létre az afgán–szovjet háború idején. A szervezet toborozta és irányította az afgán önkéntesek százait a megszálló szovjet csapatokkal szemben, gyűjtőbázisa lett azoknak a muszlimoknak, akik komoly harci tapasztalatra tettek szert a szovjetek ellen vívott harcokban.

Az al-Kaida fő célja, hogy a világon mindenhol az iszlám vallási törvények szerint működő rezsimeket alapítson. Az elképzelés csúcspontja egy erős muszlim hatalom – egyfajta befolyásos iszlám kalifátus – kiépítése lett volna.¹⁹

A szovjetek 1988-ban kivonultak Afganisztánból, ezt követően az al-Kaida független szervezetként kezdett működni. Az 1990-es években komoly hírnevet szerzett magának a terrorista akciók előkészítésével és a kivitelezésben nyújtott támogatói tevékenységével.

A 9/11-es merényletek kitervelője, Khalid Sheikh Mohammed már az 1990-es évek elején érdeklődést mutatott az olyan terrortámadások iránt, amelyekben légi járművek is részt vesznek. Eleinte csak kisebb – radarral alig látható – repülőgépekről végrehajtott támadásokat tervezett keresztény célpontok ellen. Az ötlet, hogy a repülőgépeket rakétaként használva vessék be, 1993-ban a Világkereskedelmi Központ (World Trade Center – WTC) elleni első támadáskísérlet – amelynek kitervelője Ramzi Yousef volt – után látott napvilágot. Yousef és Khalid 1996-ban kaptak lehetőséget, hogy elővezessék tervüket az al-Kaida vezetőségének. A tervet kivitelezhetőnek találták, majd egy hosszadalmas hírszerzési folyamat indult meg. Gondosan felmérték a repülőterek és a járatok biztonsági intézkedéseit és különösen azok gyengéit.²⁰

Az al-Kaida hírszerzési és elhárítási teljesítménye nagyon komoly képességekről tesz tanúbizonyságot. E tevékenységek, de különösen a biztonsági intézkedések jól demonstrálják a szervezet kapacitását, amely elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy eredményesen vegye fel a harcot az egyik legerősebb állammal, sőt súlyos vereséget is mérjen rá.

¹⁷ Roger Z. George: Central Intelligence Agency: The President's Own. In: Roger Z. George – Harvey Rishikof (eds.): The National Security Enterprise: Navigating the Labyrinth. Georgetown University Press, Washington, D.C., 2011, 157–158.

¹⁸ US Department of State: Annual Country Reports on Terrorism. US Government Printing Office, Washington, D.C., 2001, 13.

¹⁹ Lawrence Wright: The looming tower: Al-Qaeda and the road to 9/11. Alfred A. Knopf, New York, 2006, 125–126.

²⁰ Joel Mowbray: How They Did It. An 'Evil One' Confesses, and Boasts. National Review, 2002/24., 37.

A TERRORTÁMADÁSOK HATÁSA A NEMZETBIZTONSÁGI RENDSZERRE

2001. szeptember 11-én négy koordinált támadás történt, amelyek célpontjai az amerikai nemzet pénzügyi és politikai hatalmát megtestesítő épületek voltak. A támadások több halálos áldozatot követeltek, mint a Pearl Harbor ellen 1941-ben végrehajtott támadás. Megzavarták a légi közlekedést és kommunikációt, a támadás hatására a tőzsde napokra felfüggesztette a kereskedést, több milliárd dolláros kár keletkezett. Ha a hidegháború idején a KGB hasonló akciót hajtott volna végre amerikai földön, akkor kétségkívül kitört volna egy háború. De az al-Kaida nem államot képvisel, a támadók nem viselnek egyenruhát és nem járnak nyíltan fegyverrel. Épp ellenkezőleg, Mohammed Atta és tizenhét társa civilnek álcázta magát, polgári repülőgépeket térítettek el és használták támadásukhoz az amerikai határokon belül. Az al-Kaida állam nélküli szervezet. Nem a nemzeti összetartozás köti őket össze, hanem egy világszemlélet.²¹

Korábban a „harcok” egy távoli, idegen harcmezőn zajlottak, miközben a hátszország nagyjából biztonságban volt. Mindez gyökeresen megváltozott. Ezekhez a változásokhoz alkalmazkodni kellett, hiszen 2001-ben még a hidegháborús nemzetbiztonsági felépítmény létezett, ami jól működött az akkor ismert fenyegetésekkel szemben. Ahhoz, hogy a „terror elleni háború” eredményes legyen, a fennálló rendszeren reformokat kellett végrehajtani, és erre a szeptember 11-ei támadások hívták fel a figyelmet.

George W. Bush elnök már a támadás másnapján körvonalazta a szükséges reformokat. A *2002-es Nemzetbiztonsági Stratégiát* már ennek szellemében dolgozták ki. A következőkben ezeknek a változtatásoknak az ismertetésére kerül sor, közülük is elsősorban a főbb nemzetbiztonsági reformokéra, amelyek segítenek rávilágítani arra, hogy valóban paradigmaváltásról beszélhetünk-e.

A NEMZETBIZTONSÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSI FOLYAMAT

A terrorizmus globális volta (vagyis a nemzetközi térben ugyanúgy megjelenhetett, mint az Amerikai Egyesült Államok határain belül) felértékelte a tárcaközi együttműködési folyamatokat, kiegészítve azzal, hogy a külföldi hírszerzés kapacitásait össze kellett hangolni a belföldi elhárító szervek működésével. Ezt a feladatot közvetlenül a támadások után a nemzetbiztonsági tanácsadó (Condoleezza Rice) látta el.

A Nemzetbiztonsági Tanács nem ment át alapvető strukturális változásokon a terror-támadások után sem. Ám 2001 októberében létrejött a funkcióit kiegészítő *Belbiztonsági Tanács* (Homeland Security Council – HSC). Az *1. számú Belbiztonsági Elnöki Direktíva* értelmében az új tanács „*hivatott koordinálni minden, a belbiztonsággal összefüggésben levő tevékenységet a minisztériumok és más kormányügynökségek között, továbbá támogatja a belbiztonsági célok megvalósításának és végrehajtásának folyamatát*”.²² A HSC fogja össze a legtöbb belföldi kormányügynökséget, a két tanács állandó konzultációban áll egymással, és együttesen koordinálják a nemzetbiztonságra vonatkozó tevékenységeket.

²¹ Thomas Kean (ed.): The 9/11 Commission Report – Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. 47. <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 02.)

²² Homeland Security Presidential Directive 1 (HSPD-1). 05. 11. 2001. <https://www.hsd1.org/?view&did=1132> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

Colin Powell külügyminiszter 2001-es *Diplomáciai Felkészültségi Kezdeményezés* (Diplomatic Readiness Initiative) elnevezésű akcióterve egyike volt az intézményi reformoknak. Powell képzett, nyelveket ismerő specialistákat keresett, akik további képzéseken vettek részt, amelyeken külön hangsúlyt fektettek a válságkezelésre. A Külügyminisztérium teljes számítógépes hálózatát megújították, és a tengerentúlon szolgáló alkalmazottak mindegyike folyamatos internet-hozzáférést kapott.²³

A tágabb értelemben vett nemzetbiztonsági stratégia kialakítása a tárcaközi folyamatokban valósul meg, tehát egyszerre több minisztérium és kormányügynökség is részt vesz benne. Ám a stratégia mindig hűen tükrözi a Védelmi Minisztérium szempontjait, így nem véletlen, hogy a 2001. szeptemberi események a minisztériumra is hatással voltak. Kibővült a minisztérium hatóköre és szerepe a tárcaközi mechanizmusokban. Az amerikai válaszreakciók sokkal gördülékenyebb koordinációt igényeltek a nemzetbiztonsági szervezetektől. A Védelmi Minisztériumnak eleve elsődleges szerepe volt az intézményi összehangolásban, de miután jóváhagyták az *Egyesített Tárcaközi Koordináló Csoport* (Joint Interagency Coordination Groups) felállítását, befolyása tovább nőtt.²⁴ A csoport állandó kapcsolatot tart fenn a különböző műveleti parancsnokságokkal – Különleges Műveleti Parancsnokság (Special Operations Command – SOCOM); Stratégiai Parancsnokság (Strategic Command – STRATCOM); regionális parancsnokságok –, amelyek számára megjeleníti a hírszerző közösség információit, a kormányzati és nem kormányzati szervek szempontjait.²⁵

Szintén a terrortámadások hívták életre az *Egyesült Államok Északi Parancsnokságát* (United States Northern Command – USNORTHCOM). Fő feladata, hogy támogatást nyújtson a belföldi műveletekhez. Ehhez állandó kapcsolatot tart fenn a Belbiztonsági Minisztériummal és az FBI műveleti részlegeivel, valamint a helyi szervekkel is. Az általa kialakított kommunikációs csatornák lehetővé teszik, hogy biztosítsa az ügynökségek közötti összhangot és az egységes fellépést. Ugyanezen csatornákon keresztül képes segíteni a küldetések, műveletek tervezési fázisát.

Az Északi Parancsnokság irányítja az *Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokság* (North American Aerospace Defense Command – NORAD) munkáját is. A NORAD az észak-amerikai légtér felett „örködik”, szeptember 11. után az Amerikai Egyesült Államok belső légtérének kontrollja is hatáskörébe került, azaz a polgári járatok biztosításáért is felel. Természetesen állandó kapcsolatban áll a Határvédelemmel és a Parti Őrséggel.

Voltaképpen a hírszerző közösségen lehetett a legjobban érezni a negatív hidegháborús örökséget. A hidegháború idején a nemzetbiztonsági apparátus növekedésével párhuzamosan egyre több hírszerző szervezet jött létre. A különböző ügynökségek és kormányzati szervek (FBI, Külügyminisztérium, Védelmi Minisztérium, a haderónemek minisztériumai) mind létrehozták a maguk információszerzéssel foglalkozó egységeit, amelyek a maguk külön elképzelései szerint látták el információval a döntéshozókat. Nem létezett egy keretrendszer, amely stratégiailag rendezte volna működésüket vagy a hírszerzési eszközök allokációját.

²³ Christopher M. Jones: Department of State Results Report. US Department of State, 09. 08. 2004., 14–15. <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/35059.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

²⁴ Marcella: i. m. 151.

²⁵ Uo. 151–152.

Egy ilyen szerteágazó, ügynökségorientált hírszerző közösség működött 2001. szeptember 11. előtt.²⁶

Az *Egyesült Államok Ellen Elkövetett Terrorista Támadásokat Vizsgáló Nemzeti Bizottság* (National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States) – röviden *9/11 Bizottság* – is arra a megállapításra jutott, hogy a fennálló hírszerző ügynökségek között nem volt összhang, és azok nem megfelelően érzékelték az al-Kaida jelentette belföldi fenyegetést. A kormányügynökségek keveredéséből összeálló „hírszerző közösség” így nem volt képes előre jelezni a közelgő fenyegetést és meghozni a megfelelő intézkedéseket.²⁷ Az egész amerikai politikai rendszer hibáztatható a törtétekért, ugyanis ugyanaz az előítélet volt jellemző az adott elnöki adminisztrációk politikájára, amely a Pearl Harbor-i tragédiához is vezetett 1941-ben. Az amerikai kormányzatból senki sem tartotta képesnek az al-Kaidát arra, hogy amerikai földön ilyen akciót vigyen véghez. Mindehhez hozzájárult a hidegháború vége jelentette eufória és a „sebezhetetlenség mítosza”, amelyek elvonták a figyelmet a megváltozott (új típusú) nemzetközi fenyegetésekhez való adaptálódás szükségességéről.

A 9/11 Bizottság meglátása szerint a döntéshozóknak egy új komponenst kell hozzáadniuk a már létező hírszerző közösség repertoárjához: az integrált belbiztonsági elemet. Ám ez nem is olyan egyszerű, mint amilyennek tűnik. Ehhez ugyanis az adott ügynökségnek ki kell terjesztenie képességeit belbiztonsági tevékenységekre, miközben fenntartja működését a külföldi információszerzésben is. A hírszerző ügynökségek azonban általában nem rendelkeznek hatósági (belügyi) jogosítványokkal, így állandó kapcsolatot kell fenntartaniuk szövetségi és más rendvédelmi szervekkel – ilyen például az FBI. Ehhez a helyzethez a rendvédelmi erőknél is alkalmazkodniuk kell, vagyis új képességeket kell kialakítaniuk a már létező intézményi kultúrájukon belül,²⁸ mivel az Amerikai Egyesült Államokban korábban nem volt elfogadott, hogy belföldön folytassanak információgyűjtést terrorelhárítási célokból.

Bár a 2002-es *Belbiztonsági Törvény* új körülményeket teremtett a hírszerző közösség átalakításához, amelyben minden szövetségi intézmény újraértelmezhetette szerepét a nemzetbiztonsági rendszerben, az egész *hírszerző közösségnek* egy sokkal átfogóbb és egységes reformra volt szüksége. A 2004-ben kiadott *Hírszerzési Reform és Terrorrelles Törvény* (Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act) által megfogalmazott intézkedések tükrözik a 9/11 Bizottság ajánlásait és az amerikai hírszerzés átértelmezett szerepét a terrorrelles harcban. Már a cím is sokatmondó, hiszen kapcsolatot sugall a hírszerzés reformja és a terrorizmus feltartóztatása között.²⁹

A reform két fő pilléren nyugodott: egyrészt kiszélesítette az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonságára ártalmas fenyegetések körét, másrészt egyesítette a hazai és a külföldi hírszerzési törekvéseket. A törvény célja egy új hírszerző közösség alapjainak lerakása, amely az információmegosztáson, a hírszerző tevékenységek összehangolásán nyugszik. Ez azért is fontos, mert a közösséget 16 különböző ügynökség alkotja. A törvény értelmében az együttműködést hivatott elérni a *Nemzeti Hírszerzési Igazgató Hivatala* (Office of

²⁶ John D. Negroponte – Edward M. Wittenstein: Urgency, Opportunity, and Frustration: Implementing the Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004. *Yale Law and Policy Review*, 2010/2., 380–381. <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1596&context=ylpr> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 29.)

²⁷ Kean: i. m. 356.

²⁸ Negroponte–Wittenstein: i. m. 383.

²⁹ Uo. 386.

the Director of National Intelligence – ODNI). Az ODNI hangolja össze az ügynökségek információszerzését és alakítja ki a nemzeti hírszerzési programot, természetesen a neki jelentő ügynökségek információira támaszkodva. Célokat és prioritásokat fogalmaz meg a hírszerző ügynökségek részére, összhangban a döntéshozók elvárásaival. Emellett a jelentős hírszerzési ügyekben tanácsadó szerepet tölt be, nemcsak az elnök mellett, hanem a Nemzetbiztonsági Tanács és a Belbiztonsági Tanács (NSC, HSC) számára is.³⁰

A nemzeti hírszerzési igazgatónak (DNI) hatalomra van szüksége ahhoz, hogy képes legyen feladatainak eleget tenni, különösen a CIA igazgatójával szemben, aki eddig a legmagasabb posztot töltötte be a közösségen belül. Az új igazgató ezért teljes felhatalmazást és hozzáférést kapott a költségvetéshez, a programokhoz, valamint a hírszerzési eszközökhöz is.³¹

Sok hírszerző és elemző szerint azonban az új iroda túl sok bürokráciával jár, ami nagyban lelassítja nemcsak a tervezés folyamatát, de az adott programok kivitelezését is. Az ODNI tevékenysége valóban egy véget nem érő ülésezéssé változott, ugyanis a folyamatosan érkező információk állandó kiigazítást követeltek meg.

A *Hírszerzési Reform és Teroresellenes Törvény* kettős feladatot lát el: a hírszerzés korszerűsítése mellett a terrorelhárítási feladatok összehangolását is megvalósítani hivatott. Utóbbi célból a DNI felügyelete alá került egy új szervezet, a *Nemzeti Terrorelhárítási Központ* (National Counterterrorism Center – NCTC), amely a közös műveleti tervezés központi „fóruma” lett.³²

A törvény alapul szolgált egy további, alapvető stratégiai jelentőségű dokumentum elkészítéséhez. A *2009-es Hírszerzési Stratégia* (Intelligence Strategy of 2009) annak a felismerése alapján jött létre, hogy a megreformált hírszerzésnek csak egy komponense a terrorizmus elleni küzdelem, valójában a veszélyértékelési képességekre kell helyezni a hangsúlyt. Ugyanis a felgyorsuló globalizáció, a független nemzetközi szereplők sokasága, a növekvő globális kapcsolatok és az interdependencia olyan rendszert alkotnak, amely rengeteg kiszámíthatatlan veszélyforrást teremt. A hírszerzésnek nemcsak egységesebbnek, hanem rugalmasabbnak is kell lennie ahhoz, hogy egy ilyen környezetben megfelelően tudjon működni.³³

Ma már elmondható, hogy a hírszerző közösségnek többé-kevésbé sikerült megszabadulnia a hidegháborús időszak megmerevedett struktúrájától, és az igényelt információmegosztás mechanizmusa is működőképesnek látszik. A reformok nyomán a hírszerzés képessé vált arra, hogy átlépje az ügynökségek közötti határokat és felosztott hálózatokban működjön, ahol az információtöredékek egységes egészzé állhatnak össze, megkönnyítve így az elemzők munkáját. A kiépített hálózati eszközök lehetővé teszik, hogy az egyes szereplők gyorsan kapcsolatot tudjanak létesíteni egymással, ahelyett hogy a régi bürokratikus parancsnoki láncok lassú közvetítésére várnának. Az együttműködés hatékonyságát példázza Oszama bin Laden likvidálása 2011. május 2-án, ugyanis a sikeres akció végrehajtása több ügynökség összefogásának köszönhető (CIA, Egyesített Különleges Műveleti Parancsnokság – Joint Special Operations Command, NSA, DNI). Ez tette lehetővé a terepen dolgozó műveleti tiszteknek, hogy effektív munkát végezzenek egy ellenséges környezetben. A sikerhez

³⁰ Uo. 390.

³¹ Marcella: i. m. 152.

³² Uo. 154.

³³ Vision 2015: A Globally Networked and Integrated Intelligence Enterprise. Office of the Director of National Intelligence, 2008, 4. <https://www.hsdl.org/?view&did=487577> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

nemcsak az ügynökségek közötti együttműködésre volt szükség, hanem a műveleti tisztek és az elemzők egymást kiegészítő munkájára is.³⁴

A szeptember 11-ei támadásokat vizsgáló 9/11 Bizottság kétségtelenül az amerikai hírszerzés számára irányozta elő a legkomolyabb változtatásokat. Többször is Pearl Harbor tragédiájához hasonlította a terrorista merényletet nemcsak hatását tekintve, hanem a hírszerzés hiányosságainak szempontjából is. A bizottság többször is külön kiemelte a CIA hírszerzési felelősségét.

Az elsődleges probléma, amivel az intézmény szeptember 11. kapcsán szembesült, hogy nem rendelkezett terrorelhárítási tapasztalattal. Nem volt működőképes a hidegháborúban jól bevált „beszerzés”, vagyis helybeli ügynökök felhasználása információszerzés céljából.³⁵

A terrorelhárító műveletek során sokszor éppen az időtényezőn múlik, hogy egy akció sikeres lesz vagy kudarcot vall. Ebben a munkában rengeteget segíthetnek a folyamatosan fejlődő kommunikációs eszközök, illetve a megfigyelőberendezések (drónok, műholdak). Nem véletlen, hogy szeptember 11. óta a CIA Tudományos és Technológiai Igazgatósága rendkívül gyors fejlődésen ment keresztül – majdnem kétszer akkora támogatást és személyzetet kapott, mint 2001 előtt.³⁶ Szintén a 9/11 Bizottság ajánlásai között szerepelt, hogy a humán hírszerzés és a technológia alkalmazása lehetőleg kerüljön egyensúlyba.³⁷

Az FBI egészen egyedülálló szerepet tölt be a nemzetbiztonsági rendszerben. Tulajdonképpen belföldi hírszerző ügynökség, amelynek fő hatásköre a kiemelt ügyekben folytatott nyomozás és a terrorelhárítás. A 20. század elején létrehozott intézmény bűnüldöző szervként vívott ki magának elismertséget. Az új korszak új kihívásai próbára teszik az FBI képességeit is. A fejlődés és az átállás nem könnyű feladat.

Az Amerikai Egyesült Államok kormánya a hidegháború időszakában kiépített egy olyan jogi rendszert, amely egyértelmű különbséget tesz a bűnügyi rendfenntartás és a nemzetbiztonság között. Ennek a szabályozásnak az volt a célja, hogy a széles nyomozati hatáskörrel rendelkező FBI és a CIA szerepköreit egymástól elválassza. Ez a felállás évtizedeken keresztül többé-kevésbé működött is, a hidegháború végén jelentkező transznacionális bűnözői csoportok viszont már a 90-es évek elején kikezdték ezt a paradigmát, amelyet végül a 2001-es terrortámadások döntöttek végleg romba.³⁸

A *Külföldi Hírszerző Tevékenység Felderítésére* vonatkozó 1978-as törvény (Foreign Intelligence Surveillance Act) élesen elkülönítette a külföldi és a belföldi színteret a nemzetbiztonság területén. A törvény gyakorlati alkalmazása során egy „jogi fal” keletkezett az FBI-ügynökök és a hírszerző közösség tagjai között, ugyanis a törvény nem tette lehetővé az információmegosztást és a koordinációt a bűnügyi és a hírszerzési ügyeken dolgozók között. Ennek a korlátozásnak a jelentősége azonban csak szeptember 11. után, a 9/11 Bizottság nyomozása során derült ki.³⁹

³⁴ Zoe Baird Budinger – Jeffrey H. Smith: Ten Years After 9/11: A Status Report On Information Sharing. Senate Committee on Homeland Security & Governmental Affairs, 12. 10. 2011. https://fas.org/irp/congress/2011_hr/101211smith.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

³⁵ Peter Eisler: Post-9/11 CIA Has Shifted its Emphasis for Foreign Ops. USA Today, 17. 11. 2008. <https://www.pressreader.com/usa/usa-today-international-edition/20081117/281552286702236> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

³⁶ Uo.

³⁷ Kean: i. m. 360.

³⁸ Mark Riebling: Wedge: From Pearl Harbor to 9/11: How the Secret War between the FBI and CIA Has Endangered National Security. Simon & Schuster, New York, 2002, 296–302.

³⁹ Kean: i. m. 78–80.

A 2001-ben beiktatott *Hazafias Törvény* (Patriot Act) alapvetően változtatta meg azt a jogi paradigmát, amely meghatározta az FBI szerepét a nemzetbiztonság területén. A törvény értelmében a Szövetségi Nyomozó Iroda jogosult egységesen használni a hagyományos bünyügyi nyomozási és a hírszerzési eszközöket a nemzetközi terrorizmussal összefüggő ügyekben.⁴⁰ Az ilyen ügyek egyrésről hírszerzési nyomozások, mert az a céljuk, hogy felderítsék és elhárítsák a nemzetközi terrorista tevékenységeket. Másrésről bünyügyi nyomozások is, mivel a nemzetközi terrorizmus megsérti az Amerikai Egyesült Államok szövetségi büntetőjogi törvényeit.⁴¹ Ez a törvény tehát lebontja azt a bizonyos „jogi falat”, amely gátolta a bünyügyi és a hírszerzési nyomozások összehangolását, és így teret enged az információk megosztásának.

A jogi akadályok elhárítása után strukturális reformokat valósítottak meg, hogy az FBI képes legyen hatékonyan ellátni nemzetbiztonsági feladatait. 2006-ig öt új ágazat alakult meg a Szövetségi Nyomozó Irodán belül. Közülük a legfontosabb a Nemzetbiztonsági Ágazat, amely magában foglalta a terrorelhárítási és a kémelhárítási osztályokat, valamint a tömegpusztító fegyverekkel foglalkozó igazgatóságot.

2001–2013 között nem történt terrortámadás az Amerikai Egyesült Államok területén, de közel egy tucat merényletet akadályoztak meg, ami elsősorban azokat a reformokat dicséri, amelyeket a nemzetbiztonság területén meghoztak a 2001 utáni időszakban. Az FBI már nemcsak az első számú rendőri szerv az országban, de a belföldön végzett elhárítótevékenységével az egyik legfontosabb nemzetbiztonsági ügynökség.

A *Belbiztonsági Minisztérium* (Department of Homeland Security – DHS) is a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások hatására jött létre. Az amerikai politikai vezetők nagyon gyorsan állították fel az intézményt, így nem véletlen, hogy folyamatos változásokon és fejlesztéseken megy keresztül.

George W. Bush elnök már nem sokkal a támadások után felvetette egy olyan minisztérium felállításának gondolatát, amelynek fő feladata az Amerikai Egyesült Államok területének védelme és a terrorizmus fenyegetésének elhárítására tett erőfeszítések irányítása. Sikerült is gyorsan megszereznie a Kongresszus teljes, kétpárti támogatását egy ilyen intézmény felállításához. A minisztérium kiépítése több évet vett igénybe, és ezért az intézmény pontos küldetése és szerepe sokáig képlékeny maradt. Addig is 2001 októberére létrejött a *Fehér Ház Belbiztonsági Irodája* (White House Office of Homeland Security – OHS) mint a DHS elődje. Feladata egy átfogó, a terrorista fenyegetések elhárítását célzó nemzeti stratégia kidolgozása volt. Meg is alkotta az első *Nemzeti Stratégiát a Haza Védelmében* (National Strategy to Protect the Homeland), amelyet az első belbiztonsági stratégiaként tartunk számon.⁴²

A DHS végül 2003. március 3-án kezdte meg működését. Az intézményi struktúra kiépítése és a működési keretrendszer meghatározása közben vált nyilvánvalóvá, hogy a DHS biztonsági tevékenysége nem korlátozódik kizárólag a terrorizmus elleni harcra, minden biztonsági kihívás a hatáskörébe tartozik. Ugyanúgy, ahogyan a Katrina hurrikán (2005) idején koordinálta a mentőalakulatok munkáját, most a járvány idején is felelős a helyi és a szövetségi egészségügyi szervek munkájának megszervezéséért. A minisztériumnak a járvány

⁴⁰ Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terror (USA Patriot Act) of 2001. 26. 10. 2001., 107. <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

⁴¹ Uo. 5.

⁴² National Strategy for Homeland Security. Office of Homeland Security, Washington, D.C., 07. 2002., vii. <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

idején a koordinálásért felelős szerve a *Szövetségi Vészhelyzetkezelési Ügynökség* (Federal Emergency Management Agency – FEMA). Az Ügynökség – szorosan együttműködve az Egészségügyi Minisztériummal – tájékoztatja a Fehér Ház Koronavírus Munkacsoportját (White House Coronavirus Task Force), amelynek vezetője az alelnök, és rajta keresztül folyamatos kapcsolatban állnak az elnökkel.⁴³

A minisztériumon belül szintén komoly szerep jut a *Tudományos és Technológiai Igazgatóságnak* (Science & Technology Directorate), amely a vírus kutatásában nyújt támogatást, különös tekintettel a gyógymódok kidolgozására.

Ugyancsak a Belbiztonsági Minisztérium felelős a repülőterek és a határok védelméért annak elősegítése érdekében, hogy lelassítsák a vírus gyors terjedését. A miniszter 2020. március 13-án beutazási korlátozásokat hirdetett, amelyek gyakorlatilag megtiltották a beutazást Európából, valamint Ázsia nagy részéről, május 25. után pedig a korlátozást egyre több dél-amerikai országra is kiterjesztették.

Az ilyen széles körű feladatok ellátása érdekében egy állandó kommunikációs csatornát kellett kiépíteni olyan hatóságokkal, amelyeket nem rendeltek közvetlenül a minisztérium alá.⁴⁴ Az amerikai alkotmányi rendszerben – amely megosztja a hatalmat az állami (lokális) és a szövetségi kormányzatok között – a különböző hatóságok nem könnyen kommunikálnak egymással. Például a katonai hatóságok kizárólag szövetségi hatáskörben működnek, míg a helyi vagy állami rendvédelmi erők az egyes kormányzók alá tartoznak (azaz lokális hatáskörűek), kivéve akkor, amikor valamilyen szövetségi törvénysértés történik, mert akkor a szövetségi hatóságok válnak illetékesé. Az egyes városokban a polgármester gyakorolja a legfőbb végrehajtói hatalmat, kivéve szövetségi bűncselekmény esetén. Mivel három közigazgatási vezető létezik (elnök, kormányzó, polgármester), és mindegyik felelős a lakosok közbiztonságáért, gyakran alakul ki hatásköri vita a három szint között. A DHS számára kialakított kommunikációs csatornák lehetővé teszik, hogy koordinátorként lépjen fel ezen a téren.⁴⁵

Mi több, a 9/11 Bizottság azt is szükségesnek látta, hogy a hírszerző szervezetek és a (helyi vagy szövetségi) rendvédelmi intézmények között is legyen információmegosztás, bár ennek komoly törvényi akadályai vannak (ugyanis a hírszerző ügynökségeknek a törvény tiltja a belföldi tevékenységet). A Belbiztonsági Minisztérium feladata, hogy hidat képezzen az ilyen különböző tevékenységeket végző szervek között.⁴⁶

A DHS felállítása ily módon nemcsak funkcionális okokra vezethető vissza, hanem egyfajta szimbólum is, a hidegháborús nézetekkel való szakítás szimbóluma. Az új kihívások ugyanis megkövetelték az együttműködés új struktúrájának, új szintjének kialakítását.

A 9/11 Bizottság nyomozása feltárta, hogy a különböző kormányügynökségek sok információval rendelkeztek a 19 gépeltérítőről, ám nem sikerült „összekötni a pontokat”, azonosítani egy konkrét fenyegetést. A hírszerzések által megszerzett információkat ugyanis a különböző ügynökségek különféle szempontból elemzik, így előfordulhat, hogy a részletekből nem áll össze a teljes kép.

⁴³ Overview of DHS Response. Homeland Security. <https://www.dhs.gov/coronavirus/overview-dhs-response> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

⁴⁴ Gary M. Shiffman – Jonathan Hoffman: The Department of Homeland Security: Chief of Coordination. In: Roger Z. George – Harvey Rishikof (eds.): *The National Security Enterprise Navigating the Labyrinth*. Georgetown University Press, Washington, D.C., 2011, 204–205.

⁴⁵ Uo. 205.

⁴⁶ Kean: i. m. 400.

A PARADIGMAVÁLTÁS

Az Amerikai Egyesült Államoknak általában szüksége van valamilyen komoly kudarc elszívására, hogy a szükséges változtatásokat fogantossin tudja. Valószínűleg minden politikai döntéshozó tudja, hogy jobb az új kihívásokhoz azonnal alkalmazkodni, mint várni egy tragikus esemény bekövetkeztére. Különösen jellemző ez a nemzetbiztonság terén, ahol a katasztrófák nemcsak megalázó vereséget jelentenek, de valószínűleg jelentős emberi veszteségekkel is járnak.⁴⁷ Az átalakítás folyamatát viszont gyakran kíséri bizonytalanság – a döntéshozók nem szívesen kockáztatják azt a szisztémát, amely már bevált. Végül pedig a változtatás mindig költségeket emészt fel – a pluszforrások és az átszervezéshez szükséges ráfordítások gyakran azt az érvet támasztják alá, hogy jobb várni.⁴⁸

A legkomolyabb biztonsági paradigmaváltás az Amerikai Egyesült Államok történelmében vitathatatlanul a 2. világháború végén következett be, amely az ország számára *Pearl Harbor tragédiájával* kezdődött 1941 decemberében. Az esemény bekövetkeztét az amerikai hírszerzés (a hírszerző közösség és a diplomácia), a haderő és a kormányzat kolosszális hibájának tartják, a legfelsőbb szinteket is beleértve. A legmeglepőbb talán mégis az, hogy a kormányzat tisztában volt a hírszerzési és a katonai felépítmények nem megfelelő, decentralizált voltával, mégsem indították el a szükséges átszervezést. Bár a japán kommunikációt sikerült feltörni, mégsem tudták a megszerzett információt megfelelően elemezni. A katonai hírszerzésnek nem volt megfelelő kapacitása, a haderőnemek közötti kooperáció pedig semmilyen szinten nem valósult meg.⁴⁹ Nem meglepő tehát, hogy Pearl Harbor katasztrófája sokként érte az amerikaiakat. A megoldás a már sokat emlegetett 1947-es Nemzetbiztonsági Törvény lett, amely átszervezte és központosította az ország védelmi rendszerét. Persze az 1947-es paradigmaváltást nemcsak Pearl Harbor tragédiája sürgette, hanem hozzájárult még a katonai és a stratégiai gépezet nem megfelelő (együtt)működése a háború időszakában.

A mégoly tragikus, illetve váratlan történelmi események azonban nem feltétlenül eredményeznek hasonló mély változtatásokat a védelmi és a nemzetbiztonsági struktúrákban.

A nemzetközi szakirodalom „szputnyiksokknak” titulálja azt a hatást, amelyet 1957 októberében az első mesterséges hold – a szovjet Szputnyik-1 – sikeres fellövése gyakorolt az Amerikai Egyesült Államok közvéleményére, társadalmára és politikai elitjére. Nem annyira a presztízsveszteség döböntette meg az amerikaiakat – hiszen az ország lemaradt a világűr meghódításáért folyó versenynek ebben a szakaszában –, mint inkább a sebezhetlenség mítoszának szétfoslása az interkontinentális rakéta megjelenésével a Szovjetunió arzenáljában. Az amerikai hírszerzés hibájául róható fel, hogy nem tudott időben információval szolgálni a szovjet tudomány eredményeiről, a hírszerző közösség szervezetében és annak tevékenységében azonban nem történtek szignifikáns változások. „Mindössze” a rakétafejlesztések felgyorsítására születtek hathatós intézkedések, miután elnöki szinten megfogalmazódott az Amerikai Egyesült Államok „sebezhetőségi ablakáról” szóló tézis.

Bizonyos értelemben az amerikai hírszerzés kudarcaként aposztrofálható az is, hogy 1962-ben a Szovjetunió közepes hatótávolságú, nukleáris töltettel szerelhető rakétákat tudott telepíteni Kubában. (Igaz, a légi felderítés viszonylag rövid idő múltán azonosította ezeket

⁴⁷ Frank R. Baumgartner – Bryan. D. Jones (eds.): Policy dynamics. University of Chicago Press, Chicago, 2002, 155–160.

⁴⁸ Uo. 162.

⁴⁹ David Kahn: Pearl Harbor as an intelligence failure. In: Akira Iriye (ed.): Pearl Harbor and the coming of the Pacific War: A brief history with documents and essays. Bedford/St. Martin's, Boston, 1999, 158–160.

a fegyvereket, majd kitört a „kubai rakétaválság”, amely végül is kompromisszumos megoldással végződött.) Mindazonáltal a hírszerző közösség átszervezéséről ekkor sem esett szó.

Az elemzők többsége egyetért abban, hogy a vietnámi háború elvesztését az egész amerikai társadalom gyakorlatilag nemzeti tragédiaként élte meg. Ugyanakkor az alapvető katonai, illetve hírszerzői (nemzetbiztonsági) struktúrák változatlanok maradtak. Ebben valószínűleg szerepet játszott az a tény, hogy a vietnámi trauma nem igazán váratlan sokkhatásként érte az Amerikai Egyesült Államokat, hanem évek során, fokozatosan „erlelődött meg”, az amerikai társadalom apránként, lépésről lépésre szembesült a kudarccal.

Teljesen más körülmények között került sor 1963-ban Kennedy elnök meggyilkolására. A tárgyalt téma szempontjából a merénylet igazi sokk volt az Amerikai Egyesült Államok lakossága számára, viszont az akkor felállított vizsgálóbizottság sokkal inkább a merénylet konkrét körülményeit elemezte, és nem annyira a hírszerző közösség hiányosságait vagy mulasztásait. Az esemény váratlansága ugyan párhuzamba állítható a 2001. szeptember 11-én bekövetkezett tragédiával, de a nemzetbiztonsági szervezetek átalakítására vonatkozó korabeli javaslatokról jelen cikk szerzőinek nincs tudomásuk.

KÖVETKEZTETÉSEK

A 2001. szeptember 11-ei támadásokat követően a Bush-adminisztráció megalkotott egy nyilvános és alaposan kidolgozott politikai válaszcsoportot, amely magában foglalja a nemzetbiztonsági stratégia legfőbb irányelveit. A válaszlépések – a terror elleni háború, a nemzetbiztonsági stratégia és az ellenséges erők jogfosztásának kombinációja – együttesen képezik az adminisztráció új biztonságpolitikai koncepcióját. Ma már ezt a „megelőző lépéseket” tartalmazó radikális doktrínát egyszerűen csak *Bush-doktrínának* hívjuk.

A terrortámadást Bush elnök „háborús cselekménynek” ítélte meg, amely az amerikai nemzet ellen irányul. A 2002-es *Nemzetbiztonsági Stratégia* ennek értelmében már „háborút hirdet a globális terrorizmus ellen”. Nem egy állam vagy rezsim ellen, de nem is egy ideológia ellen. Az ellenség a terrorizmus – ártatlanok ellen irányuló szándékos, politikailag motivált erőszakos cselekmények.⁵⁰ Az Amerikai Egyesült Államok olyan szervezetek ellen visel háborút, amelyek szembeszállnak az ország által képviselt politikával.

A felfogásnak és a koncepciónak ez a kombinációja alkotta meg a terror elleni háború új stratégiai doktrínáját: a „megelőző intézkedéseket”. A terrorizmus kiszámíthatatlan természetét figyelembe véve valószínűleg az egyetlen eszköz, amivel a fenyegetés ellen harcolni lehet, ha „csírájában fojtják el”, még mielőtt a végrehajtás fázisába kerülne egy merénylet. A stratégia nemcsak a terroristákat nyilvánítja ellenséges elemekké, hanem akár államokat is, amelyek segítséget vagy támogatást nyújtanak a terroristáknak.⁵¹

Bush elnök „megelőzési doktrínáját” úgy értelmezhetjük, mint egy alapvető elmozdulást az amerikai „be nem avatkozás” hagyományos külpolitikájától. Ez a fajta külpolitikai váltás az alapvető biztonsági, védelmi koncepciót is megváltoztatja. A 20. század nagyobb részében a hidegháborús *elrettetés és feltartóztatás doktrínája* uralkodott. Erre az időszakra jellemző volt – különösen a kubai rakétaválság után – az általánosan elfogadott *status quo*, amelyben a nemzetközi szereplők általában kerültek a kockázatot. Így az *elrettetés* stratégiája hatékony lehetett. A megtorlással való fenyegetés kevésbé működik a bukott államok

⁵⁰ The National Security Strategy of the United States. The White House, 09. 2002., 5. <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2002.pdf?ver=2014-06-25-121337-027> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 26.)

⁵¹ Uo. 5.

ellen, amelyek sokkal inkább hajlandók kockázatot vállalni (nincs sok vesztenivalójuk), és egyáltalán nem működik a terroristákkal szemben (akik számára „dicsőség” a pusztítás, az ártatlanok elleni akciók, és akik a mártírhalálban látják a céljaikhoz vezető utat).⁵²

A 9/11 Bizottság leginkább a fennálló intézmények működésében és azok felkészültségében kereste a hiányosságokat, amelyek a szeptember 11-ei tragédiához vezettek. Az intézmények működését – közvetve vagy közvetlenül – a politika határozza meg. A hidegháború megnyerésével az Amerikai Egyesült Államok „belenyugodott” nemzetközi vezető szerepébe, és a hidegháború alatt kiépített győztes biztonsági rendszert sebezhetetlennek hitte. 2001. szeptember 11. tragédiája kellett ahhoz, hogy ráeszméljen: vége a hidegháborúnak, a nemzetközi rendszer változóban van, ami új gondolkodást, új *paradigmát* igényel.

Az amerikai hírszerző közösség 2001-et követő radikális átalakítását szükségesnek, ugyanakkor eredményesnek ítélni. A mégoly hatékonyan működő nemzetbiztonsági szervezet sem nyújt azonban garanciát arra, hogy a mindenkori politikai vezetés ne hozzon téves döntést, vagy ne használja szándékosan félrevezető módon a hírszerzési információkat. Minderre éppen Bush elnök szolgáltatott példát 2003-ban meggondolatlan és megalapozatlan iraki katonai kalandjával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baumgartner, Frank R. – Jones, Bryan D. (eds.): *Policy dynamics*. University of Chicago Press, Chicago, 2002.
- Budinger, Zoe Baird – Smith, Jeffrey H.: *Ten Years After 9/11: A Status Report On Information Sharing*. Senate Committee on Homeland Security & Governmental Affairs, 12. 10. 2011. https://fas.org/irp/congress/2011_hr/101211smith.pdf
- Buzan, Barry: *Rethinking security after Cold War*. Cooperation and Conflict, Vol. 32, No. 1, 01. 03. 1997., 5–28. <https://doi.org/10.1177%2F0010836797032001001>
DOI: 10.1177%2F0010836797032001001
- Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Osiris Kiadó, 2007.
- Drew, Dennis M. – Snow, Donald M.: *Making Strategy: An Introduction to National Security Processes and Problems*. Air University Press, Maxwell Airforce Base, Alabama, 08. 1988. https://media.defense.gov/2017/Apr/06/2001728005/-1/-1/0/B_0023_DREW_SNOW_MAKING_STRATEGY.PDF
- Eisler, Peter: *Post-9/11 CIA Has Shifted its Emphasis for Foreign Ops*. USA Today, 17. 11. 2008. <https://www.pressreader.com/usa/usa-today-international-edition/20081117/281552286702236>
- George, Roger Z.: *Central Intelligence Agency: The President's Own*. In: George, Roger Z. – Rishikof, Harvey (eds.): *The National Security Enterprise: Navigating the Labyrinth*. Georgetown University Press, Washington, D.C., 2011.
- Homeland Security Presidential Directive 1 (HSPD-1). 05. 11. 2001. <https://www.hsd1.org/?view&did=1132>
- Jones, Christopher M.: *Department of State Results Report*. US Department of State, 09. 08. 2004. <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/35059.pdf>
- Kahn, David: *Pearl Harbor as an intelligence failure*. In: Iriye, Akira (ed.): *Pearl Harbor and the coming of the Pacific War: A brief history with documents and essays*. Bedford/St. Martin's, Boston, 1999.
- Kean, Thomas (ed.): *The 9/11 Commission Report – Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>

⁵² Uo. 10.

- Lederman, Gordon N.: *Reorganizing the Joint Chiefs of Staff: The Goldwater-Nichols Act of 1986*. Greenwood Press, Westport, CT, 1999.
- Marcella, Gabriel (ed.): *Affairs of the State: The Interagency and National Security*. University of Michigan Libraries, 2008.
- Matthews, Chris: *Hardball*. Free Press, New York, 1999.
- May, Ernest R.: *Imperial Democracy: The Emergence of America as a Great Power*. Harper & Row, New York, 1977.
- Mowbray, Joel: *How They Did It. An 'Evil One' Confesses, and Boasts*. National Review, 2002/24. National Strategy for Homeland Security. Office of Homeland Security, Washington, D.C., 07. 2002. <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>
- Negroponce, John D. – Wittenstein, Edward M.: *Urgency, Opportunity, and Frustration: Implementing the Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004*. Yale Law and Policy Review, 2010/2., 379–417. <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1596&context=yldr>
- Overview of DHS Response. Homeland Security. <https://www.dhs.gov/coronavirus/overview-dhs-response>
- Riebling, Mark: *Wedge: From Pearl Harbor to 9/11: How the Secret War between the FBI and CIA Has Endangered National Security*. Simon & Schuster, New York, 2002.
- Rosenwasser, Jon J. – Warner, Michael: *History of the Interagency Process for Foreign Relations in the United States*. In: George, Roger Z. – Rishikof, Harvey (eds.): *The National Security Enterprise: Navigating the Labyrinth*. Georgetown University Press, Washington, D.C., 2011, 13–31. https://books.google.hu/books?id=6tgoDwAAQBAJ&pg=PA11&hl=hu&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false
- Shiffman, Gary M. – Hoffman, Jonathan: *The Department of Homeland Security: Chief of Coordination*. In: George, Roger Z. – Rishikof, Harvey (eds.): *The National Security Enterprise Navigating the Labyrinth*. Georgetown University Press, Washington, D.C., 2011.
- The National Security Strategy of the United States. The White House, 09. 2002. <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2002.pdf?ver=2014-06-25-121337-027>
- Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terror (USA Patriot Act) of 2001. 26. 10. 2001. <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf>
- US Department of State: *Annual Country Reports on Terrorism*. US Government Printing Office, Washington, D.C., 2001.
- Vision 2015: A Globally Networked and Integrated Intelligence Enterprise. Office of the Director of National Intelligence, 2008. <https://www.hsdl.org/?view&did=487577>
- Wright, Lawrence: *The looming tower: Al-Qaeda and the road to 9/11*. Alfred A. Knopf, New York, 2006.

Molnár Gábor:

TERÜLETVÉDELMI ELMÉLETEK ÉS KONCEPCIÓK – A TERÜLETVÉDELEM SZEREPE KORUNK BIZTONSÁGPOLITIKAI KÖRNYEZETÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az utóbbi években a területvédelem kérdése, mint védelmi stratégiai koncepció, számos európai országban lett vita tárgya. Ennek oka, hogy több európai – köztük NATO-tag – országban a területvédelem már hosszú ideje az országvédelmi stratégia fontos részét képezi, míg másutt a közelmúltban vált aktuális kérdéssé. A téma kutatói között azonban koránt sincs egyetértés abban, hogy a területvédelem pontosan milyen feladatrendszert is jelent, illetve, hogy a területvédelem milyen szerepet játszhat korunk megváltozott biztonságpolitikai környezetében. Jelen tanulmány célja, hogy röviden ismertesse azokat az elméleteket, illetve koncepciókat, melyek a NATO-tagországokban működő, illetve jelenleg szervezés alatt álló területvédelmi rendszerek kialakítását meghatározhatják.

KULCSSZAVAK: területvédelem, területvédelmi erők, milícia, haderőszerzés

BEVEZETÉS

Mint azt egy korábbi tanulmányomban¹ ismertettem, a területvédelem egy rendkívül összetett, komplex fogalom, melynek nemcsak globális, de még regionális értelemben véve sem létezik egységes meghatározása. A probléma nem új keletű. A téma elismert kutatója, Sir Adam Roberts oxfordi professzor már az 1980-as években rámutatott, hogy a területvédelemmel kapcsolatos, sokszor végtelenül ellentmondásos elméletek problematikájának gyökereit a terminológiában kell keresnünk. Véleménye szerint a területvédelem fogalmát „olykor három teljesen különböző dolog megjelölésére használják: a védelempolitika egy meghatározott típusára; egy hadszervezeti formára; harcmódra”.²

A Sir Roberts által megfogalmazott probléma az azóta eltelt közel négy évtized alatt sem oldódott meg. A területvédelem és a területvédelmi erők fogalmának használata ugyan általánosan elterjedt, de hogy milyen feladatrendszert is értenek területvédelem alatt, és hogy milyen elvek alapján állítják fel és határozzák meg a területvédelmi erők szervezetét, az korántsem egységes. Ebből következően a történelem folyamán és a jelenkorban is sokszor egymástól jelentős mértékben eltérő területvédelmi koncepciókkal lehet találkozni, és az adott régió, illetve ország katonai hagyományai határozzák meg, hogy éppen mit is értenek területvédelem alatt.

¹ Molnár Gábor: A területvédelem és a területvédelmi erőkkel kapcsolatos különböző értelmezések, meghatározások. In: A hadtudomány és a XXI. század. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály, 2018, 157–172.

² Adam Roberts: Nations in Arms: The Theory and Practice of Territorial Defence. Palgrave Macmillan, 1986, 34.

A területvédelmi elméleteknek, illetve rendszereknek alapvetően két nagy csoportja különböztethető meg. Az elsőbe azok tartoznak, ahol a területvédelem a hátszárnyvédelem részeként jelenik meg, tehát a területvédelem a hátszárnyvédelem katonai feladataival azonosítható, a másik csoportba pedig azok, melyekben a területvédelem önálló védelmi koncepcióként jelenik meg, és amelyet a szakirodalomban sokszor „mélységi védelemként”³ emlegetnek. Hazánkban inkább az előbbi, míg a külföldi – elsősorban az angolszász – szakirodalomban inkább az utóbbi megközelítéssel lehet találkozni. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a területvédelem fogalmának használata elsőként az utóbbi kapcsán alakult ki.⁴ Mindkét megközelítésben közös alapot képez, hogy azokban valamilyen módon szerepet kap a védelmi tervezésnek egy olyan eleme, melyben az azt kidolgozó ország illetékesei számolnak azzal, hogy egy esetleges fegyveres konfliktus esetén fel kell készülniük a saját országuk szuverén területén folytatott katonai védelmi műveletekre. E műveletek szintje, szerepe, célja, valamint a hadviselés jellemzői azonban már eltérőek.⁵

A TERÜLETVÉDELEM – HÁTORSZÁGVÉDELEM

A hátszárnyvédelemmel összefüggő területvédelmi elméletekben, illetve rendszerekben a területvédelem a védelmi tervezésnek csupán egy szegmensként jelenik meg. Egy adott ország védelmi tervezési mechanizmusában tehát alapvetően nem, vagy csak korlátozott mértékben számolnak azzal, hogy az ország területén katonai védelmi műveletekre kerül sor, ennek ellenére nem hagyják figyelmen kívül ennek lehetőségét, ezért arra felkészülve olyan országvédelmi (hónvédelmi) tervet dolgoznak ki, amelyben a területvédelem helyet kap. Ezeknél a területvédelmi elméleteknél, illetve rendszereknél jellemzően két tényezőt vesznek figyelembe, melyek önmagukban, illetve együttesen lehetővé teszik az adott ország, illetve szövetség számára, hogy egy esetleges fegyveres konfliktus esetén a hátszárny viszonylag zavartalan működése biztosított legyen:

- megfelelő katonai képességek: olyan expedíciós, azaz erőkitérítési képességek megléte, melyek biztosítják a hadászati kezdeményezés lehetőségét, így adott ország, vagy szövetség egy esetleges fegyveres konfliktus esetén már annak kezdeti szakaszában képes az ellenség területén hadműveleteket kezdeményezni;
- kedvező geostratégiai környezet: adott ország vagy szövetség számára olyan körülményeket biztosít, amelyek kizárják, vagy legalábbis jelentősen csökkentik annak lehetőségét, hogy a hátszárnyat ellenséges hadműveletek fenyegezzék.

A hátszárnyvédelemmel összefüggő területvédelmi koncepciók, illetve rendszerek alapvető célja, hogy növeljék a klasszikus katonai képességeket, valamint biztosítsák a hátszárny stratégiai és hadászati jelentőségű katonai és polgári objektumainak, továbbá a polgári lakosság védelmét. A hátszárny védelmére létrehozott, külön szervezeti keretekkel rendelkező területvédelmi erőknél alapuló területvédelmi rendszerek gyökerei a 17–18. századra vezethetőek vissza. Mivel a légierő és a nukleáris fegyverek megjelenéséig a hát-

³ Defence in depth – az elméletek képviselői a fogalmat nem az amerikai és a NATO-terminológiában megtalálható jelentéstartalommal használták, melyekben az ma jellemzően a harcászat, illetve az erők diszlokációja kapcsán jelenik meg.

⁴ Jane E. Stromseth: The Origins of Flexible Response. NATO's Debate over Strategy in the 1960s. Palgrave Macmillan, 1988, 211–215.

⁵ Gene Sharp: Sharp's Dictionary of Power and Struggle: Language of Civil Resistance in Conflicts. Oxford University Press, 2012, 296.

ország védelme még kevésbé volt komplex feladat, ezért kezdetben ezek a területvédelmi rendszerek még inkább a klasszikus katonai képességek – különösen a bevethetőség és a mobilitás – tekintetében bizonyultak meghatározónak. Legelőször ezért olyan országokban hozták létre őket, melyek expanzív külpolitikát folytattak, és így haderejük jelentős részét voltak kénytelenek országaik határán túl alkalmazni. Ezeknek alapvetően két típusát lehetett megkülönböztetni: az angolszászt és a kontinentálist.

Az *angolszász típusú rendszerek* két alappillérét az angolszász országok hasonló geostratégiai helyzete, valamint a gyarmati időkből „megörökölt” brit katonai szervezetek képezték. Geostratégiai szempontból az angolszász országok vagy szigetországok, vagy szárazföldi szomszédjaikkal stabil szövetséges viszonyt ápolnak, illetve azok katonailag nem jelentenek rájuk veszélyt. Ebből következik, hogy esetükben a hátország biztosítása könnyebben megoldható, mint a kontinentális hatalmak esetében. A katonai szervezetek tekintetében az angolszász területvédelmi rendszerek a britek által még a 17–18. században felállított brit-szigeteki és gyarmati területi milíciákból alakultak ki. Napjaink brit, kanadai, ausztrál és új-zélandi önkéntes tartalékos erői (Army Reserve), valamint az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Gárdája is ezeket tekinti jogelőd szervezetének. Ezeknek az erőknek az elsődleges rendeltetése az volt, hogy az akkor még kis létszámú brit hadsereget háborúk idején „tehermentesítsék” a hátországvédelmi feladatok alól, és így a reguláris erőket nagyobb arányban lehessen támadó hadműveletekben alkalmazni. A milíciacsapatok feladata háborúk idején az esetlegesen partra szálló deszantcsapatok és diverziós erők elleni küzdelem, a partvédelem, valamint a katonai objektumok őrzése volt, de fontos szerepet vállaltak rendészeti feladatok ellátásában is. A 19. századtól a területvédelmi csapatok harc- és harctámogató képességét jelentősen fejlesztették, minek következtében feladatrendszerük és rendeltetésük is megváltozott. Továbbra is elsősorban területvédelmi feladatokat láttak el, de már az „expedíciós erők” műveleti tartalékként is alkalmazták őket.⁶

A *kontinentális területvédelmi rendszerek* első szervezett formája Franciaországban alakult ki a 17. század végén. Ez a rendszer a Rajna térségben kiépített erődrendszerekre, valamint a Tartományi Milíciára támaszkodott. A jogfolytonosság ugyan politikai-ideológiai okokból – az állam- és a kormányzati forma gyakori változásai miatt – nem áll fenn, de gyakorlatilag ezekből alakult meg később a francia Nemzetőrség, majd a Területi Hadsereg. Utóbb hasonló elvek alapján szervezték meg a porosz (német) és az osztrák–magyar területvédelmet is. A kontinentális típusú koncepciók az angolszásztól elsősorban abban különböztek, hogy itt a hátország védelmét a területvédelmi erők mellett természetes, illetve mesterségesen kialakított védelmi vonalakkal igyekeztek biztosítani. A védelmi vonalak rendeltetése volt, hogy megakadályozzák az ellenséges erők behatolását az ország területére, illetve akkora veszteséget okozzanak, hogy azután elő lehessen készíteni a támadó hadműveleteket. Az ilyen koncepciók esetén tehát a területvédelem ugyancsak a hátországvédelem elemeként jelenik meg, hiszen az elképzelés szerint a harc legfeljebb az ország határ menti övezetére korlátozódik. A területvédelem feladatrendszere azonban ezeknél összetettebb volt. Miután a határ mentén alakult területvédelmi csapatok közvetlen harcérrintkezésbe kerülhettek, ezért harci és harctámogató képességeik fejlesztése már a kezdetektől hangsúlyosabb volt, hogy azokat együtt lehessen alkalmazni a műveleti erőkkel.

⁶ Molnár Gábor: A személyi kiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig. III. rész. Hadtudományi Szemle, 2017/3., 78–106. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_078-106.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 04.)

A mögöttes, illetve a háterszágban állomásozó területvédelmi erők pedig – tekintettel arra, hogy szárazföldi műveletek esetében nehezebben kivitelezhető a háterszág és a hadműveleti terület egyértelmű elválasztása – fontos szerepet játszottak a logisztikai biztosításban is.⁷

Az angolszász és a kontinentális rendszerek közötti különbségek a gépesített hadviselés, a rohamosan fejlődő haditengerészet és légierő, majd a nukleáris fegyverek megjelenését követően csökkentek. A modern hadviselés már egyre kevésbé tette lehetővé a háterszág és a hadműveleti terület szétválasztását. Ennek következtében alakultak ki a katonai és a polgári védelmi feladatokat integráló modern háterszágvédelmi rendszerek, melyek feladat-rendszerét az alábbiak képezik:

- felderítő- és diverziós erők elleni harcfeladatok;
- mentési és mentesítési feladatok ellátása a csapást szenvedett katonai és polgári objektumok, létesítmények vonatkozásában, valamint a csapások következményeinek a felszámolása;
- a lakosság és az anyagi javak mentése;
- veszélyeztetett műtárgyak őrzése;
- katonai rendészeti feladatok;
- az ország valamely körzetében lévő fontosabb katonai és polgári objektumok őrzése-védelme és az ott lévők élet- és munkafeltételeinek biztosítása;
- katonai rendészeti, tűzrendészeti feladatok;
- főbb közlekedési útvonalak biztosítása és forgalomszabályozása;
- közreműködés az ország belső rendjének fenntartásában;
- sugárfigyelő és -jelző rendszerek működtetése.⁸

A kétpólusú világ idején a NATO- és a VSZ-országokban is leginkább a háterszágvédelemmel összefüggésben értelmezték a területvédelmet. Mindkét szövetségi rendszer vezetése ugyanis alapvetően azzal számolt, hogy egy esetleges fegyveres konfliktus esetén képes lesz a lehető leghamarabb támadó hadműveleteket folytatni az ellenség területén, ezért a háterszág biztonságát leginkább a légtérből érheti fenyegetés (légierő, rakétacsapatok és atomfegyverek által).⁹ Fontos azonban megjegyeznünk, hogy sem a NATO, sem pedig a VSZ esetében nem alakult ki szövetségi szinten egységes háterszágvédelmi rendszer, az ugyanis a tagországok hatáskörébe tartozott.¹⁰

A MÉLYSÉGI VÉDELEM

Mint említettük, a területvédelemnek az a fajta megközelítése, amit az angolszász szakirodalom általában összefoglaló néven mélységi védelemként definiál, jelentősen eltér a háterszágvédelemmel összefüggő területvédelmi koncepcióktól. Ezekben a területvédelem ugyanis katonai stratégiai, illetve hadászati szinten jelenik meg, ami így az országvédelmi (honvédelmi) rendszer teljes spektrumát áthatja. Eleve problémás a háterszágnak még a fogalmát is használni ezen elméletek kapcsán, ugyanis többségük éppen abból az alapesetből indul ki, hogy egy esetleges fegyveres konfliktus esetén egy adott ország a harcot saját területén fogja megvívni, mégpedig olyan módon, hogy a háterszág és a hadműveleti terület nem lesz elválasztható egymástól. A teoretikusok szerint ugyanis a mélységi védelem ismérvei a következők:

⁷ Uo.

⁸ Szabó József (szerk.): *Hadtudományi lexikon*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 1325.

⁹ Uo. 283–284.

¹⁰ Roberts: i. m. 27.

- katonai stratégiai, illetve hadászati szintű védelmi koncepció, amely előre kidolgozott és tervszerűen végrehajtott védelmi tevékenységet takar;
- a védelem az ország területére korlátozódik, amely részben vagy akár teljes egészében hadműveleti területté válik;
- az ország területén mélységében tagolt állami erődítéseket létesítenek, melyekhez igazodik a csapatok diszlokációja és az erők csoportosítása;
- az országhatártól az ország belső területei felé haladva a mélységében tagolt védelemben az erők ellenállása fokozódik;
- az ellenség által ellenőrzött, illetve megszállt területeken a csapatok vadászharcot folytatnak, ezzel megnehezítve, hogy az ellenség tényleges kontrollt gyakorolhasson a területek felett;
- a védelem végső stádiuma a gerillaháború és a polgári ellenállás, amelyre az ország lakosságát (pszichológiailag és szervezetenként) már békeidőben fel kell készíteni.¹¹

Mint az itt felsorolt jellemzőkből kiolvasható, ezekben a koncepcióban sokkal hangsúlyosabb szerepet játszik a harc kérdése, mint a hátszázvédellel összefüggő területvédelem esetében, hiszen utóbbinál a harc csak meghatározott keretek között és korlátozottan jelenik meg a területvédelem feladatrendszerében. Mindez jól mutatja, hogy a területvédelemnek ez a fajta megközelítése élesen különbözik a hazánkban ismerttől. Egészen más körülményekre vezethető vissza a mélységi védelemmel kapcsolatos koncepciók megalkotása is, mivel azokat az alábbi három tényező valamelyikének fennállására vezetik vissza:

- megfelelő katonai képességek hiánya: az adott ország vagy szövetség nem képes egy esetleges fegyveres konfliktus esetén támadó hadműveleteket kezdeményezni ellenséges területen;
- kedvezőtlen geostratégiai környezet: a potenciális ellenség/ellenségek egyértelmű erőfölénnyel rendelkezik/rendelkeznek, illetve fennáll a többfrontos háború veszélye;
- semleges státus: a nemzetközi normák a katonai erő alkalmazását a védelemre korlátozzák.

Az itt felsoroltakból következik, hogy ezek a területvédelmi rendszerek elsősorban a semleges, azon belül is a honvédelmüket a fegyveres semlegesség elve alapján megszervező országokban alakultak ki. Ezek a koncepciók ugyancsak hosszú történelmi múltra tekintenek vissza. Ezt mutatja, hogy a mélységi védelem fogalma lényegében Edward Luttwaknak¹² a *Római Birodalom nagystratégiája* című munkája kapcsán terjedt el, míg az ezzel kapcsolatos elméletek alapvetően Liddell Hart indirekt hadászat (hadviselés) téziséből merítettek, aki ezt ugyancsak az ókorig visszanyúló hadtörténeti példák sorozatával dolgozta ki.¹³ A területvédelemnek ez a fajta megközelítése a modern stratégiai gondolkodásban először az 50-es években jelent meg, elsősorban a nukleáris elrettentés stratégiai koncepciójának egyik alternatívájaként, így ezekkel az elméletekkel többnyire az úgynevezett „nem provokatív védelem” és a konvencionális elrettentés teoretikusainak munkáiban lehet találkozni.¹⁴ Jelleget tekintve

¹¹ Michiko Phifer: *A Handbook of Military Strategy and Tactics*. Vij Books India Pvt Lvt, New Delhi, 2012, 102–104.; Roberts: i. m. 34.; Sharp: i. m. 111.

¹² Román származású amerikai politológus, civil stratégia. Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériumánál, Külügyminisztériumánál, Nemzetbiztonsági Tanácsánál, a fegyveres erők különböző haderőneveinél, valamint számos egyéb NATO-ország védelmi minisztériumánál dolgozott szaktanácsadóként.

¹³ Hans Günter Brauch: *West German Alternatives for Reducing Reliance on Nuclear Weapons*. In: P. Terrence Hopmann – Frank Barnaby (eds.): *Rethinking the Nuclear Weapons Dilemma in Europe*. Macmillan Press, 1988, 159–160.

¹⁴ Uo.

ezeknél az elméleteknél is lehetséges két típus elkülönítése, mindenekelőtt katonaföldrajzi adottságok alapján: nevezetesen az alpesi és a skandináv.

Az *alpesi* típusú a kisebb méretű és jelentős hegyvidékkel rendelkező országokra jellemző. Ezek a rendszerek alapvetően svájci mintákat követnek, bár a svájci rendszer sok tekintetben egyedinek mondható, miután az a svájci állam kialakulásával párhuzamosan fejlődött, így az közel egyidős magával az országgal. Alapját az általános hadkötelezettségen alapuló milíciarendszer, valamint az ország területén létesített erődök hálózata képezte. A védelmi rendszer az ország földrajzi adottságaira támaszkodott, és úgy lett kialakítva, hogy egy esetleges fegyveres konfliktus esetén a támadót olyan terepre kényszerítse, amely nem alkalmas a páncélos-hadviselésre. A svájci mobil erők (páncélos- és légierő) hadászati tartalékot képeztek, melyet a már kellően meggyengített ellenséggel szemben alkalmaztak volna. A mélységében tagolt védelmi rendszerben a bázist, a „védelem utolsó vonalát” az ország központi, Alpokban elterülő területe képezte. Innen bontakozott volna ki az ellenállás végső stádiuma, a gerillaháború. Nagy vonalakban ez a koncepció jelent meg a 60-as és a 70-es évek fordulóján kidolgozott osztrák („Spannocchi-doktrína”) és jugoszláv („totális nemzeti védelem”) területvédelmi rendszerekben is.¹⁵

A *skandináv* típusú rendszerek hasonló szervezeti jellegét a történelem folyamán változó, de a térség államait hosszabb-rövidebb időre egymáshoz kötő perszonáluniós kapcsolatok tették lehetővé. A térség országainak katonaföldrajzi adottságai jelentősen különböznek az alpesi típusúaktól; többnyire alacsony népsűrűséggel rendelkeznek, a legsűrűbben lakott települések és a népesség nagyobb része a tengerparti, illetve a tengerparthoz közel fekvő területeken él. Geostratégiai helyzetük is egészen más, hiszen a skandináv térség államai – Izlandot és a Feröer-szigeteket nem számítva – közül kettő semleges, kettő NATO-tagország, kapcsolataik pedig kifejezetten jónak mondhatók. Katonai képesség tekintetében is teljesen más mutatókkal rendelkeznek, mint az alpesi országok. A svéd, a norvég, a finn és részben a dán területvédelmi rendszerek gyakorlatilag egyfajta átmenetet képeznek a mélységi védelem és a hátszágvédelemmel összefüggő területvédelmi rendszerek között. Sajátos katonaföldrajzi adottságaikból, geostratégiai helyzetükből, valamint katonai képességeikből következően ugyanis ezekben hangsúlyosabb szerepet kap a határok védelme. A mobil erők ezért itt nem hadászati tartalékként jelennek meg, ugyanakkor a védelem utolsó stádiumát itt is a gerillaháború jelenti, amit területvédelmi szervezeteik elvben lehetővé is tesznek számukra.¹⁶

Az 50-es és a 80-as évek között katonai és civil stratégiák számos, a mélységi védelem elmélete alapján felépülő védelmi koncepciót dolgoztak ki a NATO számára is, ezeket azonban – tekintettel a NATO katonai képességeire – végül mind elvetették. A mélységi védelem ezért a NATO-ban csupán az egyes országok szintjén jelenhetett meg.¹⁷

¹⁵ Horst Mendershausen: Territorial Defense in NATO and Non-NATO Europe. Rand Corporation Report, 1973, 77–81., 84–88. <https://www.rand.org/pubs/reports/R1184.html> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 07.); Szabó János: Fegyveres semlegesség. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985, 43–53.

¹⁶ Szabó: i. m. 101–113., 198–224.

¹⁷ Stromseth: i. m. 211–215.

A TERÜLETVÉDELEM NAPJAINKBAN – KORUNK BIZTONSÁGPOLITIKAI KIHÍVÁSAI

A hidegháborút követő időszakban a területvédelmi rendszerek sokat veszítettek jelentőségükből; szervezeteiket felszámolták, illetve átalakították. A megváltozott biztonságpolitikai környezetben a nemzetközi műveletekben történő szerepvállaláshoz szükséges katonai képességek kialakítása, illetve fejlesztése vált elsődlegessé. Összességében megállapítható, hogy ez ma is így van, ugyanakkor az ezredfordulót követően a háterszágvédelem kérdése láthatóan újra felértékelődött. A területvédelemmel összefüggő feladatok ellátásának kérdése már nem a hagyományos fegyveres konfliktusokkal, hanem az olyan új típusú kihívásokkal kapcsolatban vált újra aktuálissá, mint a terrorizmus és a hibrid hadviselés. Mindkettő közös jellemzője, hogy az egyik oldalon állami szereplő(k) áll(nak), míg a másikon nem állami szereplő(k), így a hagyományos „*hadiállapot*” mint jogállapot nem valósul meg, függetlenül attól, hogy a nem állami szereplő(k) tevékenységét a háttérből esetleg más, egy vagy több állami szereplő támogatja. Ebből következően ezek a kihívások túlmutatnak a katonai szektoron, ezért sokkal komplexebb válaszokat is követelnek, ami a rendészeti, polgári védelmi és egyéb szektorok szoros együttműködését követeli meg.

A terrorizmussal kapcsolatban a területvédelem lehetséges szerepe elsőként az Amerikai Egyesült Államokat 2001. szeptember 11-én ért terrortámadást követően realizálódott. A következő évben került felállításra például a Belbiztonsági Minisztérium (DHS¹⁸), az Északi Parancsnokság (USNORTHCOM¹⁹), valamint kiadták az ország első Nemzeti Belbiztonsági Stratégiáját is. A rá következő években kialakult az Amerikai Egyesült Államok integrált háterszágvédelmi rendszere, melyben értelemszerűen fontos szerep hárul a Nemzeti Gárdára és az Állami Védelmi Erőkre is.²⁰

Néhány évvel később az iszlám terrorizmus Európában is megjelent, és az utóbbi időben egyre több, bár kevésbé szervezett terrortámadás történt kontinensünkön. A terrorfenyegetettség következtében Európa nagy részében mindennapossá vált a katonai jelenlét a közterületeken. A legjelentősebb háterszági műveletek Franciaországban, az Egyesült Királyságban és Belgiumban zajlanak, ezekben értelemszerűen a tartalékos erők is részt vesznek. Franciaországban éppen ebből kifolyólag jelentették be 2016-ban, hogy kifejezetten a terrorizmus elleni küzdelem céljával „újjaszervezik” a Nemzetőrséget. A Nemzetőrség valójában nem egy új szervezet, hanem a fegyveres erők és a rendőrség tartalékos szervezetei felett létrehozott új struktúra. Humánforrását így részben a francia haderő és a rendőrség már egyébként is meglévő tartalékos állománya, részben pedig toborzott önkéntesek alkotják. A nemzetőrök az ország területén belül látnak el őrzés-védelmi, biztosítási és járőr feladatokat, illetve közreműködnek polgári védelmi feladatok ellátásában is.²¹

A terrorizmus mellett a másik fontos biztonságpolitikai kihívást a hibrid konfliktusok jelentik. A kérdés elsősorban Oroszország kapcsán jelenik meg, és láthatóan szorosan kapcsolódik a területvédelemhez, hiszen a legtöbb országban éppen az „*orosz fenyegetésre*” történő hivatkozással határozták el a területvédelmi erők felállítását. A balti térség államai már függetlenségük visszanyerésekor megszervezték területvédelmüket, miután a 90-es évekbeli orosz katonai műveletek alapján reálisnak tűnt számukra az orosz intervenció

¹⁸ Department of Homeland Security.

¹⁹ United States Northern Command.

²⁰ Stromseth: i. m. 211–215.

²¹ La Garde Nationale. <https://garde-nationale.gouv.fr/la-garde-nationale> (Letöltés időpontja: 2019. 04. 11.)

veszélye. Mivel akkoriban még nem voltak NATO-tagok, forrásaik és katonai képességeik pedig nem tették lehetővé a megfelelő védelem kialakítását, így alapvetően a mélységi védelemmel kapcsolatos koncepciók határozták meg területvédelmi rendszerüket. Úgy vélték, mivel invázió esetén úgysem tudnak megfelelő ellenállást kifejteni, ezért gerillaháborút kell folytatniuk, alacsony intenzitású műveletekkel szemben pedig a rendszer alkalmas a konvencionális elrettentésre. Ez a koncepció a NATO-csatlakozásukat követően annyiban módosult, hogy a NATO-kompatibilitás jegyében megkezdték a területvédelmi erőik műveleti képességeinek fejlesztését is. A védelmi koncepcióikban azonban továbbra is megjelenik a korábbi elv, miután a balti államok – különösen az ukrán válság tükrében – elégtelennek ítélik a NATO térségbeli katonai jelenlétet.²²

A 2014-es krími válság következtében azóta több országban is fontolóra vették, illetve megkezdték a területvédelmi erők felállítását. Erre elsőként Ukrajnában került sor, közvetlenül a Krím félsziget annexióját követően. Itt a területvédelmi erőket önkéntesekből, tartalékos állományú katonákból, illetve a konfliktus során alakult különböző irreguláris zászlóaljkból alakították meg.²³ Lengyelországban 2016-ban önálló haderőnemként kezdték el a területvédelmi erők szervezését. Állományát önkéntesek toborzásával egészítik ki, szervezete pedig követi a polgári közigazgatás szervezetét, így a vajdaságok szintjén 1-1 területvédelmi könnyű lövészdandárt állítanak fel (Mazóvia vajdaságban a fővárosra tekintettel kettőt).²⁴ 2017-ben hazánkban is kezdetét vette a területvédelmi rendszer kialakítása, melyről alább külön szót ejtünk.

A HAZAI FOLYAMATOK

Hazánkban a területvédelemmel kapcsolatos szakmai viták viszonylag hosszú múltra tekintenek vissza. Történetileg azt is mondhatjuk, hogy a területvédelem államiságunk kezdetén bizonyos tekintetben már megjelent honvédelmi rendszerünkben, hiszen államiságunk függetlenségéért vívott első háborúinkban gyakorlatilag a mélységi védelem koncepciója alapján szervezett védelmi rendszerre támaszkodtunk.²⁵ A területvédelem Magyarország több mint ezeréves fennállása során már számos formában megjelent honvédelmi rendszerünkben. Tipikus példája ennek az 1848-as Nemzetőrség, de maga az 1868-ban alakult Magyar Királyi Honvédség is, hiszen ha annak az akkor meghatározott feladatkörét vizsgáljuk, úgy megállapítható, hogy elsősorban területvédelmi feladatok ellátására hozták létre.²⁶ A Nép-hadsereg idején a Hátországvédelmi Alakulatok Parancsnoksága is jelentősen kapcsolódott a területvédelemhez, itt fontos azonban megjegyeznünk, hogy képességük alapján ezek inkább csak polgári védelmi feladatok ellátására bizonyultak alkalmasnak.

²² Stephen J. Flanagan et al.: *Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance*. Rand Corporation. Research Report, 2019. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2779.html (Letöltés időpontja: 2020. 01. 27.)

²³ Anna Bulakh et al.: *First on the First Lines. The Role of Volunteers in Countering Russia's Military Aggression against Ukraine*. ICDS Report, 2017, 4–7. https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_report_First_on_the_front_lines_ukraine.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 07.)

²⁴ Hegedűs János: *A Magyar Honvédség tartalékerejének aktuális helyzete*. Honvédségi Szemle, 2019/3., 48–49. https://honvedelem.hu/files/files/115996/hsz_2019_3_beliv_046_060.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 08.)

²⁵ Molnár Gábor: *A XI. századi német–magyar háborúk egy különös fejezete*. Adalékok IV. Henrik 1074. évi hadjáratához. Szakdolgozat. PTE, Pécs, 2011, 23–39., 51–53.

²⁶ 1868. évi XLI. tv. a honvédségről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800041.TV&targetdate=&printTitle=1868.+%C3%A9vi+XLI.+t%C3%B6rv%C3%A9ny+cikk&referer=1000ev> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 27.)

A rendszerváltást követő időszakban számos publikáció látott napvilágot a területvédelem kérdésével kapcsolatban, ami többek között annak volt betudható, hogy felmerült hazánk semlegességének a lehetősége is. Az akkori munkákban elsősorban Ausztria, Svájc és Németország területvédelmi rendszereit és esetleges hazai adaptációjának lehetőségeit vizsgálták. Előbbi két ország a mélységi védelem koncepcióját követte, amelyet elsősorban hazánk katonaföldrajzi adottságaiból következően nem tartottak lehetséges alternatívának. A német példa ezzel szemben viszont a hátszázgvédelemmel összefüggő területvédelem tipikus példájának tekinthető, ami viszont megfelelő művelési képességeket követelt meg, hiszen abban a területvédelmi erők elsődleges feladata a művelési erők támogatása, biztosítása, valamint a polgári védelmi feladatokban történő közreműködés volt. Hazánkban inkább az utóbbi tűnt megvalósíthatónak, és ennek szellemében vette kezdetét a honvédelmi dandárok felállítása, de a folyamat végül elakadt. A következő lépést a területvédelmi rendszer kialakítására a Nemzetőrség felállítása jelenthette volna az ezredfordulón, az ezzel kapcsolatos elképzelések azonban már politikai szinten megrekedtek.²⁷

Végül a fentebb vázolt, az ukrán válsággal összefüggő folyamatok közepette, 2016 végén újra felmerült a területvédelem kérdése, és a következő évben a Magyar Honvédségben megjelent az önkéntes területvédelmi tartalékos szolgálati forma. Az elképzelés szerint 2030-ra Magyarország területén 7 területvédelmi ezred felállítására kerül sor, összesen 18 000 fővel.²⁸ Az ezredeket megyei zászlóaljok alkotják majd, a századok pedig – ugyancsak követve az ország közigazgatási beosztását – az ország 174 járásában, valamint a főváros 23 kerületében alakulnak meg. A szervezés alig 2 éve alatt a tervezettből már 2 ezredet sikerült felállítani. Az állomány kiegészítése önkéntesek toborzásával történik, amit a jogalkotó különböző ösztöndíj-lehetőségekkel, illetve a munkáltatók számára biztosítható kompenzációkkal kíván elősegíteni. A tartalékosok kiképzése a megyei kiképzőszázadok és a megyei előkészítő részlegek megalakulását követően, 2017 őszén vette kezdetét. A megyei előkészítő részlegek alig egy évvel később, az említett két területvédelmi ezred felállításával megyei zászlóaljakká alakultak.²⁹

Lényeges, hogy más nemzetek területvédelmi erőihez hasonlóan hazánkban is fontos a tapasztalatszerzés és a kiképzés szempontjából az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Gárdájával fennálló kapcsolat, mellyel az állomány egy része közös felkészítéseken is részt vesz. Összességében megállapítható, hogy a hazai elképzelés teljesen beleillik a régióink NATO-tagországaiban tapasztalható, haderőszervezéssel kapcsolatos folyamataiba. A művelési erők képességeinek fejlesztése mellett egy, az előbbieket tevékenységét támogatni, illetve a hátszázg katonai védelmét ellátni képes területvédelmi tartalékos rendszer kiépítése vette kezdetét.

ZÁRÓGONDOLATOK

A vázolt folyamatok tükrében egyértelműen kijelenthető, hogy a területvédelem kérdése korunk haderőfejlesztési irányvonalait tekintve minden kétséget kizáróan aktuálissá vált.

²⁷ Molnár (2018): i. m. 167–170.

²⁸ Faragó Fanny: Területvédelmi erők: a Magyar Honvédség új képessége. 2020. 03. 05. <https://honvedelem.hu/cikk/teruletvedelmi-erok-a-magyar-honvedseg-uj-kepessege/> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 29.)

²⁹ Hegedűs: i. m. 57–58.; Horváth Zoltán: Hátszázgvédelem, területvédelem. Területvédelmi ezredek, zászlóaljok a hatékonyan működő területvédelmi rendszer érdekében. *Katonai Logisztika*, 2019/3., 25–28., 33–36. http://www.epa.hu/02700/02735/00089/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2019-03_024-062.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 22.)

Jelentős változás azonban, hogy a fentebb említett történelmi példákkal ellentétben – ahol kifejezetten a konvencionális hadviseléssel kapcsolatban vált szükségessé a területvédelem megszervezése – korunk biztonságpolitikai környezetében egészen más tényezők játszanak szerepet e tekintetben.

Ha a területvédelem két jól elkülöníthető fajtáját vesszük figyelembe, és csupán a NATO-tagországokat vizsgáljuk, akkor azt láthatjuk, hogy a leginkább érintett balti térség államaiban valójában a mélységi védelem és a hátszágvédelem koncepciójának egyfajta integrációja valósul meg. A területvédelmi erők elsősorban harcoló erőként jelennek meg. Kiképzésük és fegyverzetük egyértelműen a kis kötelékben folytatott harcászati feladatok ellátására irányul, illetve ilyen feladatok ellátására teszi őket alkalmassá, melynek célja, hogy a műveleti csapatok mellett rendelkezésre álljon olyan erő, melyek együttesen meg tudják valósítani a mélységi védelem kapcsán megjelenő konvencionális elrettentést. Ez az elrettentés azonban már a hibrid hadviseléssel szemben jelenik meg, amely nem igényli a költséges államerődítések meglétét, hiszen a hibrid hadviselésben ugyan megjelenik a konvencionális erők alkalmazásának lehetősége, de a hibrid konfliktusok jellegéből következően azok szintje nem haladja meg a háborús küszöböt.

Az érintett országok NATO-tagokként természetesen nemcsak saját erőikre támaszkodva törekszenek megvalósítani az elrettentést, hanem a szövetségi jelenlét fokozásával is. Erre egyébként a NATO vezetése is a konvencionális elrettentés eszközeként tekint.³⁰ Ezzel összefüggésben jelentkezik a területvédelem hátszágvédelmi megközelítése. A megfelelő NATO-jelenlét, illetve mozgósítási képességek elérésével a területvédelem legfontosabb feladata a hátszág stratégiai jelentőségű objektumainak a biztosítása és a lakosság védelme lesz, illetve szerepük felértékelődhet a szövetséges műveleti erők tevékenységével összefüggésben a mozgásbiztosítási és terület-ellenőrzési feladatok ellátásában. E tekintetben érdekes lehet még, hogy a területvédelmi erők milyen szerepet játszhatnak a közelmúltban felállított NATO Összhaderőnemi Támogató és Biztosító Parancsnokság (JSEC³¹) tevékenységében, melyre a szövetség is úgy tekint, mint a szövetségi szintű hátszágvédelem kiépítése irányába tett első lépésre.³²

Jelen tanulmányban ugyan nem térünk ki részletesen erre a kérdéskörre, de a területvédelem fontos szerepet játszhat a különböző polgári védelmi, a tágabb értelemben vett rendészeti és a hadkiegészítéssel kapcsolatos feladatok ellátásában, illetve az azokban történő közreműködés tekintetében is. Amennyiben egy adott ország területén megvalósul egy, a közigazgatás alsó szintjein is megtalálható területvédelmi rendszer, úgy ezek az alegységek képviselhetik a fegyveres erők egészét a polgári társadalom irányába. Helyi szinten részvételük a különböző közösségi eseményeken, illetve közreműködésük a helyi szinten jelentkező kihívásokban, legyenek azok katonai, rendészeti vagy polgári védelmi jellegűek, a civil társadalom részéről a fegyveres erők egészéről alkotott képet befolyásolják. Ha ez a kép pozitív, úgy az a toborzás szempontjából kedvezően hathat nemcsak az érintett területvédelmi alegységre, hanem a fegyveres erők egészének kiegészítésére is.

Egy megfelelően kiépített, jól működő területvédelmi rendszer tehát több szempontból is hasznosnak bizonyulhat a honvédelem szempontjából, amit láthatóan egyre több országban

³⁰ Sergei Boeke: Creating a secure and functional rear area: NATO's new JSEC Headquarters. 13. 01. 2020. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/01/13/creating-a-secure-and-functional-rear-area-natos-new-jsec-headquarters/index.html> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 11.)

³¹ Joint Support and Enabling Command.

³² Boeke: i. m.

ismernek fel. Több országban megfigyelhető ugyanis az a tendencia, hogy bár nem állítanak fel külön, illetve önálló szervezeti keretekkel rendelkező területvédelmi erőket, a meglévő tartalékos rendszerüket azonban gyakorlatilag területvédelmi feladatok ellátására alkalmazzák. Ez többek között annak felismeréséből származik, hogy miután a hidegháborút követően az akkori biztonságpolitikai helyzetnek megfelelően felszámolták a tömeghadseregeket, és a nemzetközi missziós műveletekben való szerepvállalás vált stratégiai prioritássá, az ilyen képességek kialakításával párhuzamosan az egyes országok szintjén azok honvédelmi képességei összességében csökkentek. Az ekkor kialakított önkéntes tartalékos rendszerek pedig – bár céljuk az volt, hogy a műveleti erők számára megfelelő felkészültséggel és technikai felszereléssel rendelkező tartalékos állományt biztosítsanak – valójában a legtöbb országban nem tudták ezt a szerepet betölteni. Nem voltak adottak sem a gazdasági, sem a társadalmi feltételek ahhoz, hogy ezeket a tartalékos erőket nagy arányban, illetve kötelékszinten lehessen alkalmazni missziós területen. Ehhez a fegyveres erőknek olyan szintű megbecsülése, illetve a tartalékos katonákat foglalkoztató munkáltatók számára olyan kedvezmények biztosítása szükséges, melyeket jelenleg nagyon kevés állam tud biztosítani. E tekintetben tehát a területvédelem a tartalékos erők fejlesztésének egyfajta alternatíváját is jelentheti. Amennyiben megvalósulnak a feltételek, hogy az állomány helyben képezhető legyen, illetve helyi védelmi feladatok ellátására irányuljon szakkiképzésük, amely így igazodik a sajátos helyi körülményekhez, esetlegesen megjelenő kihívásokhoz, úgy a területvédelmi rendszerek fontos részét képezhetik az egyes országok honvédelmi rendszerének.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1868. évi XLI. törvénycikk a honvédségről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800041.TV&targtdate=&printTitle=1868.+%C3%A9vi+XLI.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev>
- Boeke, Sergei: *Creating a secure and functional rear area: NATO's new JSEC Headquarters*. 13. 01. 2020. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/01/13/creating-a-secure-and-functional-rear-area-natos-new-jsec-headquarters/index.html>
- Brauch, Hans Günter: *West German Alternatives for Reducing Reliance on Nuclear Weapons*. In: Hopmann, P. Terrence – Barnaby, Frank (eds.): *Rethinking the Nuclear Weapons Dilemma in Europe*. Macmillan Press, 1988.
- Bulakh, Anna – Teperik, Dmitri – Senkiv, Grigori: *First on the First Lines. The Role of Volunteers in Countering Russia's Military Aggression against Ukraine*. ICDS Report, 2017. https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_report_First_on_the_front_lines_ukraine.pdf
- Faragó Fanny: *Területvédelmi erők: a Magyar Honvédség új képessége*. 2020. 03. 05. <https://honvedelem.hu/cikk/teruletvedelmi-erok-a-magyar-honvedseg-uj-kepessége/>
- Flanagan, Stephen J. – Osburg, Jan – Binnendijk, Anika – Kepe, Marta – Radin, Andrew: *Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance*. Rand Corporation. Research Report, 2019. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2779.html
- Hegedűs János: *A Magyar Honvédség tartalékerejének aktuális helyzete*. Honvédségi Szemle, 2019/3., 46–60. https://honvedelem.hu/files/files/115996/hsz_2019_3_beliv_046_060.pdf
- Horváth Zoltán: *Hátországvédelem, területvédelem. Területvédelmi ezredek, zászlóaljok a hatékonyan működő területvédelmi rendszer érdekében*. Katonai Logisztika, 2019/3., 24–62. http://www.epa.hu/02700/02735/00089/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2019-03_024-062.pdf, DOI: 10.30583/2019/3/24
- La Garde Nationale. <https://garde-nationale.gouv.fr/la-garde-nationale>

- Mendershausen, Horst: *Territorial Defense in NATO and Non-NATO Europe*. Rand Corporation Report, 1973. //www.rand.org/pubs/reports/R1184.html
- Molnár Gábor: *A személyi kiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeg-hadseregek kialakulásáig*. III. rész. *Hadtudományi Szemle*, 2017/3., 78–106. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_078-106.pdf
- Molnár Gábor: *A területvédelem és a területvédelmi erőkkel kapcsolatos különböző értelmezések, meghatározások*. In: *A hadtudomány és a XXI. század. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály*, 2018, 157–172.
- Molnár Gábor: *A XI. századi német–magyar háborúk egy különös fejezete. Adalékok IV. Henrik 1074. évi hadjáratahoz*. Szakdolgozat. PTE, Pécs, 2011.
- Phifer, Michiko: *A Handbook of Military Strategy and Tactics*. Vij Books India Pvt Lvt, New Delhi, 2012.
- Roberts, Adam: *Nations in Arms: The Theory and Practice of Territorial Defence*. Palgrave Macmillan, 1986.
- Sharp, Gene: *Sharp's Dictionary of Power and Struggle: Language of Civil Resistance in Conflicts*. Oxford University Press, 2012.
- Stromseth, Jane E.: *The Origins of Flexible Response. NATO's Debate over Strategy in the 1960s*. Palgrave Macmillan, 1988.
- Szabó János: *Fegyveres semlegesség*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985.
- Szabó József (szerk.): *Hadtudományi lexikon*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.

Nagy Sándor alezredes:

GONDOLATOK A POLGÁRI VÉDELEMRŐL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEK IDŐSZAKÁNAK FELADATAIRA

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: Napjainkban a polgári védelem kifejezés tartalma hazánkban sokkal inkább az angol „civil protection” fogalmával egyezik meg, és nem a „civil defence” néven azonosítható, a légoltalomból továbbfejlődött, fegyveres összeütközések időszakára vonatkozó tevékenységgel. A biztonsági környezet változása ugyanakkor magában hordoz egyfajta hangsúlyeltolódást a fegyveres összeütközések időszakára jellemző polgári védelmi feladatrendszer irányába. Ennek kapcsán azonban paradigmaváltás is szükséges, a korábbi létszámgazdálkodás-szemponitú polgári védelem helyett egy képességalapú rendszer felállítása jobban szolgálhatná a reagálást a változó környezetből eredő kihívásokra. Emellett a polgári védelmi szervezetek fegyveres összeütközések időszakára vonatkozó képességcéljainak kialakításakor hangsúlyozottan megjelenik a katonai gondolkodás igénye a katasztrófavédelmi megközelítések helyett.

KULCSSZAVAK: polgári védelem, polgári felkészültség, fegyveres időszak, különleges jogrend

BEVEZETÉS

Az Európai Unióban használt „civil protection” fogalma gyakorlatilag megegyezik a magyar jog katasztrófavédelmi terminológiájával, ugyanakkor számos eleme mutat szoros kapcsolatot a támadófegyverek hatásai elleni védekezéssel, a klasszikus fegyveres összeütközések időszaki polgári védelemmel.

Az európai biztonsági környezet 2014. évi változása után a NATO állam- és kormányfői a 2016. évi varsói csúcson döntöttek a polgári ellenálló képesség növelésének hét alapkövetelményéről, amelyek a kormányzat folyamatossága, az energiaellátás, a tömegmozgások kezelése, az élelmiszer- és a vízellátás, a tömeges sérültek ellátási képességei, a kommunikáció és a közlekedési szektorok területén foglalmaztak meg elvárásokat a tagállamok részére.

A fenti feladatok miatt újra felértékelődött a polgári védelem fegyveres összeütközések időszaki feladatrendszere. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy itt nem egy új feladatrendszer-ről van szó, hiszen a polgári védelmet szerte a világon elsőként a fegyveres összeütközések időszakában jelentkező lakosságvédelmi feladatokra hozták létre, majd a feladatok között túlsúlyba kerültek a mindennapi életet nagyobb valószínűséggel veszélyeztető természeti és ipari katasztrófák elleni védekezési feladatok. Következésképpen ez a fajta hangsúlyeltolódás a fegyveres összeütközések időszaki feladatok irányába bizonyosan nem végleges, ugyanakkor a kettős feladatrendszer a biztonsági környezet változása, valamint az éghajlatváltozás miatti katasztrófakockázat növekedése következtében egyre nagyobb kihívásokat fog jelenteni a polgári védelmi feladatrendszerben.

A változó környezethez történő alkalmazkodást a polgári védelem úgy tudja megoldani, ha megtalálja az egyensúlyi helyzetét, vagyis elengedhetetlen a katasztrófavédelmi feladatok mellett a biztonsági környezet változásából eredő kihívásoknak megfelelő, fegyveres összeütközések időszaki képességek újbóli kiépítése és folyamatos fenntartása is.

A POLGÁRI VÉDELEM A LÉGOLTALOM UTÁNI IDŐSZAKBAN

Magyarország polgári védelmének fejlődésében mindig nagy szerepe volt hazánk szövetségi orientációjának, így meghatározó jelentőséggel bírt a második világháborús német szövetség, majd erős hatása volt a szovjet elkötelezésnek, valamint a Varsói Szerződésben elfoglalt helyünknek, de ugyanúgy a rendszerváltás után az euroatlanti integrációs folyamatnak, majd az EU-tagságunknak.¹

A szervezet, valamint a feladat- és intézkedési rendszere a légoltalomból kiindulva – amelyet jelen írásnak nem célja bemutatni – hosszú utat futott be, és a hatvanas évekre már nevében is felvette a polgári védelem megnevezést.

A polgári védelem feladatai idehaza elsőként a *Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány* 2002/1966. (I. 23.) számú kormányhatározatában jelentek meg. A határozat alapján alapvető polgári védelmi feladatnak minősült „*az ország lakosságának – a támadóerővel szembeni elleni védekezésre való felkészítése, életvédelmi létesítmények létrehozása, a lakosság ellátása védőeszközökkel, a kitelepítés megszervezése és a légitámadások hatásai elleni védelem*”.

A bipoláris világrendben mindkét oldal a termonukleáris háború megvívására készült, a honi tervek is erre a feladatrendszerre épültek fel, döntően a távolságvédelemre, vagyis a lakosság kitelepítésére irányultak, de ugyanerre a feladatra készült a szemben álló tömb polgári védelme is.²

A hazai jogrendbe ezeket a feladatokat a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 1989. évi 20. törvényerejű rendelet vezette be. A kiegészítő Jegyzőkönyveket ugyancsak Genfben, 1977-ben fogadták el a szerződő felek, így a hazai jogrendbe történő átültetése csaknem 12 évig tartott.

Ennek megfelelően a polgári védelem első, a magyar jogban megjelenített feladatrendszere a fegyveres összeütközések időszakára vonatkozott („*civil defence*”), illetve vonatkozik, hisz a jogszabály jelenleg is hatályban van. Természetesen a polgári védelem feladatai között egyre hangsúlyosabban jelentek meg a katasztrófavédelemmel kapcsolatos feladatkörök idehaza és külföldön egyaránt.³

A kétpólusú világrend felbomlásával a polgári védelem feladatrendszerében a hangsúly egyre inkább áttevődött a természeti és a civilizációs katasztrófák elleni védekezésre, valamint a „*civil defence*” elnevezés mellett megjelent a „*civil protection*” elnevezés is a

¹ Muhoray Árpád: A polgári védelem fejlesztési szakaszai. Védelem Tudomány, 2018/1., 99. <http://www.vedelemtudomany.hu/articles/08-muhoray.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 21.)

² David Alexander: From civil defence to civil protection and back again. Disaster Prevention and Management, XI/3, Emerald Group Publishing Limited, 01. 08. 2002., 209–213.

³ William A. Anderson: Local civil defense in natural disaster: From office to organization. Ohio State University, 12. 1969. <http://udspace.udel.edu/bitstream/handle/19716/1255/RS7.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 14.)

szakirodalomban azokra a polgári védelmi tevékenységekre történő utalásoknál, amelyek a polgári lakosságot védik katasztrófák ellen.⁴

A „*civil protection*” feladatrendszer erősödése véleményem szerint az alábbi három tényező egy időben történő megjelenésére vezethető vissza:

1. a „*civil defence*”-re történő felkészülés során kialakított képességek a tényleges fegyveres konfliktus hiánya miatt kihasználatlanok voltak;
2. megjelent bizonyos képességhiány a katasztrófák elleni védekezésben, amikor a normál működési rend szerinti beavatkozó erők (tűzoltók, mentők, rendőrök, vízügyi szakemberek stb.) az adott helyzetet már egy bizonyos szint felett nem tudták kezelni;
3. a szervezet önfenntartó funkciói is ezt szorgalmazták, gondolok itt arra, hogy a „*civil defence*”-re felkészített adminisztratív személyzet is a szervezetrendszer fenntartása érdekében további feladatköröket keresett magának.

Mauro hivatkozott cikkével egy évben jelent meg Magyarországon a polgári védelemről szóló 1996. évi XXXVII. törvény, amely nagy súllyal tartalmazta a polgári védelem katasztrófák elleni feladatait, többek között az akkori Alkotmány szerinti veszélyhelyzet mint különleges jogrend (minősített időszak) részletszabályozását is a természeti és az ipari katasztrófák következményeinek felszámolása érdekében.

Látható tehát, hogy a polgári védelmen belüli hangsúlyeltolódás nem új keletű, az 1962-es kubai rakétaválság után pár évvel az amerikai szakirodalom már a katasztrófavédelmi feladatok erősödését prognosztizálta.⁵ Bár a jelenlegi biztonsági környezet változása a súlyosság tekintetében nem közelíti meg a hidegháborút, a polgári védelem területén egyfajta fegyveres összeütközések időszaki képességvizsgálat és újragondolás mindenképpen szükséges.

NAPJAINK POLGÁRI VÉDELME

A polgári védelmi törvény 2012. évi hatálytalánításával az abban leírt feladatrendszer kettévált: a polgári védelem katasztrófavédelmi feladatait a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvényben, míg a fegyveres összeütközések időszakában végrehajtandó polgári védelmi feladatokat a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvényben szabályozták.

A hazánkban 2012-ben életbe lépett szabályozások a természeti és a civilizációs katasztrófák világszerte növekvő tendenciáját figyelembe véve a 21. század szakmai színvonalának megfelelő, valós kockázatok felmérésén alapuló tervezési rendszert vezettek be. A kockázatbecslés alapján hazánk valamennyi települését úgynevezett katasztrófavédelmi osztályokba sorolták egy hármas skála alapján. Ez annyit jelent, hogy az I. katasztrófavédelmi osztályba sorolt településeken a legmagasabb, míg a III. kategóriában a legalacsonyabb a lakosságot érintő természeti és civilizációs veszélyek kockázata. Az osztályba sorolás határozza meg az elégséges védelmi szintet, a lakosság riasztásának, felkészítésének, a lakosságvédelmi módszer tervezésének, a védekezéssel kapcsolatos tervezésnek, valamint az induló katasztrófavédelmi készlet minimumszintjének a meghatározásával. Napjainkban a polgári védelem a katasztrófavédelem integráns része. Ugyanakkor megemlítendő, hogy számos országban a haderő kötelékében látják el a polgári védelem katasztrófavédelmi feladatait, hiszen a haderőknek szerte a világon,

⁴ A. Mauro: We all are civil protection! Stop Disasters, Vol. 29, 3–4.

⁵ Anderson: i. m. 1–16.

így hazánkban is vannak katasztrófavédelmi feladatai. Meg kell említeni azt is, hogy az EU változó iránymutatásaihoz a polgári védelem hazai katasztrófavédelmi feladatrendszerének is folyamatosan igazodnia kell. A minőségi katasztrófakockázat-értékelési eljárásoknál például a hatás és a bekövetkezési valószínűség mátrixos elemzésénél használt fuzzy logikai mátrix tekintetében az EU egyre inkább előtérbe helyezi az 5×5-ös rácsszerkezetű mátrixokat,⁶ ennek viszont a hazai eljárásrend jelenleg szerkezetileg nem felel meg, hiszen csak 4×4-es rácsszerkezetet használ. Ezért a települési és a nemzeti szintű katasztrófakockázat-értékeléseknél egy 5×5-ös mátrix bevezetése egyre inkább indokolt, ami magával vonzza a bekövetkezési valószínűség és a várható kimeneti hatásértékelések jelenlegi módszertanának átalakítását is.

A polgári védelem természeti és civilizációs veszélyforrásokkal szembeni reagáló-képességének növelése tekintetében szintén mérföldkönek számított az önkéntesség elvének integrálása a honi katasztrófavédelem rendszerébe. Jelenleg a nemzeti minősítési rendszerben több mint 20 ezer fő önkéntes szerzett minősítést különböző kárfelszámolási feladatokban történő beavatkozásokra a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (BM OKF) adatai alapján.⁷ Az önkéntesek mellett 2017-ben már harmadik alkalommal szerezte meg az ENSZ INSARAG-minősítést⁸ Magyarország hivatásos nehéz kutató-mentő csoportja, a HUNOR,⁹ valamint második alkalommal a főként önkéntesekből összeállított közepes kutató-mentő csoportja, a HUSZÁR. Más kérdés, hogy a katasztrófavédelmi szervezetrendszerben megjelenő több mint 20 ezer önkéntes, valamint a haderő önkéntes tartalékos állománya, továbbá az Országos Polgárőr Szövetség tagsága között milyen átfedések vannak. Gondolok itt arra, hogy ha előzetesen az önkéntesek katonaként és polgárőrként alkalmazásra kerülnek, akkor a 20 ezer fő katasztrófavédelmi rendszerben is nyilvántartott önkéntesből hány fő lesz még mobilizálható.

Az Európai Bizottság a 2014–2020-as pénzügyi időszak fejlesztési politikájára vonatkozó uniós rendelete az éghajlatváltozáshoz történő alkalmazkodás és kockázatmegelőzés előmozdítása tematikájú célkitűzés és az ezzel kapcsolatos beruházások megvalósítása érdekében a tagállamok számára előzetes feltételként előírta olyan nemzeti vagy regionális kockázatfelmérés elkészítését, amely figyelembe veszi az éghajlatváltozáshoz történő alkalmazkodást. A katasztrófavédelem polgári védelmi szakterülete ennek megfelelően elkészítette Magyarország 2014. évi nemzeti katasztrófakockázat-értékelését, amely az éghajlatváltozás hatásait is elemzi. Ennek a nemzeti értékelésnek a megléte biztosítja Magyarország számára a hozzáférést a 2014–2020-as programozási időszak forrásaihoz. Az uniós előírásoknak megfelelően a nemzeti katasztrófakockázat-értékelés felülvizsgálata 2018-ban megtörtént, illetve a polgári védelmi szakterület elkészítette hazánk katasztrófakockázat-kezelési képességeinek értékelését is, amelyben – az uniós iránymutatás szerint – a hazai rendszer az 51 vizsgált területen döntően a legmagasabb értékelést kapta.

⁶ Európai Bizottság: A Bizottság közleménye Jelentéstételi iránymutatás a katasztrófakockázat-kezeléshez, az 1313/2013/EU határozat 6. cikke (1) bekezdésének d) pontja (2019/C 428/07). A sablonra vonatkozó útmutató, 5. kérdés, Kockázati mátrix. 2019. 12. 20. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XC1220\(01\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XC1220(01)&from=HU) (Letöltés időpontja: 2020. 04. 22.)

⁷ BM OKF: Önkéntes szervezetek. <https://www.katasztrofavedelem.hu/190/onkentes-szervezetek> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 10.)

⁸ The International Search and Rescue Advisory Group – Nemzetközi Kutatási és Mentési Tanácsadó Csoport.

⁹ Hungarian National Organisation for Rescue Services.

Az önkéntesség támogatására a központi költségvetésben biztosított fedezetből 2015-től évente 100 millió forint pályázati összeg biztosított a nemzeti minősítést szerzett önkéntes mentőcsoportok részére. A polgári védelem fejlesztését azonban nemcsak állami forrásokból, hanem több uniós projekt által is fejlesztik, mindösszesen 6,8 Mrd Ft értékben.¹⁰ Ilyen mértékű fejlesztés a fegyveres összeütközések időszakai polgári védelmi feladatrendszer tekintetében ugyan még nem jelenik meg, de a katasztrófavédelmi feladatrendszerben kiépített képességek többsége a fegyveres összeütközések időszakai polgári védelmi feladatok végrehajtása során is alkalmazható. Gondoljunk csak arra, hogy egy romboló útszakaszon a mozgásszabadság visszaállítása közel ugyanúgy történik, függetlenül attól, hogy a rombolást egy katasztrófa vagy fegyver okozta.

Az Alaptörvény szerinti állampolgári kötelezettségek alapján a katasztrófavédelmi osztályba sorolásoknak megfelelően a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól szóló 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet alapján központi, területi, települési és munkahelyi polgári védelmi szervezeteket alakítottak meg.

Megalakításuk szempontjai a hivatkozott jogszabály alapján:

- az ország településeire lefolytatott kockázatbecslés eredményeként kimutatott veszélyeztető hatások;
- a települések katasztrófavédelmi osztályba sorolása;
- a veszélyelhárítási tervekben szereplő feladatok.

A fentiek alapján egyértelműen látható, hogy az állampolgári kötelezettség alapján megalakított ügynevezett köteles polgári védelmi szervezetek létrehozásának alapja a katasztrófakockázatok csökkentése, de a fegyveres időszakai polgári védelmi feladatokra ezek a szervezetek csak korlátozottan alkalmazhatók, ráadásul – annak figyelembevételével, hogy a Rendelet 18. § alapján a települési polgári védelmi szervezetek létszámát határozzák meg – láthatjuk azt is, hogy a honi köteles polgári védelmi rendszer egy *létszámközpontú erőforrás-gazdálkodással* számol a képességcélok helyett.

A Rendelet hivatkozott paragrafusai alapján a települési köteles polgári védelmi szervezetek létszáma az alábbiak szerint van szabályozva:

- 100 ezer lakos felett legalább 750 fő;
- 50–100 ezer lakos esetén legalább 500 fő;
- 10–50 ezer lakos esetén legalább 300 fő;
- 5–10 ezer lakos esetén legalább 150 fő;
- 1–5 ezer lakos esetén legalább 50 fő;
- 300–1000 lakos esetén legalább 20 fő;
- 300 lakos alatt legalább 6 fő.

Az I. és a II. katasztrófavédelmi osztályba sorolásoknál a fenti létszámok érvényesültek, míg a III. katasztrófavédelmi osztályba sorolásnál a leírt létszám felével alakították meg a szervezeteket.

Mivel Magyarországon 3177 település található, így könnyen kiszámolhatjuk – összevetve a települések lakosságszámát és a katasztrófavédelmi osztályba sorolás eredményét –, hogy körülbelül 150 ezer fő van települési polgári védelmi szervezetbe beosztva, vagyis a köteles polgári védelmi szervezetek döntő többségét ezek a települési szervezetek alkotják. Az ilyen létszámgazdálkodás-alapú megközelítés helyett célszerű lenne képességcélok

¹⁰ BM OKF: Széchenyi 2020. <https://www.katasztrofavedelem.hu/611/szechenyi-2020> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 10.)

megfogalmazásában gondolkodni, ami egyaránt tudná szolgálni a polgári védelem katasztrófavédelmi és a fegyveres összeütközések időszakai feladatrendszerét is.

A FEGYVERES IDŐSZAKI POLGÁRI VÉDELMI FELADATOK PRAGMATIKUS MEGKÖZELÍTÉSE

Magyarország Kormánya a 1163/2020. (IV. 21.) számú határozatával fogadta el hazánk új Nemzeti Biztonsági Stratégiáját, amelyeknek az 51. pontja leírja, hogy „felértékelődött a biztonság katonai eleme”.

Ezzel kapcsolatban Benkő Tibor, Magyarország honvédelmi minisztere úgy fogalmazott, hogy olyan új világrend van kialakulóban, ahol a katonai fenyegetettségek – például a hibrid hadviselés – színtere, formája, tartalma és módszere jelentős változáson megy keresztül, és „amely befolyásolhatja, meghatározhatja a jövőben a Magyar Honvédség helyét és feladatát”.¹¹

Figyelembe véve Egon Karl-Heinz Bahr örök érvényű gondolatát, miszerint „a biztonság a múltban abszolút, a jelenben relatív, a jövőben kiszámíthatatlan”,¹² azt a következtetést tudjuk levonni, hogy biztonságpolitikai tudományok ide vagy oda, nagy pontossággal senki nem tudja megmondani, mi várható a jövőben az európai, illetve a hazánk számára elsődlegesen meghatározó kelet-közép-európai térségben, csak a tendenciákat lehet kimutatni. Látni kell, hogy az Amerikai Egyesült Államok számára a csendes-óceáni térség vált stratégiai tényezővé,¹³ ezért az európai környezetben csak a hegemonia fenntartására törekszik. Az európai biztonsági környezet változása miatt a NATO-tagországok védelmi kiadásainak a GDP 2%-ára történő fokozatos növelésével a hadiipar megélénkült, aminek következtében Európa jelenleg fegyverkezik. Jelen írásnak nem célja elemezni ennek a közép- és a hosszú távú hatásait, viszont a hibrid fenyegetés nem feltétlenül jelent nyílt szembenállást, így ezzel lakosságvédelmi szempontból is szükséges foglalkozni.

Simicskó István korábbi honvédelmi miniszter szerint a hibrid hadviselésnek általánosan elfogadott, tudományosan is megalapozott definíciója jelenleg még nincs. A nagyhatalmak és a különböző országok szakértői, kutatóműhelyei eltérően definiálják a fogalmat és értelmezik a tartalmát. Ugyanakkor a hibrid hadviselés hét fázisát a Geraszimov-doktrína alapján az alábbiak szerint összegzi.¹⁴

1. rejtett ellentétek kialakulása;
2. feszültség keltése;
3. a konfliktus kialakításához vezető lépések;
4. a katonai műveletekre kijelölt erők elérik a készenlétet, felvonulnak a kijelölt körzetekbe;
5. a válság;

¹¹ Magyarország biztonsági környezete szabja meg a feladatokat. 2020. 02. 04. <https://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/magyarorszag-biztonsagi-kornyezete-szabja-meg-a-feladatokat> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 04.)

¹² Nógrádi György: Az Iszlám Állam elleni harcban való részvétel javítaná szövetségi kapcsolatainkat. Biztonságpiac, 2015. 03. 10. <http://biztonsagpiac.hu/nogradi-a-reszvetel-izlam-allam-elleni-harcban-javitana-a-kapcsolatainkat-a-szovetsegeinkkel> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 22.)

¹³ Külpolitikai kitekintés Nógrádi Györggyel. Budafok-Tétény Önkormányzatának Hírlevele, 2017. 03. 24. <https://budafokteteny.hu/hir/kulpolitikai-kitekintes-nogradi-gyorggyel> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 22.)

¹⁴ Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. Hadtudomány, 2017/3–4., 11–12. http://mht.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_5-18.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 22.) DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3

- 6. a válság megoldása;
- 7. a béke helyreállítása, konfliktus utáni rendezés.

Megítélésem szerint ez a hibrid fenyegetés legelőször is titkosszolgálati és rendészeti beavatkozásokat igényel, a haderő elrettentí, illetve elhárítja a katonai jellegű beavatkozásokat, továbbá a politikai döntés függvényében katonai válaszlehetőségeket dolgoz ki és hajt végre. A polgári védelem a fenti fázisokhoz kötődően felkészül a lakosság és az anyagi javak védelmére, végrehajtja a veszélyeztetett területen élő lakosság, valamint az ott található anyagi javak helyi és távolsági védelmét. Koordinálja a hatáskörébe tartozó, helyreállítással kapcsolatos tevékenységeket, illetve végzi az ezekkel a feladatokkal kapcsolatos lakosság-felkészítési és lakosságriasztási, valamint tájékoztatási és tervezési feladatokat. A lakosság polgári védelmi feladatrendszerben történő tájékoztatása a veszélyeztető hatásokról, illetve azok megjelenése esetén az irányadó magatartási normák átadására irányul.

Ezeket a feladatokat a polgári védelem jelenlegi katasztrófavédelmi és fegyveres együttműködések időszaki feladatrendszere tartalmazza, tehát maga a hibrid hadviselés a polgári védelmi műveletek lefolyására nincs olyan mértékű hatással, mint a katonai műveletekre. A jelenlegi honvédelmi törvényben megszabott feladatok, valamint az 1949. évi genfi egyezmények kiegészítéséről szóló, 1977. évben elfogadott I. Jegyzőkönyvben felsorolt polgári védelmi feladatok kicsit más terminológiával, de lefedik ugyanazokat a területeket, mint azt az alábbi táblázat is mutatja:

1. táblázat *A fegyveres időszaki polgári védelmi feladatok genfi egyezmény szerinti és a Hvt. szerinti összehasonlítása (Szerkesztette a szerző)*

A genfi egyezmény kiegészítéséről elfogadott „Jegyzőkönyv” szerinti polgári védelmi feladatok (1989. évi 20. törvényerejű rendelet)	A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény szerinti fegyveres időszaki polgári védelmi feladatok
[61. cikk (a) pont]	[11. § (3) pont]
(i) figyelmeztetés	a) riasztás
(ii) kiürítés	b) kiürítés és befogadás
(iii) óvóhelyek kezelése	c) óvóhelyek létesítése, fenntartása, működtetése
(iv) elsötétítési rendszabályok bevezetése	d) elsötétítési rendszabályok kidolgozása, alkalmazása
(v) mentés	e) a lakosság és a lakosság ellátásához szükséges nemzetgazdasági javak mentése
(vi) orvosi ellátás, az elsősegélynyújtást és a lelkiellátást is ideértve	f) elsősegélynyújtás, lelkiellátás
(vii) tűzoltás	g) tűzoltás
(viii) a veszélyeztetett területek felmérése és megjelölése	h) veszélyes vagy szennyezett területek megjelölése
(ix) fertőtlenítés és hasonló óvintézkedések	i) vegyi- és sugárfelderítés, -mentés, fertőtlenítés és hasonló óvintézkedések
(x) szükségesszállásolás és -ellátás	j) szükségesszállásolás és -ellátás
(xi) szükségintézkedések az ellenséges csapás vagy katasztrófa által sújtott területek rendjének helyreállítására és fenntartására	k) szükségintézkedések a hadműveletek által sújtott területek rendjének helyreállítására és fenntartására

A genfi egyezmény kiegészítéséről elfogadott „Jegyzőkönyv” szerinti polgári védelmi feladatok (1989. évi 20. törvényerejű rendelet) (folyt.)	A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény szerinti fegyveres időszakos polgári védelmi feladatok
(xii) a létfontosságú közművek sürgős megjavítása	l) a létfontosságú közművek működési feltételeinek gyors helyreállítása
(xiii) a halottak sürgős eltávolítása	m) a halottakkal kapcsolatos halaszthatatlan járvány- és közegészségügyi, továbbá kegyeleti és egyéb adminisztrációs feladatok ellátása
(xiv) közreműködés a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen létesítmények megmentésében	n) közreműködés a lakosság túléléséhez szükséges nélkülözhetetlen létesítmények működőképességének fenntartásában
(xv) a fenti feladatok végrehajtásához szükséges egyéb tevékenység, ideértve többek között a tervezést és szervezést is	o) a fenti feladatok végrehajtásához szükséges további kiegészítő tevékenységek, ideértve többek között a tervezést és szervezést

Joggal merül fel a kérdés, hogy egy nemzetközi egyezmény szerint rögzített polgári védelmi feladatrendszer bővíthető-e? Véleményem szerint igen, hisz nemzeti szinten egy bővebb feladatsort tartalmazó szabályozás miért ne lenne alkalmazható?

A Szövetség ellenálló képességgel kapcsolatos hét alapkövetelménye, valamint a hibrid fenyegetés megjelenése együttesen mindenképpen indokolja a polgári védelem mint össz-társadalmi szervezet, eszköz és intézkedési rendszer újragondolását. Ehhez kapcsolódóan a fegyveres összeütközések időszakos polgári védelmi feladatok tekintetében van néhány kérdés, amelyet vizsgálni szükséges.

Az *első* vizsgálati terület véleményem szerint a lakosság tájékoztatása. A lakosságvédelem egyik alapvető eszköze a lakosságtájékoztatás, ami egy krízishelyzet kezelésében alapvető fontosságú, legyen az fegyveres konfliktus vagy bármilyen egyéb természeti, illetve civilizációs katasztrófa. A katasztrófavédelmi feladatrendszerrel kapcsolatban rendkívül részletes lakosságtájékoztatási kiadványok állnak rendelkezésre, a tényleges fenyegetettség hiányában azonban a fegyveres összeütközések időszakára vonatkozó lakosságtájékoztató kiadványok tekintetében jelentős hiányosság mutatkozik. Ezzel kapcsolatban azt is ki kell emelni, hogy a lakosságtájékoztatási tevékenység igen erős eszköz a hibrid befolyásolási technikákkal szemben, ami szintén fejlesztési igényeket generál a fegyveres összeütközések időszakos lakosságtájékoztatási feladatok esetében. Mindezek mellett azt is figyelembe kell venni, hogy a lakosságtájékoztatási platform növelésével a hibrid kockázat is növekedhet.

A *második* javasolt vizsgálati terület a tervezési feladatok problematikája. A lakosságvédelmi tervezés – hasonlóan más tervezési folyamatokhoz – kezdeti adatokra épül. Egy árvízi veszélyeztetettség kezeléséhez jól láthatók az előntési modellekből azok az árvízi öblözetek, ahol a lakosság védelmét tervezni kell. Ebben az esetben ez távolsági védelmet jelent, vagyis a természeti és az ipari katasztrófák kockázatainak kezelése időszakára a lakosság kitelepítésére és befogadására az ország egész területén rendelkezésre állnak a kitelepítési és a befogadási tervek, illetve az ehhez szükséges kapacitások. Ugyanakkor a szövetségi és a nemzeti fegyveres védelmi tervek magas minősítése (titkosítása) nehezíti a fegyveres összeütközések időszakos polgári védelmi feladatok tervezését.

1962–1990 között ez a tény nem jelentett problémát, hiszen a polgári védelem a honvédelmi tárcához tartozott. 2012 előtt a honvédelmi kötelezettség három pilléren alapult:

(1) a sorkatonai szolgálati kötelezettség, vagy másként fegyveres szolgálat; (2) a polgári védelmi kötelezettség; (3) a honvédelmi munkakötelezettség. Az 1972-ben megalakult Hátországvédelmi Alakulatok Parancsnoksága a kezdetektől magába integrálta a polgári védelmi feladatrendszer is, a későbbiekben ez a szervezet elnevezésében is megjelent, hiszen a Hátországi és Polgári Védelmi Parancsnokság nevet vette fel.

A fegyveres összeütközések időszakában különösen fontos feladat a lakosság védelme. Az első világháborúban az összesített veszteségek 5%-a, a második világháborúban a 48%-a, míg a koreai háborúban az élőerő teljes veszteségének 84%-a volt polgári személy.¹⁵ Szintén meg kell említeni, hogy a honvédelmi szempontból létfontosságú rendszeres elemek, például a közúti és a vasúti hálózatok fegyveres összeütközések időszakában történt rombolásakor a helyreállítás a leggyorsabban a polgári védelem szervezetrendszerében található, nemzetgazdasági alapokon nyugvó képességekkel biztosítható, ezzel akár úgy is támogatva a katonai műveletek végrehajtását (mozgásszabadság biztosítása), hogy a polgári védelmi szervezetek a genfi egyezmények kiegészítő Jegyzőkönyvei alapján a fegyveres összeütközésekben közvetlenül nem vehetnek részt.

Fentiek miatt indokoltnak ítélem meg a honvédelmi jellegű különleges jogrend időszakában a polgári védelmi feladatrendszer erősebb katonai kontroll alá vonását, például a hátországvédelmi feladatrendszerben történő megjelenítését, továbbá ennek a védelmi igazgatás jogszabályi környezetébe történő beépítését. A NATO-irányelvek szerinti „kormányzat folyamatossága” alapkövetelményhez kapcsolódó tervezési feladatokat vizsgálva megállapítható, hogy a különleges jogrendi időszakokhoz tartozó tervezési rendszer hazánkban kettévált, attól függően, hogy az adott különleges jogrendi elem a belügyi vagy a honvédelmi ágazathoz tartozik. A tervezés integrációja egy tervrendszerben a lakosságvédelem szemszögéből már csak azért is szükséges, hogy a lakosság ellátását ugyanazon eljárásrend szerint lehessen végrehajtani. Mivel az Alaptörvény szerinti különleges jogrendi időszakok hatásait tekintve a rendkívüli állapot a legsúlyosabb következményeket hordozhatja magával az államra nézve, ezért célszerű az ehhez kapcsolódó tervrendszerhez igazítani az összes többi különleges jogrendi tervet is, különös tekintettel arra, hogy a NATO is integrált tervrendszert szorgalmaz.

A harmadik ilyen terület a köteles polgári védelmi szervek képességvizsgálata. Magyarország Alaptörvénye kimondja: „Magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgárok számára honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – polgári védelmi kötelezettség írható elő.” A katasztrófa elleni védekezés egyes szabályairól szóló 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet leírja, hogy a település lélekszámához képest, a település katasztrófavédelmi osztályba sorolása alapján hány fős polgári védelmi szervezetet kell megalakítani. Ugyanakkor a katasztrófavédelmi feladatrendszer sajátossága, hogy ezeknek a polgári védelmi szervezeteknek teljes, vagyis az ország egész területére kiterjedő mozgósításával nem számol, így a katasztrófa hatásával nem érintett területekről a hivatásos polgári védelmi szakembereket át lehet mozgatni a köteles polgári védelmi szervezetek feladat-végrehajtásának koordinálására. Többek között a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXXVIII. törvény 46. § (3) bekezdése is ezt a feladatot szabályozza, amikor leírja, hogy „Veszélyhelyzetben a településen a helyi katasztrófavédelmi tevékenység irányítását

¹⁵ Polgári Védelem Országos Parancsnoksága: A polgári védelem helye a korszerű küzdelemben. Sportfilm Stúdió, 1971. <http://catalog.osaarchivum.org/catalog/osa:b2457505-ccb9-43ac-a663-a2c16c403862> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 26.)

– helyszínre érkezésétől – a polgármestertől a hivatásos katasztrófavédelmi szerv területi szerve vezetője által kijelölt személy veszi át”.

Célszerű tehát megvizsgálni, hogy a katasztrófavédelem és a köteles polgári védelmi szervezetek jelenlegi létszám- és szervezetrendszere támogatja-e a fegyveres összeütközések időszaki polgári védelmi feladatok végrehajtását, vagy a honvédelmi típusú különleges jogrendi időszakokban a honvédelmi tárcához történő átalárendelése indokolt-e. Ugyancsak vizsgálni szükséges, hogy a köteles polgári védelmi szervezetek létszáma és a nemzetgazdaság működése mennyire van összhangban egymással, illetve a köteles polgári védelmi szervezetek létszámalapú megközelítése helyett esetleg egy képességalapú, fegyveres összeütközések időszaki polgári védelmi szervezetrendszer felállítása a célszerűbb. Gondoljunk csak bele, napjainkban mennyivel használhatóbb lenne, ha megyénként egy-egy nagy mobilitású, műszaki-technikai eszközöket magában foglaló műszaki egység állna a nemzetgazdaságból lebiztosítva a rendelkezésre a jelenlegi eltérő szerkezetű, polgári védelmi kötelezettségen alapuló műszaki egységek helyett. Ez a paradigmaváltás véleményem szerint már csak azért is indokolt, mivel hazánk lakosságának lélekszáma az ötvenes évek derekán volt közel azonos a mostanival.¹⁶

A *negyedik* terület a fegyveres összeütközések időszakában végrehajtandó polgári védelmi feladatok speciális eszköz- és infrastrukturális igénye, a területi védett vezetési pontok, az óvóhelyek, a központilag vezérelt telepített lakosságriasztó eszközök szükségességének vizsgálata. A hazánkban a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején kiépült telepített lakosságriasztó rendszer működőképessége kérdéses, az eszközök döntő többségében nincsenek integrált rendszerben, a végpontok többnyire a tartóoszlop aljáról üzemeltethetők, nagy részük meghibásodott, kivétel ez alól a paksi atomerőmű 30 km-es körzetébe telepített rendszer, valamint a veszélyes ipari üzemek környékén kiépült monitoring és lakossági riasztórendszer. Ez utóbbi már minden tekintetben korszerűnek minősül, ugyanakkor azokat a katasztrófakockázatok kezelésére telepítették, a fegyveres összeütközések időszakában így csak egy szűk területen biztosítható velük a lakosság riasztása.

Az óvóhelyek tekintetében is jelentős változás állt be, hiszen a közigazgatási bürokrácia csökkentésével összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 441/2015. (XII. 28.) Korm. rendelet hatályon kívül helyezte az életvédelmi létesítmények egységes nyilvántartási és adatszolgáltatási rendjéről szóló 37/1995. (IV. 5.) Korm. rendeletet is, amellyel az óvóhelykataszterek megszűntek. A helyhez kötött mentesítőállomások felmérése ugyancsak megkerülhetetlen a fegyveres időszaki polgári védelmi feladatrendszer tekintetében. Nem tudhatjuk, hogyha a polgári védelmi feladatrendszer a rendszerváltás után a honvédelemnél maradt volna, akkor ezek a megszűnt képességek még léteznének-e, de újbóli kiépítésük és integrálásuk a honvédelem rendszerébe mindenképpen katonai szemléletet igényel.

¹⁶ Központi Statisztikai Hivatal: Népszám, népmozgalom (1900–). https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html (Letöltés időpontja: 2020. 01. 21.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alexander, David: *From civil defence to civil protection and back again*. Disaster Prevention and Management, XI/3, Emerald Group Publishing Limited, 01. 08. 2002., 209–213.
- Anderson, William A.: *Local civil defense in natural disaster: From office to organization*. Ohio State University, 12. 1969. <http://udspace.udel.edu/bitstream/handle/19716/1255/RS7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- BM OKF: Önkéntes szervezetek. <https://www.katasztrofavedelem.hu/190/onkentes-szervezetek>
- BM OKF: Széchenyi 2020. <https://www.katasztrofavedelem.hu/611/szechenyi-2020>
- Európai Bizottság: A Bizottság közleménye Jelentéstételi iránymutatás a katasztrófakockázat-kezeléshez, az 1313/2013/EU határozat 6. cikke (1) bekezdésének d) pontja (2019/C 428/07). A sablonra vonatkozó útmutató, 5. kérdés, Kockázati mátrix. 2019. 12. 20. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XC1220\(01\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XC1220(01)&from=HU)
- Központi Statisztikai Hivatal: Népeség, népmozgalom (1900–). https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html
- Külpolitikai kitekintés Nógrádi Györggyel. Budafok-Tétény Önkormányzatának Hírlevele, 2017. 03. 24. <https://budafokteteny.hu/hir/kulpolitikai-kitekintes-nograd-gyorggyel>
- Magyarország biztonsági környezete szabja meg a feladatokat. 2020. 02. 04. <https://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/magyarorszag-biztonsagi-kornyezet-szabja-meg-a-feladatokat>
- Mauro, Armando: *We all are civil protection! Stop Disasters*, Vol. 29, 3–4.
- Muhoray Árpád: *A polgári védelem fejlesztési szakaszai*. Védelem Tudomány, 2018/1., 97–112. <http://www.vedelemtudomany.hu/articles/08-muhoray.pdf>
- Nógrádi György: *Az Iszlám Állam elleni harcban való részvétel javítaná szövetségi kapcsolatainkat*. Biztonságpiac, 2015. 03. 10. <http://biztonsagpiac.hu/nograd-a-reszvetel-iszlam-allam-elleni-harcban-javitana-a-kapcsolatainkat-a-szovetsegeseinkkel>
- Polgári Védelem Országos Parancsnoksága: A polgári védelem helye a korszerű küzdelemben. Sportfilm Stúdió, 1971. <http://catalog.osaarchivum.org/catalog/osa:b2457505-ecb9-43ac-a663-a2c16c403862>
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. Hadtudomány, 2017/3–4., 3–16. http://mht.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_5-18.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3

Kokics István László alezredes:

A MAGYAR HONVÉDSÉG PARANCSNOKSÁGÁNAK INFORMÁCIÓMENEDZSMENT-RENDSZERE

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.5)

„A háború 90 százalékban információ.”
Bonaparte Napóleon¹

ÖSSZEFOGLALÓ: Az információmenedzsment napjainkban nagyon divatos kifejezéssé vált, de az már kevésbé ismert, hogy a jól kialakított rendszer mennyire meg tudja könnyíteni a katonai szervezet parancsnokának döntéshozatalát. A szerző értelmezi az információ és az információmenedzsment fogalmát, majd részletesen feldolgozza a katonai szervezet információmenedzsment-rendszerének jelenlegi elemeit, és javaslatot tesz a folyamatok pontosítására és módosítására.

KULCSSZAVAK: információ, információmenedzsment, információ kezelése, parancsnoki döntéshozatali rendszer, információmenedzsment-rendszer (IMR), elektronikus iratkezelő rendszer (EIR)

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség Parancsnoksága (MHP) a Honvéd Vezérkar (HVK) és a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság (MH ÖHP) összevonásából jött létre, és 2019. január 1-jén kezdte meg működését két helyőrség – Budapest és Székesfehérvár – több objektumában. Ez a megosztott elhelyezés is szükségessé teszi egy jól működő információmenedzsment-rendszer kialakítását és működtetését az MHP-n, hiszen a parancsnoknak nincs arra lehetősége, hogy folyamatosan ingázzon a két helyőrség között a döntések meghozatala és a keletkezett dokumentumok aláírása érdekében.

Az MHP információmenedzsment-rendszerének vizsgálata előtt viszont szükséges tisztázni az információ és az információmenedzsment fogalmát ahhoz, hogy érthetővé váljanak a jelenleg működtetett információmenedzsment-rendszer pozitív és negatív tényezői, amelyekre a cikk végén néhány módosító javaslatot is tesztek.

AZ INFORMÁCIÓ

Az információ fogalmának meghatározása előtt mindenképpen szükséges először az adatról is beszélni, mivel a köznyelvben és a mindennapi életben az „adat” és az „információ” szavakat egymás szinonimájaként is használjuk.

¹ <https://www.citatum.hu/idezet/89929> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 11.)

Az adat a bármilyen adathordozón, bármilyen módszerrel előállított jel.² Ahhoz, hogy a jel információtartalma feldolgozható legyen, ennek a jelnek érzékelhetőnek, feldolgozhatónak kell lennie. Az érzékelést az emberek közötti kommunikáció, a feldolgozást pedig a különböző szoftverek is képesek megvalósítani. E meghatározások alapján a jel lehet betű, szám, szöveg, ábra, fénykép, videófelvétel és sok minden más is.

Már a telefon feltalálása előtt is történtek próbálkozások arra, hogy a jel az emberek közötti kommunikációban nagyobb távolságról is érzékelhető legyen. Ilyenek voltak a füstjelek az indiánoknál, de a csatában használt kürt, dob és a zászlók is ezt a célt szolgálták akusztikus, illetve vizuális jelként. Ezek viszont mindig csak egyirányú jelek voltak.

A jel megértéséhez mindenképpen szükséges volt egy közös nyelv vagy más közös szabályrendszer elfogadása, így a jelentéstartalom felfogható úgy, mint az adat átalakítása egy másik adattá.³

Az Arcanum elektronikus értelmező szótár szerint az információ:

„főnév (régies írva: *informatio* is) (sajtónyelvi)

– *Vmely személyre v. ügyre vonatkozó tájékoztatás, felvilágosítás.*

– *Értesülés.*

– *(tudományos) <A kibernetika elméletében:> hír. Az információ forrása, mennyisége, mértéke.*”⁴

Az információ definícióját a szakembereknek egyelőre nem sikerült egyértelműen megalkotniuk, mivel az információ összefügg az adattal és azzal a személlyel vagy (informatikai) eszközzel, programmal, aki/ami feldolgozza, ember esetén pedig értelmezi az adatot. Abban viszont egyetértenek, hogy az információ az adat értelmezése által szerzett új ismeret, azaz az értelmező számára megszüntetett bizonytalanság, a racionális döntést elősegítő ismeret.⁵

Fontos hangsúlyozni, hogy mivel az értelmező személy vagy program is hatással van az információra, ez azt jelenti, hogy ugyanazon adat más személynek más információt jelenthet. Ezért van jelentősége a kommunikáció során a visszajelzésnek is, mivel ebben a folyamatban mind a két fél azonnali reagálást kap a másik féltől, ha az információ feldolgozása rendben lezajlott, vagy ha valamilyen probléma jelentkezett, azaz nem értik meg egymást, vagy nem ugyanazt értik rajta, mivel ugyanazon mondat másképp hangsúlyozva gyökeresen ellentétes információtartalmat hordozhat, amennyiben például ironikus hangnemben kerül megfogalmazásra.

Az információ feldolgozhatóságához meg kell határoznunk az információ jellemzőit, amiben viszont szintén nincs egységes álláspont.

Raffai Mária könyvében olyan jellemzőket sorol fel,⁶ mint például az információ tartalma, az információ helyessége, az információ megjelenési formája és az információ teljessége.

Ugyanakkor dr. Árvay Viktor György szerint az információ hasznosságát az alábbi jellemzők adják:⁷ az érthetőség, a teljesség, az alkalmazhatóság vagy éppen a megbízhatóság.

² Árvay Viktor György – Bíró János: *Információmenedzsment és e-közigazgatás*. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem, Budapest, 2012, 4. <https://adoc.tips/queue/informacionemenedzsment-es-e-kzigazgatas-dr-arvay-viktor-gyrgy.html> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 30.)

³ Uo.

⁴ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/i-i-31843/informacio-3225D/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 30.)

⁵ Árvay–Bíró: i. m. 5.

⁶ Raffai Mária: *Az információ – Szerep, hatás, információmenedzsment*. Palatia Nyomda és Kiadó, 2006.

⁷ Árvay–Bíró: i. m. 5.

A korábban kifejtett elméletek alapján a – különösen a katonai szervezetek által használandó – információmenedzsment szemszögéből elemezve az információk az alábbi jellemzőit tartom fontosnak:

- az információ tartalma;
- az információ érthetősége;
- az információ helyessége;
- az információ teljessége;
- az információ hozzáférhetősége;
- az információ időszerűsége;
- az információ élettartama;
- az információ hitelessége;
- az információ bizalmassága.

Végző soron az információ definícióját úgy tudnám meghatározni, hogy az adat adott személy általi feldolgozásával keletkező új ismeret, amely a feldolgozó személy részére fontos jellemzőkkel bír.

AZ INFORMÁCIÓMENEDZSMENT

Az előző fejezetben említett jellemzők megfelelő alapot biztosítanak egy használható és jól működő információmenedzsment-rendszer kialakításához, ehhez viszont meg kell vizsgálni, hogy mit is jelent az információmenedzsment kifejezés.

Az információmenedzsment tágabb értelmezése lehet az információ kezelése, szűkebb értelemben pedig az információs rendszerek vezetése és kezelése. De mint ahogy az információnak sincs elfogadott meghatározása, úgy az információmenedzsmentnek sincs. Ehelyett inkább a különböző megközelítések elemzése útján juthatunk el a fogalom meghatározásához, annak esetleges létrehozásához.

Először mindenképpen szükséges leszögezni, hogy az információmenedzsmentben az információ csak tárgya a folyamatoknak, magával az információ tartalmával nem foglalkozik, ellentétben a felderítési vagy titkosszolgálati információfeldolgozással és -kezeléssel, hiszen itt az információ tartalma, időbelisége fontosabb. Jelen cikk e témakörrel nem foglalkozik.

Korábban az információmenedzsmentet sokan összemosták az informatikával, hiszen az információ kezelése nagyrészt számítógépen és számítógépes programokkal történik, így akkor ez is biztos az informatikához tartozik. Véleményem szerint ez így nem lehet igaz, mivel az informatika a technikai háttérrel biztosítja az információ feldolgozásához, továbbításához, tárolásához, esetlegesen különféle programokat is, de maga az információmenedzsment rendszere az inkább tartozik a vezetés-irányításhoz és a vezetői (parancsnoki) döntéshozatali eljárásokhoz, mint az informatikához.

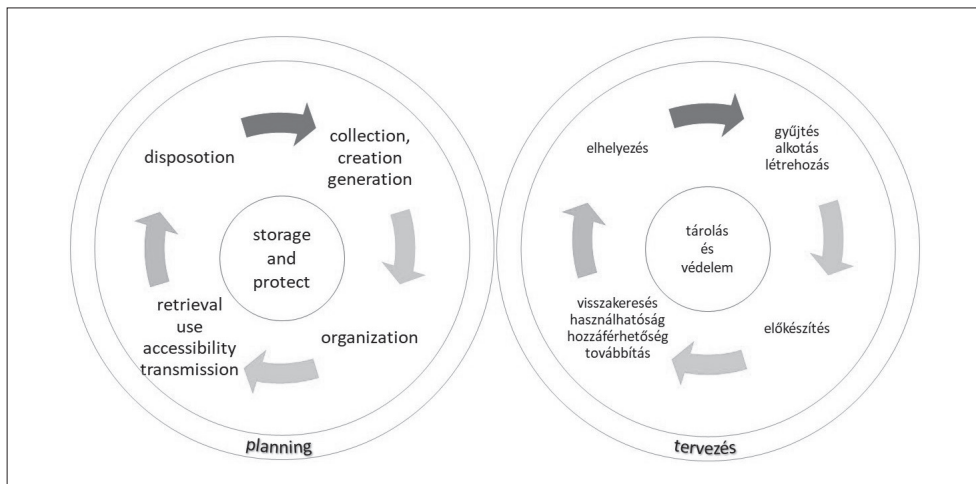
Az információmenedzsmentnek az információ kezelése a fő feladata az információ előző fejezetben meghatározott jellemzőin keresztül, és azzal megfelelően tudja támogatni a vezetői döntéseket.

A NATO megközelítése az információmenedzsment megfogalmazásához az információmenedzsment-eljárásrend (NIMP⁸) alapján került összeállításra és később kiadásra *Az információmenedzsment elsődleges irányelve* című⁹ okmány.

⁸ NATO Information Management Policy.

⁹ The Primary Directive on Information Management.

Ennek egyik legfontosabb része, hogy meghatározza az információ „életciklusát”, amelyet az információmenedzsmentnek kell lefednie, ezt az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra NATO information life-cycle – A NATO-információ életciklusa¹⁰

Ennek értelmében a tervezés átfog mindent annak érdekében, hogy az információ kezelése hatékonyan és eredményesen történjen az információ életciklusának minden fázisában.

A folyamat az információ létrehozásával, beérkezésével, begyűjtésével kezdődik. Ezt követi az előkészítés fázisa, amely később lehetővé teszi a szabályozott hozzáférést az információhoz, majd annak végső elhelyezését. A harmadik fázis annak biztosítása, hogy a megfelelő információt a megfelelő személy a megfelelő időben és módon feldolgozhassa a döntés meghozatalához. Végül a negyedik fázis az információ végső elhelyezése az irattárban, vagy pedig az információ törlésének végrehajtása.

A fenti életciklusmodellben látható, hogy a tárolás és a védelem mind a négy fázishoz kapcsolódik, mivel a tárolás biztosítja az információ megőrzését minden fázisban függetlenül attól, hogy elektronikus vagy papíralapú információról van szó. A védelem pedig biztosítja az információ minősítési szintjének megfelelő kezelését, a hitelességét és elérhetőségét a teljes életciklus alatt minden fázisban.

„A NATO meghatározása szerint az információmenedzsment nem más, mint az információ felügyelete, igazgatása, szabályozása és időbeni terjesztése” – fejtette ki egy angol nyelvű cikkben Csanádi Győző alezredes, aki doktori értekezését az információmenedzsmentről készíti.¹¹

Egy katonai szervezet információmenedzsment-rendszerének kialakításához és működtetéséhez a NATO-meghatározást közelebbinek gondolom.

¹⁰ C-M(2008)0113: The Primary Directive on Information Management (PDIM). North Atlantic Council, 1-A-1, 27. 11. 2008.

¹¹ Csanádi Győző: Information Management in NATO (Part One). Defence Review, 2018/1., 142. https://honvedelem.hu/files/files/112426/dr_2018_1_beliv_angol_szemle_136_158.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 10. 29.)

Összességében az információmenedzsment kialakítása esetén tehát a következő hármas funkciót kell figyelembe venni:

- az információ láthatóságának, kereshetőségének biztosítása;
- az információ felhasználásának biztosítása;
- az információ tárolásának, irattározásának és törlésének biztosítása.

AZ MHP INFORMÁCIÓMENEDZSMENT-RENDSZERE

„Az információmenedzsment folyamatának beindítói mindig az információigények” – fejtette ki egy cikkben¹² Munk Sándor ny. ezredes és Ujj András ny. ezredes, és ennek az irányelvnek felel meg az MHP információmenedzsment-rendszer egyes elemeinek szabályozása.

Az MHP információmenedzsment-rendszerének szervezeti alapjai

Az MHP Szervezeti és Működési Szabályzata alapján a Tervezési és Vezetési Főnökség (MHP TVF) egyik rendeltetése az információmenedzsment-rendszer (IMR) kialakítása, működtetése és a vezetői információk folyamatos biztosítása. Ennek érdekében a Főnökségen belül egy IMR-részleget alakítottak 4 fővel.

A cikk készítésekor az információmenedzsment teljes rendszerének megvalósítását és/vagy működését szabályzó sorszámú intézkedés nincs kiadva, habár az MHP már megalakulása óta, illetve az eltelt közel egy évben is használt különböző eljárásrendeket és informatikai megoldásokat, szoftvereket az információmenedzsment megvalósítására, de ezek nem fedték le az információmenedzsment teljes spektrumát. A következő részben vegyük sorra ezeket az eszközöket.

Az MHP parancsnokának azonnali információigénye

2011-ben született a kormányügyeleti rendszer létrehozásáról szóló 1324/2011. (IX. 22.) Korm. határozat – azt 2015-ben az 1224/2015. Korm. határozat 1. pontja minimálisan módosította –, amely a rendkívüli eseményekről történő gyors, hatékony és hiteles tájékoztatást ír elő a Kormány irányába a szükséges lépések és szabályzások meghozatala érdekében. Ennek 1. számú melléklete rögzíti a kormányügyeleti rendszer működési rendjéről szóló szabályzatot, amelynek 20. pontja rögzíti, hogy rendkívüli esemény az, amely váratlanul jelentkezik és érinti a magyar lakosságot és/vagy a pénzügyi és gazdasági rendszereket, esetleg infrastruktúrákat. Szintén rendkívüli helyzet például, ha külföldön tartózkodó magyar állampolgárral történik a biztonságát veszélyeztető esemény.

Ezt követően kiadták a biztonsági ügyeleti feladatok ellátásáról és a jelentési kötelezettség körébe tartozó biztonsági kihívást jelentő helyzetek jegyzékéről szóló 119/2011. (XI. 10.) HM utasítást, amelynek 4. §-a rendelkezik a Kormányügyelet tájékoztatásának körébe tartozó biztonsági kihívást jelentő helyzetekről.

Ezt követte – az MHP megalakulása után – a Magyar Honvédség Központi Ügyelet működésének szabályozásáról szóló 457/2019. számú, új MH PK intézkedés kiadása, amelynek 15. pontja határozza meg az MH Központi Ügyelet szolgálat azonnali jelentési, tájékoztatási

¹² Munk Sándor – Ujj András: Az információmenedzsment helye, szerepe, keretei a Magyar Honvédségben. Honvédségi Szemle, 2017/6., 67. https://honvedelem.hu/files/files/66002/hsz_2017_6_056_073.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 11.)

kötelezettségét a fenti Korm. határozatban és HM utasításban meghatározott eseményekről, mint például:

- Magyarország területének, légterének megsértése, továbbá az ezzel összefüggésben tett intézkedésekről;
- a fegyveres légvédelmi készenléti szolgálatok feladatellátásával összefüggésben bekövetkezett éles riasztásról, a fegyverhasználatról, a Légi Kutató-Mentő Készenléti Szolgálat valós riasztása vonatkozásában tett intézkedésekről, valamint a katonai légi járművek repülőeseményeiről;
- Magyarország területén kialakult, az MH rendeltetéséhez kapcsolódó fegyveres cselekményekről stb.

A fenti folyamat jól mutatja, hogy egy kormányzati előírás hogyan jelenik meg az MHP szabályzórendszerében, egyben meghatározza, hogy milyen jelentési kötelezettségei vannak az MHP-n és az alárendelt katonai szervezeteknél működő vezető ügyeleti szolgálatoknak.

Az MH egységes iratkezelési szabályozása

Az már korábban megállapítást nyert, hogy az iratok, dokumentumok, információk kezelése nem egyenlő az információmenedzsmenttel, az csak annak egy szűkebb része.

Az MH szintjén mindig is szabályozva volt az iratok kezelése, ennek előírásait a *Magyar Honvédség Egységes Iratkezelési Szabályzata* (Ált/40) tartalmazza az alábbi főbb pontok alapján:

- a szervezetnél készült, vagy oda érkezett iratok átvétele, iktatása, nyilvántartásba vétele;
- az iratok kiadása és visszavétele, továbbításra, valamint megsemmisítésre történő előkészítése, irattározása, központi irattárba, levéltárba adása;
- az ügyintézők iratkezelési tevékenységének, az iratok tárolásának, valamint az előírt önellenőrzések végrehajtásának ellenőrzése;
- az ügyintézők iratkezelési feladatainak oktatása, továbbképzések tartása.

Az Ált/40 egyes pontjainak pontosítása 2019-ben szintén megtörtént, beemelésre kerültek az elektronikus iratok kezelésének szabályai:

- elektronikus iratokat tartalmazó küldemények átvétele az elektronikus rendszeren;
- elektronikus irat készítése, kiadmányozása, továbbítása;
- elektronikus irat archiválása, irattározása, utólagos elérése.

Az MHP békevezetési intézkedése

2019 novemberében kiadták az MH PK *békevezetési intézkedését*,¹³ amely meghatározza, hogy az MHP vezetőállományának milyen előjárói értekezleteken kell részt vennie, illetve ők milyen értekezleteket fognak tartani.

Ennek alapján az MHP parancsnoka (MH PK) vagy az általa kijelölt személy részt vesz a Honvédelmi Minisztérium (HM) vezetői értekezletein, mint például az értékelő és feladatszabó értekezlet, miniszteri értekezlet, a HM honvédelmi államtitkára (HM HOÁT) és az MHP törzsfőnöke (MHP TÖF), valamint a HM közigazgatási államtitkárának (HM KÁT) koordinációs munkaértekezlete.

¹³ A Magyar Honvédség Parancsnoksága békeműködési és vezetési rendjéről a Magyar Honvédség Parancsnoksága, valamint az alárendelt katonai szervezet szintű vezetői és munkaértekezletekről és az azokkal összefüggő egyes feladatokról szóló 422/2019. MH PK intézkedés (2019. 11. 12.).

A fenti értekezleteken az MHP vezetése képet kap a HM-ben folyó közigazgatási feladatokról, illetve a miniszter feladatát szab az MHP-nak a végrehajtandó feladatokról.

Az MH PK az információk továbbítása és a feladatok meghatározása érdekében szintén vezetői és munkaértekezleteket tart.

A vezetői és munkaértekezletek az MHP-szintű feladatok előrelátó és megalapozott előkészítését, végrehajtásuk helyzetének és tapasztalatainak felmérését, a fő feladatok tervezésében, szervezésében és koordinálásában érintett szervek, szervezetek információval történő ellátását, valamint az MHP vezetői, az MHP önálló szervezeti egységek vezetői, az MH PK alárendelt MH katonai szervezetek parancsnokai elfoglaltságának tervezhetőségét szolgálják.

A vezetői és munkaértekezletek állandó vagy eseti jellegűek lehetnek:

- az állandó jellegű vezetői és munkaértekezletek előre meghatározott időközönként és résztvevőkkel, kötött időpontokban történnek;
- az eseti jellegű vezetői és munkaértekezleteket és sajátos követelményeit az MHP illetékes vezetője egyedi döntéssel (a kialakult helyzettől és körülményektől függően) szóban vagy írásban rendeli el;
- az értekezletek levezetéséhez készített anyagokat egy előre megadott könyvtárban helyezik el.

Az MHP-szintű vezetői és munkaértekezletek például az MH PK éves értékelő, feladat-szabó értekezlete; az MH PK negyedéves parancsnoki értekezlete; az MH PK heti vezetői értekezlete; az MHP TÖF heti koordinációs értekezlete. Az intézkedés ezeken kívül még további rendezvényeket is meghatároz.

Az intézkedés részletesen szabályozza, hogy a vezetői és munkaértekezleteket ki vezeti, mi az értekezlet rendeltetése, kik az állandó résztvevők és kik lehetnek meghívottak, rendszeres értekezlet esetén mi az értekezlet időpontja, hol lesz az értekezlet megtartva és ki a felelős (melyik MHP-szervezet vezetője) az értekezlet megszervezéséért.

Ez az intézkedés abban segít, hogy az adott értekezleten érintett állomány időben fel tudjon készülni az értekezletre, valamint tudja, hogy az mikor és hol fog az lezajlani.

Az MHP IMR-intézkedése

2019 decemberében adták ki az *MHP IMR-intézkedését*,¹⁴ melynek célja az MHP és az alárendelt katonai szervezetek belső információfeldolgozó rendszerének működtetése, a vezetőállomány döntés-előkészítő tevékenységének hatékony támogatása, naprakész információval történő ellátása, a kezelt információk továbbításának, archiválásának végrehajtása, a feladatok végrehajtásának figyelemmel kísérése. Az MHP IMR magában foglalja az üzemeltetés alapjául szolgáló számítástechnikai eszközöket és szoftvereket, a felhasználókat, a működést szabályozó eljárásrendet és a rendszerben tárolt adatokat, iratokat.

Az intézkedés szabályozza a felelősségi köröket, az IMR-program felületeit (integrált moduljait), a felületeken végrehajtható feladatokat, a különböző jogosultsági szinteket és az azokhoz tartozó jogosultságokat, a szervezeti egységek és a szereplők feladatrendszerét, továbbá a következő eljárásrendeket:

¹⁴ A Magyar Honvédség Parancsnoksága információfeldolgozási, vezetéstámogató rendszer alkalmazásáról szóló 444/2019. MH PK intézkedése (2019. 12. 03.).

- a beérkező információk feldolgozása – az IMR felület alkalmazása;
- az MHP központi e-mail-címére beérkező iratok iEIR-ben¹⁵ történő érkeztetése;
- a TASKER felület alkalmazása a belső együttműködés megvalósítása érdekében;
- a KÖRÖZVÉNYEK felület alkalmazása a feladatszabó és a tájékoztató rendszer támogatása érdekében;
- a jogszabályi kötelezettség alapján kialakított DOKUMENTUMTÁR felület alkalmazása;
- a PROJEKT felület alkalmazása a személyekhez kötött jelentős feladatok nyomon követése érdekében;
- az ESEMÉNYNAPTÁR felület alkalmazása a belső tájékoztató rendszer támogatása érdekében;
- az ATJ modul alkalmazása;
- feladatszabás, feladatátadás a TASKER felület alkalmazásával;
- a tájékoztató rendszer üzemeltetése, a kiemelt (határidős) feladatok végrehajtásának nyomon követése;
- az MHP IMR-be integrált Munkatervező modul alkalmazása.

Az MHP IMR felülete

Az MHP IMR felületre csak a jogosultság beállítását követően lehet belépni, és ez a megadott jogosultság alapján eltérő nézetet eredményezhet.

A belépést követően a felhasználó részére engedélyezett minden felületen az összes rekord elérhetővé válik. A feldolgozás könnyítése érdekében a beépített szűrők segítségével egyszerűen leválogathatók az illetékesség szerint szignált ügyszerűsítésekkel kapcsolatos információk, de például szervezet szerinti szűrésre, létrehozási idő szerinti szűrésre és határidő szerinti szűrésre is lehetőség van.

Az IMR felület (program) lehetővé teszi az MHP-hez beérkező valamennyi elektronikus vagy papíralapú dokumentum – a minősítettek kivételével – egy felületen történő rögzítését, a felelős és együttműködő MHP-szerv, majd az ügyintéző kijelölését, eljárási feladatszabások és az ügyintéző megjegyzéseinek rögzítését, több MHP-szerv érintettsége esetén a TASKER felületen csoportmunka indítását, válaszügyirat rögzítését és az IMR-rekord lezárását.

Az IMR-rekord a lezárását követően is folyamatosan elérhető, azonos témában beérkező új rekord esetén a két rekord összekapcsolható, azaz az ügyintézők láthatják, hogy mi történt korábban. A rekordok évekre visszamenőlegesen is kereshetők.

Az IMR felület a változtatás lehetőségét kizárva folyamatosan és automatikusan rögzíti, hogy ki, mikor és mit tett az adott rekorddal, mikor nyitotta meg, mikor töltött fel hozzá fájlt, mikor zárta le, az együttműködők milyen észrevételeket tettek.

A TASKER felület hasonlóan működik, azzal a különbséggel, hogy ezt a felületet kifejezetten a csoportmunka részére alakították ki, tehát több MHP-szerv és néhány speciális feladatkörű MHP-alárendelt katonai szervezet bedolgozása rögzíthető, amelyeket a felelős MHP-szerv ügyintézője fog egy dokumentumba összedolgozni. Ezután egy következő körben a bedolgozó MHP-szervek és/vagy MHP-alárendelt katonai szervezetek még rögzíthetik a saját véleményüket, így elkerülhető, hogy olyan dokumentumot adjanak ki, amellyel valamely MHP-szerv és/vagy MHP-alárendelt katonai szervezet nem értett egyet.

¹⁵ A Csoportmunka és Dokumentum Menedzsment modult is integráló MHP EIR környezet.

A KÖRÖZVÉNYEK felület azokat a rekordokat mutatja meg, amelyek valamilyen tájékoztatást vagy feladatot jelentenek egyes vagy az összes MHP-szerv részére, de akár más érintett katonai szervezet részére vagy az MH egészére is. A KÖRÖZVÉNYEK kiadása a korábbi papíralapú ügyintézésről áttért az elektronikus ügyintézésre. Ez azt jelenti, hogy a kiadandó dokumentum is csak elektronikusan készül, majd az ezt követő szakmai és formai ellenőrzést követő jóváhagyás is csak elektronikusan történik meg, ezzel is csökkentve a kiadás idejét és a bürokráciát.

Az IMR felületen az információ továbbításának lehetősége szándékosan korlátozott, ezzel biztosítva a „need-to-know”, vagyis „csak az tudjon róla, akinek tudnia kell” elvet. Az IMR-rekord feldolgozására kijelölt MHP-szerv és/vagy a kijelölt ügyintéző tud felvenni együttműködő szerveket, így részükre az információ megosztásra kerül, de más MHP-szervek nem férnek hozzá az információhoz. A TASKER felület egy kicsit másképpen működik, hiszen ott a csoportmunka a lényeg, de itt is igaz, hogy csak azok az MHP-szervek vagy kijelölt MH-alárendelt katonai szervezetek férnek hozzá az információhoz, amelyek valamilyen szerepet játszanak a TASKER-rekordhoz kapcsolódó információ feldolgozásában.

Kijelenthető végezetül, hogy az MHP IMR-szoftver egy ügyintézői felület, itt lehet nyomon követni, hogy mi történik egy beérkezett dokumentummal, és az információmenedzsmenti funkció közül végre lehet hajtani vele az információ gyűjtését, szabályozott hozzáférést, a visszakéreshetőséget, részlegesen az információ továbbítását és végül az információ tárolását és védelmét.

Az MH EIR felület

Az MH Elektronikus Iratkezelő Rendszer (MH EIR) megnevezésű szoftvert (felületet) a HM Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zártkörűen Működő Részvénytársaság (HM EI Zrt.) Elektronikai és Informatikai Igazgatóság fejlesztőállománya hozta létre az MH szakállományának követelményei és útmutatásai alapján.

A szoftver legelső változatát az MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokságon vezették be 2009. január 1-jén, de ekkor még csak a katonai szervezet nyilvántartása volt elektronikus, és minden ügyirat még papíralapon készült, viszont a szignálást a vezető már elektronikusan tudta végezni. A teljes bevezetés 2020. február 1-jével történt meg a katonai szervezetnél.

Az MH EIR-t a HM-ben és a HVK-nál 2017. január 1-jén vezették be részlegesen, azaz a főnyilvántartások vezetése már elektronikusan történt, de az ügyintézők még papíralapú nyilvántartásokkal dolgoztak, majd 2018. január 1-jétől teljes mértékben egy már jelentősen továbbfejlesztett változat működött.

Az MH ÖHP-n és az MH Altiszti Akadémián a szoftver részleges bevezetése 2018. január 1-jével történt meg, majd 2019. január 1-jén pedig megkezdődött a szoftver alkalmazása az MH Altiszti Akadémián és az időközben létrehozott MHP-n, végül 2020. január 1-jén bevezették az MH Geoinformációs Szolgáltatnál is.

A felmerült pontosítások alapján a szoftvert a HM EI Zrt. folyamatosan fejleszti.

Az MH EIR főoldala az MH Központi Intranet Portálról is megnyitható, itt kell a felhasználónak a bejelentkezést is végrehajtania, majd ezt követően tud a lehetőségek közül választani.

A felhasználók csak a részükre kiszignált ügyiratokat, dokumentumokat láthatják, ezeket tudják kezelni, vagyis egy elektronikus gyűjtőívben elhelyezni, ami alapján a szoftver automatikusan ad nyilvántartási számot az adott dokumentumnak.

Ezt követően lehetőség van válaszügyirat előkészítésére, majd a szoftveren keresztül jóváhagyásra történő továbbításra. Ekkor a dokumentum még csak egy „átmeneti” számot kap. A dokumentum végighalad a szoftverben rögzített eljárói és jóváhagyási láncon egészen a végleges jóváhagyásig, amikor a megjelölt kiadmányozó személy digitálisan jóváhagyja a dokumentumot. Ezután a szoftver végleges nyilvántartási számot ad a dokumentumnak, és előkészíti a dokumentumot megküldésre a záradékban szereplő szervezetek számára, majd megküldi automatikusan azoknak a szervezeteknek, ahol az MH EIR szoftvere működik.

Az MH EIR-szoftver a funkciójából adódóan a felhasználók részére csak részleges visszakereshetőséget biztosít, mivel csak azokat a rekordokat látja, amelyeket ő készített vagy ő helyezett elektronikus iktatólapra, de hiába volt bevonva egy ügyirat előkészítésébe vagy vezetőként a jóváhagyásába, az általa nem nyitható meg az elektronikus aláírását követően, „eltűnik” előle. Amennyiben szüksége lenne rá, akkor a katonai szervezet ügyviteli irodájának állománya tud segíteni, ők tudnak keresni a rekordok között a szervezeti elemektől függetlenül.

Mivel a szoftvert még nem vezették be minden önálló katonai szervezetenél, így az elektronikus ügyiratok továbbítása is csak részleges, mert ahhoz a katonai szervezethez, ahol már rendszeresítve van a szoftver, oda automatikusan meg tudja küldeni az MH EIR, de más katonai szervezetekhez vagy MH-n kívüli szervezetekhez az ügyintézőnek kell megküldeni és a megküldés tényét rögzítenie kell a szoftver felületén.

Az MH EIR-szoftvert, amely gyakorlatilag egy iratkezelő szoftver, a korábban említett *Magyar Honvédség Egységes Iratkezelési Szabályzata (Ált/40)* alapján alakították ki, és az információmenedzsment-rendszerből végre lehet hajtani vele az információ gyűjtését, azok szabályozott hozzáférését, korlátozottan a visszakereshetőséget, az információ részleges továbbítását és végül az információ tárolását és védelmét.

Az MH Központi Intranet Portál

Az MH-n belül minden jogosult hozzáfér az MH Központi Intranet Portálhoz, ahol az MH-n belüli információ megosztására van lehetőség.

Ez a felület egyelőre nem szolgálja az információmenedzsment információmegjelenítési funkcióját, pedig sokkal több mindenre is használni lehetne, erre később javaslatot is teszek.

A felhasználók már most is használni tudják arra, hogy a fő oldalra kihelyezett linkek keresztül például lekérdezik a katonai meteorológia jelentését, elindítják az MH EIR felületet, de egy linken keresztül egyes katonai szervezetek általános adatai is elérhetőek.

A felület kezdőoldalt biztosít az MHP-n belül használandó különböző szakmai oldalakra és kisebb alkalmazásokra is.

Ezek a szakmai oldalak és belső alkalmazások nagyban segítik az MHP személyi állományának munkáját, de mindig csak egy-egy szűk réteg, az adott oldalt vagy alkalmazást használók részére nyújt segítséget.

Könyvtárszerkezet

Az MHP-n belül jelenleg nincs meghatározva, hogy melyik felhasználó milyen könyvtárakat láthat és használhat. A 2019. évi IT-fejlesztések keretén belül az MH által használt fájlszervereket is lecserélték. Ezt követően a szabályzók azt az irányelvet követték, hogy a felhasználók csak azokat a könyvtárakat láthatják és használhatják, amelyek elérését számukra engedélyezték.

Egy adott MHP-szerv – mint például az MHP Hadművelési Csoportfőnökség (MHP HDMCSF) – vezetője felelős azért, hogyan alakítja ki az adott MHP-szerv belső könyvtár-szerkezetét. Ez lehet szervezeti felosztású, idő szerinti felosztású, feladat szerinti felosztású is, amelyek közül az MHP HDMCSF a szervezet szerinti felosztást választotta.

Fájlok elnevezése

Az MHP-n belül jelenleg sincs előírás arra, hogyan kell egy elektronikus dokumentum nevét megadni, és azt hogyan kell a különböző könyvtárakban elhelyezni. Ebből kifolyólag az adott szervezet vezetőjére vagy a felhasználókra van bízva, hogyan nevezik el a fájlokat. Ez viszont oda vezet, hogy nincs egységes elnevezésminta, így találkozhatunk a közös könyvtárakban *20200115-HDMCSF_MVF-Szolgalat_vezenylés_előtervezés.xlsx* vagy *Szolgzvelőterv.xlsx* fájlnevel is, ami ugyanazt a fájlt jelölheti, de az első változat sokkal beszédesebb az adott Excel-fájl tartalmát illetően.

Jelenleg csak egy nem hivatalos segédlet található, amelyet a HVK Híradó, Informatikai és Információvédelmi Csoportfőnökség (HIICSF) adott ki még 2018-ban. Ez arról szól, hogy az MHP két helyőrségben történő elhelyezése miatt szükséges a megfelelő fájlszervereket folyamatosan szinkronizálni, hogy minden felhasználó azonos fájlokat lásson a neki engedélyezett könyvtárakban. Ennek egyik technikai feltétele, hogy a fájl megnevezése, beleértve a teljes elérési útvonalat is – vagyis melyik könyvtár melyik alkönyvtárában található – nem lehet több 256 karakternél, hogy a fájlszerverek szinkronizálása folyamán az automatikus folyamatok hiba nélkül fussanak le. Az látható, hogy az előző példánál maradvá valóban beszédesebb a fájl megnevezése, ugyanakkor hosszabb is (56 karakter), a második változat rövidebb (20 karakter), viszont így több „hely” marad a fájl elérési útvonalának megadásához, ami akkor fontos, ha egy adott fájl nem a főkönyvtárban kapott helyett, hanem egy többszörös alkönyvtárban.

MÓDOSÍTÁSI JAVASLATOK

Az előző fejezetben bemutatott programok, intranetes felületek nagyon hasznosak és nagy segítséget nyújtanak mind a parancsnoki, mind pedig az ügyintézői állomány részére, de néhány módosítással növelni lehetne a hatékonyságot és az információhoz történő hozzáférés lehetőségeit.

Ennek jegyében az egyik javaslat egy *MHP-kezdőoldal* létrehozása, amelynek egy lehetséges változatát a következő oldalon látható ábra szemlélteti.

A legfontosabb, hogy maga a webes felület igazából nem tartalmazza az adott információt, csak egy linket, amin keresztül az információ elérhető – legyen az bármilyen formátumban is, például: Word, PowerPoint, Excel, pdf vagy egyéb képfórmátum stb.

Fontos továbbá, hogy a különböző aloldalak, mint például az MHP csoportfőnökségei részére biztosított felületek, vagy a fenti ábrán kétoldalt megjelenített fontosabb információk „tulajdonosai”, folyamatosan frissítsék az információkat. Így az MHP személyi állományának igazából nem kell tudnia, hogy például az MHP Szervezeti és Működési Szabályzatának hatályos változata melyik MHP-szerv melyik könyvtárában vagy alkönyvtárában található, elegendő az MHP főoldala „Alapdokumentumok” hivatkozására kattintania, és ott fogja megtalálni a legutolsó hatályos és jóváhagyott változatot. Az már a keresett dokumentum naprakészen tartásáért felelős MHP-szerv feladata, hogy ez a hivatkozás mindig az aktuális dokumentumra mutasson.

MAGYAR HONVÉDSÉG PARANCSNOKSÁGA

Keresés.....

Mai névnap: xxxxxxxx.

	Parancsnokság»	Szemléiők»	Pk. közvetlenek»	Csoportfőnökségek»	Más testületi szervek»	Munkacsoportok»	MVR elemek»
<p>Alap dokumentu »</p> <p>SOP-k »</p> <p>MH KÜ helyzetjelent »</p> <p>Szolgálat vezénylés »</p> <p>MHP SMK helyzetjelent »</p> <p>Időjárás előrejelzés »</p> <p>Média figyelő »</p> <p>Hasznos információ »</p> <p>Hasznos info új állomány »</p>	<div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: left;"> <p>Készletlét: TERC+</p> <p>Aláíró: MHP TÖF</p> </div> <div style="text-align: right;"> <p>Általános információk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kistelephely lezárása (Szivár) • Zászlóparkoló lezárása (Bp.HM-I) • Étrend módosítása (Bp.HM-II) • Színházi előadás • Xxxxxxx • Xxxxxxx • Xxxxxxx </div> </div>						<p>IMR/TASKER »</p> <p>IEIR »</p> <p>Linkek »</p> <p>Dokumentumtá r »</p> <p>Sablonok, minták »</p> <p>Térképek »</p> <p>Tudományos Kutatóhely »</p> <p>Terem elfoglaltságok »</p> <p>Telefonkönyv »</p>
	<p>Naptár (2 hétre: aktuális és köv. hét):</p> <p>Tervezett események, rendezvények</p>		<p>Organogram</p> <p>MHP felépítése (kattintásra nagyítható!)</p>				
	<p>Dátum: 2020. január xx.</p>						
	<p>Legutolsó sorszámú rendelkezések:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 129/2019. MH PK intézkedés a xxx-ről • M/5/2019. MH PK parancs a xxxx ról • Xxxxxxx • Xxxxxxx • Xxxxxxx 						

2. ábra MHP webes kezdőoldala, változat (Szerkesztette a szerző)

Természetesen a különböző MHP-szervek – egy adott mintát követve – szabad kezet kaphatnak, hogy mit is akarnak a saját oldalukon bemutatni a kötelező elemeken kívül, de az egységes megjelenítést javasolt előre meghatározni.

A főoldal tartalmát az MHP parancsnokának információigénye és követelményei fogják meghatározni.

Szintén lényeges egy *MHP-parancsnoki intézkedés* kiadása az MHP információmenedzsmentjének átfogó szabályozásáról. Ebben nemcsak az MHP IMR felületet és az ahhoz kapcsolódó jogosultságokat kell leszabályozni, hanem az információmenedzsment teljes rendszerének minden egyes elemére ki kell térni.

Ezek a következők lehetnek:

- Az információ láthatóságának, kereshetőségének biztosítása területén újra kell szabályozni az MHP közös meghajtóin található könyvtárszerkezethez tartozó jogosultságok kiosztásának elvét. Jelenleg minden felhasználó azokhoz a könyvtárakhoz fér hozzá, amelyekhez jogosultságot kapott. Így viszont nem fér hozzá olyan könyvtárakhoz, amelyek segítenék a közös munkavégzést, de nem is tud róla, hogy más csoportfőnökség már rendelkezik ilyen vagy hasonló kimutatással, adatbázissal. Szakmailag indokolt lenne például, ha az MHP HDMCSF katasztrófavédelemmel foglalkozó állománya hozzáférhetne olvasási jogosultsággal az MHP Logisztikai és Gazdálkodási Csoportfőnökség azon könyvtáraihoz, ahol a katasztrófavédelemhez kapcsolódó fájlok, kimutatások vannak. Javasolom bevezetni (visszavezetni) azt az elvet, hogy a közös meghajtókon lévő minden könyvtár az MHP állománya részére olvasható legyen, kivéve akkor, ha a főnökség azt külön nem zárja, és csak az adott csoportfőnökség állománya részére engedélyezi az elérést. Úgy gondolom, hogy az MHP állományának egyik fő feladata a parancsnoki döntéshozatal támogatása, ez viszont nem működhet úgy, hogy egymás előtt „titkolózunk”.
- Az információ felhasználásának biztosítása területéhez kapcsolódóan egy kézbe – szerintem az MHP Tervezési és Vezetési Főnökségének (TVF) – kell adni a különböző

jogosultságok felügyeletét. Ez teljes összefüggésében jelenti az adott felhasználó jogosultságait (írás, olvasás, törlés, szerkesztés) a különböző közös meghajtókhoz és a speciális könyvtárakhoz, a különböző felhasználói programokhoz és felületekhez, beleértve például az MHP IMR felületet, az MH EIR felületet, az MH Központi Intranet Portál felületen elérhető szakmai oldalakat és belső alkalmazásokat. Ami azt jelenti, hogy az MHP-szerv által kitöltött formanyomtatványt az MHP TVF-nek kellene ellenőriznie és felügyelnie a jogosultságok megadását, módosítását és törlését, majd jóváhagyását követően az informatikai szakállomány állítaná be ezeket a jogosultságokat a felhasználó részére.

- Az információ tárolásának, irattározásának és törlésének biztosítása területén javasolt egy fájlnevezési követelményrendszer kialakítása (*naming convention*). A fájlok kötelező elnevezése segít abban is, hogy az elektronikusan keletkező fontos dokumentumok hosszú távú tárolása egy különálló elektronikus irattározási könyvtárszerkezetben történjen, amelyet csak az érintett irattárosi állomány kezelhet, de nagy segítséget nyújthat majd a későbbiekben a szükséges fájlok visszakeresése esetén. Az MHP-szervek állománya részére kell viszont egy felkészítést tartani, hogy melyek azok a dokumentumok, amiket hosszú távon is meg kell őrizni, ezért be kell kerülniük ebbe a rendszerbe. Ebben az intézkedésben meg kell határozni azt is, hogy a közös meghajtókon milyen fájlok kerülhetnek elhelyezésre, ezáltal elkerülhető, hogy egy fájlnek több tíz másolata is legyen a különböző MHP-szervek könyvtáraiban lementve, mert „biztos jó lesz még valamire”, például egy adott intézkedés kiadását követően az ideiglenes vagy munkafájlokat törölni kell, ezzel is helyet lehet felszabadítani. Ide kapcsolódik a *Magyar Honvédség Egységes Iratkezelési Szabályzata (Ált/40)* is, amely megfelelően szabályozza a papíralapú dokumentumok kezelését, de az elektronikus dokumentumok kezelése még csak néhány területre terjed ki. Ezt javasolt felülvizsgálni és belefoglalni az elektronikus dokumentumok kezelésének, tárolásának, törlésének szabályait is lehetőleg minél szélesebb körben. Javasolom az intézkedésben szabályozni az olyan részterületeket is, mint például a SOP-menedzsment (Standard Operation Procedure – hatályos műveleti eljárás), amelyet szintén az MHP TVF-nek kellene koordinálnia. Ebben beletartozik az új SOP kidolgozásának felügyelete, azaz az elrendelt határidőre és a meghatározott minta alapján dolgozták-e ki, de a tartalomért minden esetben az érintett MHP-szerv a felelős. Beletartozik még a SOP időszakonkénti felülvizsgálatának felügyelete, illetve törlése, ha már nem aktuális. Az MHP szervezeti keretein belül az információmenedzsmentért az MHP TVF a felelős, ami szerintem a megfelelő helyen van. De a fentiek figyelembevételével szükséges lehet az MHP TVF szervezeti felépítésének felülvizsgálata és akár az IMR-részleg létszámának növelése is.

ÖSSZEGZÉS

A fenti elemzésben arra törekedtem, hogy bemutassam az információmenedzsmenthez köthető, az MHP-n használt jelenlegi szoftvereket, alkalmazásokat és szabályokat.

Az MHP működésének egyéves tapasztalata azt mutatja, hogy az információmenedzsment elengedhetetlen a szervezet megfelelő működéséhez. A jelenlegi helyzetben egyelőre nem jelenthetjük ki, hogy egységes rendszer működik, de egyes elemek (mint például az MH IMR felület) jól szolgálják a vezetők információigényének kielégítését.

Az MHP információmenedzsment-rendszerének további javítása érdekében szükséges a meglévő elvek, szoftverek és alkalmazások folyamatos, legalább évenkénti felülvizsgálata és folyamatos megújítása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Honvédség Parancsnoksága békeműködési és vezetési rendjéről a Magyar Honvédség Parancsnoksága, valamint az alárendelt katonai szervezet szintű vezetői és munkaértekezletekről és az azokkal összefüggő egyes feladatokról szóló 422/2019. MH PK intézkedés (2019. 11. 12.).

A Magyar Honvédség Parancsnoksága információfeldolgozási, vezetéstámogató rendszer alkalmazásáról szóló 444/2019. MH PK intézkedése (2019. 12. 03.)

Árvay Viktor György – Bíró János: *Információmenedzsment és e-közigazgatás*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2012. <https://adoc.tips/queue/informaciomenedzsment-es-e-kzigazgatas-dr-arvay-viktor-gyrgy.html>

C-M(2008)0113: The Primary Directive on Information Management (PDIM). North Atlantic Council, 1-A-1, 27. 11. 2008.

Csanádi Győző: *Information Management in NATO (Part One)*. Defence Review, 2018/1., 136–158. https://honvedelem.hu/files/files/112426/dr_2018_1_beliv_angol_szemle_136_158.pdf

Munk Sándor – Ujj András: *Az információmenedzsment helye, szerepe, keretei a Magyar Honvédségben*. Honvédségi Szemle, 2017/6., 56–73. https://honvedelem.hu/files/files/66002/hsz_2017_6_056_073.pdf

Raffai Mária: *Az információ – Szerep, hatás, információmenedzsment*. Palatia Nyomda és Kiadó, Győr, 2006.

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/i-i-31843/informacio-3225D/>

<https://www.citatum.hu/idezet/89929>

Harangi-Tóth Zoltán őrnagy:

EGY STRATÉGIAI SZINTŰ HADIJÁTÉK ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK ÉS LEVEZETÉSÉNEK TAPASZTALATAI¹

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: 2020 márciusának első hetében a Nemzeti Közszerződési Egyetem (NKE) egy új, kísérleti jellegű gyakorlat helyszíne volt: a Felsőfokú Vezetőképző Intézet (FVI) hallgatói és érintett oktatói állománya egy olyan (katonai) stratégiai tervezéssel és vezetéssel kapcsolatos foglalkozáson vettek részt, amelynek alapját egy kereskedelmi forgalomban kapható hadijáték, a Next War: Poland képezte.

A foglalkozás előkészítése és levezetése különbözött a hagyományos gyakorlatokon megsokkottaktól, s célja a jelenleg az egyetemen futó, főleg elméleti kutatások gyakorlatba történő átültetésének és gyakorlati hasznának vizsgálata volt. Jelen publikációban a gyakorlat vezetőségének egyik tagja osztja meg tapasztalatait és ismerteti a résztvevőkkel közösen elvégzett kiértékelés során született eredményeket.

A tanulmány szándéka egy szakmai vitákkal szegélyezett folyamat elindítása, amely a Magyar Honvédségben már most is (részben) meglévő hadijátékos tapasztalatra és tudásbázisra épül, s amelynek végeredményeképp a most alkalmazott egyéb tervezési és értékelési eljárásokkal kiegészített, a modern angolszász hadijátékokkal egyenértékű módszertan jöhet létre.

KULCSSZAVAK: hadijáték, Next War: Poland, gyakorlat, Nemzeti Közszerződési Egyetem, vezetésképzés

A Nemzeti Közszerződési Egyetem (NKE) Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara a hazai tisztképzés legfontosabb intézménye, s mint ilyen, az alapképzéstől a katonai felsővezetői képzésig végzi munkáját a Magyar Honvédség számára, a megrendelő igényeinek megfelelően. Azonban egyetemi jellegéből adódik, hogy az oktatók egyben kutatók is, akiknek a legfrissebb nemzetközi trendek hazai alkalmazhatóságának vizsgálata mellett új eljárások kidolgozása is a feladatuk. A kutatói feladatkör sikeres ellátásához a kar rendelkezik a szükséges nemzetközi intézményi kapcsolatrendszerrel és általános infrastruktúrával – mindezen túl azonban egy sokkal fontosabb erőforrás is a rendelkezésére áll: ez pedig a hallgatói állománya. Az egyetem oktatási intézményi jellegéből adódik, hogy a kutatáshoz szükséges szürkeállomány és a kísérletezésbe bevonható, jellemzően érdeklődő résztvevők egy helyen vannak, ami alapvető feltétel volt a publikáció alapját adó hadijáték-gyakorlat megszervezése során is. Ezek alapján tehát 2020 márciusának első hetében az NKE egy új,

¹ Készült az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-1-NKE-98 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával.

kísérleti jellegű gyakorlat helyszíne volt, amelynek alapját egy kereskedelmi forgalomban kapható hadijáték, a *Next War: Poland* képezte.

A Felsőfokú Vezetőképző Intézet (FVI) stratégiai szintű kurzusa (korábbi elnevezésével a „vezérkari tanfolyam”) kiemelkedik a képzési portfólióból, hiszen hallgatói állománya a Magyar Honvédség és néhány szövetséges állam alezredesi és ezredesi rendfokozatú tagjaiból áll – ami feltételezi a több évtizedes szakértelem és a hazai, illetve külföldi (műveleti) tapasztalat meglétét. Erre a tudásbázisra támaszkodott ez a kísérleti jellegű hadijáték-alapú gyakorlat is – és a feltételezésünk helyesnek bizonyult, mert a résztvevők tudása komoly hozzáadott értéket és folyamatos, értékes visszacsatolást eredményezett mind a gyakorlat, mind pedig a kiértékelés során.

Leszögezhetjük tehát: egy új elmélet gyakorlatba ültetése során kiemelt szempont a megfelelő részt vevő állomány kiválasztása, amely adott esetben a siker és a kudarc közti választóvonalat is jelentheti. Véleményem szerint, a Magyar Honvédség szerencsés helyzetben van, hiszen egy értékes kapcsolatrendszerrel és infrastruktúrával ellátott kutatóhellyel rendelkezik, amelynek hallgatói állománya a tisztikar teljes spektrumát lefedi, így számos vizsgálathoz tud megfelelő résztvevőket találni, akik saját szakmai tudásukkal ténylegesen hozzájárulhatnak a kutatások sikeréhez. Ezen elvek mentén gondolkodtunk tehát, amikor az FVI Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak 29. tancsoportjának résztvevőit kiválasztottuk a gyakorlatra.

A gyakorlattal kettős célunk volt: egy forгатókönyvön kívüli, amely a saját korlátaink és a rendelkezésünkre álló erőforrások felmérésére, valamint a modern angolszász wargame egyetemi képzési portfólióban való helyének megtalálására irányult; illetve volt egy hadijátékon belüli, oktatási cél is, amely a stratégiai képességfejlesztés és erőalkalmazás általános ábrázolására irányult.

A GYAKORLAT ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK SZEMPONTJAI

A gyakorlat előkészítése 2019 nyarán indult, és több személyes egyeztetés során körvonalazódott, hogy melyek lesznek a foglalkozás legfontosabb sarokpontjai. A kezdeti inspirációt az amerikai tengerészgyalogosok vezérkari iskolája, a US Marine War College (MCWAR) által végrehajtott és a szintén amerikai GMT Games által készített *Next War*-sorozattal² szerzett tapasztalatok adták.³ Az általuk alkalmazott eljárások vizsgálata során több lehetőség is felmerült a hazai alkalmazással kapcsolatban,⁴ amelyek főleg a szűk keresztmetszetek (szaktanterem rendelkezésre állása, térképészeti támogatás stb.) beazonosítására és a megvalósítás mikéntjére fókuszáltak.

² A GMT Games *Next War* sorozata a modern, azaz napjainkban vagy a nagyon közeli jövőben játszódó konfliktusok lejátszására készült. A sorozat tagjai az európai hadszíntér mellett a pakisztáni–indiai, kínai és tajvani, valamint a kínai–vietnámi, illetve a koreai küzdelmeket jelenítik meg. A sorozat folyamatosan frissül, és a játékokba a kiegészítőkön keresztül beépítik a legújabb haditechnikai és védelempolitikai változásokat. [https://www.gmtgames.com/c-47-next-war-series.aspx#\[PageNumber\(0\)|PageSize\(50\)|PageSort\(Name\)|DisplayType\(Grid\)\]](https://www.gmtgames.com/c-47-next-war-series.aspx#[PageNumber(0)|PageSize(50)|PageSort(Name)|DisplayType(Grid)]) (Letöltés időpontja: 2020. 04. 30.)

³ James Lacey: How does the next great power conflict play out? Lessons from a wargame. *War on the Rocks*, 22. 04. 2019. <https://warontherocks.com/2019/04/how-does-the-next-great-power-conflict-play-out-lessons-from-a-wargame/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 04.)

⁴ Harangi-Tóth Zoltán: A stratégiai hadijátékok szerepe a katonai felsővezető-képzésben. *Honvédségi Szemle*, 148. évf. 2020/1., 91–100. https://honvedelem.hu/wp-content/uploads/2020/01/Harangi-Tóth-Zoltán-őrnagy_A-stratégiai-hadjátékok-szerepe-a-katonai-felsővezető-képzésben.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 04.)

Ezek alapján hamar megállapítottuk, hogy a Kar Hungária körüti telephelyén szükség lesz egy hadijáték szaktanteremre, ahol az alapfokú tisztképzés terepasztalos hadijáték-foglalkozásaitól (*wargaming sand table*) a tanfolyami rendszerű és mesterfokú képzésben részt vevők térképen alapuló gyakorlataiig⁵ minden megtalálható. Az infrastruktúra tantermi jellegéből adódóan és a rendelkezésre álló lehetőségeket is figyelembe véve az analóg, térképen történő hadijáték levezetése mellett döntöttünk – ez egyébként is így lett volna, hiszen a költséghatékonyság és a „kedvező ár-érték arány” a kezdetektől fogva az első igazolásra váró hipotézisünk volt.

A gyakorlat végrehajtását korlátozó tényezők közül a legkorábban beazonosított az aljátászó állomány hiánya volt. Ez elsöre nem tűnt leküzdhetetlen akadálnak, mivel a szimuláció motorját adó, kereskedelmi forgalomban kapható hadijáték⁶ változatos szintű absztrakciójának köszönhetően képes a teljes műveleti terület kezelésére. Tény azonban: arra vonatkozóan csak óvatos becsléseink voltak, hogy miként valósul majd meg a végrehajtást modellező és a tevékenységek sikerességéről visszacsatolást biztosító törzs, valamint a parancsokat kiadó csoportok közötti kommunikáció a humán tényezők (létszámok) korlátozott rendelkezésre állása miatt. Annak érdekében tehát, hogy ennek hatását csökkentjük, egy rövid, de komplex táblázatot dolgoztunk ki, ami az összhaderőnemi parancsok kiadását és a szándék továbbítását segítette. A második és harmadik hipotézisünk tehát az volt, hogy kevés, mindössze néhány fős törzs mellett is sikeresen le lehet vezetni a hadijátékot, mégpedig egy kereskedelmi forgalomban kapható, civileknek szánt játék felhasználásával.

A fizikai korlátokon kívül egyéb, a gyakorlat kialakításánál figyelembe vett szempontok is az analóg, azaz a manuális hadijáték megtartása mellett szóltak – az egyik ilyen célunk az volt, hogy a részt vevő csoportokat ne zavarja meg a „képernyőfókusz”, azaz a monitor méretű, széttagolt kép helyett egy nagy, általános helyzetet ismertető térképről tájékozódjanak, és egyben lássák az egész eseményort. E gondolat megvalósítása mentén szereztük be a hadszíntereket, azaz a teljes Baltikumot és Észak-Lengyelországot⁷ ábrázoló, 1:500 000 méretarányú TPC-térképeket és a táblamágneseket.⁸

⁵ Harangi-Tóth Zoltán: Mi a történelmi hadijáték és miért van helye a katonai felsőoktatásban? *Hadtudomány*, XXIX. évf. 2019/4., 119–128. http://mhht.eu/hadtudomany/2019/2019_4/119-128_Harangi-Toth.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 04.)

⁶ Professzionális hadijátékos körökben régóta téma, hogy lehetséges-e a civil közönség számára, hobbijátéknak szánt wargame-eket katonai műveletek szimulálására fölhasználni. Az ilyen módon felhasználható, kereskedelmi forgalomban kapható játékokat nevezik „polcról levett” (Commercial-Off-The-Shelf – COTS) hadijátékoknak. Esetünkben módosítottunk az eredetileg két fő részére készült, nyílt módú, azaz egy közös térképen játszható játékon, mert a gyakorlat során a játékosok zárt módon, azaz egymás műveleteiről csak a gyakorlatvezetéségen keresztül tájékozódhattak (közös elhelyezés és fizikai elkülönítés hiányában ez utóbb, technikai okokból csak korlátozottan valósult meg), emellett pedig a két oldalt háromra bontottuk, hogy egy pluszszintnyi interakciót is beiktassunk. Ezzel egy módosított kereskedelmi forgalomban kapható hadijátékot (Modified-Commercial-Off-The-Shelf – MCOTS) hoztunk létre.

⁷ Esetünkben ez a legnagyobb különbség az inspirációnkul szolgáló 2019-es amerikai hadijátékkal szemben. James Lacey és csoportja Korea, Tajvan és Kelet-Európa hadszíntereit, azaz globális műveleteket modellezett, míg esetünkben csak az európai hadszíntér jelent meg – ennek megfelelően nem az amerikai fél, hanem a NATO kapta a fő szerepet.

⁸ A TPC térképek és a táblamágnesek megtekinthetők a gyakorlaton készült képeken: Szilágyi Tibor – Harangi-Tóth Zoltán: Stratégiai hadijáték az Egyetemen. Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2020. 03. 17. <https://hkk.uni-nke.hu/hirek/2020/03/17/strategiai-szintu-hadijatek-az-egyetemen> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 26.)

A gyakorlatvezetőségnek kifejezetten az volt a szándéka, hogy kizökkentse a résztvevőket a megszokott szűk szakmai szerepekből, és a lehetőségekhez mérten a képzés szintjét és egyben célját jelentő általános felső vezetői szerepek felé terelje őket. Ennek érdekében a hallgatók kis csoportokban, kijelölt beosztások és valódi belső hierarchia nélkül dolgoztak. A feladat végrehajtásában is nagy szabadságot kaptak, mert a hadijáték forgatókönyve csak rendkívül kevés korlátozást tartalmazott, inkább informatív jellegű volt.

A negyedik hipotézisünk ehhez kapcsolódóan az volt, hogy ha a résztvevők kizökkennek a megszokott kerékvágásból, előtérbe kerül a kreatív munkavégzés a kritikai gondolkodással szemben. Nem árulok el titkot, ha előre jelzem, hogy ez volt a többség számára a gyakorlat legszokatlanabb része, és a kiértékelés során többször is előkerült. Az, hogy a résztvevőknek el kellett hagyniuk a megszokott szakmai szerepeket és struktúrákat, ezáltal pedig a saját komfortzónájukat, a jövőben feszültség forrása lehet, amelynek kezelésében a gyakorlatot megelőző felkészítés kiemelten fontos szerephez jut. Véleményem szerint ezt a kreativitást előtérbe helyező szemléletmódot kell a továbbiakban is képviselni, viszont a résztvevőkben határozottabban szükséges tudatosítani a gyakorlatvezetőség erre vonatkozó szándékát, elkerülve az ebből adódó lehetséges félreértéseket.

A KIINDULÓHELYZET

A gyakorlat végrehajtását megelőző héten kiadtuk a tudatosan rövid terjedelmű scenáriót és a kiindulóállapotot tartalmazó dokumentumcsomagot, amely tartalmazta a *Next War: Poland* szabályait, a részt vevő felekről készült biztonság- és védelempolitikai elemzéseket, valamint a kezdetektől rendelkezésre álló erőket, oldalankénti bontásban. A visszacsatolások alapján, ez az idő rendkívül kevésnek bizonyult a felkészüléshez – legalább egy hónappal korábban ki kellett volna adni –, így egyöntetűen megállapítottuk: a felkészülés szintjéből eredő biztonságérzet nagyban növeli a gyakorlattal szembeni elfogadottságot.⁹

A gyakorlat első napján, az általános tájékoztatót követően a részt vevő állomány három csoportot alakított: az egyik a képzeletbeli amerikai (zöld), a másik a szövetséges NATO (kék), a harmadik pedig az agresszor piros (orosz, fehérorosz) felet játszotta a hadijáték során. Ezt követően ismertettük a forgatókönyvet, amely 2016–2023 közötti, hipotetikus európai biztonságpolitikai eseményekre épült.¹⁰ A hadijáték tényleges kezdőéve egyébként 2023 volt.

A szükséges információk birtokában a hadijáték következő, stratégiai tervezési fázisában (az ún. „prefázisban”) a csoportoknak lehetőségük volt egy lista alapján egy képzeletbeli összeget elkölteni erre a hétéves periódusra. Ez a csoportspecifikus lista katonai diplomáciai, szövetségi politikai, képességfejlesztési és haditechnikai beszerzések sorát tartalmazta, amelyeknek „megvásárlásával” a résztvevők az általuk preferált területeken előnyökre tehetek szert, ellenfeleik előnszerzését korlátozhatták, esetleg bizonyos hadszíntérközeli régiókban növelhették jelenlétüket.

⁹ A visszacsatolások egyik része a hadijátékot követő kiértékelés (After Action Review – AAR) során, míg másik része a folyamatosan töltött kérdőíves mintavétel eredményeként született meg.

¹⁰ Az NWP a szemben álló felek hadrendjének kérdésében a RAND Corporation Balti-tanulmányát vette alapul, amely 2016-ban jelent meg, és nagy hatást gyakorolt a NATO-tagállamok Oroszországgal szembeni új koncepciójának kialakítására. Michael Johnson – David A. Shlapak: Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics. Rand Corporation, 2016. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1253.html (Letöltés időpontja: 2020. 01. 03.)

A felsorolás tartalmazott „fehér zajt” is, azaz olyan fejlesztéseket, amelyek tényleges eredményt nem hoztak, s főleg a szcenárióhoz kapcsolódtak. Előfordult, hogy a csoportok nem tényleges stratégiai, hanem harcászati fejlesztést választottak, amely szintén elszalasztott lehetőség volt – tényleges hatást nem gyakorolt a hadijátékra –, itt az értékelési szempont a stratégiai fejlesztések helyes beazonosításának képessége volt. A visszacsatolások alapján a lista fontosságához mérten, annak értelmezésére kellő időt kell biztosítani. Véleményem szerint ez a fázis a leginkább bővítésre érdemes, annak érdekében, hogy a hadijáték műveletközpontú spektrumát is bővíthessük és a stratégiai szinten való tevékenységet jobban ábrázolhassuk. Ugyanakkor ez a fázis ténylegesen hozzájárul a végleges kezdő forgatókönyv kialakításához, közvetetten pedig a magával ragadó, egyedi narratíva létrehozásához.

A rendelkezésre álló források és az eltérő célok aszimmetrikus jellege minden csoportot más-más kihívás elé állított. Ezeket a kihívásokat az erő–idő–tér hármasa alapján csoportosíthatjuk.

A piros fél erőinek döntő hányada a kezdetektől fogva rendelkezésre áll, míg az idő előrehaladtával, gyenge logisztikai képességei miatt erői felmorzsolódnak. A terepadottságokat figyelembe véve számára korlátozó a tér is, mivel erőit irányokba koncentrálva nagy távolságokat kell megtennie viszonylag gyorsan, hogy megelőzze a lemorzsolódást. A csoport számára a legnagyobb nehézséget a nagy mennyiségű egység mozgatása és koordinálása, illetve a feladatszabás és az adminisztráció jelentette. Ezt a nehezítést a gyakorlatvezetőség részben tudatosan építette be, amellyel a rendelkezésre álló kommunikációs csatornák terhelhetőségét vizsgáltuk. A gyakorlatot követő kiértékelés során több fejlesztést szolgáló javaslat is elhangzott, amelyek közt a parancstovábbítás volt az egyik neuralgikus pont.

A zöld fél számára a rendelkezésre álló erők két csoportra oszlottak, így számukra a térbeli szétszórtság és az összhaderőnemi, különösen a haditengerészeti kötelékek koordinálása jelentett kihívást. A gyorsan rendelkezésre álló erők nagy része kiválóan felkészített, magas készenléti fokú („elit”) könnyűgyalogos kötelékekből állt, amelyek konvencionális műveletek során, a piros félhez hasonló összetételű, páncélos- és gépesített kötelékek ellen a terep függvényében is csak korlátozottan voltak bevethetők.

A kék fél kezdetben frusztrálónan kevés erővel rendelkezett,¹¹ és a szimulációban a NATO-felvonulás is csak a képzeletbeli V. cikkely életbe léptetését követően kezdődhetett meg – akkor is meglehetősen véletlenszerűen beérkező, többnemzeti kötelékekkel számolva. A kék fél számára tehát az idő jelentette a legnagyobb kihívást, míg a tér a legkomolyabb korlátozást, hiszen szövetséges országok területi szuverenitásának részleges feladásáról volt szó, ahol a nemzeti érdek a szövetségivel ütközött.

A HADIJÁTÉK TAPASZTALATAI

A hadijáték előkészítése során egy rövid képességbemutató keretében, vázlatosan ismertettük az NWP szabályait, ami alapján a résztvevők megfigyelhették, hogy a rendszer mit és hogyan tud szimulálni. A tapasztalatok alapján az ilyen tájékoztatók rendkívül fontosak, mert hozzásegítenek ahhoz, hogy a résztvevőkben bizalom épüljön ki a rendszer iránt, és ezáltal könnyebben elfogadják a visszacsatolásként érkező eredményeket. Összességében

¹¹ A Next War: Poland három forgatókönyvet hoz: az első a teljesen felkészületlen kék–zöld erőket ért meglepés, a második a részben felvonult és tartalékok behívását megkezdett kék–zöld szövetség, míg a harmadik a teljes felvonulást követő piros támadás. Mi ezek közül a másodikikat – a részben felvonult piros erők mellett a mozgósítást megkezdő NATO-forgatókönyvet – választottuk.

az általunk becsült idő erre kevés volt, de a hallgatók rendkívül pozitívan álltak a dologhoz, így a kezdeti bizalmatlanságot sikerült áthidalni.

A hadijáték kiválasztása során fontos szempont volt a kellő mértékű absztrakció a műveletek kezelésében, mivel nem volt célunk az analitikus hadijátékokra jellemző számítógépes támogatás valóságúságával való versengés.¹² Ez tulajdonképpen bizonyos elemek (haditengerészeti műveletek, logisztika stb.) leegyszerűsítését jelentette annak érdekében, hogy minimális alájátszó állomány mellett is valóságot megközelítő eredmény születhessen. Összegezve tehát: a módszer, amivel a hadijáték az eredményt eléri, nem valóság, de a végén kiadott eredmény mégis elfogadható mértékben megközelíti azt – e két pont megkülönböztetése igen fontos, hiszen a felhasználó szempontjából az eredmény számít. Az NWP a civil piacra szánt hobbijátékok közül a komplexebbek közé tartozik, mégis, a visszacsatolások alapján, ha választani kellene a szimuláció és a játék között, abban konszenzus volt, hogy játékról beszélünk.

Mindezek mellett célszerű figyelembe venni, hogy a bizalomépítéshez szükséges elmélyülni a szabályok megismertetésében, mert az rendkívül időigényes folyamat, ugyanakkor fennáll annak a veszélye is, hogy a résztvevők számára nem a valóságot közelítő tevékenység, hanem a szabályok mélyebb ismerete válik a siker forrásává.¹³ Ez lényegében azt jelenti, hogy aki jobban ismeri a játékszabályt, az jobban tudja játszani a játékot, ezáltal legyőzi ellenfelét még akkor is, ha az nála látványosan felkészültebb szakmailag.¹⁴ Ez végtelenül káros lenne bármilyen katonai tevékenység begyakorlása, vagy akár az oktatás során, hiszen veszélyes eljárások rögzítését jelentené, és téves eredményekre vezetne. Véleményem szerint célszerű továbbra is a szükséges mértékben ismertetni a szabályokat, mert az a kellő bizalom megalapozásához elkerülhetetlen, de semmiképp sem olyan mértékben, hogy a csoportok a játék játszására koncentráljanak a tényleges tevékenységek begyakorlása helyett.

Ezt a helyzetet a gyakorlatvezetőségnek, a hadijáték moderátorának fel kell ismernie és mielőbb kezelnie kell – jelen esetben a csoportok nem voltak közvetlenül kapcsolatban magával a hadijátékkal, így ez kellőképpen biztosított volt. Véleményem szerint, bár a *Next War: Poland* az értékelések alapján inkább játék, mint szimuláció, és a tevékenységek eredményét megadó mechanizmusai valóban meglehetősen absztraktak és leegyszerűsítettek, mégis a végeredmények a valóságot az elvárt szinten megközelítő eredményre vezettek.

A kockázatvállalás mértékét a rendszer kockadobással modellezi, amely meglepően jól vizsgázott a gyakorlat során. Az eredmények azt igazolták, hogy a közel azonos vagy azonos színvonalon álló fegyveres erők közti összecsapások során a felek csak akkor érhetnek el sikereket, ha az ellenfél védelmi rendszereit bizonyos döntő pontokon túlterhelik – az elprózott csapások jellemzően elenyésző vagy könnyen javítható eredményt produkáltak.

¹² A gyakorlat során többször előkerült, hogy milyen viszonyoknak kell lennie az egymáshoz látszólag közel álló eljárások, a hadijáték és a szimulációs törzsgyakorlat, valamint az analóg és a digitális levezetési módok között. Véleményem szerint a két eljárás egymás kiegészítésére szolgál, egymással pedig nem kiválthatók. Az analóg hadijáték tökéletes egy első, nagy, általános kép kialakítására és az első benyomások (insight) megszerzésére, amelynek alapján a további vizsgálatra érdemes koncepciók kijelölhetők, az ezek alapján készített műveleti tervek pedig pontos szimulációs és matematikai eljárásokkal tovább elemezhetők. Ez költséghatékonyságot és időmegtakarítást jelent, hiszen a fontos és korlátozott erőforrásokat, elemzőkapacitásokat már egy leszűkített célcsoport vizsgálatára kell csak alkalmazni.

¹³ William F. Owen: What's Wrong with Professional Wargaming? 26. 04. 2020. <https://paxsims.wordpress.com/2020/04/26/owen-whats-wrong-with-professional-wargaming/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 26.)

¹⁴ James Lacey: Teaching Operational Maneuver. PAXsims, 06. 08. 2019. <https://paxsims.wordpress.com/2019/08/06/lacey-teaching-operational-maneuver/> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 06.)

Ez azzal a pozitív eredménnyel járt, hogy a csoportok a műveletek minden spektrumában elkezdtek a valóban stratégiai jelentőségű célok beazonosítását, a csoportspecifikus képességeknek megfelelően a hadszíntérszintű fegyverrendszereket pedig valóban a leghatékonyabb módon, koncentráltan igyekeztek alkalmazni. Ez utóbbi pedig segítette a katonai stratégiai vagy felső vezetői gondolkodás gyakorlatban való alkalmazását.

Mint látható, a csoportok döntően nem a játéktechnikai kérdések értelmezésével voltak elfoglalva, ez pedig a gyakorlat előnyére vált – kivételt ez alól a parancstovábbítási és az adminisztrációs nehézségek jelentettek, amelyeknek oka azonban nem az NWP, hanem a korlátozott humán erőforrás volt. A játék szabályrendszere nem tolakodott előtérbe, hanem a háttérben futott.

Szintén a humán erőforrás korlátozottsága okozta azt a sok holtidőt, ami az egyes fázisok között előfordult. Ez megtörte az események folyását, ami mindenképpen káros, hiszen a hadijáték jellemzője, hogy képes egy úgynevezett „flow-t”, azaz magával ragadó sodrást, a narratívából, vagyis a közösen alakított történetből eredő különleges légkört létrehozni, amely beszippantja a résztvevőket, akik ezáltal aktívabban és nagyobb elégedettséggel vesznek részt a játékban.¹⁵ Ez a sodrás különösen értékes jellemzője az angolszász wargame-eknek, és a civil társasjátékokban gyökerezik. Egyöntetű volt a csoportok véleménye arról, hogy a holtidő károsan hatott a hangulatra, megtörte az események lendületét, ezért azt mindenképpen kezelni kell. Véleményem szerint, erre kezdetben megfelelő módszer lenne a hadijáték egyes fázisaiban születő eredmények egyenletes adagolása, de a probléma csak az alajátzók bevonásával szüntethető meg teljesen.

A játék a végkifejletig nem jutott el, mert a rendelkezésre álló idő túl kevésnek bizonyult – a szimulációban tíz napot játszottak le a játékosok, amely során a piros fél előnye a kezdeti erőforrás-aszimmetria miatt tulajdonképpen végig megmaradt. Ennek a tíz napnak a végére a kék/zöld és a piros fél is döntési ponthoz érkezett, mert az egyik oldal a lengyel fővárost, míg a másik a kalinyingrádi exklávé központját fenyegette. Végül két befejezést modelleztünk, az egyik hagyományos módon, míg a másik a tömegpusztító fegyverek alkalmazásával történt.

Az NWP összesen hathétnyi játékidőt biztosít a résztvevőknek, ezért a lejátszott idő rövidségére való tekintettel tényleges eredményhirdetésre nem került sor – ez nem is lehet célja egy oktatásban, pedagógiai céllal alkalmazott wargame-nek, ahogy jelen esetben sem volt az.¹⁶ A szcenárión belüli célunk a stratégiai képességek fejlesztésének és hatásainak ismertetése, valamint a szemben álló felek erőforrásainak, lehetőségeinek és korlátainak kreatív módon történő ábrázolása volt, amelyet – a közös értékelés alapján – elértünk.

A TOVÁBBFEJLESZTÉS LEHETŐSÉGEI

A hadijáték alapú gyakorlat általánosságban igazolta a hozzá fűzött reményeket, egyértelműen helye van az FVI portfóliójában. A továbbfejlesztésre az egyetem berkein belül két irány mutatkozik: az első a gyakorlat továbbfejlesztése, a másik pedig az egymással összefüggő, több (hadműveleti és törzstiszti) tanfolyamot és (felsővezető–MSc–BSc) képzési szintet összekötő gyakorlatsorozat létrehozása.

¹⁵ Ed McGrady: Getting the Story Right about Wargaming. War on the Rocks, 11. 08. 2019. <https://warontherocks.com/2019/11/getting-the-story-right-about-wargaming/> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 08.)

¹⁶ Harangi-Tóth Zoltán: Nemzetközi hadijátékrendek. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/2., 116–117. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/49/48> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 26.)

Egyértelmű, hogy a hadijáték mind módszertanában, mind a valós biztosítás szempontjából fejlesztendő. Idén megtettük az első lépéseket, amelyek igen komoly tapasztalatokat eredményeztek. Látszanak a gyenge pontok, amelyeknek megerősítésére közel egy év áll a rendelkezésünkre. Ezek közül a szaktanterem kijelölése és a megfelelő eszközök, szükséges anyagok beszerzése az egyszerűbb, mert a helyszínt adó tanterem a jövőben is színhelyül szolgálhat, és az idén felhasznált kiegészítők egy része továbbra is elérhető marad.

Az állandóan rendelkezésre álló, tehát nem hallgatói állományból kikerülő, felkészült humán erőforrás biztosítása előfeltétele a jövő magas szintű hadijátékainak. Ennek érdekében célszerű lenne egy néhány fős szakcsoport létrehozása a kar állományából, mely az MHP vonatkozó főnökségeivel, illetve bizonyos területeken a MH Modernizációs Intézettel szorosan együttműködve biztosítaná a kutatások zavartalan folytatását és (akár nemzetközi) gyakorlatok megszervezését és levezetését is. Egy ilyen szakcsoport létrehozása regionálisan egyedülálló teljesítmény lenne, amelyre az egyetemi környezet ideális hátteret biztosíthat. A munkájuk kis anyagi és személyügyi vonzattal, de nagy hozzáadott értékkel bírna.

A másik fejlesztési irány a több képzés összevonásával létrehozott gyakorlatsorozat, ahol szintén két további verziót érdemes megemlíteni. Az egyik a csak katonák bevonásával levezetett hadijátékok, a másik pedig egy távlati perspektívát jelentő lehetőség: a kar civil szakon tanuló hallgatóit, kiemelten a nemzetközi biztonság- és védelempolitika szakosokat lehetne integrálni.

A csak katonai jellegű hadijáték esetén az FVI képzése a NATO Szövetséges Erők Európai Főparancsnoksága (Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE) szerepében tisztán a katonai stratégiai szint feladataival foglalkozhatna, míg a Hadművelési tanfolyam résztvevői egy Összhaderőnemi Művelési Tervező Csoport (Joint Operations Planning Group – JOPG) tevékenységét gyakorolhatnák be. A Katonai vezetői mesterképzési szak hallgatói egy magasabb harcászati szintű kötelék törzset játszhatnak, akár a harcászati tanfolyam résztvevőit is bevonva alárendelt dandártörzsként. Egy ilyen gyakorlat koordinálása rendkívül nagy feladat, de a szintek tervezési fázisait időben eltolva meg lehet oldani a terem- és oktatóbeosztást is. A hadijáték sajátosságainak megfelelően minden tanfolyam és képzés csoportjait be lehet osztani piros, kék vagy zöld törzsekbe, ezáltal biztosítva a mostani gyakorlatról hiányzó alájátszókat.

A leendő biztonságpolitikus hallgatókat bevonva a politikai szint is megjelenhetne a hadijátékokon. A mesterképzési szakon tanulók a NATO politikai vezetését, míg az alapképzési szakosok a különböző törzsek politikai tanácsadóit (Political Advisor – POLAD) játszhatnak, így testközelből láthatnának katonai törzsmunkát, a katonák pedig megtapasztalhatnák a civil kontrollt.

Célszerű ugyanakkor figyelembe venni, hogy több szint és több szak bevonása megnövekedett koordinációt igényel a gyakorlatvezetőség részéről, ami azt jelenti, hogy több héten keresztül, folyamatosan zajló, egymásra hatással lévő gyakorlatokat kell összehangolni, ezért ebbe csak összeszokott, állandó állománnyal érdemes belevágni. Érdemes kiemelni azt is, hogy a hadijáték tisztán oktatási célt kell hogy szolgáljon, nem pedig reprezentációs vagy egyéb, a kreatív, narratívavezérelt jellegétől idegen célt, hiszen fontos tény, hogy a valós végeredmény adott esetben eltérhet az „elvárttól”. A wargame magas hozzáadott értéke elvész, ha túlnő azon, amit a jellege alapján a gyakorlat vezetősége még kezelni tud, s így, önbeteljesítő módon, még a jól működő hadijátékos-eseményekben is megrendítheti a bizalmat.

ÖSSZEGZÉS

A gyakorlatvezetőség és a résztvevők egyaránt pozitívan nyilatkoztak a gyakorlat után. A gyakorlat tervezése során az önmagunk számára felállított hipotézisek nagy részét teljesen vagy részben igazolni tudtuk – ki kell emelni a csoportok pozitív hozzáállása mellett a nagy hazai és nemzetközi tapasztalatokon alapuló, folyamatos visszacsatolást is, amely előremozdította a feladat-végrehajtást. Összességében a gyakorlatvezetőség helyesen becsülte meg azokat a szűk keresztmetszeteket, amelyek kihatással voltak a munkavégzés minőségére, azonban ezeket gyakran a források hiányában, pusztán a helyes technológia alkalmazásával sem sikerült kiküszöbölni.

A szcenárió alapján a résztvevők megtapasztalhatták a modern, azonos vagy közel azonos technikai színvonalon álló felek közti küzdelem sajátosságait egy viszonylag egyszerű szimulációs modellen keresztül. Ilyenek voltak például: a nagy műveleti tempó, a gyorsan emelkedő veszteségi ráta, az erős összhaderőnemi jelleg, a hadszíntér teljes spektrumában aktív, jól felkészült ellenfél és a hadszíntér bármely pontját elérni képes stratégiai fegyverek koncentrációja jelentette fenyegetés. A műveletek megkezdését követő tizedik nap végére a felek egységesen úgy értékelték, hogy hadászati szinten a kezdeményezés megszerzése vagy megtartása a tömegpusztító fegyverek bevetése nélkül, pusztán a rendelkezésre álló hagyományos erőkkel nem kivitelezhető. Ez a gyakorlat egyik legnagyobb tapasztalata, amely jól mutatja, hogy milyen felelősség nehezedhet a stratégiai szintű döntéshozókra egy a NATO keleti szárnyát veszélyeztető fenyegetés esetén.

Elmondható az is (és ez talán a legfontosabb szempont), hogy látszik az a szegmens, ahol a modern értelemben vett, angolszász hadijátékoknak helyük van. A jelenleg is folyó kutatásoknak az a céljuk, hogy további lehetséges kapcsolódási pontokat tárjanak fel az egyetemi képzési portfólió és az MHP, illetve a Magyar Honvédség Modernizációs Intézete és egyéb szervezetei között.

A 2019/2020-as tanév végén két hallgató (egy alap- és egy mesterszakos) adott le jeles értékelésű hadijátékos témájú szakdolgozatot, sőt, Tudományos Diákköri (TDK) és több futó, illetve jövőbeni, az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) által támogatott sikeres, országos szintű kutatás-fejlesztési pályázati munka is kapcsolódik már a témához, amely pedig azt igazolja, hogy az egyetem ideális terep a wargame-ekkel kapcsolatos kutatások végzésére. A hallgatói érdeklődés mindenképpen nagyon pozitív irányba mutat, hiszen a tavaly beindult, népszerű fakultációs foglalkozásokon túl, a Magyar Honvédség több jelenlegi és egy jövőbeni tisztje is komoly elkötelezettséget tanúsít a téma iránt. Részben ezért a 2020/2021-es tanévtől, az NKE történetében először, több szakon, több hadijátékos tantárgy is indul.

Látható tehát, hogy a hadijáték egy olyan költséghatékony és rugalmas módszertan, amely egyre nagyobb érdeklődésre tart számot, immár hazánkban is. A modern angolszász wargame egy friss diszciplína, ezért azt mielőbb integrálni kell a Magyar Honvédség módszertani portfóliójába, annak állandó és bejáratott eszközévé kell tenni, kutatása a szervezet minden szintjének érdeke, hiszen relatíve kis anyagi ráfordítással nagy hozzáadott értéket teremthet. A hadijáték természetesen nem csodaszer, nem is szabad annak tekinteni és mindenre alkalmazni. A sikeréhez számtalan, főleg a szervezeti kultúrában gyökerező változás szükséges, ellenkező esetben a pozitív hatásai nem tudnak hosszú távon érvényesülni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- GMT Games: Next War Series. [https://www.gmtgames.com/c-47-next-war-series.aspx#\[PageNumber\(0\)|PageSize\(50\)|PageSort\(Name\)|DisplayType\(Grid\)\]](https://www.gmtgames.com/c-47-next-war-series.aspx#[PageNumber(0)|PageSize(50)|PageSort(Name)|DisplayType(Grid)])
- Harangi-Tóth Zoltán: *A stratégiai hadijátékok szerepe a katonai felsővezető-képzésben*. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/1., 91–100. [https://honvedelem.hu/wp-content/uploads/2020/01/Harangi-Tóth-Zoltán-örnagy_A-stratégiai-hadijatekok-szerepe-a-katonai-felsővezető-képzésben.pdf](https://honvedelem.hu/wp-content/uploads/2020/01/Harangi-Toth-Zoltan-ornagy_A-strategiai-hadijatekok-szerepe-a-katonai-felsővezető-képzésben.pdf)
DOI: 10.35926/HSZ.2020.1.7
- Harangi-Tóth Zoltán: *Mi a történelmi hadijáték és miért van helye a katonai felsőoktatásban?* Hadtudomány XXIX. évf. 2019/4., 119–128. http://mhtt.eu/hadtudomany/2019/2019_4/119-128_Harangi-Toth.pdf
DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.4.119
- Harangi-Tóth Zoltán: *Nemzetközi hadijátéktrendek*. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/2., 113–124. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/49/48>
DOI: <http://doi.org/10.35926/HSZ.2020.2.11>
- Johnson, Michael – Shlapak, David A.: *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank. Wargaming the Defense of the Baltics*. RAND Corporation, 2016. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1253.html
- Lacey, James: *How does the next great power conflict play out? Lessons from a wargame*. War on the Rocks, 22. 04. 2019. <https://warontherocks.com/2019/04/how-does-the-next-great-power-conflict-play-out-lessons-from-a-wargame/>
- Lacey, James: *Teaching Operational Maneuver*. PAXsims, 06. 08. 2019. <https://paxsims.wordpress.com/2019/08/06/lacey-teaching-operational-maneuver/>
- McGrady, Ed: *Getting the Story Right about Wargaming*. War on the Rocks, 11. 08. 2019. <https://warontherocks.com/2019/11/getting-the-story-right-about-wargaming/>
- Owen, William F.: *What's Wrong with Professional Wargaming?* PAXsims, 26. 04. 2020. <https://paxsims.wordpress.com/2020/04/26/owen-whats-wrong-with-professional-wargaming/>
- Szilágyi Tibor – Harangi-Tóth Zoltán: *Stratégiai hadijáték az Egyetemen*. Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2020. 03. 17. <https://hhk.uni-nke.hu/hirek/2020/03/17/strategiai-szintu-hadijatek-az-egyetemen>

Andó Sándor ezredes:

A FOKOZOTT KÉSZENLÉTI ÁLLAPOT NÉHÁNY MISSZIÓS VONATKOZÁSA

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző tanulmánya az emberi személyiség tulajdonságainak oldaláról keres választ arra a kérdésre, hogy a műveleti területen milyen jellemző tünetek jelentkeznek a huzamosan fennálló mentális és pszichés terhelés következtében, illetve arra, hogy az extrém distressz-szel szemben milyen adekvát gyakorlati megküzdési lehetőségek szükségesek.

KULCSSZAVAK: katonapszichológia, katonai misszió, harci stressz, megküzdési stratégiák

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség missziós tevékenységben való részvétele meglehetősen hosszú múltra tekint vissza. A külföldi műveleti területen jelennek meg a tényleges katonai feladatok. A missziók sikerességét meghatározzák a kor színvonalának megfelelő technológiák, technikai eszközök alkalmazása, a környezet és a kultúra, de a katona mint a legfontosabb tényező mindig prioritást élvez. A katonai szolgálat azonban elengedhetetlenné teszi azt a felelősségteljes munkát, amit felkészítésnek, kiképzésnek nevezünk.

A felkészítés és kiképzés során olyan ismereteket szükséges átadni és olyan készségeket kell fejleszteni, amelyek hozzájárulnak a katonák műveleti területen történő alkalmazásának sikeréhez, testi és mentális egészségi állapotuk fenntartásához.

Jelen írásom az emberi személyiség tulajdonságainak oldaláról keres választ arra a kérdésre, hogy milyen jellemző tünetek jelentkeznek a huzamosan fennálló mentális és pszichés terhelés következtében, illetve arra, hogy az extrém distressz-szel szemben milyen adekvát gyakorlati megküzdési lehetőségek szükségesek. E szempontokat leginkább a műveleti területen ellátott feladatok tükrében vizsgálom, ott, ahol a legnagyobb eséllyel manifesztálódhat egy-egy tünet képében a katona inadekvát magatartása, viselkedése.

A FOLYAMATOS ÉS FOKOZOTT KÉSZENLÉTI ÁLLAPOT

A rendszerváltozás utáni idők első misszióinak felkészülési, kiképzési időszakában (IFOR, SFOR¹) a pszichológia jellemzően preventív tevékenységként – a kiválasztás, alkalmassági vizsgálatok területén – lépett be a katonák és a külföldre készülő kontingens életébe. Később megjelent a pszichológiai felkészítés kiképzési feladatként, ám mindössze négy óra időtar-

¹ A Magyar Műszaki Kontingenst 1996-ban Horvátországba, a Bosznia-Hercegovinához közeli Okučaniban telepítették. Az alakulat feladata a nemzetközi IFOR/SFOR-erők mozgásának műszaki biztosítása volt a háború pusztította Bosznia-Hercegovina területén. Galambos Sándor: Húsz éve történt. Honvedelem.hu, 2016. 03. 23. https://www.honvedelem.hu/cikk/56265_husz_eve_tortent (Letöltés időpontja: 2019. 06. 12.)

tamban. A nagyobb létszámot igénylő műveleti tevékenység jellemzői és az időszakosan összegzett missziós tapasztalatok alapján új elvárásokat fogalmaztak meg, és ennek következtében szükségessé vált egy háromnapos tréningmódszer kialakítása, amit a mai napig alkalmazunk. Ezt a modellt a készségfejlesztő csapatépítő tréningek mintájára vezettük be, amelynek tartalmába újra és újra beépítjük a missziók tapasztalatait is. A felkészítések alkalmával figyelemmel kell lenni arra, hogy „a rendvédelmi és a honvédelmi állomány körében jelentkező, őket terhelő váratlan, kiszámíthatatlan feladatok és kihívások rendkívüli módon megnövelik fizikai és pszichikai igénybevételüket. Ezek hatására pedig az arra hajlamos személyi állomány körében nagy valószínűséggel nő az előre nem látható egészségkárosodás és azok előfordulásának kockázata. Végül e körülmények meghatározhatják nemcsak az állomány túlélőképességét, hanem akár a veszélyhelyzetben, akár normál körülmények között jelentkező feladataik teljesítését is.”²

A katonapszichológia folyamatos szakmai fejlesztése, szaktevékenysége és a misszióban betöltött jelenlegi szerepe révén nagy feladatot és felelősséget vállal. Az állomány külszolgálati misszióban történő hatékony szolgálatellátásának, pszichés egészségállapotának fenntartása azonban olyan feladat, amelyben jelentős szerep jut a parancsnokoknak is.

Parancsnoknak lenni kihívás. A hadműveleti célok elérése mellett a parancsnokok számos problémát kezelnek, amelyek befolyást gyakorolnak a kontingens készenlétére is. A magyar tapasztalatok alapján a legtöbb katona jól teljesít hadműveleti területen, és a vezetőjük a felelős a pszichológiai támogatás biztosításáért, amikor állománya harci stresszhelyzetnek van kitéve. Előfordulhat, hogy a katonák az alegységparancsnokokhoz fordulnak segítségért olyan krízisek esetén, mint például egy katonatárs sebesülése vagy legrosszabb esetben halála. De a vezetőknek olyan eseteket is kezelniük kell, mint amilyenek például az alegységeiken belüli konfliktusok. Alapvetően meghatározza az alegység morális állapotát, hadrafoghatóságát és teljesítményének színvonalát az, hogyan reagálnak ezekre a kihívásokra a parancsnokok.³

A katonai vezetők képességeik, felelősségük és jogkörük alapján kivételes hatást gyakorolnak arra, hogy az alegység tagjai hogyan birkóznak meg a harci stresszel. A felkészítések célja, hogy olyan eszközöket bocsássanak a parancsnok és az állomány rendelkezésére, amelyek segítenek azon pszichológiai szempontból fokozott igénybevételt jelentő események kezelésében, amelyek a harctevékenységek során előfordulhatnak és gyengíthetik az egyén és az alegység hadrafoghatóságát, harci teljesítményét.

Néhány pszichofiziológiai és pszichológiai jellemző

Stressz

A téma híres magyar származású kutatója, Selye János szerint a stressz a szervezet specifikus válasza bármilyen igénybevételre. Azt is mondja, hogy a „stressz” szó, csakúgy, mint a „siker”, „kudarcc” vagy „boldogság”, „különböző emberek számára mást és mást jelent, így annak ellenére, hogy köznapi szókincsünkbe felvettük, pontos jelentését rendkívül nehéz meghatározni.

² Bolgár Judit: Viselkedési kockázat veszélyhelyzetben. Repüléstudományi Közlemények, 2013/2., 33. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/84/2013-2-02-Bolgar_Judit.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés időpontja: 2019. 06. 12.)

³ Eü-118/27. A műveleti alkalmazás pszichológiai biztosításának kézikönyve parancsnokok számára. MH Honvédkórház, Budapest, 2012, 14.

[...] Stressznek tekinthető-e az erőfeszítés, a kimerültség, a fájdalom, a félelem, a megfeszített figyelem, a lesújtó bírálat, a vérveszteség, vagy talán még a váratlan nagy siker is, amely arra kényszerít, hogy új szemszögből tekintsük át egész életünket? A felelet igen, és ugyanakkor nem. A stressz fogalmát azért nehéz meghatározni, mert az említett körülmények mindegyike stresszt okoz, de egyikre sem mondhatjuk, hogy ez »a« stressz, mivel a kifejezés az összes többire is alkalmazható.⁴ A stressz a mindennapi életünk része, és ha ez a megterhelés túlságosan alacsony vagy túlságosan magas, akkor ez (negatív) fiziológiai válaszokhoz és pszichológiai élményekhez vezethet. A stressz kialakulásában a környezeti tényezők személyes jelentésének is fontos szerepe van. Leegyszerűsítve: a stresszre való válasz lehet „küzdelem”, vagy „menekülés”.

A stresszválasz fiziológiai összetevőjéért az autonóm, más néven vegetatív idegrendszer a felelős. A vegetatív idegrendszer kétféle válasza az ún. *szimpatikus* és a *paraszimpatikus hatás*. Talán kissé túlzottan is leegyszerűsítve: a két idegrendszer egymással ellentétes működésű. A szimpatikus idegrendszer a lebontó folyamatok és az energia mobilizálása révén a cselekvéses készenlétet erősíti, és gátolja azokat a folyamatokat, amelyek a cselekvéssel nincsenek összhangban (pl. lassítja vagy leállítja az emésztést). A paraszimpatikus idegrendszer ezzel szemben a felépítő folyamatokat szabályozza, és általában az energia megőrzése, felhalmozása a feladata. Stressz esetén a szervezetben a szimpatikus idegrendszeri aktivitás erősödik, s ennek során a szervezetben az adrenalin és a noradrenalin nevű hormon termelődése a legszembetűnőbb. A szimpatikus aktivitás növekedésének szubjektíven is átélhető tünetei: a szív gyorsabban, erősebben vagy szabálytalanabban ver; a légzés felgyorsul vagy szabálytalaná válik; az izmok megfeszülnek, a száj kiszárad, ideges, nyugtalan mozgások (izgás-mozgás, dobolás az ujjal, kéztördelés stb.), bőrpír vagy éppen a bőr elsápadása. A stressz krónikussá válása során egy másik fiziológiai rendszer aktivitása is fokozódik. Ezt a rendszert a leggyakrabban a HPA- (hipotalamusz–hipofízis–mellékvesekéreg) tengelynek nevezik. Ennek a rendszernek a működése elsősorban a szervezet stresszhez való alkalmazkodását segíti elő. A HPA-tengely központi szerepet játszik a szervezet számos folyamatának szabályozásában, egyfajta központi karmesterként működik. A HPA-tengely aktivitása okán egy másik stresszhormon is termelődik, a kortizol.⁵

Az élettani folyamatok ismertetése mellett fontos a stresszválasz kognitív összetevőire is figyelmet fordítani. A stresszre adott válaszban fellépő kognitív folyamatok az események értékelésével, a személy saját képességeinek és lehetőségeinek felbecsülésével, valamint az események következményeinek felmérésével kapcsolatosak.

Richard Stanley Lazarus amerikai pszichológus elképzelésében⁶ ezeket a folyamatokat elsődleges és másodlagos értékeléseknek nevezte el. Kutatási eredményeit leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy az elsődleges értékelés elsősorban az esemény jellemzőivel és a személyre gyakorolt hatásaival kapcsolatos (veszély, kihívás, veszteség stb.), míg a másodlagos értékelő folyamat az eseménnyel való megküzdés lehetőségeire, az én hatékonyságra és az eseményre adott válasza eredményeire vonatkozó elvárásokat foglalja magában. A stresszre

⁴ Selye János: Stressz distressz nélkül. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, 24. http://www.magtudin.org/SELYE_JANOS_Stressz_distressz_nelkul.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 14.)

⁵ N. Kollár Katalin – Szabó Éva: Aktiváció és stressz. In: Uő: Pszichológia pedagógusoknak. 2004. 03. 31. Kivonat. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_pszichologia_pedagogusoknak/ch09s09.html (Letöltés időpontja: 2019. 06. 14.)

⁶ Richard Stanley Lazarus: From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks. Annual Review of Psychology, 1993/44., 1–21. DOI: 10.1146/annurev.ps.44.020193.000245

adott válasz eredményességét az újraértékelés során mérjük fel. A stresszválasz kognitív folyamatait nemcsak az esemény, hanem a személy korábbi tapasztalatai és stabil személyiségjellemzői is befolyásolják. Az eseményekkel kapcsolatos kogníciók megváltoztatása és a kognitív-társas személyiségváltozók befolyásolása révén megerősíthetjük a stresszel szembeni ellenálló képességünket, és tompíthatjuk a stressz negatív életteni következményeit.

A kognitív értékelések után nézzük meg a stressz viselkedéses összetevőit, amelyet szintén Lazarus nyomán, a megküzdés fogalmában foglalhatunk össze. Megküzdésen értjük azt a folyamatot, amely leírja a személy folyamatos gondolati és viselkedéses erőfeszítéseit arra vonatkozóan, hogy valamiképpen kezelje az őt érintő eseménynek az általa észlelt követelményeit. A megküzdési stratégiákat leggyakrabban problémafókuszú és érzelmi fókuszú csoportokba sorolják. A problémafókuszú stratégiák közös jellemzője, hogy a helyzet vagy esemény befolyásolására tesznek kísérletet. Az érzelmi fókuszú stratégiák nem a helyzet vagy esemény megváltoztatására, hanem az ezekkel kapcsolatos érzelmi folyamatok befolyásolására irányulnak. Egyik stratégia sem vezet feltétlenül pozitív vagy negatív eredményhez. A megküzdésben alkalmazott stratégia kimenete nagymértékben függ a helyzettől is. Bizonyos esetekben a problémafókuszú, más esetekben az érzelmi fókuszú stratégia lehet eredményes. Például olyan helyzetben, ahol nincs esélyünk a helyzet vagy az esemény megváltoztatására (pl. várakozni kell egy orvosi vizsgálat eredményére, egy hozzátartozó halála, a felvételi vizsga eredményének kihirdetése), ott az érzelmi fókuszú megküzdés segíthet az esemény által előidézett distressz csökkentésében.⁷

Számos tényező határozza meg azt, hogy egy adott helyzetben ki, milyen stratégiát, illetve stratégiákat alkalmaz. Minden egyes helyzetre nem lehet előre felkészülni, de mégis több kiképzési terület – beleértve markánsan a pszichológiát is – feladata elsősorban az, hogy a személyt a megküzdési stratégiák minél szélesebb készletével lássa el, és fejlessze az eredményes megküzdést meghatározó személyiségjellemzőket. Ez utóbbiakat hazánkban Oláh Attila a pszichológiai immunrendszer fogalmában⁸ foglalja össze. Ez azokra a személyiségjellemzőkre utal, amelyek az immunrendszerhez hasonlóan védettebbé tehetnek bennünket a stressz és a mindennapi nehézségek negatív hatásaival szemben, és hozzásegíthetnek az adaptív megküzdéshez.

Arousal (extroverzió–introverzió)

Az arousal a szervezet általános izgalmi és éberségi állapota. A pszichológiában már viszonylag korán megjelentek azok az elképzelések, amelyek szerint egyes stabil személyiségtulajdonságok – más szóval személyiségvonások – összekapcsolhatók az arousal-rendszer működésében fennálló egyéni jellegzetességekkel. A személyiségvonás az egyik legegyszerűbb és legáltalánosabb meghatározás szerint: „a gondolatok, érzések és cselekvések olyan konzisztens mintázata, amely megkülönbözteti az embereket egymástól.”⁹ A személyiségvonás mindenképpen valamilyen összehasonlítást jelent, mivel van, akire egy adott vonás jobban, másra pedig kevésbé jellemző. Például a még a teljesen ép hallású személyek között

⁷ Dávid Imre et al.: Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest, 2014. http://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_34_net.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 06. 14.)

⁸ Oláh Attila: Megküzdés és pszichológiai immunitás. In: Pléh Csaba – Boross Ottilia (szerk.): Bevezetés a pszichológiába. Budapest, Osiris, 2004, 451–476.

⁹ John A. Johnson: Units of analysis for the description and explanation of personality. In: Robert Hogan et al. (eds.): Handbook of Personality Psychology. Academic Press, Tulsa, 1997, 74. Idézi: N. Kollár – Szabó: i. m. 128. DOI: 10.1016/B978-012134645-4/50004-4

is van, aki az esetek túlnyomó többségében hangosan szereti hallgatni a zenét, míg mások halkabban. A személyiségvonás ráadásul azt is jelenti, hogy ezek a személyek közötti különbségek viszonylag konzisztensek, vagyis többé-kevésbé állandóak. Néhány személyiségvonást az arousalal is kapcsolatba hoznak.

Az aktivációval összefüggő, legjobban ismert jellemző az extroverzió–introverzió személyiségvonás. Ennek a személyiségdimenzióknak az értelmezése jelentősen változott az idők során. Az extroverzió–introverzió személyiségvonást a leggyakrabban a két szélsőség, az extrovertáltak és az introvertáltak jellemzésével szokták bemutatni. Fontos azonban, hogy ne felejtjük el: a legtöbb ember nem jellemezhető ilyen szélsőségesen. Az extrovertáltak és az introvertáltak megkülönböztetése a következő: „A tipikus extrovertált szociális, szereti az összejöveteleket, számos barátja van, igényli, hogy legyen valaki, akivel beszélgethet, nem szeret magányosan olvasni vagy tanulni. Vágyik az izgalmakra, kedveli a kockázatot, gyakran keresi a bajt, a pillanat hevében cselekszik, s általában impulzív személy. Szereti a vaskos tréfákat, mindenre vannak kész válaszai, általában kedveli a változásokat. Gondtalan, optimista, szeret nevetni és vidám lenni. Szereti a mozgást, a tevékenységet, agresszív tendenciái vannak, és gyorsan elveszti önuralmát. [...] A tipikus introvertált viszont halk, visszahúzó ember, introspektív, a könyveket előnyben részesíti az emberekkel szemben, legközelebbi barátai kivételével tartózkodó más személyekkel való kapcsolataiban. Előre tervez, gondolkodik, mielőtt cselekedne, s nem bíz a pillanatnyi ötletekben. Nem szereti az izgalmakat, a mindennapi élet dolgait megfelelő komolysággal kezeli, s kedveli a jól szervezett életmódot. Érzéseit szigorú ellenőrzés alatt tartja, ritkán viselkedik agresszív módon, s nem veszíti el könnyen önuralmát. Megbízható, valamelyest pesszimista, s nagy értéket tulajdonít az etikai normáknak.”¹⁰

Katonák esetén fontos a bátorság, a merészség és a kalandkeresés. Az extrovertáltak keresik a változást és a változatosságot az életükben, és unatkoznak vagy elégedetlenek, amikor ez nincs jelen. Általában izgalmas tevékenységeket és intenzívebb környezeti ingereket keresnek.

Hasonlóan fontos az affiliáció, avagy szociabilitás, ami a mások iránti barátságosság és szívéllyesség mértékét jelenti. Az affiliáció magas mértékét mutató személyek számára különösen fontosak a közeli, érzelmetli emberi kapcsolatok, szeretik és keresik mások társaságát, és erősen motiváltak a társas érintkezésekre. Szintén az extroverzióhoz kapcsolódó fogalom az ambíció, ami a sikerrel, a hatóképességgel és a kompetenciával kapcsolatos jellemzőkre utal. A magas ambícióval jellemezhető személyek élvezik a kihívást jelentő helyzeteket, a nehéz feladatok végrehajtását, valamint a kiválóság érzését. Emellett sokat dolgoznak céljaik eléréseért, és a fáradtság, frusztráció ellenére is kitartanak a tevékenységek mellett.¹¹ Természetesen, a bekezdésben szereplő példák önkényesen választottak.

A katonai feladatok végrehajtásában, annak sokszínűsége miatt minden, e kontextusban (extro-introverzió) leegyszerűsítetten értelmezett személyiségtípus is szerepet kaphat, és végezheti kiválóan szakmai tevékenységét. A fontos, hogy az egy-egy feladatra jellemző követelmények és az ahhoz kapcsolódó elvárások mindjobban igazodjanak, vagy inkább illeszkedjenek a végrehajtó képességeihez, személyiségéhez, ambícióihoz, és fordítva.

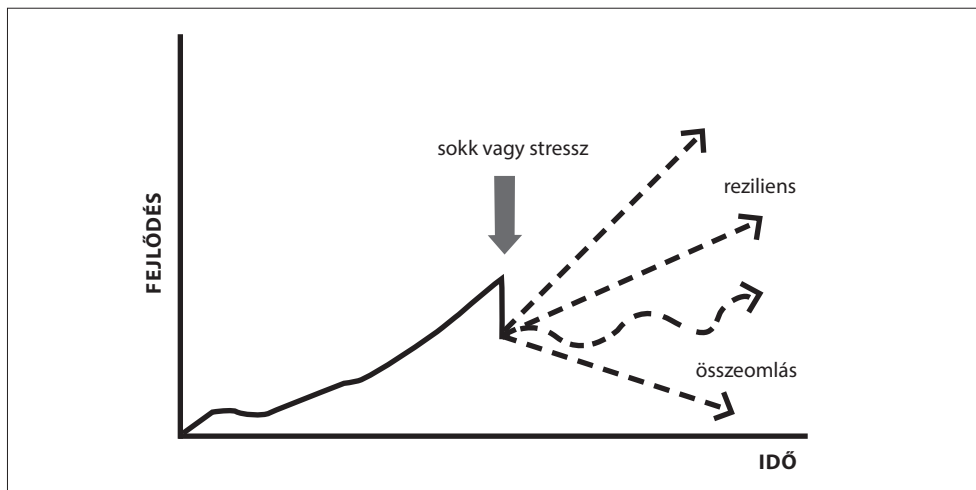
¹⁰ Hans J. Eysenck: A személyiség és az Eysenck-démon. In: Halász László – Marton M. Magda (szerk.): Típus-tanok és személyiségvonások. Gondolat, Budapest, 1978, 190–191.

¹¹ David Watson – Lee Anna Clark: Extraversion and its positive emotional core. In: Robert Hogan et al. (eds.): Handbook of Personality Psychology. Academic Press, Tulsa, 1997, 767–793. Idézi: N. Kollár – Szabó: i. m. 128.

Reziliencia

A közelmúltban igen sokan foglalkoztak ezzel a fogalommal, mivel kiemelten kapcsolódik a stresszel szembeni ellenálláshoz. A reziliencia „...rugalmas ellenállási képesség, azaz valamely rendszernek, legyen az egy egyén, egy szervezet, egy ökoszisztéma azon képessége, hogy erőteljes, meg-megújuló, vagy akár sokszerű külső hatásokhoz sikeresen alkalmazkodjon”.¹²

Az 1. ábra jól szemlélteti a megfelelően reziliens (rugalmas, kitartó, ellenálló, erős) személyiség előnyét a stresszhelyzetben.

1. ábra Reziliencia stresszhelyzetben

Forrás: Dr. Urbán Nóra – Dr. Kovács László: *A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer. Honvéddorvos, 68. évf. 2016/3–4., 44. (Letöltés időpontja: 2019. 06. 14.) DOI: 10.29068/HO.2016.3-4.43-50*

A traumatizálódással és a poszttraumás tünetekkel kapcsolatos, katonákat érintő rezilienciakutatások jórészt a protektív faktorok azonosítására helyezték a hangsúlyt, illetve azt vizsgálták, hogy vajon a (traumát megelőző, illetve az expozícióval kapcsolatos) rizikófaktorokat milyen mértékben módosítják a rezilienciát alkotó protektív faktorok. Valamennyi esetben igazolták a tanulmányok, hogy a vizsgált védőfaktorok ellátták a feladatukat a patológia kivédésében az intenzív harci stressz ellenére is.

Személyiség(típusok)

Az arousal kapcsán már szóba került az egyik legismertebb, az eysencki¹³ felosztás, de a személyiségtipológiának ezenfelül is bőséges irodalma létezik.¹⁴ A személyiségjegyek tárháza pedig szinte végtelen. Gordon Allport pszichológus volt az egyik első, aki létrehozott egy több

¹² Detréné Urbán Nóra: A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2015, 80. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10872/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 14.)

¹³ Bár később, harmadikként hozzáadta a „pszichoticizmust” is.

¹⁴ Kendra Cherry: The Amount of Personality Traits That Exist? Werywellmind, 08. 02. 2020. <https://www.werywellmind.com/how-many-personality-traits-are-there-2795430> (Letöltés időpontja: 2019. 06. 14.)

mint négyezres személyiségjegy-listát. Allport három különböző kategóriába sorolta ezeket a tulajdonságokat: sarkalatos/legfőbb tulajdonságok (domináns, viselkedésben jellemzők); központi jellemzők (állandónak, stabilnak tekinthetőek); másodlagos tulajdonságok (csak bizonyos szituációkban jelennek meg, nem állandóak).¹⁵

Később Raymond Cattell pszichológus statisztikai módszerrel szűkítette ezt a kiterjedt listát tizenhatra. Cattell hitt abban, hogy az általa szűkített „forrás/eredeti” tulajdonságok, vonások azok, amelyek befolyásolják a személyiségre utaló magatartásokat. Értelmezésében minden vonás egy-egy személyiségdimenziót jelöl (pl. tartózkodó – szívélyes; konkrét gondolkodású – elvont gondolkodású; túlérzékeny, labilis – érzelmileg stabil; szabályok alól kibúvó – szabálykövető; nyugodt – feszült).

Napjainkban a „Big Five” tipológia a személyiségpszichológia egyik legnépszerűbb személyiségmodellje. Az elméletcsoport lényege, hogy a különböző személyiségjellemzők a faktoranalitikus rendezés szerint öt faktorcsoportba sorolhatóak. Számos neves pszichológus foglalkozott ezzel a témával, és éppen ezért az öt faktornak több elnevezése is elterjedt, és tartalmuk máig vitatott. Amiben a legtöbben egyetértenek, hogy van néhány nagy jelentőségű tulajdonságeggyüttes, amit – Allport után – alapvető diszpozícióként, azaz személyiségvonásként (*trait*) értelmezhetünk. A Big Five öt személyiségvonása: extravertió, barátságosság, lelkiismeretesség, érzelmi stabilitás, kultúra/intellektus.

Alkalmassági vizsgálatok

A személyiség különböző típusai azért fontosak, mert ezekhez készítették el pszichológusok és matematikusok azokat a pszichodiagnosztikai vizsgáló eljárásokat, amelyek során valamilyen számértéket rendeltek az egyes faktorokhoz (ami a tesztkészítés szabályai szerint valamilyen sztenderd értéket képviselt), és ez lett a viszonyítási alap a személyiségvizsgáló eljárások során. A tesztek során kvalitatív vagy kvantitatív módszerrel azonosítják be a jelölt/jelentkező tulajdonságait egy adott munkatevékenység eredményes végzéséhez.

A katonai alkalmassági vizsgálatok során igyekeznek olyan „teszt-batteríát” alkalmazni, ami adekvátan viszonyul a személyiség vizsgálatához, az egy adott beosztáshoz kapcsolódó pszichológiai követelmények ellenőrzéséhez. A katonai alkalmassági vizsgálatokat azonban folyamatosan igazítani kell a tapasztalatokhoz, valamint az újabb és újabb feladatok jellemzőinek feltárása során megjelenő követelményekhez. A missziós feladatok pedig e tekintetben alapvetőek, hiszen a megfelelő kiválasztás az esetlegesen fennálló háborús rizikótényezők miatt is egyaránt érdeke az egyénnek és a szervezetnek is.

A műveleti alkalmazás pszichés vonatkozásai

A jelentős pszichés megterheléssel járó cselekményeket, eseményeket egyéni szinten eltérő módon értelmezhetjük, és eltérő mértékben terhelik meg szervezetünket. Ami az egyik embernél stresszes állapotot vált ki, az a másiknál nem. Egyes külső hatások az egyén koncentrálóképességét befolyásolják, mások pedig az egyén kedélyállapotára hatnak. Azonban vannak bizonyos alapvető jellegzetességek, amelyek egyértelműen az extrém stresszt kiváltó eseményekhez köthetők. A teljesség igénye nélkül ezek a következők lehetnek műveleti területen:

¹⁵ Gordon W. Allport: A személyiség alakulása. Gondolat, Budapest, 1980.

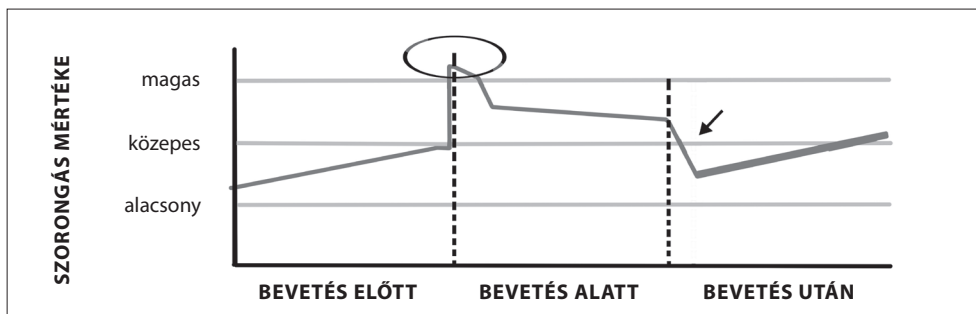

- fenyegetettségélmény (pl. rálövés tűzharc alatt);
- megsemmisülés érzése (pl. egy katonatárs halálával való szembesülés);
- váratlanság (pl. külszolgálati missziós szolgálat alatt otthonról jövő rossz hír miatti meglepettség);
- bizonytalanság (pl. tapasztalatlanság miatt egy feladat végrehajtásában);
- kétértelműség (pl. váratlan eseményre kell reagálni olyan bevetés során, ahol a szabályok nem egyértelműek).¹⁶

Amikor ezek valamelyikével jellemezhető egy esemény, akkor joggal számíthatunk arra, hogy – egyénenként ugyan eltérő mértékben, de – ez pszichés megterhelést jelent az egyén számára. A katonák sokfajta lelkiileg megterhelő eseménnyel találkozhatnak, és különböző módon reagálhatnak erre. A következő jellemző hibázási lehetőségek merülhetnek még fel:

- a katona nem meri emberrel szemben használni a fegyvert;
- nem mérhető a találati pontosság;
- fegyver üresre lövése tudatos tevékenység nélkül;
- kiürült fegyver észlelése miatti ijedtség;
- fegyverkezelési hibák: tár elejtése; problémák a tárcserével, a fegyver kibiztosításával;
- nem adekvát kommunikáció a társakkal;
- ha szükséges, nem képes átvenni az irányítást;
- problémák hangos bejelentése;
- nehézségek az utasítások, parancsok követésében;
- önkontroll elvesztése.¹⁷

A következő ábra mutatja a közvetlen bevetés előtti szorongás/félelem magas mértékét, amikor például túlságosan nagy aktiváció esetén információs túlterhelés következik be, s ez megnövekedett számú „téves beavatkozás” típusú hibákat eredményez.

2. ábra Katona magatartása az első harcban

Forrás: *Stressz.ppt: i. m. 30.*

Jellemzők:

Bevetés előtt: közepes harc előtti szorongás, félelem az ismeretlentől.

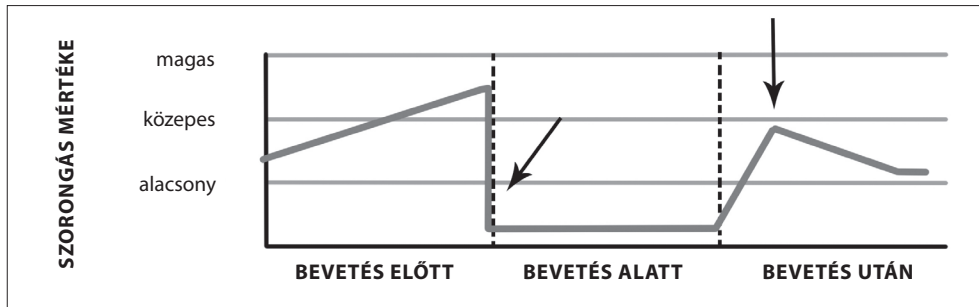
Bevetés alatt: nagyfokú félelem a harcban, nehézségek a feladat teljesítésében, inkompetencia érzése.

Bevetés után: gyors csökkenés a túlélés után.

¹⁶ Eü-118/27, 15.

¹⁷ *Stressz.ppt. MH HEK Preventív Igazgatóság, Budapest, 31. (a szerző birtokában).*

Egy tapasztalt, „adekvátan” viselkedő katona esetén a 3. ábra mintázata lehet a jellemző, ahol a katona képes a feladat végrehajtására koncentrálni és kontrollálni személyiségének és viselkedésének azon jellemzőit, amelyek veszélyeztetetik testi épségét.

3. ábra A tapasztalt katona „adekvát” magatartása

Forrás: *Stressz.ppt: i. m. 33.*

Jellemzők:

Bevetés előtt: közepes/magas harc előtti szorongás, ismeri a veszélyeket.

Bevetés alatt: alacsony félelem a harc alatt, a feladatra koncentrálni.

Bevetés után: „visszacsapó szorongás”.

A külszolgálati feladatokból eredően az alegység tagjai alapvetően két kategóriába sorolható pszichés megterheléssel találkozhatnak: a missziós élet során kialakuló napi sűrűdásokkal, illetve a harci stresszorok miatti veszélyérzettel.

A missziós élet megterhelései a család és a barátok hiányát és az ismeretlen, eltérő kultúrájú környezetben való feladatvégzésből eredő problémákat jelentik. A missziós élethez társuló extrém stresszforrások nagymértékben változhatnak a misszió során, de mindenképpen tartalmazzák a magánélet hiányát, az intimitás és/vagy a szexuális élet hiányát, a szegényes higiénés körülményeket és az extrém időjárási viszonyokat. Az extrém stressz olyan mértékű stresszélmény, amikor a pulzusszám és a vérnyomás az élettani határ közelében van, az adott személy kognitív funkciói beszűkülnek, akárcsak az érzékelés és észlelés; előfordulhatnak inadekvát érzelmi és magatartási reakciók. Jellemző lehet a cselekvési bénultság, pánikreakciók vagy a katasztrófaszindróma tüneteinek jelentkezése. A distressz másik forrása a társas kapcsolatokkal, a munkavégzéssel kapcsolatos. Ezek a nehézségek magukban foglalják a munkából adódó sűrűdásokat, vagy olyan, a missziós környezetben előforduló jelenséget, mint például az unalom. Önmagában véve néhány, a napi életben tapasztalható bosszantó esemény és jelenség talán elviselhető, azonban ezek együttes előfordulása és összegződő hatása nagy áldozatot követelhet a kiküldetésben lévő katonától. A parancsnokok felelőssége, hogy figyelemmel kísérjék a napi kellemetlenségeket és azoknak az alegység tagjaira gyakorolt halmozott hatását.¹⁸

A műveletek során ellátandó feladatokban az állomány stresszel teli és traumatikus eseményeknek lehet részese. E stresszorok típusai műveletenként, misszióként és fegyvernemi szolgálati áganként eltérőek lehetnek. Például a repülőgép személyzete gyakran

¹⁸ Többek között az e bekezdésben foglaltakra is szab feladatot az 535/2016. MH ÖHP PK intézkedése a válságkezelő és békétámogató műveletekben részt vevő állományt érintő missziós krízis megelőzésével, észlelésével és kezelésével kapcsolatban.

repül a viszonylag biztonságos mögöttes területről nagy intenzitású harcra, és vissza. Ez az állandó átmenet – egy biztonságos területről egy veszélyes területre – olyan tipikus megterhelés, amivel a repülőgép személyzetének szembe kell néznie. A szárazföldi csapatok állománya más jellegű eseményekkel találkozhat: a feldühödött tömeg kezelésével, a helyi lakosság ellenállásának megtapasztalásával, illetve a helyi harcok okozta pusztítással. „A legnehezebb pillanat, amit kezelnem kellett, nem harctevékenység közben adódott. Egy faluban járőröztünk. Megdöbbenett a szegénység, amiben az emberek éltek. A házaik, a tekintetük, a beteg gyerekek, az, hogy mindenki sokkal öregebbnek tűnt a valós koránál és az, ahogy a nőket kezelték. Teljesen különbözött ez a társadalom attól, amihez hozzászoktam. Sok történetet hallottam a kollégáktól ezeknek az embereknek az életéről, mégis a valóságot nagyon nehéz volt megérteni. Ráadásul azon gondolkodtam, hogy valaki közülük minden egyes pillanatban előránthat egy fegyvert, és az arcomba nyomhatja – mindez az állandó veszély érzetét keltette. Sajnáltam ezeket az embereket, segíteni akartam rajtuk és jobban meg akartam érteni őket. Nem voltam felkészülve arra, hogy tanúja legyek ilyen szenvedésnek és hosszú időre volt szükségem ahhoz, hogy alkalmazkodjak a körülményekhez. Ebben leginkább a katonatársakkal, tolmácsokkal és a helyiekkel való beszélgetés segített a legtöbbet” – meséli el egy beszámoló.¹⁹

A műveleti területen tapasztalt traumatikus események a stresszorok szélsőséesebb fajtái. Tipikusan a súlyos sérülésekhez és a halálhoz, illetve súlyos sérülések és a halál fenyegetettségének megéléséhez köthetők. A műveletek során lehetséges traumatikus élmények az orvlövészekkel, házilag készítésű robbanószerkezetekkel (IEDs), tömegsírokkal és tetemekkel való érintkezés, illetve a közlekedési balesetekben, tűzharcokban való részvétel esetén fordulhatnak elő. A potenciális traumatikus eseményeket – amelyek valószínűleg hatással vannak az alegységek egészére és annak tagjaira is – meglehetősen könnyű azonosítani. A legtöbb katona rendben végrehajtja a missziós feladatát, de lehetséges, hogy ezek az élmények megváltoztatják, ahogy magukat és a világot látják. A jelentősebb érzelmi bevonódást igénylő feladatok ugyanis befolyást gyakorolnak arra, hogy az emberek mit tartanak fontosnak az életükben, de nem csak negatív módon – például a hatékonyság és a büszkeség érzetével is megajándékozhatják a katonákat.

Műveleti események feldolgozásai

Egy kontingens, egy alegység tagjai különböző módon reagálnak a rendkívüli eseményekre. A traumák feldolgozásának módja is teljesen egyéni. Amíg a feldolgozási mód az egyén segítségére van és nem romboló hatású, addig arra kell bátorítani a katonákat, hogy úgy dolgozzák fel az élményeiket, ahogy az a legjobb a számukra. Az összetartó katonai alegységek gyakran automatikusan teremtenek olyan környezetet, ami segíti a természetes feldolgozási folyamatokat. Ez viccelődéssel, szoros barátságok kialakításával és olyan történetek megosztásával történik, amelyek azt mutatják, hogy az egyének reakciói a szituációkra normálisak.

Sok katonai alakulat olyan hagyományokkal is rendelkezik, amelyek segítik az alegység tagjait az otthon és a misszió közötti váltásban, és fordítva. Néha nem is szükséges a direkt vezetői intézkedés, de a vezetők megfigyelhetik, akár pszichológus együttműködésével is az alegységet annak érdekében, hogy megbizonyosodhassanak afelől: természetes

¹⁹ Eü-118/27, 19–20.

csoportfolyamatok zajlanak. A vezetőknek meg kell állapítaniuk, hogyan haladnak a katonák, és megfelelő légkört kell teremteniük a természetes feldolgozási folyamat lezajlásához.

A parancsnokok két módon tudnak beavatkozni: informális és formális módon. Az informális folyamatok előmozdítása érdekében a vezetők segíthetik a támogató légkör kialakulását az egységekben, fejleszthetik a csoportkohéziót és előnyben részesíthetik a katonák által egymásnak nyújtott társas támaszt. Azonosíthatják és bátoríthatják továbbá azokat a katonákat, akik tanácsokkal láthatják el és támogathatják a csapat kevésbé tapasztalt tagjait.

Előfordulhat, hogy a vezetők formálisan is be kell hogy avatkozzanak. A formális mechanizmusok hatékony használatához a vezetőknek ismerniük kell a támogatási láncot. Ez a lánc különféle pszichológiai támogatást biztosító szakemberek összességéből áll, akik szakértelmükkel képesek támogatni a vezetőt. A vezetők számára előnyös, ha tudják, hogyan működjenek együtt ezekkel a szakemberekkel a misszió megkezdése előtt. A misszió előtti időszak ideális az erős ellenálló képességet növelő csoportlégkör kialakításához. A hatékony tréning a legjobb módja annak, hogy ezt elérjük.

Teendők, gyakorlati tanácsok enyhe és súlyosabb „stresszes” események kapcsán²⁰

Enyhe harci stressz sérülés esetén:

- legyünk higgadtak;
- a katonák összpontosítsanak a feladatukra;
- követeljük meg a katonáktól a feladataik folytatását;
- ismertessünk meg a katonákkal pihenési technikákat.

Közepes vagy súlyosabb harci stressz jeleinek azonosítása esetén:

- általában (ideiglenes) kivonás;
- az érintettet a többi „betegtől” elkülönítve kell elhelyezni;
- kezelés pihentetéssel, zuhanyoztatással vagy fürdetéssel; ruhacsere és meleg étkezés;
- a katona biztatása érzelmi kibeszélésére;
- mutassunk nyugalmat és uralmat a helyzet felett;
- nyugodt hangon próbáljuk meg rábeszélni az együttműködésre;
- kezeljük a szolgálatba történő visszaállítás lehetőségével;
- vegyük el a veszélyesnek tűnő katona fegyverét;
- fizikailag is akadályozzuk meg az önmagára vagy társaira veszélyes katonát;
- ha szükséges, kérjük orvosi segítséget (gyógyszerezés);
- végleg vonjuk ki a veszélyes vagy a javulást nem mutató katonát.

„Vissza a kiképzéshez”

Az informális folyamatok is a kiképzés keretében erősödnek. Mindazonáltal az életszerű kiképzés fejleszti az alegység magabiztosságát, kialakítja a bajtársiasságot, és segítséget nyújt abban, hogy a katonák képet alkossanak arról, mi vár rájuk a bevetés során. Ilyen kiképzés különösen fontos az olyan alegységeknek, amelyek korábban még nem dolgoztak együtt. Akkor is fontos a realisztikus kiképzés, mikor olyan katonákat akarnak az alegységbe bevonnai, akik csak egy adott feladatra csatlakoznak a kontingenshez. A vezetőknek kifejezetten nagy figyelmet kell fordítaniuk arra, hogy az alegység kohézióját erősítsék és fenntartsák. A legjobb felkészítés az életszerű felkészítés, elfogadva, hogy ez sosem lehet tökéletes.

²⁰ Stressz.ppt: i. m. 47., 50.

A jó kiképzés erősíti a katonák önmagukba, a társaikba és a vezetőkbe vetett bizalmát. Ez a bizalom segíti megvédeni a személyi állományt a stressz, a feszültség negatív hatásaitól. Az egység, alegység kiképzése alappillérként szolgál a pozitív hangulat fejlesztésében. Mindemellett a valóságghú kiképzés abban is segít a vezetőknek, hogy mentálisan is felkészítsék a katonáikat. A katonák megtanulhatják, hogy a missziós stresszorok tekintetében mire számíthatnak, és sejtéseik lesznek arra nézve, hogyan fognak reagálni nehéz körülmények között.

A vezetőknek szintén értékelnük kell saját pszichés felkészültségüket. Erre vonatkozóan létezik gyakorlat az MH-n belül is, az ún. „krízisintervenciós felkészítés parancsnokok részére”. Késznek kell lenniük arra, hogy a valósággal szembe tudjanak nézni. Erre a valóságra jellemző a „10 makacs tény”,²¹ amit katonai pszichológiai támogatást nyújtó szakemberek és a NATO kutató-munkacsoportja azonosítottak:

- A félelem a harc során gyakori.
- Az alegységek tagjai megsérülhetnek vagy meghalhatnak.
- A harci események mindenkire hatással vannak, mentális és fizikai értelemben egyaránt.
- A katonák nem merik bevallani, hogy a fokozott terhelés problémát okoz számukra.
- A katonák észre fogják venni a vezetés hibáit.
- A kommunikációs hibák gyakoriak.
- A műveleti alkalmazás óriási megterhelést jelent a családnak is.
- A műveleti környezet kemény és embert próbáló lehet.
- A kohézió és a stabilitás felborulhat az egységben.
- A misszió morális és etikai kétségeket ébreszthet.

Amíg a hatékony katonai alegység kialakításának alapja a jó kiképzés, a tényleges hadműveleti események eltérhetnek a kiképzési forgatókönyvben foglaltaktól. A dolgok rosszra vagy a legrosszabbra is fordulhatnak. Az ilyen helyzetekben és azt követően elengedhetetlen a parancsnok nagyfokú rugalmassága és alkalmazkodási képessége.

ÖSSZEZÉS

Miért is hangsúlyoztam írásomban a kiképzés és felkészítés fontosságát? Mert nélkülözhetetlennek tartom, hogy bizonyos pszichológiai vonatkozásban a személyiség integritását biztosító jó gyakorlatok, formák eljuttatása ne csak egyszeri alkalomra (kontingensfelkészítés) korlátozódjon, hanem – a lehetőségek függvényében, kis túlzással – olyan legyen, mint a mindennapos katonai testnevelés a csapatoknál. A katona személyiségének harmonikus, kiegyensúlyozott működése nem tökéletes és nem biztosított az egyszeri „védő- vagy emlékeztető oltásokkal”. A rendszeres lelki és szellemi „kezelés” ugyanolyan fontos, mint a biológiai-fizikai hatás, a rendszeresen ismétlődő edzés. Ez által válik az egyén, a katona a fokozott pszichés terheléssel szemben védettebbé. És mint ahogyan a kiképzés több területe is igényli az egyéni és a kötelező kiképzést, így van ezzel a pszichológiai felkészítés is. Készséggé kell, hogy fejlődjenek azok a módszerek, amelyek „pszichológiai pajzsként” csökkentik a műveleti területen lehetségesen előforduló rizikófaktorok ártalmas hatásait.

Amennyiben megvitatási alap lehet és konszenzus hozható a tárgyalt téma vonatkozásában, akkor mindezen törekvések megvalósításához a jelenlegi katonapszichológiai rendszer

²¹ Eü-118/27, 31.

felülvizsgálata is szükséges – a rendelkezésre álló humán erőforrás figyelembevételétől kezdve az MH kiképzési elgondolásainak strukturális elemein keresztül a célfelkészítésekig.

A fokozott pszichés készenléti helyzet tulajdonképpen jól beazonosítható, és az is, hogy milyen területeken, hol szükséges számolni extrém terheléssel, folyamatosan fennálló magas stressz-szinttel. Katonák vonatkozásában jelenleg a műveleti területek és a katasztrófavédelmi feladatok ellátása lehetnek leginkább ilyenek. Különböző szakmai területen kompetens katonai szakemberek és például a pszichológusok közös együttműködése eredményezhet egy kiinduló elgondolást ahhoz, hogy a „legfőbb érték” érdekében ezen a területen is megtörténjen a rendszer újradefiniálása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 535/2016. MH ÖHP PK intézkedése a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság válságkezelő és békétámogató műveleteiben részt vevő állományt érintő missziós krízis megelőzésével, észlelésével és kezelésével kapcsolatos feladatok végrehajtására.
- Allport, Gordon W.: *A személyiség alakulása*. Gondolat, Budapest, 1980.
- Bolgar Judit: *Viselkedési kockázat veszélyhelyzetben*. Repüléstudományi Közlemények, 2013/2., 32–38. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/84/2013-2-02-Bolgar_Judit.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Cherry, Kendra: *The Amount of Personality Traits That Exist?* Werywellmind, 08. 02. 2020. <https://www.verywellmind.com/how-many-personality-traits-are-there-2795430>
- Dávid Imre – Fülöp Márta – Pataky Nóra – Rudas János: *Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest, 2014. http://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_34_net.pdf
- Detrené Urbán Nóra: *A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban*. Doktori (PhD-) értekezés, Budapest, 2015. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10872/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
DOI: 10.17625/NKE.2016.10
- Eü-118/27. A műveleti alkalmazás pszichológiai biztosításának kézikönyve parancsnokok számára. MH Honvédkórház, Budapest, 2012.
- Eysenck, H. J.: *A személyiség és az Eysenck-démon*. In: Halász László – Marton M. Magda (szerk.): *Típusok és személyiségvonások*. Gondolat, Budapest, 1978.
- Galambos Sándor: *Húsz éve történt*. Honvedelem.hu, 2016. 03. 23. https://www.honvedelem.hu/cikk/56265_husz_eve_tortent
- Johnson, John A.: *Units of analysis for the description and explanation of personality*. In: Hogan, Robert – Johnson, John A. – Briggs, Stephen R. (eds.): *Handbook of Personality Psychology*. Academic Press, Tulsa, 1997. DOI: 10.1016/B978-012134645-4/50004-4
- Lazarus, Richard S.: *From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks*. Annual Review of Psychology, 1993/44., 1–21. DOI: 10.1146/annurev.ps.44.020193.000245
- N. Kollár Katalin – Szabó Éva: *Aktiváció és stressz*. In: *Uő: Pszichológia pedagógusoknak*. 2004. 03. 31. Kivonat. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_pszichologia_pedagogusoknak/ch09s09.html
- Oláh Attila: *Megküzdés és pszichológiai immunitás*. In: Pléh Csaba – Boross Ottilia (szerk.): *Bevezetés a pszichológiába*. Osiris, Budapest, 2004.

Selye János: *Stressz distressz nélkül (Stress without distress)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

http://www.magtudin.org/SELYE_JANOS_Stressz_distressz_nelkul.pdf

Stressz.ppt. MH HEK Preventív Igazgatóság, Budapest (a szerző birtokában).

Dr. Urbán Nóra – Dr. Kovács László: *A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer*.

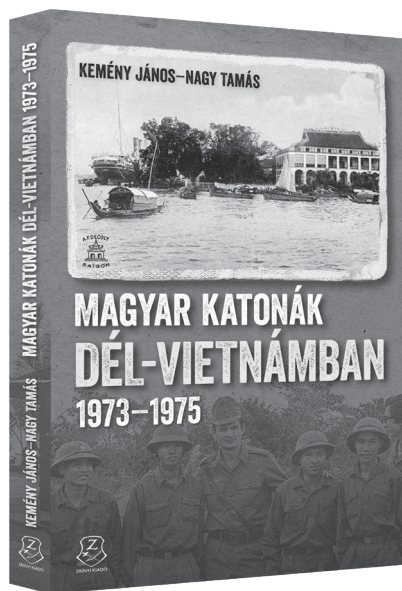
Honvédeorvos, 68. évf. 2016/3–4., 43–50. DOI: 10.29068/HO.2016.3-4.43-50

Watson, D. – Clark, L. A.: Extraversion and its positive emotional core. In: Hogan, R. – Johnson,

J. A. – Briggs, S. R. (eds.): *Handbook of Personality Psychology*. Academic Press, Tulsa, 1997.

A ZRÍNYI KIADÓ AJÁNLATA

Kemény János–Nagy Tamás: Magyar katonák Dél-Vietnámban 1973–1975

A könyv Magyarország és a Magyar Honvédség 20. századi történetének olyan időszakáról ad képet, amely a világban szükségessé vált békétámogató tevékenységek keretében hazánkban is egy új folyamat indulását jelentette. Az irattári dokumentumokat és a misszióban részt vett katonák, illetve civilek visszaemlékezéseit feldolgozó mű elvezeti az olvasót egy távoli országba, Dél-Vietnámba, ahol egy hosszú, véres háború utolsó szakaszában magyar katonák és civilek közel két és fél éven át teljesítettek szolgálatot az 1973. január 27-én aláírt Párizsi Egyezmény szerint – tűzszünet-ellenőrzési feladatra – létrehozott Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság magyar tagozatában. Átfogó képet nyújt a nemzetközi politikai helyzetről, a misszió létrejöttének, működésének körülményeiről, és emberközelből mutatja be a benne részt vett állomány életét, tevékenységét, a feladatot irányító hazai vezetéssel való kapcsolatát.

Kiadás éve: 2020

Terjedelem: 388 oldal

www.hmzrinyi.hu

Balogh László alezredes:

A RAT–31DL TÍPUSÚ RADAROK ÜZEMELTETÉSÉNEK KÉRDÉSEI

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A RAT–31DL típusú radarok sikeres üzemeltetésének alapját a beszerzés alapos, körültekintő előkészítése és a rendszeres kommunikáción alapuló logisztikai támogatási rendszer kiépítése és működtetése jelenti. Az új filozófia a gyártó és a felhasználó közötti kapcsolatrendszer alkalmazásával biztosítja a zökkenőmentes és hatékony üzemeltetést. A radarok hadműveleti szolgálatba állításuk óta megbízhatóan működnek.

KULCSSZAVAK: radar, RAT–31DL, beszerzés, logisztikai támogatási rendszer

A RAT–31DL RADAROKRÓL¹

A RAT–31DL típusú radarok üzemeltetése több szempont miatt is eltér az eddig beszerzett haditechnikai eszközök üzemeltetésétől. Először is, nem a magyar állam tulajdonát képezik, hanem a Szövetséges Fegyveres Erők Európai Főparancsnoksága (SHAPE²) a tulajdonos: ez azt jelenti, hogy az üzemeltetési költségek jelentős részét is a SHAPE, vagyis a NATO fizeti. Másodszor, a radarok folyamatos üzemben működnek, így éves teljesített üzemórájuk meghaladja a 8000 órát. A folyamatos üzem biztosítása érdekében a hibabejelentés és a hibaelhárítás közötti időintervallum is rövidebb. Harmadik jelentős tény, hogy az eszközök üzemeltetése angol nyelven történik. A személyi állomány magas szintű szakmai és nyelvi képzettsége biztosítja a zökkenőmentes üzemeltetést mindhárom radarhelyszínen. Negyedszer, a radarok a NATO Integrált Légvédelmi Rendszer szerves részét képezik.

A radar alapvető feladata, hogy a primer visszavert jelek és a szekunder válaszjelek alapján a repülőeszközök, meteorológiai képződmények tartózkodási helyzete koordinátáit és mozgásparamétereit meghatározza, ezenkívül hogy feltárja a rádióelektronikai zavarhelyzetet és végül hogy továbbítsa a légi helyzet-információkat a vezetési irányítási központokba. A rendszer két, egymásra épülő radarberendezésből áll: egy elsődleges (primer) és egy másodlagos (szekunder) radarból. A primer radar frekvenciamodulált, impulzusjellegű rádióhullámokkal körkörös letapogatással világítja meg a céltárgyakat. A szekunder radar a saját-idegen azonosítás képességet biztosítja, antennáját a primer antennával integráltan helyezték el.

¹ Kurucz István – Kiss Tibor: A RAT-31DL radarok logisztikai biztosításának megvalósítása. Katonai Logisztika, 2014/2., 32–74. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00078/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2014_2_032-074.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

² Supreme Headquarters Allied Powers Europe.

AZ ÜZEMELTETÉS FELTÉTELEI ÉS ESZKÖZEI

A radarok üzemeltetési feltételeinek megteremtésében kiemelt szerepet játszott az eszközök beszerzésének alapos előkészítése mind nemzeti, mind nemzetközi részről. A békepartnerségi tagságunk ideje alatt és a NATO-ba történt meghívásunkat (1997. július 8-án a madridi csúcserkeztelen) követően megismertük a NATO Biztonsági Beruházási Programját. A SHAPE és a HM felelős vezetői között 1997 végén folytatott tárgyalás során a felek megvizsgálták annak lehetőségét, hogy a NATO katonai követelményei teljesítése érdekében megvalósítható-e a radarok beszerzése a NATO közös költségvetéséből. A döntés érdekében a SHAPE 1998. január 26–29. között Hágában a három meghívott ország és a NATO szakértői bevonásával megvizsgálta a nemzeti AirC2 (légi vezetési) rendszerek állapotát. A SHAPE szakemberei már ekkor dolgoztak a beszerzések indításához szükséges képességsomag tervezetén.

Mivel képességsomagot csak NATO-tagállam nyújthat be, a NATO-tagságunk előtt ezeket az okmányokat a SHAPE dolgozta ki. A képességsomag menedzselésére a NATO Tanácsadó, Konzultációs és Vezetési Ügynökségét (NC3A³) kérték fel a programban részt vevő államok, Csehország, Lengyelország és Magyarország. Az ügymenet későbbi időpontjában Lengyelország úgy döntött, hogy a nemzeti forrásokra támaszkodva önállóan teljesíti a követelményeket, mivel az országnak komoly hadiipari tapasztalata van a radargyártás és -fejlesztés terén. A NATO Nemzetközi Törzs és a SHAPE képviselői úgy értékelték a kialakult helyzetet, hogy a meghatározott követelmények a NATO minimális katonai követelményei (MMR⁴) szintjén vannak, így azok megvalósítása NATO-költségből finanszírozható.

A radartervnek megfelelően a SHAPE szakértői cseh és magyar szakemberek bevonásával 1998. február 5-én a szükséges módosításokkal kidolgozták az 5A0044 jelű képességsomagot. Ezt az Észak-atlanti Tanács 1999. július 25-én jóváhagyta. Az együttműködés szabályozására a cseh féllel kétoldalú megállapodást dolgoztunk ki, amely részletesen szabályozta a program során felmerülő feladatok megoldási rendjét, a döntéshozatal szabályait, a felelősség és a hatáskör kérdéseit.

A 19 cég által benyújtott pályázatok közül a kijelölt bizottság a 2002. március 11–15. közötti értékelésen az Alenia Marconi Systems (AMS) közös vállalatot hirdette ki győztesnek. Az ellenjegyzést követően a szerződés 2002. június 3-án lépett hatályba.

A szerződés szerint a gyártó cég (AMS) vállalta a RAT-31DL radar – a SIR-S típusú szekunder radarral –, a radarkupolák és a két készlet radartávvezérlő pult (SRCC⁵) leszállítását.

A szerződéses logisztikai biztosítás (CLS⁶) aláírására 2002. december 11-én került sor. A szerződés értelmében a CLS hatálya alatt a gyártó biztosítja a hardverszint (HW HL⁷) és a szoftverszint (SW SL⁸) magasabb, 3/4 szintű ellátását, és ennek költségeit a NATO Fenntartó és Ellátó Ügynökség (NAMSA⁹) a Katonai Költségvetési Bizottság (MBC¹⁰) által évenként jóváhagyott ún. AD (G) költségvetés terhére megtéríti.

³ NATO Consultation, Command & Control Agency.

⁴ Minimum Military Requirements.

⁵ Standard Radar Control Console.

⁶ Contractor Logistics Support.

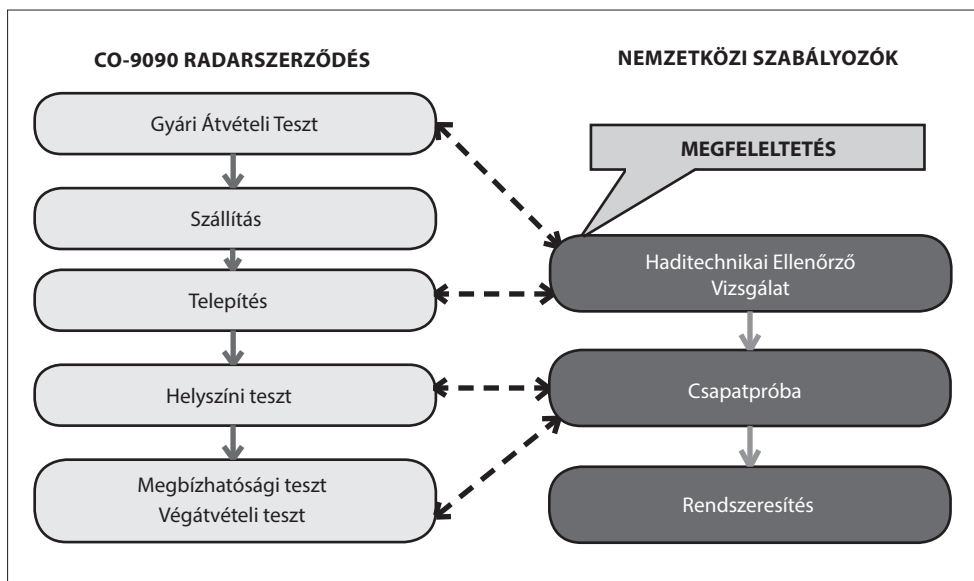
⁷ Hardware Level.

⁸ Software Level.

⁹ NATO Maintenance and Supply Agency.

¹⁰ Military Budget Committee.

A radarberendezések szállítási szerződésének hatálybalépését követő időszak meghatározó feladata volt az általános, illetve a részletes műszaki tervdokumentációknak (DDD¹¹) az NC3A és a két fogadónemzet által történő kiértékelése és jóváhagyása. A dokumentumok jóváhagyása 2003-ban megtörtént. A DDD elfogadásával megkezdődött az öt készlet RAT-31DL radarberendezés gyártása. Az ezt követő időszak már a nemzetközi – a gyártó cég és a NATO-irányelvek alapján történő – rendszeresítési folyamatról szólt. Ezzel párhuzamosan kezdődött meg a magyar törvényi szabályozásnak megfelelő csapatpróba és rendszeresítési eljárás. A két folyamat közötti párhuzam rámutatott a logisztikai eljárási rendek hasonlóságára, ugyanakkor számos problémát tárt fel, főleg a magyar hatósági követelményeknek történő megfelelés miatt. Az angol nyelvű üzemeltetés érdekében miniszteri engedélyt kellett kérnünk, amely hosszú indoklást követően megszületett, így elhárult az akadály a felesleges fordítási feladatok és értelmezési nehézségek elől.

1. ábra A gyártó és a fogadónemzet feladatrendszerei (Szerkesztette a szerző)

A radarok üzemeltetési eszközei biztosítják az eszközök életciklus-menedzsmentjét és a teljesítményalapú logisztikai integrált támogatási rendszer hatékony működését. Ide tartoznak mindazon adatbázisok, jelentési rendszerek, amelyek a hatékony üzemeltetést teszik lehetővé a radar tervezett 20 éves életciklusa alatt.¹² Lásd az alábbiakat a következő oldalon!¹³

¹¹ Detailed Design Documentation.

¹² RADAR 9090 szerződés és annak mellékletei, valamint a szerződés kiegészítései.

¹³ A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság HTECHNF/70-1/2013. nyt. számú tájékoztatója a RAT-31DL nagytávolságú felderítőradar időszakos felülvizsgálata, hitelesítése, karbantartása és javítása végrehajtási rendjére vonatkozóan.

A) Logisztikai támogató-elemző feljegyzés (LSAR¹⁴)

Az LSAR adatbázisa felöleli a logisztikai biztosítás összes funkcionális területét, kezdve az egységek teljes életciklusára kiterjedő analitikus adatok gyűjtésétől és értékelésétől egészen a berendezés konfigurációmenedzsmentjéig (az adatbázis megfelel a MIL-STD-1388-2B szabványnak). Az LSAR a logisztikai támogatás és elemzés (LSA¹⁵) dokumentációjának a része, amely részletes adatokat tartalmaz az eszközök azonosításához a logisztikai biztosítás érdekében (gyári számok, termékkódok stb.). Az LSAR interaktív alapokon a rendszer életciklusának minden fázisában lehetővé teszi a logisztikai biztosítás elemzését, a NATO Támogató és Beszerzési Ügynökség (NSPA¹⁶) kezeli, frissíti és analizálja, emellett nagyon fontos feladata az adatbázis naprakészen tartása.

B) Logisztikai jelentő és elemző folyamat (LRAP¹⁷)

A radarok műszaki állapotáról a helyszíneken telepítendő terminálokkal az LRAP- rendszeren keresztül kell jelentéseket küldeni. Magában foglalja az adatrögzítést, az adatfeldolgozást és az eszköz fenntartásával kapcsolatos tevékenységek koordinálását. Az NSPA kezeli, frissíti és analizálja. Információkezelés területén az alábbiakat tartalmazza:

- a karbantartási ütemterveket és azok helyzetét;
- az előforduló meghibásodásokat;
- az üzemeltetéssel kapcsolatos tapasztalatokat, megfigyeléseket;
- a cserélhető és tartalék alkatrészek felhasználását;
- a javítási javaslatokat;
- az üzemeltetési tanácsokat.

C) Interaktív elektronikus karbantartási leírás (IETM¹⁸)

Interaktív számítógépes program, mely a helyszínen elvégzendő és a fogadónemzet felelősségi körébe (HW HL1/2 és a SW SL1/2) tartozó feladatok részletes leírása mellett tartalmazza a radar műszaki dokumentációját is. A garanciaidő lejártával az IETM naprakészé tételeért az NSPA a felelős. Az IETM a logisztikai támogatás egyik eleme, amelyet a SELEX SI cég fejlesztett ki, és az NSPA jóváhagyása után került a felhasználókhoz. Az IETM kezelése és rendeltetésszerű használata nemzeti feladat. Előnyei:

- az IETM egy elektronikus üzemeltetési kézikönyv és technikai napló egyben, amely információorientált, az IETM-et felépítő adatok szinkronban vannak az LSAR adataival;
- az IETM könnyen navigálható és egyszerűen megtalálhatók a karbantartási folyamatok leírásai;
- karbantartási menedzsmentrendszer (MMS¹⁹)
  - az IETM beépített eleme;
  - az MMS lehetővé teszi a felhasználóknak a karbantartások és javítások tervezését, végrehajtását, jelentését;
  - adatáramlást biztosít az LRAP felé.

¹⁴ Logistic Support Analysis Record.

¹⁵ Logistic Support Analysis.

¹⁶ NATO Support and Procurement Agency.

¹⁷ Logistic Reporting and Analysis Process.

¹⁸ Interactive Electronic Technical Manual.

¹⁹ Maintenance Management System.

D) Logisztikai támogatórendszer (CSSD²⁰)

A CSSD egy internetalapú webfelület, amely közvetlen kapcsolatot teremt a felhasználó és a gyártó, illetve az NSPA között annak érdekében, hogy minden fél (a gyártó SELEX SI és a felhasználó nemzetek) időben teljesíthesse a szerződéses kötelezettségeit.

A webfelület által nyújtott lehetőségek a következők:

- dokumentáció kérése;
- információ kérése;
- beavatkozás kérése;
- anyagigénylés;
- probléma felvetése és instrukciók kérése a probléma megoldásához;
- javaslat.

KARBANTARTÁSI KONCEPCIÓ

A radarrendszer karbantartási koncepciója alapvetően azon az alapelven alapszik, hogy a rendszer alapelemeit képező szenzorokat (RAT–31DL radarok) 24 órás folyamatos üzemre tervezték, és az év majdnem mind a 365 napján üzemelnek.

A karbantartásokat az alábbi időközönként kell végrehajtani:

- 2M – 2 Monthly: kéthavonta végrehajtandó karbantartási feladatok;
- Q – Quarterly: negyedévente végrehajtandó karbantartási feladatok;
- S – Semi-annually: félévente végrehajtandó karbantartási feladatok;
- A – Annually: évente végrehajtandó karbantartási feladatok;
- BA – Biennial: kétévente végrehajtandó karbantartási feladatok;
- TA – Triennial: háromévente végrehajtandó karbantartási feladatok;
- QD – Quadrennial: négyévente végrehajtandó karbantartási feladatok;
- nY – n Years: „n” évente végrehajtandó karbantartási feladatok.

A karbantartási időszakokban meghatározott feladatokat az IETM tartalmazza, ugyanakkor bizonyos alkatrészek cseréje vagy javítása kritikus minőségű is lehet, ezért azok végrehajtása kiemelt jelentőségű. Ezekben az esetekben a szerződésben foglaltakat kell alkalmazni. Az azonnali javítás vagy csere 24 órán belül megtörténik, biztosítva ezzel a radarok folyamatos hadrafoghatóságát. A kéthavonta végrehajtandó karbantartásokra szánt idő minimum 20 óra, de nem lehet több egy munkanapnál, azaz a karbantartást végrehajtó üzemeltető szolgálat másnap szolgálatváltás idejére üzemkész vagy üzemelő állapotban kell hogy átadja az öt váltó szolgálat részére a technikai eszközöket. A karbantartások végrehajtásának tényét és azok eredményét dokumentálni kell az IETM-ben megadott elektronikus formanyomtatványok kitöltésével. Az elkészült formanyomtatványokat elektronikusan el kell küldeni a gyártó részére a CSSD-n keresztül.

A karbantartási koncepció alkalmazásakor a következő fogalmakat kell használni:

- *Preventive Maintenance* magában foglalja azon karbantartási tevékenységeket, amelyek végrehajtásához a radarberendezés teljes kikapcsolása, a primer és a szekunder radar (SR/SSR²¹) kisugárzásának tiltása vagy az antennaforgás leállítása szükséges;
- *On-Line Preventive Maintenance*: azon karbantartási tevékenységeket foglalja magába, amelyek végrehajtásához nem szükséges a radar részleges vagy teljes kikapcsolása vagy áramtalanítása;

²⁰ Customer Support Service Desk.

²¹ Surveillance Radar/Secondary Surveillance Radar.

- *Corrective Maintenance* (technikai állapot helyreállítása) a következő két kategóriát foglalja magában:
  - *Run-To-Failure*: minden olyan javítási tevékenység, melyek végrehajtását a radarberendezés rendelkezésre állásának ideje alatt kell végrehajtani (azaz nem az előre betervezett működési és grafikonterv szerint meghatározott havi karbantartás idején);
  - *On-Condition*: minden javítási tevékenység, amely az előre tervezett működési és karbantartási grafikonterv szerint meghatározott havi karbantartás idején kerül végrehajtásra, illetve azon kívüli időben nem jár együtt a radar hadműveleti alkalmazásának az akadályozásával.

A LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSI SZERZŐDÉS ÉS AZ ÜZEMELTETÉSI MÁTRIX

A logisztikai támogatási szerződés (CLS²²) életbelépése a radarhelyszíneken teljes szemléltetést követelt, amit a magyar–cseh közös radarprogrammal vezettek be a NATO-ban. Az eszközök logisztikai kiszolgálása a garancia lejáratá után (a végső átvételi tesztől számított 1 év) a CLS szerint történik, melynek értelmében az anyagellátás és alkatrészjavítás ügyében az NSPA mint a NATO logisztikai szerve jogi képviselőt, valamint technikai és adminisztrációs segítséget nyújt a felhasználó nemzetek, így Magyarország részére is. A CLS a felhasználói helyszínek (radarhelyszínek) és a gyár közvetlen kapcsolatán alapul, amelynek különböző lehívható opciói vannak. A szerződés teljesítményalapú támogatási elven alapul, aminek célja a felhasználó nemzetek igényeinek és hatékonyságának a szem előtt tartása a logisztikai támogatás teljes spektrumát beleértve. A szerződés pontosítására, kiegészítésére a nemzeteknek ötévente van módjuk a szerződő felek bevonásával.

A szerződésben foglaltak végrehajtásának és értékelésének helyszíne a RAT-31DL Partnersége, ahol megfigyelő nemzetként veszünk részt. Ez az a fórum, ahol a radart alkalmazó nemzetek képviselői rendszeresen beszámolnak az elmúlt időszak végrehajtott feladatairól, ellenőrzéseiről, főbb meghibásodásairól, értékelve a radarok hadrafoghatósági mutatóit és a logisztikai támogatásban részt vevők tevékenységét. Évente két alkalommal ülésezik Luxemburgban, vagy valamely nemzet meghívására az adott országban. Itt fogadják el a nemzetek az adott évre vonatkozó működési és adminisztrációs költségeket, amelyek a tagsággal járó költségeket fedezik. Ezzel az NSPA közvetítő szerepet játszik a gyártó cég és a nemzetek igényei közötti összhang megteremtésében, alapul véve a CLS-szerződés vonatkozó kötelezettségeit.

1. táblázat A CLS-szerződésben foglalt felelősségi viszonyokat szemléltető üzemeltetési mátrix (Szerkesztette a szerző)

Feladat	Alkalmazó nemzet	NSPA	CLS Contractor (SELEX SI)
Munkaerő biztosítása	24 óra/nap 365 nap/év	40 óra/hét	24 óra/nap 365 nap/év
HL 1/2 feladatok	végrehajt	ellenőriz, jogi képviselőt nyújt vítás ügyekben	felügyel, ellenőriz

²² Contractor Logistic Support.

Feladat (folyt.)	Alkalmazó nemzet	NSPA	CLS Contractor (SELEX SI)
HL 3/4 tevékenység	igényel	irányít	végrehajt
Radarkupola karbantartása	végrehajt, irányít, finanszíroz	ellenőríz	–
Nem technikai fogyóanyagok	beszerez	ellát	ellenőríz
HL 1/2 alkatrészek cseréje	végrehajt, jelent	ellenőríz	raktároz, szállít
Jelentés – LRAP	jelent (IETM-ben)	elemez	végrehajt/elemez
Kiképzés	szervez, végrehajt	ellenőríz, végrehajt	ellenőríz, jóváhagy
Dokumentáció– Dokumentálás (TDP)	ha szükséges, változtatást kezdeményez	áttekint, ha szükséges változtatást kezdeményez	felügyel, kezel, frissít
IETM dokumentáció	használ, javasol	adatbázis karbantartása, áttekintés, frissítés	adatváltozások biztosítása
LSAR	–	felügyel, áttekint, változásokat javasol/ jóváhagy	felügyel, karbantart, frissít
Kiképzési dokumentumok	javasol, jóváhagy, frissít	javasol	felhasználás felügyelete, karbantart, frissít

ÜZEMELTETÉS SZINTJEI

A radarok karbantartási rendszere két fő csoportra tagolódik: *Hardware/Software Level 1/2 (HL, SL 1/2)* és *Hardware/Software Level 3/4 (HL, SL 3/4)*.

HL, SL 1/2 esetén a karbantartást a kezelőszemélyzetnek kell végrehajtania a kiadott dokumentáció (IETM) és a nemzeti beszerzés keretében biztosított szerszámzat és mérőeszközök segítségével. A HL 1/2 szintű javítások és karbantartások végrehajtása teljes egészében nemzeti feladat, amelyek a következők: szemrevételezés, karbantartási feladatok (napi, havi, féléves, éves stb.), ha szükséges, a kézi beállítások (üzemmódok helyes megválasztása), a külső beállítások, beleértve a kisebb módosításokat, az egységek és részegységek kiszerelése és cseréje, a rendszer meghibásodásainak javítása, az „on-line” diagnosztika vagy a technika újraindításával, a részegységek (alrendszerek) meghibásodásainak „off-line” diagnosztikával történő felderítése és javítása, valamint a szoftverek telepítése és alkalmazása.

A HL, SL 3/4 a gyártó által nyújtott karbantartási lehetőségeket, technikai ellátást, segítségnyújtást és helyszíni beavatkozást foglalja magában, melyeket csak a gyártó által megbízott vagy kijelölt személyek végezhetnek, és tevékenységükkel a gyártót mint jogi személyt képviselik. Ebbe a kategóriába tartoznak: a javítás, a radarban, illetve műhelyben cserélhető (LRU,²³ SRU²⁴) alkatrészek, egységek kalibrálása és tesztelése, olyan meghibásodások javítása a radarhelyszínen, amelyek meghaladják a HL, SL 1/2 karbantartási fokozat munkálatait. A HL, SL 3/4 tartalmaz helyszíni beavatkozást, hibafelderítést és előre betervezett, „menetrend

²³ Line Replaceable Unit.

²⁴ Shop Replaceable Unit.

szerinti” kiszolgálást/teljes áttekintést, felülvizsgálatot, részletes bevizsgálást, a fő felszerelések alkatrészeinek a javítását, módosítását, a komplexált beállításokat, a software karbantartását és javítását, a radarrendszer és felszereléseinak tesztelését, valamint teljes körű mérnöki és logisztikai ellátást.

A HL 3/4 szintek a gyártó felelősségi körébe tartoznak, szerződés szerint 24 órán belüli alkatrész-biztosítással. A CLS-szerződés értelmében a gyártó felelőssége a tartalék alkatrészek és a technikai fogyóanyagok biztosítása, szállítása a radarhelyszínekre, illetve vissza. A Magyar Honvédség feladata a nem javítható alkatrészek szállításhoz történő előkészítése és a megérkezett csereelemek további kezelése. A CLS alatt a gyártó felelőssége minden tartalék alkatrész és fogyóanyag biztosítása a HL 3/HL 4 részére, tartalék alkatrészek biztosítása (üzemképtelen elemek pótlása) a HL 1/2 szintű javítások végrehajtása érdekében és a technikai fogyóanyagok biztosítása. Az NSPA felelőssége a kenőanyagok és karbantartási fogyóanyagok rendelkezésre bocsátása. A speciális szerszámok, tesztelőberendezések, támogató szoftverek ellátása a gyártó kötelessége, míg a nem speciális, azaz kereskedelemben beszerezhető szerszámzat, illetve az ajánlásokban megadott mérőműszerek, mérőberendezések és azok tartozékainak beszerzése, utánpótlása, javítása, kalibrálása nemzeti feladat.

ÜZEMELTETÉSI KÖLTSÉGEK MEGOSZLÁSA²⁵

A radarok üzemeltetésének alapvető feltétele a megfelelő pénzügyi források tervezése és biztosítása. Nemzeti szinten végrehajtandó feladatok esetén a forrásokat három szinten tervezik és biztosítják:

- a központi költségvetés tervezését az MH Parancsnokság Logisztikai és Gazdálkodási Csoportfőnökség végzi a „Lokátor- és rakétatechnikai eszközök javítása, felújítása, fenntartása, hitelesítése, kalibrálása, karbantartások, kiképzések, műszaki segítségnyújtás, alkatrészek, részegységek beszerzése, technológia és dokumentáció szállítása (2020–2022)” tervezett keretszerződés keretein belül;
- az MH Logisztikai Központ a radarokhoz tartozó aggregátorok üzemben tartását tervezi és biztosítja;
- csapatszinten az MH 54. Veszprém Radarezred felelős az adott értékhatárig terjedő szerszámok, fogyó- és kenőanyagok biztosításáért és a radarok kupolájának rendszeres karbantartásáért.

A radarok minden egyéb javítási, karbantartási feladatai forrásbiztosításának felelőssége a SHAPE hatáskörébe tartozik. A költségek nemzetközi szinten történő tervezésének figyelemmel kísérése a RAT–31DL radarpartnerségi konferenciákon történik az NSPA-nál.

A tagországoknak a radarok fenntartása érdekében adminisztratív és működési költségeket kell fizetni. Hazánk ez alól kivétel, mivel megfigyelői státuszban veszünk részt a konferenciákon és e költségeket a SHAPE fizeti.

ÖSSZEGZÉS

A RAT–31DL típusú radarok a 21. század modern haditechnikai eszközei közé tartoznak, melyek üzemeltetését magas szinten képzett szakállomány végzi. A radarok üzemeltetési

²⁵ A szerző személyes összefoglaló kézírata, melyet a RAT–31DL radar csapatpróba-bizottság elnökeként, egyben a rendszeresítést előkészítő és végrehajtó vezetőjeként, valamint a RAT–31DL radarpartnerségi munka résztvevőjeként készített.

szintjének növelése érdekében az ezred és a gerincradar-századok állománya mindent megtesz annak érdekében, hogy fenntartsa az eddig elért eredményeket.

A már több év óta üzemelő korszerű radarok bizonyították, hogy képességeikkel hozzájárulnak országunk és a Szövetség biztonságához, üzemeltetésük, fenntartásuk költségét a NATO 19 éve jelentős összeggel és anyagokkal támogatja. Büszkék lehetünk arra, hogy a NATO-ban 2019. január 1-jétől alkalmazott NATO-kompatibilis Mark XIIA IFF Mode 5 (elektronikus saját-idegen azonosító) képességet mindhárom radarhelyszínen elértük. Az eszközök üzemkészek és megbízhatóan működnek.

A szakállomány és a technika rendelkezésre állásának színvonalát a rendszeres NATO-és nemzeti ellenőrzések eredményei támasztják alá. Tovább emeli a radarok üzemeltetési hatékonyságát a részvétel a nemzeti és nemzetközi szinten rendszeresen megrendezett különböző technikai fórumokon és az olyan kiváló együttműködési platformokon, mint az NSPA RAT-31DL radarpartnerség, valamint a „programáttekintő találkozások” (Program Review Meeting). A RAT-31DL típusú radarok beszerzésének alapos előkészítése és üzemeltetése példaértékű, amely a jövőben beszerzésre kerülő haditechnikai eszközök esetén követendő eljárásként szolgálhat.

Ugyanakkor kockázati tényezőként kell megemlíteni a mérnöki állomány utánpótlásának kérdését, amely MH-szinten is nagy kihívások elé állítja a parancsnokokat, vezetőket. A mérnökképzés helyreállítására és az állomány MH-ből történő kiáramlásának megszüntetésére mielőbb megoldást kell találni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság HTECHNF/70-1/2013. nyt. számú tájékoztatója a RAT-31DL nagytávolságú felderítőradar időszakos felülvizsgálata, hitelesítése, karbantartása és javítása végrehajtási rendjére vonatkozóan.

A szerző személyes összefoglaló kézírata, melyet a RAT-31DL radar csapatpróba-bizottság elnökeként, egyben a rendszeresítést előkészítő és végrehajtó vezetőjeként, valamint a RAT-31DL radarpartnerségi munka résztvevőjeként készített.

Kurucz István – Kiss Tibor: *A RAT-31DL radarok logisztikai biztosításának megvalósítása*. Katonai Logisztika, 2014/2., 32–74. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00078/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2014_2_032-074.pdf

RADAR 9090 szerződés és annak mellékletei, valamint a szerződés kiegészítései.

Földesi Ferenc ny. ezredes:

FEJEZETEK A TERÜLETI KATONAI IGAZGATÁSI RENDSZER TÖRTÉNETÉBŐL

Az 1939. évi honvédelmi törvény hatálybalépésétől a második világháború befejezéséig

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: Ennek a periódusnak az egyik legfontosabb mozzanata a közvetlen katonai ellenőrzés megszűnése, a SZKEB távozása volt Magyarország területéről. Mindez persze nem jelentett azonnali haderőfejlesztési kezdeményezést, sőt a honvédelmi miniszter figyelmeztetett a rejtési szabályok még szigorúbb betartására.

A rejtési szabályok rendszere – főleg az 1930-as évek elejétől – már nagymértékben gátolta a haderő minőségi és mennyiségi fejlesztését, végül a bledi szerződéssel a honvédelmi vezetés megszabadult ezektől a béklyóktól is. A szerződés aláírásától kezdődően nyíltan is elindulhatott a honvédség fejlesztése.

A területi katonai igazgatás működésének új rendszere, a kiegészítő parancsnokságok megalakítása a mérföldkönek számító, Honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk elfogadásával vette kezdetét. Hatására a területi katonai igazgatás feladat- és szervezeti rendszere letisztult, kialakultak a katonai hatósági jogkörök fokozatai.¹ Ezzel együtt az újonnan kialakított hadköteles nyilvántartás rendszere már biztosította a hadsereg egyre növekvő személyi, információs, valamint egyéb, a harc megvívásához szükséges igényeit. Mindezeket túl a területi katonai igazgatás jelentős feladata volt a visszatért országrészek katonai közigazgatásának megszervezése és az általuk végzett munka.

KULCSSZAVAK: 1939. évi II. tc., hadkiegészítés, területi katonai igazgatás, katonai közigazgatás

A HADKIEGÉSZÍTŐ PARANCSNOKSÁGOK MEGALKALÍTÁSA

Az 1939. évi II. törvénycikk elfogadása mérföldkönek számított a hazai jogtörténelemben, a honvédelemről rendelkező törvények sorában. Nem céloim e törvénycikk részletes elemzése és bemutatása, azonban néhány elemére mindenképpen szükséges kitérni.

Elsősorban a törvény keretjelleget kell kiemelni. Az alaptörvény az 1939. évi II. törvénycikk volt, amely összefoglalta a honvédelemmel kapcsolatos legfontosabb rendelkezéseket. E törvény adott felhatalmazást arra, hogy a végrehajtásra különböző kormányzói, kormány- és miniszteri rendeletek jelenjenek meg. Ugyanakkor lényeges kihangsúlyozni:

¹ Az 1. számú mellékleten (115. oldal) a területi katonai igazgatási szervek 1938 és 1945 közötti szervezeteinek, működésének időgrafikonja látható.

a Honvédelemről szóló törvény tette lehetővé, hogy a Honvédelmi Minisztérium legálisan is visszavegye azokat a szervezési és igazgatási feladatokat, amelyeket addig titkosan (rejtetten), más minisztériumok keretében végeztek. Végül is ez a törvény állította helyre Magyarország teljes katonai egyenjogúságát.

A törvény visszaállította a hadkötelezettséget, pontosan szabályozta a honvédség kiegészítésének módjait, rendelkezett a hadkiegészítő hatóságokról. Igaz, ez utóbbi esetben csak a polgáriakat jelölte meg határozottan, míg a katonai területi hatóságok szervezését a honvédelmi miniszter hatáskörébe utalta.² Ugyanígy az ország területének felosztását hadkiegészítési szempontból szintén a honvédelmi miniszter hatáskörébe utalta, bár a sorozójárást mint a hadkiegészítés területi egységét leszabályozta.³

A honvédelmi törvény felhatalmazása alapján a honvédelmi miniszter rendeletben szabályozta az ország területének hadkiegészítési beosztását.⁴ Rendeletében az országot katonai kerületekre osztotta, amelyeknek területe békében a hadtestparancsnokságok, háború esetén pedig az ezek helyébe lépő katonai körletparancsnokságok hatásköre alá tartozó területekkel esett egybe. A katonai kerületeket ún. *honvédkiegészítő kerületekre* osztotta, amelyek egyenként több sorozójárást foglaltak magukban. Sorozójárások voltak a közigazgatási járáások, a megyei jogú városok, a törvényhatósági jogú városok és Budapest.

A honvédségre vonatkozó szervezési intézkedéseiben minden esetben meghatározta, hogy a honvédség szervezetének kiépítése és további fejlesztése a Honvédelemről szóló 1939. II. törvencikkkel megállapított védrendszer alapján történhet.⁵ A június 30-án kiadott intézkedés általános rendelkezéseiben a hadseregfejlesztés fő súlyát:

- egy hegyidandár felállítására;
- a VIII. hadtest teljes kiépítésére;⁶
- a fővezérség közvetlen és a légvédelmi tüzérség továbbfejlesztésére;
- a határvédelmi alakulatok átcsoportosítására; valamint
- a haderőn kívüli kiképzés kiépítésére helyezte.

A sorköteles állomány tényleges szolgálati idejét 3 évben állapította meg, ami a légierőnél és a lovasságnál gyakorlatilag is ennyi volt, a többi fegyvernemnél 2 év után az állományt tartósan szabadságolták. Jelentősen növekedett a honvédség állománya is. A rendfokozat nélküli legénység 107 935 főre, a sortisztesek létszáma 19 029 főre emelkedett. A rendszeres újonclétszámot 56 962 főben állapította meg. Az újoncszükségletek fedezésére a visszacsatolt felvidéki és kárpátaljai területek sorköteleseit is fel lehetett használni.

A visszacsatolt kárpátaljai területtel jelentősen növekedett az ország területe és lélekszáma, amelyek figyelembevételével a honvédelmi miniszter 1939. január 23-i hatállyal módosította a hadtestparancsnokságok számát és területi elosztását is. Feladatukat, ügyköriüket nem változtatta, vagyis továbbra is a legmagasabb szintű területi katonai hatóság volt.⁷

² 1939. évi II. tc. a Honvédelemről, 25. § (1) A honvédség kiegészítését polgári és katonai hatóságok végzik. A polgári hadkiegészítési hatósági feladatokat a polgári közigazgatás hatóságai látják el. A katonai hadkiegészítési hatóságokat a honvédelmi miniszter szervezi meg.

³ 1939. évi II. tc. 25. § (3).

⁴ HL HM 10700/Eln.15.-1940. N-4 A honvédelemről szóló törvény végrehajtására vonatkozó Utasítás, III. rész.

⁵ HL HM 39000/Eln.1a.-1939. Szervezési intézkedés az 1939/40. évrre.

⁶ A VIII. hadtest felállítására az 1938. december 8-án kiadott HM 60000/Eln.1a.-1938. számú szervezési rendeletben intézkedett. A hadtest megalakításának időpontja 1939. január 16., működésének kezdete 1939. január 23. Székhelye: Kassa.

⁷ A visszatért országrészek katonai igazgatási rendszerét e tanulmányban külön fejezetben tárgyalom.

Ezzel a szervezési intézkedéssel lényeges változás következett be a területi katonai igazgatási szervezetekben. Mint azt már egy korábbi tanulmányomban⁸ ismertettem, a szervezési osztály javaslattal élt a kiegészítő parancsnokságok megszervezésére, amit a honvédelmi miniszter elfogadott. A kiegészítő parancsnokságok felállítása ebben a szervezési rendeletben öltött testet: „A haderőn kívüli kiképzést és a hadkiegészítést intéző katonai parancsnokságok szervezetének és a honvédség hadrendi szervezetével való összhangba hozatala érdekében – a vármegyei katonai parancsnokságok egyidejű részbeni visszafejlesztése mellett – minden gy. zlj. kiegészítő területén és e területre terjedő hatáskörrel folyó év augusztus hó 1-ével kiegészítő parancsnokságok kerülnek felállításra.”⁹

A honvédelmi vezetés a kiadott szervezési intézkedéssel 72 kiegészítő parancsnokságot állított fel, számozásuk 1-től 72-ig történt, valamint nevükben az állomáshely város-, községneve is szerepelt. Kiegészítési ügyekben a hadtestparancsnokságoknak, egyébként a gyalogdandár-parancsnokoknak voltak alárendelve. A honvédelmi miniszter a kiegészítő parancsnokságok feladatát, ügykörét a szervezési intézkedésben pontosan szabályozta. Ez a következő volt:

- a járási katonai parancsnokságok működésének irányítása, ellenőrzése;
- a vármegyei katonai parancsnokságoktól átvett hadkiegészítési tevékenységek végzése (sorozás, bevonultatás, hadköteles nyilvántartás);¹⁰
- a bevonulási központok feladatkörének ellátása;¹¹
- a haderőn kívüli kiképzés irányítása, ellenőrzése.

A honvédelmi miniszter a kiegészítő parancsnokságok megalakításával egy időben új kiegészítési kerületi beosztást is életbe léptetett, illetve a járási és városi, valamint a vármegyei katonai parancsnokságoknak új feladatokat határozott meg. Ezzel a feladatelosztással pontosan szabályozta a területi katonai igazgatási szervezetek hatás- és feladatkörét. Így a kiegészítő parancsnokság végezte a hadkiegészítéssel kapcsolatos feladatokat, a járási (városi) katonai parancsnokságok feleltek a haderőn kívüli képzésekért, míg a vármegyei katonai parancsnokságok a törvényhatóságok mellé rendelt összekötő parancsnokságok szerepét töltötték be. Emellett még végezték az országmozgósítással kapcsolatos ügyeket is.¹² A kiegészítő parancsnokságok állományát 228 fő hivatásos tiszt, 300 fő altiszt és tisztes, valamint 147 fő rendfokozat nélküli állomány alkotta. Megalakulásuk időpontjában a hadtestenkénti megoszlást a következő oldalon található táblázat mutatja:

⁸ Földesi Ferenc ny. ezredes: A közvetlen katonai ellenőrzéstől az új honvédelmi törvényig (1922–1939). Honvédségi Szemle, 2020/1., 114–135.

⁹ HL HM 39000/Eln.1a.-1939. Szervezési intézkedés az 1939/40. évre, 32. pont.

¹⁰ A hadkötelesek nyilvántartását megalakulásuk után a kiegészítő parancsnokságok végezték, kivéve Budapest fővárosban, ahol ez a feladat továbbra is a katonai parancsnokság ügykörébe tartozott. Ezen az 1940. április 1-én életbe lépett 39000/Eln.1a.-1939 honvédelmi miniszteri rendelet módosítása változtatott. HL HM 52923/Eln.1a.-1939.

¹¹ A bevonulási központok a kiegészítő parancsnokságokba olvadtak.

¹² Alárendeltségüket, egymáshoz való viszonyukat lásd a 2. számú mellékleten (116. oldal).

1. táblázat *Területi katonai igazgatási szervezetek megoszlása (Készítette a szerző)*

Hadtest-parancsnokság	Kiegészítő kerület száma	Kiegészítő parancsnokságok száma	Sorozójárások száma (járás, kerület, város)
I.	1–9	1–9	13 járás, 14 kerület, 9 város
II.	10–18	10–18	21 járás, 7 város
III.	19–27	19–27	26 járás, 6 város
IV.	28–36	28–36	24 járás, 4 város
V.	37–45	37–45	15 járás, 12 város
VI.	46–54	46–54	20 járás, 11 város
VII.	55–63	55–63	24 járás, 8 város
VIII.	64–72	64–72	41 járás, 5 város
Összesen	72	72	260

Az 1940-ben bekövetkezett események miatt a honvédelmi vezetés a területi katonai igazgatási szervezetek újabb átalakítását határozta el. Ezt elsősorban az újabb területgyarapítások indokolták, illetve az új hadtestterületi határok miatt egyes kiegészítő parancsnokságok áthelyezése vált szükségessé.

Észak-Erdély és Székelyföld visszatérte után – az 1940–1941. évi szervezési intézkedéssel¹³ – megalakult a IX. hadtest Kolozsvár székhellyel. Működési készségét 1940. november 20-án érte el.

A szervezési intézkedés rendelkezéseinek értelmében jelentős változás állt be a területi katonai igazgatási szervezetek feladatában és felépítésében. A Budapesti Székesfővárosi Katonai Parancsnokság kivételével megszűntek a vármegyei (törvényhatósági) katonai parancsnokságok. Helyettük a gyalogdandár-parancsnokságok állományában – törvényhatóságokként egy-egy fő – „törvényhatósági összekötő tisztet” rendszeresítettek.

A részben visszacsatolt Erdély és a keleti országrészek területi katonai igazgatásának megszervezésekor, valamint az erőltetett hadseregfejlesztés következményeként felszínre került ezek kísérőjelensége is, a létszámhiány. Hiány keletkezett a megfelelően képzett és a szükséges létszámú, valamint a katonai igazgatási feladatok végzésében jártas tisztekből és altisztekből is. Ez különösen az erdélyi területi katonai igazgatási szervezetek felállításánál (a katonai közigazgatást felváltó szervezeteknél) és a szükséges létszám biztosításánál mutatkozott meg. A problémát érzékelve még 1940 szeptemberében a Honvédelmi Minisztérium 1. osztálya javasolta, hogy a zászlóalj-kiegészítő kerületekből azok összevonásával ezredkiegészítő kerületeket alakítsanak ki. Az így nyert létszám-megtakarítás már fedezte volna a hiányzó állományt. A szervezésben érintett minisztériumi osztályok egyetértettek a javaslattal, így ennek megfelelően sor került a területi katonai igazgatási rendszer átszervezésére.

A szervezési intézkedésnek megfelelően a honvédelmi miniszter az „anyaországban” meglévő 72 kiegészítő parancsnokság helyett – 3-3 kiegészítő parancsnokság összevonásával – 24 kiegészítő parancsnokságot, illetve a megalakult IX. hadtest területén újabb 3,

¹³ HL HM 40400/Eln.1a.-1940.

így összesen 27 kiegészítő parancsnokságot szervezett. Emellett változatlanul megmaradt a 82 kiegészítő kirendeltség (bevonulási központ), amelyek önálló parancsnokságot képviseltek, és megtartották addigi kiegészítő parancsnoksági számozásukat. Ezenkívül – a kiegészítő kirendeltségek alárendeltségében – 3 kiegészítő különítmény felállításáról is intézkedtek.

Mind a kiegészítő parancsnokságok, mind a kiegészítő kirendeltségek közvetlenül a hadtestparancsnokságnak voltak alárendelve, egymással mellérendelt viszonyban álltak. Hasonló jogállása volt a Budapest Székesfővárosi Katonai Parancsnokságnak is.¹⁴ Ügykörük a következőképpen alakult:

- Kiegészítő parancsnokság: A kiadott mozgósítási és országmozgósítási utasítások, valamint az 1939. évi honvédelmi törvény cikk végrehajtására kiadott nyilvántartási- és kiegészítési szakfeladatok végrehajtása.
- Kiegészítő kirendeltség (bevonulási központ): állományvezetési, valamint mozgósítási és országmozgósítási utasítások végrehajtása az előjáró hadtestparancsnokság irányítása szerint.
- Kiegészítő különítmény: feladatát a kiegészítő kirendeltség parancsnokának utasítása alapján végezte.

A szervezési intézkedés emellett még módosította a budapesti kiegészítő parancsnokságok ügykörét is. Így a budapesti katonai parancsnokságok kiegészítési és nyilvántartási feladatait 1940. április 1-től a területileg illetékes kiegészítő parancsnokság vette át. Több fővárosi kerületi és a II–VIII. hadtesthez tartozó kiegészítő parancsnokság részére új állomáshelyet határozott meg. Ezzel együtt – a kiegészítési feladatok teljes átruházása miatt – a kiegészítő parancsnokságok szervezetébe kerültek a lónyilvántartó tisztek is. Ugyanekkor a haderőn kívüli kiképzés vezetését kivette a kiegészítő parancsnokságok ügyköréből és a gyalogdandár-parancsnokságok hatáskörébe utalta.

A következő – 1941/42. évi – szervezési rendeletben¹⁵ a fő hangsúly többek között a területgyarapítások lezárásaként szükségessé vált IX. hadtest teljes kiépítésére, a visszacszerzett Délvidék területi katonai hatóságokkal való benépesítésére, valamint a hadihadrend továbbfejlesztéséhez szükséges alapok megteremtésére irányult.

A tényleges katonai szolgálat 3 év volt, a nemzetiségiek behívása fegyveres szolgálatra – bizonyos százalékos arány betartása mellett – megkötés nélkül a területi kiegészítési elv alapján történt.

Az alsófokú területi katonai parancsnokságok rendszere nem változott. A kiegészítő parancsnokságok és a kiegészítő kirendeltségek egymástól továbbra is függetlenek maradtak. Egy új – 28. számú – kiegészítő parancsnokságot állítottak fel Zomborban. A kiegészítő kirendeltségek szervezetében is csak kismértékű változás volt, ami a kiegészítő kirendeltségek területi rendezéséből, illetve két új kirendeltség felállításából állt. Számítva az esetleges további területgyarapításokra, a honvédelmi miniszter – az V. hadtestparancsnokság alárendeltségében – három kiegészítő kirendeltség felállítását határozta el, egyelőre személyzet nélkül.

Hasonlóan csekély szervezeti változást hozott az 1942/43. évi szervezési intézkedés¹⁶ is. A mozgósítás és a személyi gazdálkodás hatékonyságának növelésére e rendelettel a Honvédelmi Minisztériumban új osztályok – 1/b, 1/om. és 1/ny – alakultak, amelyek végezték

¹⁴ A későbbi szervezési intézkedések a létrehozott új területi katonai igazgatási szervezeteket egységesen „alsófokú területi katonai parancsnokság” néven tüntették fel.

¹⁵ HL HM 41000/Eln.1a-1941.

¹⁶ HL HM 42000/Eln.1a-1942.

a kiegészítéssel és a mozgósítással, az országmozgósítással és a hadköteles-nyilvántartással kapcsolatos feladatokat.

A kiegészítő parancsnokságok feladatai közül kikerült a katonai területi hadköteles-nyilvántartási ügykör, amit 1942. november 1-től a népmozgalmi nyilvántartók láttak el. Ugyanekkor megszűnt a budapesti katonai parancsnokság is. 1942. november 1-től 28 kiegészítő parancsnokság összesen 412 fővel működött.

Változás történt még a kiegészítő kirendeltségek elnevezésében is; e szerint a továbbiakban a *Bevonulási Központ* megjelölést használták. Ezzel egy időben négy új bevonulási központot is felállítottak, így már 87 bevonulási központ működött összesen 1261 fővel.

1944 októberében az 1500/1944. M.E. rendelet értelmében Magyarországon különleges közigazgatást vezettek be, s ennek kapcsán a honvédelmi miniszter *Közigazgatási és gazdasági parancsnokságokat* (KG parancsnokság) hozott létre.¹⁷ A felállított KG parancsnokságok feladata többek között a polgári közigazgatás zavartalan működésének biztosítása volt, természetesen a hadviselés érdekeinek szem előtt tartása mellett. Emellett – kitelepülés és visszavonulás alkalmával – jogosult volt az új települési és működési hely kijelölésére is. A polgári közigazgatás – a lakosság – felé nem volt intézkedési, csak kezdeményezési jogosultsága. A KG parancsnokság három hatósági szintű volt.

Emellett a honvédelmi miniszter 1943. július 3-án – figyelemmel az orosz csapatok előretörésére – kiürítési és elnéptelentési intézkedést adott ki. A harcok előrehaladtával ezt az intézkedését 1944-ben pontosította, amelyben a hadtest- és a kerületi parancsnokságok részére „kiürítési törzs” felállítását is elrendelte. A kiürítési intézkedés, illetve a kiürítés előkészítése többek között a hadköteles korú lakosságra, a sorozás előtt lévő hadkötelesekre, a levontköteles férfilakosságra, a honvédségi igénybevételre tervezett lovakra, gépjárművekre vonatkozott. Ugyanakkor a kiegészítő parancsnokságok részére megszabta, hogy a működésükhöz szükséges összes okmányt (állítási lajstrom, irattár stb.) vigyék magukkal, hogy az új állomáshelyükön működésüket zavartalanul folytatni tudják.

Miután a harcok áthelyeződtek Magyarország (az „anyaország”) területére, a honvédelmi miniszter elrendelte a keleti országrész kiürítését. Ezzel együtt a területi katonai igazgatási szervezetek is végrehajtották az áttelepülést, az új szervezeti rend felvételét. Ez többek között az jelentette, hogy a kerületi parancsnokságok a honi hadsereg alárendeltségébe kerültek, valamint a hátravont kerületi parancsnokságok a nyugati országrészek területi katonai igazgatási szervezeteibe olvadtak be. Így a 2. honvéd kerületi parancsnokságba a 7., a 3.-ba a 8. és a 9., a 4.-be az 5. és a 6. kerületi parancsnokság. Ezzel együtt a működő kerületi parancsnokságok létszáma 50%-kal növekedett. Ugyanakkor a kerületi parancsnokságok alárendeltségébe kerültek a katonai közigazgatás szervei és a hátratelepült seregtest-parancsnokságok. Mindezen feladatokat 1944. november 20-ig kellett végrehajtani.¹⁸

Azonban december 1-én már a 2. és a 3. kerületi parancsnokságoknak és alárendelt szervezeteinek is meg kellett kezdeniük az áttelepülést a záróvonal mögé, egy időben a még hadképes 21–48 éves, valamint a 16–20 éves levontköteles évfolyamok behívásával. Mindezt akkor, amikor az ország keleti területén, Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, és a nyilasoktól, németektől megtisztított országrészen megkezdődött a területi katonai igazgatás ismételt újjászervezése.

¹⁷ HL HM 16831/M1.ny.-1944.

¹⁸ HL HM 5499/M.1a.-1944.

KATONAI KÖZIGAZGATÁS A „VISSZATÉRT” ORSZÁGRÉSZEKEN

Az ún. első bécsi döntéssel megkezdődött a trianoni szerződéssel leválasztott országrészek visszacsatolása. Mindezt a szomszédos országokban kiújuló belpolitikai viszályok, de mindenekelőtt Németország hatalmi törekvése és az annak szolgálatába álló magyar politikai magatartás tette lehetővé. A területgyarapítások összességében békésen zajlottak, katonai akciókra viszonylag kevés alkalommal került sor. A katonai műveletek során a honvédségre hárult a megszállt területek katonai közigazgatásának megszervezése, a polgári közigazgatás bevezetésének előkészítése.

Mivel komoly hadműveletek nem folytak, a honvédelmi vezetés a megszállt területeken elsősorban rendszeres katonai közigazgatást vezetett be, amely önálló szervezettel rendelkezett. A katonai közigazgatás szervezeti kiépítésénél a főszabály az volt, hogy a katonai parancsnokságok székhelyének és területi beosztásának kezdetben a visszacsatolt területek polgári közigazgatási beosztásával kellett megegyeznie. A legfőbb irányítást a honvédvezérkar főnöke végezte. A katonai közigazgatás a megszállt területeken általában háromszintű volt:

- az elsőfokú hatóság volt a járási (városi) katonai parancsnok;¹⁹
- a másodfokú hatóság volt a vármegyei katonai parancsnok;
- a harmadfokú hatóság volt a megszállást irányító hadsereg (hadtest) parancsnoka.

A hatósági fokozatokat a megszálló csapatok hadrendje és az illető terület közigazgatási rendszere alapján – adott esetben – a honvédvezérkar főnöke szabályozta. Ezek a hatósági szintek a megszállt területek sajátosságaihoz igazodtak, amire a katonai felső vezetés minden alkalommal részletes intézkedést adott ki. A katonai közigazgatás működtetéséhez szükséges szakképzett személyzetet zömében az anyaországból biztosították, elsősorban a nyugállományba helyezett tisztek, tiszthelyettesek reaktiválásával. A megszállt területek közigazgatási személyzetéből csak alapos politikai „szűrés” után és túlnyomórészt magyar anyanyelvűeket alkalmaztak, hangsúlyozottan ideiglenes jelleggel. A katonai közigazgatás keretén belül intézték az összes hatósági ügyet, s bár működtek a települések közigazgatási szervei, azonban felettük a járási (városi) katonai parancsnokok gyakorolták a felügyeletet és az ellenőrzést. A polgári (helyi) közigazgatási testületek szervei azonban nem működtek.

A katonai közigazgatás feladata volt a lakosság alapvető közszükségleti cikkekkal való ellátása, az élelmiszerkészlet ellenőrzése, az egészségügyi szolgálat biztosítása, a belső rend és a közbiztonság megteremtése.

A visszacsatolt „Felvidék” katonai közigazgatása

1938. november 2-án a bécsi Belvedere-palota Aranytermében kihirdették az ún. első bécsi döntést. Magyarország 11 925 km²-rel és közel 1 millió lakossal gyarapodott, ennek 86,5%-a volt magyar nemzetiségű. Felvidék és Kárpátalja déli részének megszállása november 10-én fejeződött be. Visszakerült az országhoz Kassa, Rozsnyó, Ungvár, Munkács, Beregszász, Rimaszombat, Érsekújvár, Komárom, Léva és Losonc, mint fontosabb városok. A Kárpátalját azonban kettévágták, továbbá Pozsony és Nyitra nem került vissza az országhoz.²⁰

A Felvidék visszacsatolása után annak területén a magyar kormány inkább szükségserű, mint rendszeres katonai közigazgatást vezetett be. A katonai közigazgatás szervezeti

¹⁹ A katonai közigazgatás működtetésére létrehozott katonai parancsnokságok nem voltak azonosak az akkor még működő – a területi katonai igazgatás szervezetéhez tartozó – járási (városi) katonai parancsnokságokkal.

²⁰ Dr. Horváth Csaba – Dr. Lengyel Ferenc: A magyar királyi honvédség 1919–1940. ZMNE, Budapest, 2000.

felépítésében alkalmazkodott a volt csehszlovák polgári közigazgatási berendezkedéshez. Az általános közigazgatási teendőket – az újonnan szervezett VIII. hadtestparancsnokság alárendeltségében – a járási katonai parancsnokságok látták el, amelyek egyúttal végrehajtották a vármegyei katonai parancsnokságok feladatait is. Szervezetük általában megegyezett a járási (városi) katonai parancsnokságok állományával, azzal a kivétellel, hogy a kiegészítési tiszti helyekre kizárólag katona állományú tiszteket lehetett beosztani.

A katonai hatósági jogkörök elosztása az általános elveknek megfelelően történt. A járási (városi) katonai parancsnokság eljárta minden olyan ügyben, amit a katonai felső vezetés számára meghatározott, eljárta azokban az ügyekben, amit a hatályukban megtartott jogszabályok a járási (városi) képviselőknek, választmányoknak megszabott, valamint biztosította a közrendet, gyakorolta a rendőrhatalóság jogkörét is.

A honvédvezérkar főnöke kiadott intézkedésében²¹ a személyzet pótlására úgy rendelkezett, hogy kivétel nélkül el kell távolítani (az ország területéről pedig kiutasítani) azokat a közigazgatási alkalmazottakat és azok hozzátartozóit, akiket a történelmi Magyarország területén kívülről telepítettek be. Pótlást csak az őslakosság köréből, ideiglenes jelleggel lehetett végezni. Az ügyintézkést általában az ügyfelek anyanyelvén lehetett folytatni, kivéve a cseh nyelvet, amit semmilyen körülmények között sem volt szabad használni.

Felvidéken a katonai parancsnokságok katonai közigazgatásban betöltött szerepét a honvédelmi miniszter 1938. év végén szüntette meg, és az I. fokú katonai igazgatási feladatok ellátására – az anyaországban már működő – vármegyei, valamint járási (városi) katonai parancsnokságokat²² szervezett. Első lépésként csak a járási katonai parancsnokságokat állították fel, amelyek a vármegyei katonai parancsnokságok feladatait is ellátták. Ekkor a járási katonai parancsnokságok közvetlenül a hadtestparancsnokságoknak voltak alárendelve. A honvédelmi miniszter a teljes területi katonai igazgatási szervezet felállítását ugyan 1938. december 15-én határozta meg, azonban a belügyminiszter értesítésére – az új vármegyei határok kijelöléséig, valamint a magyar közigazgatás bevezetéséig – ezt elhalasztotta. Majd az új közigazgatási berendezkedés bevezetése után, az új intézkedésnek megfelelően a katonai parancsnokságoknak 1938. december 28-ra kellett a kijelölt állomáshelyeiken készenlétüket elérni. A katonai parancsnokságok személyzetét a megszűnő és a katonai közigazgatási teendőket ellátó katonai parancsnokságok állományából is biztosították.

Kárpátalja katonai közigazgatása

Kárpátalja megszállására már kisebb katonai vállalkozás keretében került sor. A Magyar Honvédség – kihasználva a szlovák és cseh ellentéteket, valamint a német támogatást – márciusban katonai akció keretében megszállta Kárpátalját. 1939. március 23-án Magyarországhoz Kárpátalja visszatérítve 12 171 km²-t csatoltak vissza, és 436 000 lakos került az anyaországhoz, akiknek azonban csak 12,7%-uk volt magyar nemzetiségű.

Természetesen a honvédelmi vezetés a katonai közigazgatást itt is azonnal megszervezte, hasonló elvekkel, mint azt a Felvidék visszacsatolásakor tette. A magyar kormány március 18-án miniszterközi értekezletet tartott Kárpátalja honvédelmi önkormányzatáról. Az értekezleten készült emlékeztetőben irányelveket határoztak meg, amelyek szerint Kárpátalján a honvédelmet az 1939. évi II. tc. alapján kell megszervezni. De, hogy a nemzeti

²¹ HL HM 381026/5. Hdm.vkf.polg.csop.-1938.

²² Az I. hadtest illetékességi területén 10, a II. hadtest illetékességi területén 7, a VI. hadtest illetékességi területén 6 és a VII. hadtest illetékességi területén 8 járási (városi) katonai parancsnokság működött.

jelleg is kifejeződjön – és megnyerje magának a Kárpátalján lakó nem magyar nemzetiségű lakosokat –, ún. kárpátorosz alakulatokat állítanak fel. Ez a megkülönböztetés nemcsak a szervezet elnevezésében, de jelzéseiben is kifejeződött,²³ mivel zászlaik pártáján, valamint a sapkarózsán a kárpátorosz nemzeti színeket viselték. Mindennek azonban gyakorlati haszna nem volt, a kárpátorosz csapatok megszervezésére nem került sor.

A honvédelmi miniszter a katonai közigazgatást 1939. július 7-én szüntette meg, amikor ezzel egyidejűleg a polgári közigazgatás lépett életbe. Ugyanezzel a dátummal vármegyei,²⁴ valamint járási (városi) katonai parancsnokságokat állított fel. Ezek a parancsnokságok – ideiglenes jelleggel – a VI. hadtest alárendeltségébe kerültek. A rendszeresített beosztásokat szintén a megszűnő katonai parancsnokságok állományából töltötték fel. Előnyt élveztek a nyelvismerettel rendelkezők és az önként jelentkező tisztek és altisztek.

Az 1938–1939-ben visszatért országrészek területi katonai igazgatási szervezetének, állomáshelyeinek végleges rendezését az 1939/1940. évre kiadott és 1939. október 1-től hatályba lépett szervezési intézkedés véglegesítette. A Kárpátalján működő vármegyei és járási (városi) katonai parancsnokságok a VIII. hadtest alárendeltségébe kerültek.

A visszacsatolt Észak-Erdély katonai közigazgatása

Az addigi revíziós sikerek után a vezérkar folyamatosan és erőteljesen sürgette a gyors fellépést Románia ellen. A revíziós törekvéseket bátorította a Szovjetunió magatartása is (Románia rövid idő alatt visszaszolgáltatta a bukovinai és besszarábiai ukrán lakta területeket). A magyar kormány ugyan együttes fellépésre nem volt hajlandó a szovjetekkel, de intenzív diplomáciai hadjáratot indított Románia ellen. Románia azonban mereven elzárkózott a magyar területi igények teljesítése elől. Az elkerülhetetlennek látszó háborút végül a 27-én benyújtott román jegyzék akadályozta meg, amelyben a románok jelezték (német nyomásra), hogy elfogadnak egy „döntőbírói” eljárást a kritikus területekkel kapcsolatban. Augusztus 30-ára Bécsbe rendelték a magyar és a román külügyminisztert, továbbá megfigyelői státussal meghívták a magyar miniszterelnököt is. Majd 1940. augusztus 30-án a Belvedere-kastély Aranytermében aláírták az ún. második bécsi döntést, amely visszajuttatta Magyarországnak Észak-Erdélyt és a Székelyföldet.

A honvédelmi vezetés – már a Felvidéki és a Kárpátaljai tapasztalatok alapján – augusztus 26-ával megkezdte az erdélyi katonai közigazgatás előkészítését, a vármegyei, a járási (városi) katonai parancsnokságok személyzetének kijelölését, felkészítését.²⁵ Ellentétben a felvidéki és a kárpátaljai katonai közigazgatással, Erdélyben ún. *rendszeres katonai közigazgatást* léptetett életbe. A megszálló honvéd csapatokkal gyakorlatilag egy időben a katonai közigazgatási feladatok végzésére kijelölt személyzet is bevonult Erdélybe. Szeptember 4-től állt készenlétben 114 katonai közigazgatási parancsnok, 290 hivatásos tiszt, 734 polgári szakalkalmazott és 1550 fő segédszemélyzet. A közrend biztosítására 2324 csendőr, 1307 rendőr, 550 pénzügyőr, valamint több száz, más feladatok végrehajtását biztosító személy – többek között az anyaországból 200 jegyző – várta az indulást.²⁶

²³ Például „M. kir. 1. honvéd kárpátorosz zászlóalj”. HL HM 15410/Eln.1a.-1939.

²⁴ HL HM 27565/Eln.1a.-1939. Rendeletében a vármegyei katonai parancsnokságokat Ungváron, Munkácson és Huszton állította fel.

²⁵ HL HM 44610/Eln.1a.-1939.

²⁶ Vitéz Náray Antal vk. ezredes: Honvédségünk szerepe az erdélyi részek visszaszerzésében. In: Czibur András et al. (szerk.): Hadak Útján 1942. Magyarország Napilap Rt., Budapest, 1942, 50.

A honvédelmi vezetés kezdetben háromfokú katonai közigazgatási szervezetet²⁷ hozott létre, amely szerint:

- harmadfokú közigazgatási hatóság volt a hadsereg-parancsnokság;
- másodfokú közigazgatási hatóság volt a vármegyei katonai parancsnokság;
- elsőfokú közigazgatási hatóság volt a járási (városi) katonai parancsnokság.

A hadseregparancsnok hatáskörébe tartozott a tartományi tanácsot megillető hatáskör, közvetlenül irányította és felügyelte a katonai parancsnokokat, valamint végső fellebbviteli hatóságként elbírálta a hatáskörébe került ügyeket. A katonai közigazgatási hatóság eljárt azokban az ügyekben, amelyeket a jogszabályok az alispán (megyei prefektus) hatáskörébe utaltak, valamint felügyeletet gyakorolt a járási és városi katonai parancsnokságok felett. A járási, városi katonai parancsnokok gyakorolták a rendőrhatalom jogkört, a községi tanácsok és a polgármesterek, valamint a városi tanácsok jogkörét. Felügyelték és ellenőrizték a jegyzők munkáját. A járási katonai parancsnokok jogköre gyakorlatilag megegyezett a járási főszolgabíró által gyakorolt hatáskörrel. A birtokba vett területeken a közigazgatás testületi szervei nem működtek, hatáskörüket a járási (városi) katonai parancsnokok, illetve a hadseregparancsnokok gyakorolták.²⁸

A megszállás után a katonai vezetés haladéktalanul hozzákezdett az állításkötelesek összeírásához és sorozásához.²⁹ A honvédelmi miniszter döntése szerint 1940. október 21. és november 10. között kellett a sorozásokat végrehajtani. Mivel a katonai közigazgatás területi szervei a sorozási feladatokat nem tudták végrehajtani, a kiképzési főcsoportfőnök külön sorozóbizottságokat rendelt ki Erdély területére. Az intézkedésnek megfelelően az I., a II. és a VIII. hadtest összesen 27 bizottságot állított fel, bizottságonként 7 fővel.

Délvidéki katonai közigazgatás

A Délvidék megszállására már Németországgal közösen végrehajtott katonai akció keretében került sor. Hitler lehetőséget adott az elszakított déli országrész visszaszerzésére, cserébe Bácska-Bánát nyersanyagát és élelmiszerkészletét kérte és kapta meg. A megszállásra 1941. április 12. és április 29. között került sor. Ebben az esetben sem érte felkészületlenül a katonai vezetést, hogy a Délvidéken is megszervezze és bevezesse a katonai közigazgatást. Egy teljes „közigazgatási garnitúra” vonult be és kezdte meg működését hasonló elvekkel, mint azt Erdélyben tette. Ez esetben tény, hogy a korábbi megszállások és az ott bevezetett katonai közigazgatási tapasztalatok birtokában a Délvidék katonai közigazgatása elég rutinosan oldotta meg sokrétű feladatait.

A honvédvezérkar főnöke a korábban szerzett ismeretek alapján a Délvidéken csak kétszintű katonai közigazgatást vezetett be, amelyben első fokon a járási (városi) katonai parancsnokság, míg másodfokon a hadsereg-parancsnokság járt el.³⁰

²⁷ Az erdélyi katonai közigazgatási szervezetek tagozódása a 3. számú mellékleten látható (117. oldal).

²⁸ HL HM 60/Föv. kat. közig. 40. VIII. 30.

²⁹ A visszatért országrészek katonai nyilvántartásának megszervezését és végrehajtását lásd Földesi Ferenc: Volt egyszer egy hadköteles nyilvántartás... Új Honvédségi Szemle, 2005/11., 10–29.

³⁰ A 4. számú mellékletben (118. oldal) a Délvidéken működött katonai közigazgatás szervezete látható.

A katonai közigazgatás megszüntetésére 1941. szeptember 21-én került sor. Ettől az időponttól az elsőfokú katonai igazgatási teendőket a visszacsatolt területen az újonnan szervezett kiegészítő kirendeltségek (bevonulási központok), illetve másodfokon a kiegészítő parancsnokságok látták el. Személyzetüket – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – a megszűnő járási (városi) katonai parancsnokságok állományából biztosították.

ÖSSZEGRZÉS

Mint az előzőekben látható volt, a területi katonai igazgatás háború előtti nagy kihívása a visszatért országrészek katonai közigazgatásának megszervezése, működési feltételeinek biztosítása, a polgári közigazgatás bevezetésének előkészítése volt.

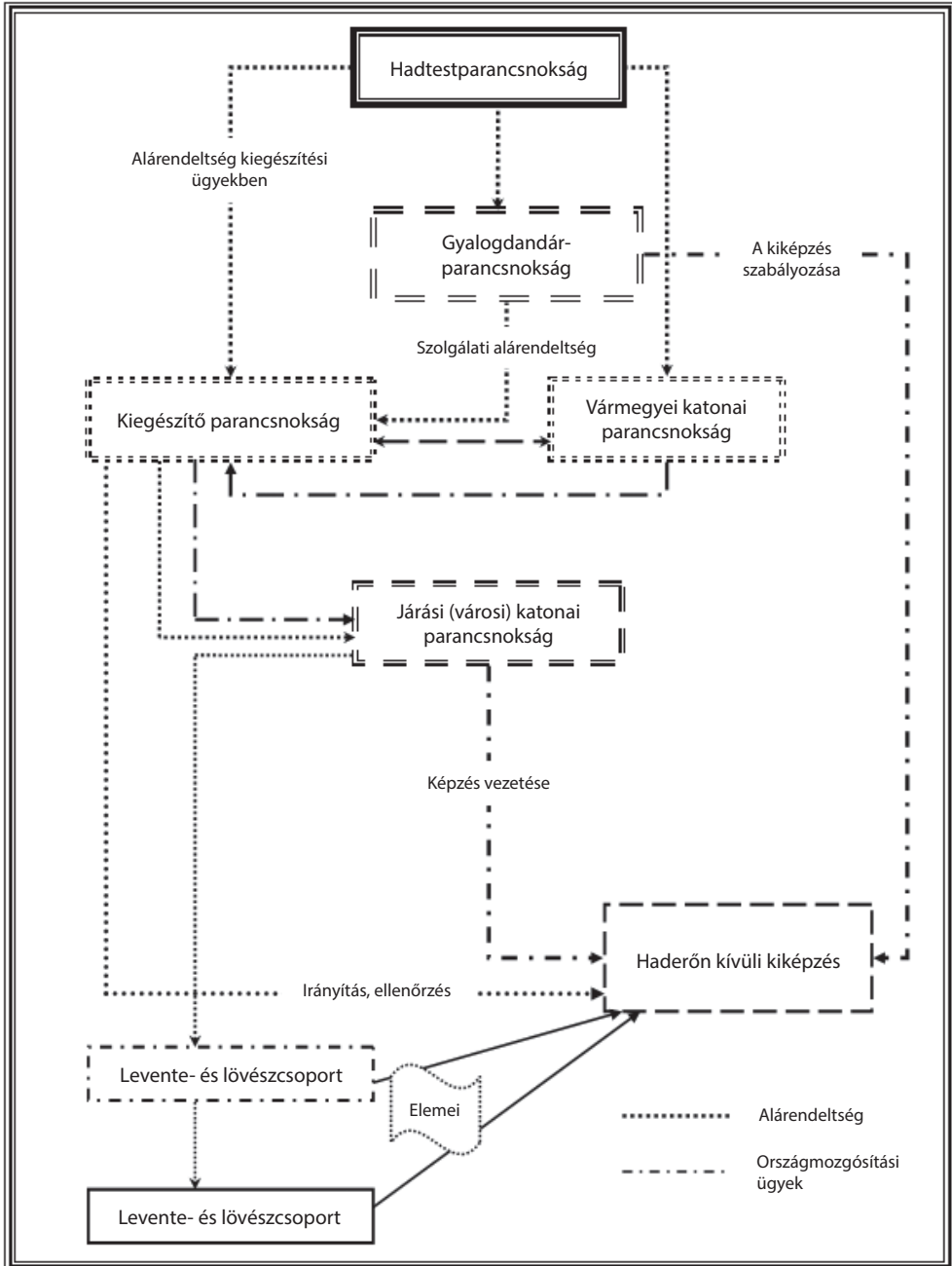
Mіндеzt egy olyan átmeneti időszakban, amikor folyamatban volt a területi katonai igazgatás újjászervezése (kiegészítő parancsnokságok megalakítása), majd átalakítása. Ugyanakkor tény, hogy a visszatért országrészekben folytatott katonai közigazgatás által elkövetett hibák, valamint a „túlbugzó” egyéni ambíciók sok esetben gátolták a katonai közigazgatás munkafolyamatait, rontották megítélésüket.³¹ Azt viszont ki kell emelni, hogy a területi katonai igazgatás által felállított katonai közigazgatás Kelet-Magyarországon és Észak-Erdélyben három hónap alatt, a Délvidéken pedig négy hónap alatt olyan helyzetet teremtett, hogy a polgári közigazgatás akadálytalanul megkezdhette feladatát. A katonai közigazgatás emellett végezte a katonai igazgatási feladatokat is, vagyis a hadköteles lakosság összeírását, majd sorozását, valamint a bevonultatásokat.

1. melléklet *Időgrafikon a területi katonai igazgatási szervek működéséről a fegyverkezési egyenjóság megszerzésétől 1945-ig (Szerkesztette a szerző)*

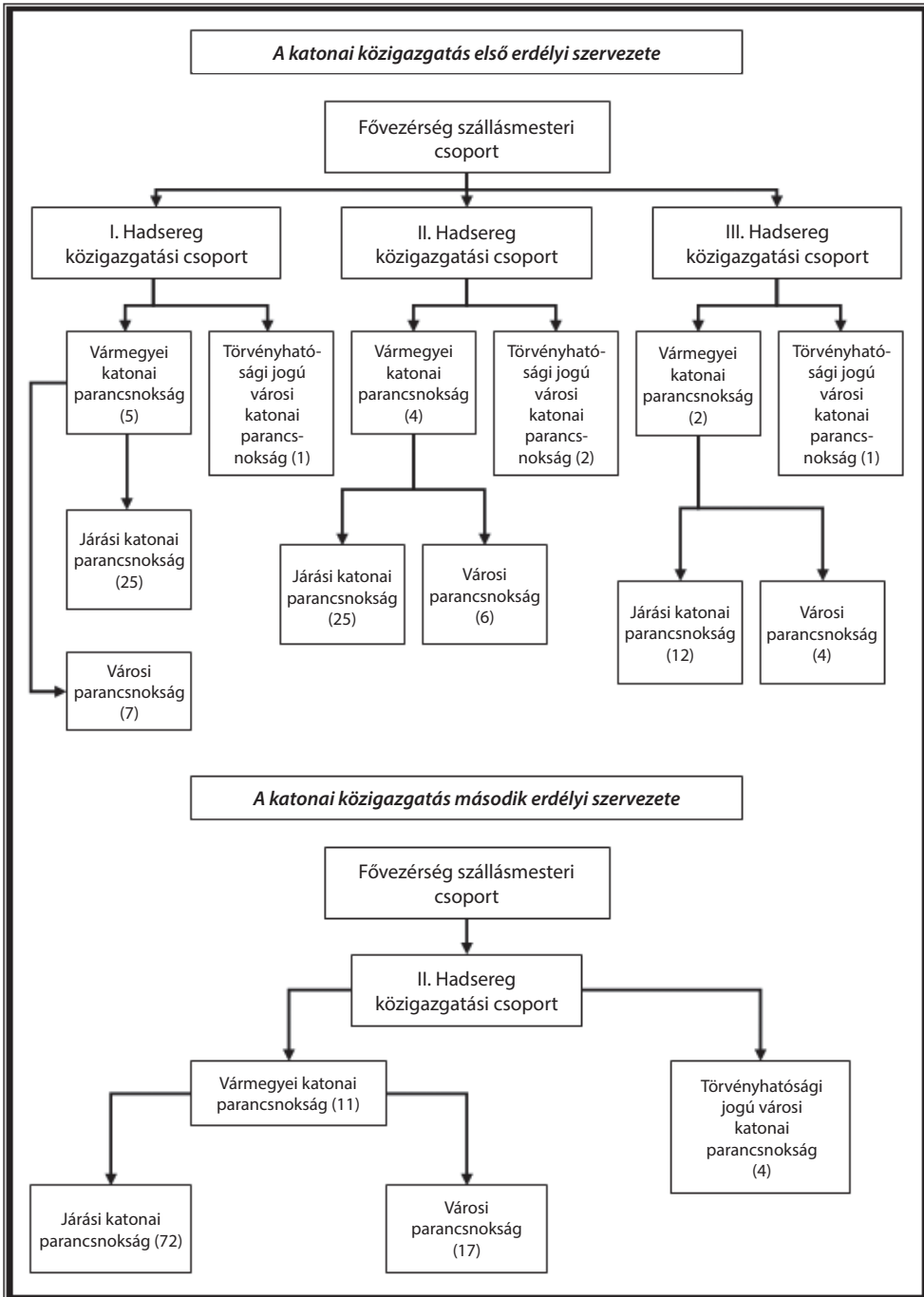
Hatáskör	Megnevezés	1938.08.23.	1938.10.01.	1938.11.22.	1939.05.01.	1939.08.01.	1940.11.20.	1942.11.01.	
Területi	Vegyesdandár-parancsnokság	=====>							
	Hadtest-parancsnokságok		=====	=====	=====	=====	=====	=====	
	Kerületi testnevelési felügyelőség	=====							
Megyei	Kiegészítő parancsnokság					.....	.....	.....	
	Vármegyei katonai parancsnokság				.....	.....			
	Törvényhatósági TENG felügyelőség	.....	.....	.....	A továbbiakban csak haderőn kívüli és leventekiképzés				
Járási (városi, kerületi)	Katonai parancsnokság			=====	.....	.....			
	TENG felügyelőség	=====	=====	=====	A továbbiakban csak haderőn kívüli és leventekiképzés				
	Bevonulási központok				=====	=====	=====	=====	
	Kiegészítő kirendeltség					=====	=====	=====	
Községi	Népmozgalmi nyilvántartók	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	

³¹ Részletesen lásd Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban – Összeomlástól összeomlásig. Korona, Budapest, 2001, 119–153.

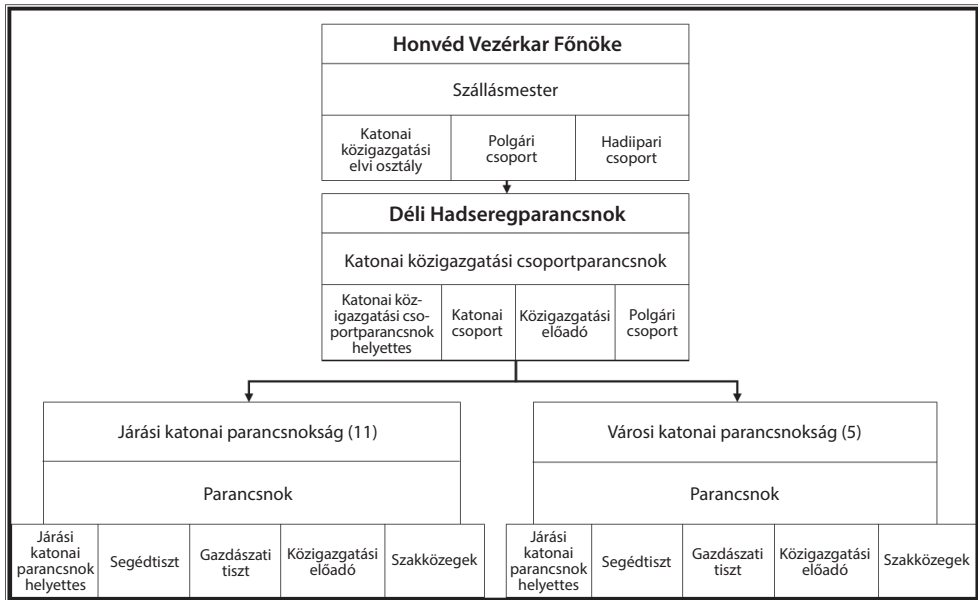
2. melléklet A kiegészítő, a vármegyei és a járási (városi) parancsnokságok alárendeltsége és egymáshoz való viszonya (1939) (Szerkesztette a szerző)

3. melléklet A katonai közigazgatás erdélyi szervezetei (Karay Kálmán feljegyzése alapján szerkesztette a szerző)

4. melléklet *A délvidéki katonai közigazgatás szervezete (Karay Kálmán feljegyzése alapján szerkesztette a szerző)*

FELHASZNÁLT IRODALOM

1939. évi II. törvénycikk a Honvédelemről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93900002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>
- HL HM 10700/Eln.15.-1940. N-4 A honvédelemről szóló törvény végrehajtására vonatkozó Utasítás, III. rész.
- HL HM 16831/M1.ny.-1944.
- HL HM 27565/Eln.1a.-1939.
- HL HM 381026/5. Hdm.vkf.polg.csop.-1938.
- HL HM 39000/Eln.1a.-1939. Szervezési intézkedés az 1939/40. évre.
- HL HM 40400/Eln.1a.-1940.
- HL HM 41000/Eln.1a.-1941.
- HL HM 42000/Eln.1a.-1942.
- HL HM 44610/Eln.1a.-1939.
- HL HM 52923/Eln.1a.-1939.
- HL HM 5499/M.1a.-1944.
- HL HM 60/Föv. kat. köz.ig. 40. VIII. 30.
- HM 60000/Eln.1a.-1938. számú szervezési rendelet.
- Földesi Ferenc: *A közvetlen katonai ellenőrzéstől az új honvédelmi törvényig (1922–1939)*. Honvédségi Szemle, 2020/1., 114–135. DOI: 10.35926/HSZ.2020.1.9
- Földesi Ferenc: *Volt egyszer egy hadköteles nyilvántartás...* Új Honvédségi Szemle, 2005/11., 10–29.
- Dr. Horváth Csaba – Dr. Lengyel Ferenc: *A magyar királyi honvédség 1919–1940*. ZMNE, Budapest, 2000.

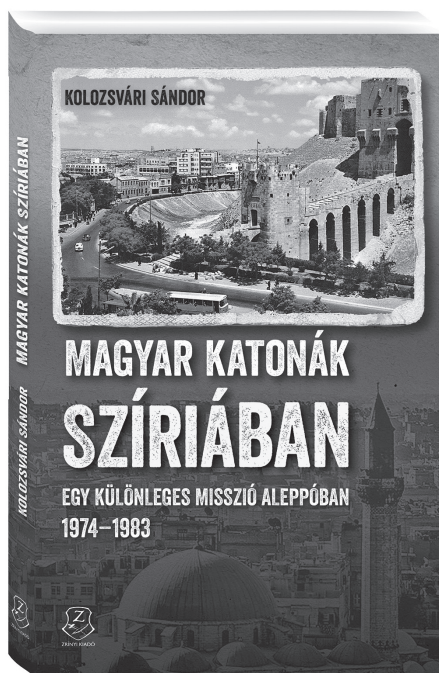
- Karay Kálmán: *Katonai közigazgatásunk vázlatja*. In: Mártonffy Károly (szerk.): A mai magyar honvédelmi igazgatás. Állami Nyomda, Budapest, 1943, 323–335.
- Náray Antal: *Honvédségünk szerepe az erdélyi részek visszaszerzésében*. In: Czibur András – Dr. Földessy János – Tábor János (szerk.): Hadak Útján 1942. Magyarország Napilap Rt., Budapest, 1942.
- Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban – Összeomlástól összeomlásig*. Korona, Budapest, 2001.

AJÁNLAT A ZRÍNYI KIADÓTÓL

Kolozsvári Sándor: Magyar katonák Szíriában – Egy különleges misszió Aleppóban 1974–1983

A szíriai Aleppóban 1974 és 1983 között magyar tanácsadók irányításával jött létre a műszaki katonai felsőoktatás és alakult meg a Hadmérnöki Akadémia. Ezt a teljesítményt egy maroknyi magyar csapat mutatta fel, amelynek tagjai a misszió közel tízéves időtartama alatt a világ – sajnos már akkor is meglévő – egyik fegyveres-terrorista gócpontjában dolgoztak. A kötet e jelentős és különleges feladatra vállalkozó magyar honvédtisztek és polgári alkalmazottak misszióbeli munkáját mutatja be a résztvevők visszaemlékezései és a hazai tudományos élet nagyjainak írásai alapján.

Az 1974 és 1983 között folytatott katonai misszió egyik parancsnoka, a kötet szerzője, dr. Kolozsvári Sándor ny. mk. ezredes nemcsak visszaemlékezéseiből, hanem irattári forrásokból, levéltári dokumentumokból is merítve eleveníti fel azokat az éveket, amikor különleges körülmények között, hazájától több ezer kilométer távolságra dolgozott egy szorgos, lelkes aleppói magyar csapat. A szerző nem csupán azt vállalta fel, hogy a megtörtént eseményekről megírja az emlékeit, összegyűjti a fellelhető adatokat, információkat, de bemutatta a szíriai Aleppó városának akkori életét, a körülményeket, a szíriai sajátosságokat, hogy betekintést nyerhessünk az arab világ mindennapjaiba, megérezzünk valamit annak atmoszférájából, minél jobban megismerhessük annak különleges felfogását, világlátását.

Kiadás éve: 2020
165×235 mm
Kartonált, ragasztókötet,
közel 200 színes, korabeli képpel
www.hmzrinyi.hu

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

CZETZ JÁNOS NYOMÁBAN ARGENTÍNÁBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.10](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.10)

ÖSSZEFOGLALÁS: Czetz János – Juan Fernando Czetz (1822–1904), az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kiemelkedő személyisége, az erdélyi hadsereg vezérkari főnöke és ideiglenes főparancsnoka a világsi fegyverletétel után külföldre menekült, és több mint négy évtizeden keresztül élt Argentínában. A Colegio Militar de la Nación katonai oktatási intézmény alapítója és első parancsnoka volt. Czetz János, aki példaértékű eltökéltséget mutatott, bárhová vetette is a sors, két országban nyújtott kiemelkedő teljesítményt. Argentínában általános tiszteletnek örvend, személye országokat, kontinenseket és népeket köt össze, hiszen kapocs Magyarország és Argentína között, valamint a székeltek, az örmények és az argentinok között is.

KULCSSZAVAK: Czetz János, Juan Fernando Czetz, 1848–1849-es forradalom és szabadságharc, Buenos Aires, Domingo Faustino Sarmiento, Colegio Militar de la Nación, El Palomar

BEVEZETÉS

Világszerte számos olyan magyar katona van, akit új hazájában elismerés övez a teljesítményéért, elkötelezettségéért, szolgálatáért. Ide sorolhatjuk Fabriczy Kováts Mihályt,¹ aki harcolt az osztrák örökösödési háborúban, a hétéves háborúban, majd Amerikába ment, ahol az amerikai függetlenségi háború huszár ezredesként az amerikai lovasság szabályzatának megalkotója, a lovasság egyik alapító atyja volt. Tisztelegve emléke előtt, 1957-ben az Amerikai Egyesült Államok Szenátusa május 11-ét Kováts Mihály-emléknappá nyilvánította.² 1979-ben, a charlestoni csata 200. évfordulójára a Kováts Mihály Történelmi Egyesület aranyozott bronz Szabadság-emlékérmet készíttetett, az Amerikai Magyar Szövetség pedig halálának 200. évfordulójára (1979) Szabadság-emlékérmet alapított.³ A charlestoni Military College of South Carolina campusának területén, tisztelegve emléke előtt, „Kováts Field”-nek nevezték el a főépület mellett található parkolóterületet, a washingtoni magyar nagykövetség kertjében 2003 októberében pedig róla elnevezett emlékművet állítottak.⁴

¹ Kováts Mihály életét és működését legalaposabban a Póka-Pivny Aladár – Zachar József szerzőpáros dolgozta fel *Az amerikai függetlenségi háború magyar hőse. Kováts Mihály ezredes élete 1724–1779* (Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1982) című munkájában.

² House Joint Resolutions 108, 1171. In: *Congressional Record: Proceedings and Debates of the 85th Congress, First Session, Congress, Volume 103, Part 13. January 3, 1957 to August 30, 1957.* United States Government Printing Office, Washington, 1957.

³ The Amecian Hungarian Federation. http://www.americanhungarianfederation.org/news_michael_kovats_200thAnniversary.htm (Letöltés időpontja: 2020. 04. 11.)

⁴ Magyar emlékek nyomában: Fabriczy Kováts Mihály – Washington, Charleston. Ma7, 2017. 08. 28. <https://ma7.sk/kozelet/magyar-emlekek-nyomaban-fabriczy-kovats-mihaly-n-washington-charleston> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 11.)

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverése után számos katona hagyta el az országot. Ilyen volt Asbóth Sándor is, aki előbb Törökországba, majd Észak-Amerikába emigrált, s az északiak oldalán harcolt az amerikai polgárháborúban. A polgárháború befejezését követően, érdemei elismerése mellett 1866-ban az USA argentinai és uruguayi nagykövetének nevezték ki.⁵ Prágay János 1849 októberében komáromi kapitulánsként mentesült a felelősségre vonás alól, külföldre távozott és New Yorkban telepedett le. A környezetében élő magyar emigránsokkal együtt csatlakozott Narciso López, az Egyesült Államokban élő kubai emigránsok egyik vezéralakjának Kuba felszabadítására készülő, 1851. augusztusi expedíciójához. Prágay János tábornoki rangot és vezérkarfőnöki beosztást kapott Lópezától, és a spanyolokkal vívott Las Pozas melletti ütközetben halt meg. László Károly 1848-as tüzérszázados, a Guadalupe Hidalgo-i szerződésben megállapított új mexikói–amerikai határvonal feltérképezésénél és a Tehuantepecben megkezdett vasútépítésnél kamatoztatta a tudását.⁶ A szintén 1848–1849-es emigráns, Verebély Imre mérnök nevéhez több Costa Rica-i és nicaraguai kikötő tervezése és kivitelezése is fűződik.⁷

Olyan katona azonban kevés van, aki Magyarország ünnepelt hőse volt, de az anyanemzet még életében elfelejtette, viszont az új hazájában méltó tisztelet övezi a tevékenységét és nevét. E kevesek közé tartozik Czetz János, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc legfiatalabb tábornoka, Bem tábornok főnöke, kitűnő stratégia, szervező, térképész, földmérő, akadémiaparancsnok, akinek példaértékű élete számos életrajzi írásból ismerhető meg.⁸

CZETZ JÁNOS HONVÉD TÁBORNOK – JUAN FERNANDO CZETZ ARGENTIN EZREDES

Hogyan köti össze Czetz János személye hazánkat Argentínával? Mi a kapcsolat a székelyek, az örmények és az argentinok között? Czetz János honvéd tábornok összekötő kapcsot jelent nemcsak Magyarországra és Argentínára, de a székelyek, az örmények és az argentinok között is.

A Gidófalván született Czetz János apai ágon örmény-székely, anyai ágon székely kismemesi származású volt, amit az emigráció éveiben és az új hazájában, Argentínában is büszkén vallott. Czetz János édesapja révén a 11. székely határőr huszárezred gidófalvi

⁵ Balázs Dénes (szerk.): Magyar utazók lexikona. Panoráma Kiadó, Budapest, 1993, 23.

⁶ Balázs Dénes: i. m. 231–232.; Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 2. kötet. Hornyánszky Viktor Akad. Könyvkereskedése, Budapest, 1891, 477–480. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

⁷ Torbágyi Péter: Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2009, 33–35. <http://mek.niif.hu/07500/07571/07571.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

⁸ Anderle Ádám: A modern argentin hadsereg létrejöttének kérdéséhez: Czetz János. Hadtörténelmi Közlemények, 17. évf. 1970/2., 225–233.; Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc örmény hősei. Országos Örmény Önkormányzat, Budapest, 1995.; Csikány Tamás: Két ország katonatudósa: Czetz János. Új Honvédségi Szemle, 59. évf. 2005/2., 100–105.; Kedves Gyula: Két nemzet hőse. Magyar Honvéd, XV. évf. 2004/36., 16.; Messik Miklós: Gidófalvától Buenos Airesig. Száz éve halt meg Czetz János. Honismeret, XXXII. évf. 2004/6., 10–14.; Nagy Miklós Mihály: Negyvennyolcas katona utazónk, a pampa felfedezője: Czetz János. A Földrajz Tanítása, 6. évf. 1998/3–4., 29–37.; Násztor Péter: Czetz János munkássága és öröksége Argentínában. Kézirat, 2018, 32.; Petri Edit: Czetz János. Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, Budapest, 1991.; Siposné Kecskeméthy Klára: Két életút, két hazában, 194 éve született Czetz János. Hadtudomány, 26. évf. 2016/3–4., 131–144.; Siposné Kecskeméthy Klára: Two lives in two countries: 195th anniversary of the birth of János Czetz. Vojenská Reflexie, Ročník XII. 2017/2. 68–80.; Szabó László: Czetz tábornok: a lélek nem alszik ki. In: Uő: Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900). Európa Kiadó, Budapest, 1982, 182–261.; Theész János: Czetz János, Argentína térképezője. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 9. évf. 1991/10., 62–63.

századának parancsnokságán cseperedett fel. Édesapja 1815–1829 között a gidófalvi század kapitánya volt, így a szabadságharc legfiatalabb tábornoka korán magába szívta a katonaság légkört és magatartást. Az egykori parancsnokság homlokzata ma is áll, a Fővárosi Örmény Önkormányzat és Kövér György fafaragó kezdeményezésére emléktábla készült, amely Czetz János kapitány és a 11-esek emlékét hirdeti. A helyi lakosság kezdeményezésére elkészült a Czetz János honvéd tábornokot ábrázoló első köztéri mellszobor is, amelyet a tervek szerint még 2020-ban lelepleznek Gidófalván. A honvéd tábornoknak Óbudán, a Lékai bíboros téren is áll – magyar és spanyol nyelvű felirattal ellátott – szobra 2019. október óta. Az Erdélyből áttelepült magyarországi örmények is évtizedek óta őrzik Czetz János emlékét. A Fővárosi Örmény Önkormányzat 1996. október 6-án megjelentette Kedves Gyula *Czetz János, a szabadságharc legifjabb tábornoka* című könyvét; a *Magyar–Örmény Könyvtár* sorozatban 2001-ben és 2004-ben jelentek meg Czetz János életrajzi írásai;⁹ az *Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetekben* megjelent írások is őrzik emlékét.¹⁰

Argentínában általános tiszteletnek örvend, személye országokat, kontinenseket és népeket köt össze. Az Argentína fővárosában élő magyar diaszpóra évtizedek óta szoros kapcsolatban és együttműködésben áll a katonai akadémia mindenkori parancsnokaival, híven őrzik Czetz János honvéd tábornok, argentin ezredes emlékét.¹¹

Czetz János az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverése után Bécsen keresztül Hamburgba menekült, majd 1850 nyarán Hamburgból Hannover, Köln és Brüsszel érintésével Párizsba ment. A Teleki László vezette párizsi magyar emigráció egyik legtevékenyebb alakja lett. 1860 májusában hagyta el végleg Európát családjával, és áthajózott Buenos Airesbe. Az új hazájában kiteljesedett katonai pályafutása, az argentin társadalom hasznos és elismert tagjává vált.

Argentína (República Argentina) *öt országgal határos*: délről és nyugatról Chile, északról Bolívia és Paraguay, északkeletről Brazília és Uruguay, keletről az Atlanti-óceán határolja. A Föld nyolcadik, Dél-Amerika második legnagyobb területű állama (2 776 890 km²), népessége a 2020. évi adatok szerint 45 103 920 fő.¹² Argentína területe harmincszor nagyobb hazánkénál.¹³ Buenos Aires, az ország fővárosa, Dél-Amerika második legnagyobb városa, lakossága 3 millió fő, de a nagy agglomeráció területén 15 millió ember lakik.¹⁴ Buenos Aires európai jellegű világváros, városszerkezetét és hangulatát Budapesthez és Párizshoz

⁹ Czetz János: Emlékezéseim. Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Budaörs, 2001.; Czetz János: Utazás Spanyolországban. Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Budaörs, 2004.

¹⁰ Sasi Nagy Istvánné Betegh Klarissza: Czetz János (gazdag) életének eseményei – I. rész. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek, II. évf. 1998/18. <http://epa.oszk.hu/01400/01440/00018/>; Sasi Nagy Istvánné Betegh Klarissza: Czetz János (gazdag) életének eseményei, II. rész. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek, II. évf. 1998/19. <http://www.magyarormeny.hu/uploads/file/fuzetekfileok/Fuzetek19-1998-szept.doc> (Letöltések időpontja: 2020. 04. 11.); Budai Merza Pál: Egy irodalmár és térképész honvédtábornok. Az európai migráció – 2. rész. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek, VIII. évf. 2004/89–90.; Budai Merza Pál: Egy irodalmár és térképész honvédtábornok. Argentína, az új haza – 3. rész. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek, VIII. évf. 2004/91.

¹¹ Ferenczy Lóránt: Magyar Harcosok Bajtársi Közössége argentinai „Czetz János” főcsoportjának történetéről – 1. rész: 1949–1975. Hadak Útján. Bajtársi Híradó, LXIV. évf. 2013/543.; Magyar Harcosok Bajtársi Közössége, Argentínai „Czetz János” Főcsoport. http://www.lamoszsz.org/argentina_MHBK.html (Letöltés időpontja: 2020. 04. 11.)

¹² World Population Review. <http://worldpopulationreview.com/countries/argentina-population/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

¹³ A The True Size honlap segítségével készült. <https://thetruesize.com> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

¹⁴ Buenos Aires, Argentina Metro Area Population 1950–2020. <https://www.macrotrends.net/cities/20058/buenos-aires/population> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 10.)

szokták hasonlítani. Argentína kapcsán a tangó, Patagónia, a pampák, a gauchók, az argentin vörösborok, marhahúsok, a maté tea, Evita – Eva Perón, Maradona, Messi jut az eszünkbe.

NEMZETI KATONAI AKADÉMIA – COLEGIO MILITAR DE LA NACIÓN

Az argentin hadsereg Nemzeti Katonai Akadémiája, a Colegio Militar de la Nación (CMN) fennállásának 150. évfordulóját ünnepelte 2019. október 11-én. Az eseményt az argentinok úgy szerették volna méltóképpen megünnepelni, hogy az iskolájuk alapítója és első parancsnoka, Czetz János hazájából is vegyen részt katonai delegáció az ünnepségsorozaton. Az argentin hadsereg akkori vezérkari főnöke, Claudio Ernesto Pasqualini hadseregtábornok meghívására és a Buenos Airesben élő magyar diaszpóra kezdeményezésére magyar katonai küldöttség utazott Buenos Airesbe a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karáról és a Magyar Honvédség Ludovika Zászlóaljának állományából. A nagy útra Bihari Kristóf és Hásás Dóra honvédtisztjelöltek kísérték el engem. 2019 októberében Buenos Airesben töltöttünk tíz napot.

Budapest és Buenos Aires között a távolság légvonalban 12 ezer kilométer, a hosszú repülőút több mint 16 órát vett igénybe, Párizsban csak egy röpké órát töltöttünk az átszállással.

Az argentin Nemzeti Katonai Akadémián megbecsülés és tisztelet övezi Coronel Juan Fernando Czetz, az akadémia alapítójának és első parancsnokának személyét. Az akadémia alapításának 150. évfordulójára rendezett ünnepségsorozatra a következő országok katonai oktatási intézményéből érkeztek delegációk: 1. Academia Militar „Agulhas Negras”, Brazília; 2. Escuela Militar „Libertador Bernardo O’Higgins”, Chile; 3. Escuela Superior Militar „Eloy Alfaro”, Ecuador; 4. West Point (Military Academy), USA; 5. University of North Georgia, Military College of Georgia, USA; 6. École Spéciale Militaire de Saint-Cyr, Franciaország; 7. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Magyarország; 8. Heroico Colegio Militar, Mexikó; 9. Offizierschule des Heeres, Drezda, Németország; 10. Regimiento de Infantería „Inmemorial del Rey” n° 1 del Cuartel General del Ejército de Tierra, Spanyolország; 11. Escuela Militar del Ejército Nacional de la República Oriental del Uruguay, Uruguay.

Az akadémia története a 19. század második felében kezdődött. Domingo Faustino Sarmiento argentin elnök 1869. augusztus 9-én terjesztette a kongresszus elé a katonai akadémia alapításáról szóló törvényjavaslatot, ami 1869. szeptember 11-én hatályba lépett. A kormány katonai bizottságot hozott létre, amelynek feladata az akadémia szervezetére és képzési programjára vonatkozó javaslat összeállítása volt. A bizottság tagjai: Emilio Mitre dandártábornok, Indalecio Chenaut tábornok, Mariano Moreno ezredes, Juan F. Czetz ezredes és V. Lucas Peslouan főtörzsőrmester voltak. 1870. június 22-én kiadták az iskola alapítására vonatkozó rendeletet, amelyben eredetileg csak a Colegio Militar megnevezés szerepelt, később lett az iskola végleges neve Colegio Militar de la Nación. Az iskola igazgatójának Juan F. Czetz ezredest nevezték ki, aki négy évig – 1874. május 24-ig – állt az intézet élén.

A KATONAI AKADÉMIA SZÉKHELYEI

A katonai akadémianak alapítása óta három székhelye volt. Az első (1872–1892), Palermo de San Benito eredetileg a De Rosas család tulajdonában álló birtok és ház volt. Czetz János első feladatuként átalakította a létesítményeket, hogy azok megfeleljenek az oktatási feladatoknak. A kadétek, tisztek, professzorok és a személyzet számára kellett megteremteni a

feltételeket, kialakítani az osztálytermeket, a fegyverszobát és az étkezőt, a hálókörleteket, a kórházat, és megoldani az iskola vízellátását. Kezdetben nem volt szennyvízcsatorna, és gázvilágítás helyett petróleumlámpát használtak. Az akadémia számontartja Ramón Lorenzo Falcónt, aki 1870. július 19-én első hallgatóként iratkozott be. Az akadémia vezetése, élén Czetz Jánossal olyan intézményt hozott létre, amely a mai napig példaértékű és egyedülálló Argentínában. Irányította és napi parancsokkal vezette az akadémiát, minden tudását és tapasztalatát a Colegio Militar szolgálatába állította, elérve, hogy az intézmény biztos alapokon nyugodjon.¹⁵ A kézzel írt, napi parancsokat tartalmazó füzetét ereklyeként őrzik az intézmény múzeumában. Akadémiai parancsnoksága idején Czetz lefektette a működés alapjait, kialakította az akadémia szervezetét, az oktatást és a szolgálati rendet.

1. kép Czetz Jánost ábrázoló székelykapu, a háttérben Szent István mellszobra (A szerző felvétele)

¹⁵ Juan Manuel Espora: Recuerdos del Colegio Militar de la Nación. Imprenta Didot, Buenos Aires, 1904, 15.

A Ludovika Akadémia és az argentin katonai akadémia között párhuzamot lehet vonni. Mindkettő a nemzeti tisztképzés megteremtését tűzte ki célul, magasan képzett tiszt generációk sorát bocsátotta ki, a végzetek közül tábornokok, vezérkari főnökök kerültek ki. A felvételi követelményeknél a hadsereg árvái és katonagyerekei előnyben részesültek, a tehetséges jelölteknek állami ösztöndíjakat adtak. Kezdetekben a katonatiszti hivatásnak nem volt nagy presztízse, de az évtizedek során hazai és nemzetközi elismertségre tett szert.

Palermo de San Benito huszonkét éven át volt a katonai akadémia székhelye, 18 évfolyamon 366 tisztet bocsátottak ki a falai közül. Addigra az akadémia nagy presztízssű katonai oktatási intézménnyé vált, kiválóan tartották, és az akkori világ legjobb katonai akadémiai közé sorolták. Az akadémia 1892. szeptember 15-én költözött át az új székhelyre, San Martínba,¹⁶ ahol 45 év alatt 3413 tisztet bocsátottak ki, és 1937. december 23-án végzett ott az utolsó, a 63. évfolyam.¹⁷ Az akadémia második székhelyén az építési és bővítési lehetőségek korlátozottak voltak, így az intézménynek új oktatási székhelyre volt szüksége. 1937-ben Palomar de Caseros területét választották ki erre a célra, ahol megfelelő terület állt rendelkezésre, és a fővároshoz való közelsége miatt ideális választás volt. Ám az új akadémia építése nem ment zökkenőmentesen. Bár az akadémia alapkövét már 1904-ben lefektette Pablo Ricchieri tábornok, de csak 1921-ben, Hipólito Irigoyen elnöksége alatt kezdték meg az építkezést. A gazdasági világválság és az erőforrások hiánya miatt 1930-ban leálltak a munkálatok, végül 1935-ben Augustín Pedro Justo elnök elkülönítette az építkezés folytatásához és befejezéséhez szükséges összeget. 1937. december 23-án ünnepélyes keretek között nyitották meg El Palomarban az akadémiát, a parancsnoki épületet, az A és B pavilonokat, a következő években pedig elkészült a C pavilon, a tiszt kaszinó, a tüzérségi park és a lőtér. Az intézményt fokozatosan bővítették és fejlesztették, 1947-ben átadták a könyvtárat, 1969-ben felépült az akadémia kápolnája is. Ma a kadétoknak 16 ezer kötetes könyvtár, interaktív tanterem, harcászati osztályterem, nyelvi, fizika- és kémialaboratóriumok, konferenciatermek, mozi, kaszinó, sportszarnok, sportpálya, edzőterem, lovaglópálya, valamint fűtött úszómedence áll a rendelkezésére. Az akadémia oktatási épületében 45 általános és 13 szaktanterem (nyelvi labor, térképészeti kabinet, laboratóriumok, előadóterem stb.) található, 2000-ben internetes hálózatot alakítottak ki, és létrehozták a kadétok oktatási portálját is.

TISZTKÉPZÉS A NEMZETI KATONAI AKADÉMIÁN

Az 1905. évi 4707. számú törvény az argentin hadsereg szárazföldi haderőnemének egyetlen tisztképző intézményeként ismerte el a katonai akadémiát. Az oktatási intézet legfontosabb feladata az argentin hadsereg jövődi tisztjeinek, leendő vezetőinek oktatása és képzése. A katonai akadémia 1994-ben lett egyetem, és a Kulturális és Oktatási Minisztérium által elismert két alapképzési szakon (bachelor) – vezetés- és üzemeltetési menedzsment, szakdolgozó szak – ad diplomát.

Az akadémián négy különböző képzés folyik. A négyéves alapképzésben lövés-, lovassági, tüzér-, műszaki és híradótiszteket, logisztikusokat és fegyverzettechnikusokat képeznek, s a kadétoakat tanulmányaik befejeztével hadnaggyá avatják. Az akadémiai felvételi az egyes szakoknak megfelelően egészségügyi, pszichológiai és fizikai felmérésből

¹⁶ Guillermo Ariel Druetta: La educación académica militar en el Colegio Militar de la Nación, durante el periodo 1870–1895. (Trabajo final de Licenciatura en Educación.) ESG, Buenos Aires, 2009, 61.

¹⁷ El Colegio en San Martín, 65–69. In: Miguel Ángel Podestá: Corazones de patrio sentir: Relatos y testimonios de una historia sesquicentaria 1869–2019. Editorial Universitaria del Ejército, Buenos Aires, 2019.

2. kép Az akadémia bejárata (A szerző archívumából)

áll, alapvető bemeneti követelmény a középiskolai érettségi. A másik alapképzésen hivatásos szakápoló-képzés folyik, amelyben a hallgatók hároméves oktatásban részesülnek, majd a negyedik évet a Központi Katonai Kórházban töltik. A végzősöket tanulmányaik befejeztével főhadnagyként avatják fel. Egyéves tiszti tanfolyami képzés is van egyetemi diplomával rendelkező tisztek (orvosok, fogászok, gyógyszerészek, biokémikusok, állatorvosok, jogászok, informatikusok és testnevelők) és polgári pilóták számára. Hadnagyként vagy főhadnagyként avatják őket, attól függően, hogy hány szolgálati évet töltöttek az alakulatuknál, illetve a csapatoknál. A katonazenészek számára induló kétéves tanfolyamon a legalább ötéves szolgálati viszonytal rendelkező altisztek vehetnek részt. A végzés után főhadnagyként avatják fel őket.

Az akadémia jelképe a pajzs és a kard. A pajzson a Nemzeti Katonai Akadémia emblémája, a torony látható, amely a fizikai és az erkölcsi erő szimbóluma. A tornyot két oldalról babér, a becsület és a dicsőség jelképe övezi.¹⁸

Az argentin kadétkok az elméleti foglalkozásokra mindennap díszes egyenruhában, karddal az oldalukon mennek. A hét aranygombos hallgatói zubbony sötétkék színű. A zubbony nyakrészén meggypiros díszítés fut körbe, amelyen kétoldalt az akadémia jelképe, az aranyszínű torony látható. A vállrészen az argentin nemzeti színekből álló díszszinór helyezkedik el, amelynek közepében szintén az akadémia jelképe, az aranyszínű torony látható. Az ujjrészen körbefutó meggypiros, ék alakú díszítésen a hallgatói évfolyamot jelző aranysávok láthatók. A zubbony bal oldali mellrészén a fegyvernemi jelzés található. A zubbonyhoz fehér színű bőrv tartozik, amelynek csatját szintén az akadémia jelképe, a torony díszíti. A sötétkék

¹⁸ A Colegio Militar de la Nación szimbóluma az El Escudo. https://www.colegiomilitar.mil.ar/esp/el-colegio-militar_el-escudo.html (Letöltés időpontja: 2020. 04. 14.)

pantalló oldalán meggypiros csík fut végig. A fehér csákón az argentin nemzeti színeket ábrázoló kör alakú sapkajelvény látható, a körbefutó meggypiros sávon pedig az argentin államiságot szimbolizáló aranszínű címer díszel. A babérkoszorúval övezett, közepén vízszintesen osztott ovális pajzs tetején a felkelő májusi nap helyezkedik el, ez Argentína jelképe. A címer közepén látható kézfogas Argentína különböző tartományainak egységét jelképezi. A kezek egy botot tartanak, amely a hatalmat és a szabadságot szimbolizálja. A hallgatói díszegyenruha abban különbözik a köznapi viselettől, hogy ahhoz elegáns fehér nadrág jár.

3. kép Emlékfotó az intézmény Dicsőségcsarnokában (A szerző archívumából)

A Nemzeti Katonai Akadémia 150. évfordulójára ünnepségsorozattal emlékeztek. Az évfordulóra az akadémia történetét felölelő *Corazones de Patrio Sentir – Relatos y Testimonios de una Historia Sesquicentenario 1869–2019* (Hazafias szívek, történetek és vallomások a 150 év történetéből, 1869–2019) címmel emlékkötetet adtak ki, továbbá festmény- és fotópályázatot hirdettek, amelyek az akadémia életének és történetének fontos pillanatait örökítették meg. A program része volt a többnemzeti katonai öttusa bajnokság, valamint az argentin haderőnemi akadémiák (Fuerza Aérea Argentina, Escuela Naval Militar) és a külföldi oktatási intézmények bevonásával zajló vezetéstudományi konferencia. A rendezvénysorozat kiemelkedő eseménye az október 11-i ünnepség volt, amelyen részt vett Mauricio Macri köztársasági elnök, Oscar Aguad honvédelmi miniszter, Claudio Ernesto Pasqualini hadsereg tábornok, az argentin hadsereg vezérkari főnöke, valamint a diplomáciai testületek képviselői. Megemlékeztek az első parancsnok, Juan Czetz múlhatatlan érdemeiről, az akadémia történetéről és az argentin tisztképzésben betöltött szerepéről, amely fennállásának másfél évszázada alatt több mint 22 ezer tisztet bocsátott ki. Az ünnepséget az akadémia parancsnokának és tisztikarának lovas felvonulása, a külföldi delegációk, közöttük a magyar honvédtisztjelölték, valamint az argentin kadétok díszmenete zárta.

ÖSSZEGZÉS

Czetz János személyét nagy tisztelet és megbecsülés övezi Argentínában. A Nemzeti Katonai Akadémia alapítója és első parancsnoka volt. Emellett egyéb széles körű tevékenységet is végzett új hazája érdekében: megszervezte az argentin hadsereg első műszaki alakulatát, amely a mai napig a nevét viseli (Batallón de Ingenieros 1 „Zapadores Coronel Czetz”). Részt vett Argentína déli határkijelölési munkálataiban, a határerődök kijelölésében, a brazil és a paraguayi határvidék feltérképezésében. Elkészítette Santa Fe–Esperanza–San Germino vasútvonallal történő összekötésének terveit, elvégezte Entre Ríos tartomány kataszteri felmérését, amely az első volt Argentínában. 1884–1896 között a vezérkar IV. osztályának (Sección de Ingenieros Militares, Topografía y Cartografía) vezetője volt, megalapította a Katonaföldrajzi Intézetet (Instituto Geográfico Militar), amelynek tizenkét évig volt az igazgatója. Kezdeményezte az Andok katonai felmérését is. Sokoldalú, tehetséges, az új hazája iránt is elkötelezett katona volt, méltán lehetünk büszkéek Czetz János kontinenseken átívelő hagyatékára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anderle Ádám: *A modern argentin hadsereg létrejöttének kérdéséhez: Czetz János*. Hadtörténelmi Közlemények, 17. évf. 1970/2., 225–233.
- Balázs Dénes (szerk.): *Magyar utazók lexikona*. Panoráma Kiadó, Budapest, 1993.
- Bona Gábor: *Az 1848/49-es szabadságharc örmény hősei*. Országos Örmény Önkormányzat, Budapest, 1995.
- Budai Merza Pál: *Egy irodalmár és térképész honvédtábornok. Az európai migráció – 2. rész*. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek, VIII. évf. 2004/89–90.
- Budai Merza Pál: *Egy irodalmár és térképész honvédtábornok. Argentína, az új haza – 3. rész*. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek, VIII. évf. 2004/91.
- Buenos Aires, Argentina Metro Area Population 1950–2020. <https://www.macrotrends.net/cities/20058/buenos-aires/population>
- Czetz János: *Emlékezéseim*. Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Budaörs, 2001.
- Czetz János: *Utazás Spanyolországban*. Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Budaörs, 2004.
- Csikány Tamás: *Két ország katonatudósa: Czetz János*. Új Honvédségi Szemle, 59. évf. 2005/2., 100–105.
- Druetta, Guillermo Ariel: *La educación académica militar en el Colegio Militar de la Nación, durante el periodo 1870–1895*. (Trabajo final de Licenciatura en Educación.) ESG, Buenos Aires, Argentina, 2009.
- Espora, Juan Manuel: *Recuerdos del Colegio Militar de la Nación*. Imprenta Didot, Buenos Aires, 1904.
- Ferenczy Lóránt: *Magyar Harcosok Bajtársi Közössége argentinai „Czetz János” főcsoportjának történetéről – 1. rész: 1949–1975*. Bajtársi Híradó, LXIV. évf. 2013/541. http://www.lamoszsz.org/argentina_MHBK.html
- House Joint Resolutions 108, 1171. In: Congressional Record: Proceedings and Debates of the 85th Congress, First Session, Congress, Volume 103, Part 13. January 3, 1957 to August 30, 1957. United States Government Printing Office, Washington, 1957.
- Kecskeméthy, Klára Siposné: *Two lives in two countries – 195th anniversary of the birth of János Czetz*. Vojenské Reflexie, Ročník XII. Číslo 2/2017, 68–80.
- Kedves Gyula: *Czetz János, a szabadságharc legifjabb tábornoka*. Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Budapest, 1996.

- Kedves Gyula: *Két nemzet hőse*. Magyar Honvéd, XV. évf. 2004/36., 16–17.
- Magyar emlékek nyomában: Fabriczy Kováts Mihály – Washington, Charleston. Ma7, 2017. 08. 28. <https://ma7.sk/kozelet/magyar-emlekek-nyomaban-fabriczy-kovats-mihaly-n-washington-charleston>
- Messik Miklós: *Gidófalvától Buenos Airesig. Száz éve halt meg Czetz János*. Honismeret, XXXII. évf. 2004/6., 10–14.
- Nagy Miklós Mihály: *Negyvennyolcas katona utazónk, a pampa felfedezője: Czetz János*. A Földrajz Tanítása, 6. évf. 1998/3–4., 29–37.
- Násztor Péter: *Czetz János munkássága és öröksége Argentínában*. Kézirat, 2018.
- Petri Edit: *Czetz János*. Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, Budapest, 1991.
- Podestá, Miguel Ángel: *Corazones de patrio sentir, Relatos y testimonios de una historia sesquicentenario 1869–2019*. Editorial Universitaria del Ejército, Buenos Aires, 2019.
- Póka-Pivny Aladár – Zachar József: *Az amerikai függetlenségi háború magyar hőse*. Kováts Mihály ezredes élete 1724–1779. Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1982.
- Sasi Nagy Istvánné Betegh Klarissza: *Czetz János (gazdag) életének eseményei – I. rész*. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek, II. évf. 1998/18. <http://epa.oszk.hu/01400/01440/00018/>
- Sasi Nagy Istvánné Betegh Klarissza: *Czetz János (gazdag) életének eseményei – II. rész*. Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek, II. évf. 1998/19. <http://www.magyarormeny.hu/uploads/file/fuzetekfileok/Fuzetek19-1998-szept.doc>
- Siposné Kecskeméthy Klára: *Két életút, két hazában, 194 éve született Czetz János*. Hadtudomány, XXVI. évf. 2016/3–4., 131–144. DOI: 10.17047/HADTUD.2016.26.3-4.131
- Szabó László: *Czetz tábornok: a lélek nem alszik ki*. In: *Uő: Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900)*. Európa Kiadó, Budapest, 1982, 182–261.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 2. kötet. Hornyánszky Viktor Akad. Könyvkereskedése, Budapest, 1891. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>
- Texas University Map Collection. <http://legacy.lib.utexas.edu/maps/americas/southamerica.jpg>
- The Amecian Hungarian Federation. http://www.americanhungarianfederation.org/news_michael_kovats_200thAnniversary.htm
- Theész János: *Czetz János, Argentína térképezője*. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 9. évf. 1991/10., 62–63.
- Torbágyi Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2009. <http://mek.niif.hu/07500/07571/07571.pdf>
- World Population Review. <http://worldpopulationreview.com/countries/argentina-population/>
- <https://thetruesize.com>
- https://www.colegiomilitar.mil.ar/esp/el-colegio-militar_el-escudo.html

Lakatos Péter:

A FENNTARTHATÓSÁGI SZEMLÉLET ÉS GYAKORLAT EGY KORAI PÉLDÁJA A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2020.5.11](https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.11)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Közszolgálati Lenyomat Ludovika Kutatócsoport (KLLK) célul tűzte ki, hogy közreadja a közszolgálat területén fellelhető jó és követendő fenntarthatósági megoldásokat és példákat. A szerző tanulmányában bemutatja azokat a tényezőket, amelyeken keresztül a Magyar Honvédség karbonlábnyoma csökkenthető, és ismerttet egy, a témával kapcsolatos korai kezdeményezést.

KULCSSZAVAK: fenntarthatóság, best practice, KLKF, NKE HHK, biomassza, karbonlábnyom, projekt, beruházás

BEVEZETÉS

A fenntartható fejlődés kapcsán a Brundtland Bizottság 1987-es jelentéséhez kell visszanyúlnunk, mely szerint a *„fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy kielégíthessék szükségleteiket”*.

Az egyre érezhetőbb éghajlatváltozás és az erőforrások végességének fenyegetése, valamint az energiabiztonság égető szükségességének kérdése világossá tette, hogy a fosszilis energiahordozók használatának csökkentése elkerülhetetlen. Úgy kell tehát a vállalatok működési keretrendszerét kialakítani, hogy az összeegyeztethető legyen napjaink elvárásaival. Erre utal írásában Harangozó Gábor is, aki hangsúlyozza, hogy „a különböző vállalati funkciókban (például termelésmenedzsment, logisztika, innováció-menedzsment, pénzügy, számvitel és marketing) számos olyan részcel van, amely összeegyeztethető a karbonlábnyom csökkentésének céljával, és amelyek megvalósulása érdekében hasznos lehet a vállalati karbonlábnyom számszerűsítése, a vállalati információs rendszerbe történő integrálása és kommunikációja”. Ezt szolgálja az a kutatócsoport, amely a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán alakult.

A FENNTARTHATÓSÁG SZEREPE A KATONAI FELSŐOKTATÁSBAN

Elsősorban a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, de a teljes Nemzeti Közszolgálati Egyetem valamennyi hallgatója számára nagy jelentőségű, hogy tanulmányaik során az elsajátított szakmai és sokszor igen specifikus tananyagok mellett megismerkedjenek a fenntarthatóság fogalmával, kihívásaival, szemléletével és gyakorlatával, a már megvalósult, korai kezdeményezésekkel.

E célkitűzés jegyében a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Logisztikai Intézet Hadtáp és Katonai Közlekedési Tanszéke 2013-ban elindított egy fenntarthatósági

projektet. Az egyetem rektora által kiírt pályázat során nyert forrás felhasználásával megalkottunk egy nagyon aktuális, az úgynevezett közszolgálati hivatásrendek fenntarthatósági gyakorlatával foglalkozó tankönyvet. A *Közszolgálat és fenntarthatóság* című tankönyv külső és belső alkotógárdája azt a célt tűzte ki, hogy a hallgatók tanulmányaik során minél mélyebben megismerkedjenek e fontos és aktuális témával. Ezenfelül 2014 júniusában fenntarthatósági konferenciát szerveztünk, amely azt is jól szolgálta, hogy a hallgatók később, a beosztásaikkal ezzel a szemlélettel felvértezve legyenek képesek megoldani szerteágazó feladataikat.

A fentebb említett könyvvel, a konferenciával, valamint a fenntarthatósági kritériumoknak a napi oktatásba való beépítésével kívántuk elérni, hogy a hallgatók ráébredjenek: egy olyan globális kihívással találják magukat szemben, amely méltán tekinthető az emberi élet egyik legkomolyabb aktuális problémájának.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetemen komoly előzményei vannak a vízbiztonság, illetve a klímaváltozás kutatásának. Az Intézmény Fejlesztési Terv (IFT) tartalmazza: a kutatási kapacitás bővítésével és a nemzetközi partnerség kiépítésével az NKE-t a fenntartható fejlődés egyik elismert hazai felsőoktatási kutatóhelyévé kell tenni. E folyamat része volt az 2019 októberében megrendezett Budapesti Víz Világtalálkozó, ahol az NKE és annak Víz-tudományi Kara is képviseltette magát. A rendezvényen a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Víz-tudományi Karának vezetői, munkatársai is kifejtették véleményüket, egyebek mellett arról, hogy a fiatalok hogyan tudnak szerepet vállalni a vízkrízis megoldásában.

NEMZETKÖZI KÖRNYEZETÜGYI KUTATÓCSOPORT

Az NKE-n megalakult Nemzetközi Környezetügyi Kutatócsoport fő célkitűzése, hogy a fenntarthatóságot, ezen belül is a fenntarthatóság közszolgálati aspektusait vizsgálja, úgymint:

- konferenciák szervezése a témában (hazai és nemzetközi);
- közös publikációk írása a kutatócsoport külföldi tagjaival;
- közös pályázatok indítása;
- közös kutatások hallgatók bevonásával;
- követendő fenntarthatósági példák, legjobb gyakorlatok (best practice-ok) közreadása.

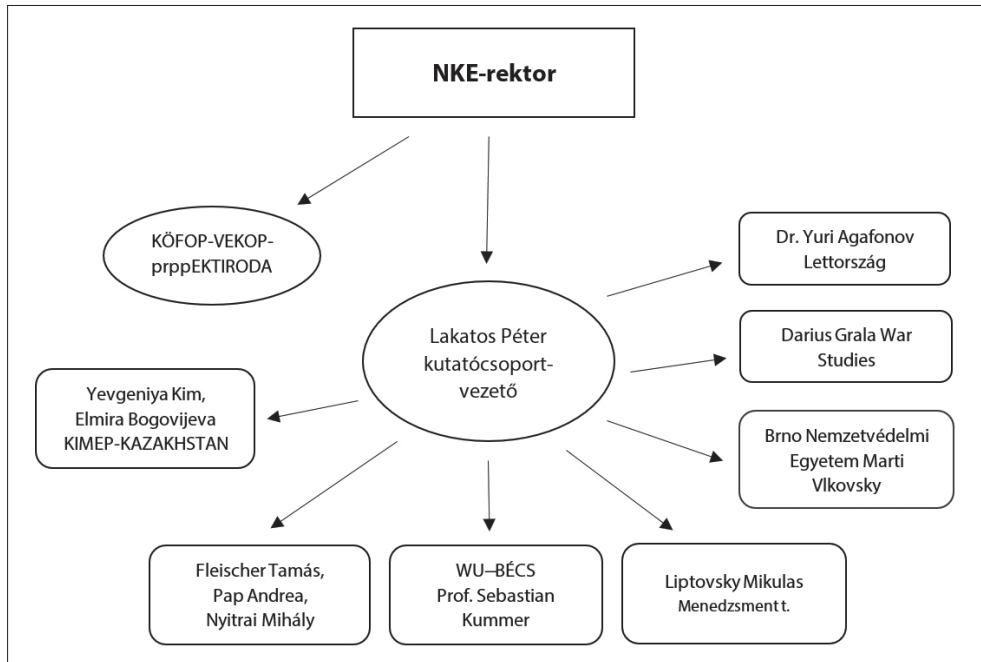
A kutatócsoport már rendelkezik együttműködő partnerekkel. Tagja a bécsi Gazdálkodási Egyetem (WU) Sebastian Kummer professzor vezette Logisztikai és Közlekedési Intézete, a Milan Rastislav Štefánik Fegyveres Erők Akadémia Menedzsment Tanszéke (Liptovský Mikuláš, Szlovákia). További tagok Fleischer Tamás, a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézete kutatója, Nyitrai Mihály alezredes, doktorandusz-hallgató, valamint dr. Pap Andrea alezredes, tanszékvezető.

A kutatócsoport fő célkitűzése a fenntarthatóság, ezen belül is a CO²-kibocsátás, népszerűbb megnevezéssel a karbonlábnyom mérési eredményeinek elérhetővé tétele a hallgatók számára. A cél, hogy ezáltal is formáljuk a szemléletüket, rávezetve őket, hogy későbbi munkájuk során tartsák szem előtt a fenntarthatósági aspektusokat, és a különböző projekttevékenységeknél vegyék figyelembe a karbonlábnyom csökkentésének fontosságát.

A kutatócsoport tevékenységével egyfajta missziót tölt be: saját területén és hatókörében támogatja, hogy Magyarországon – kivált a közszolgálatban –, Európában és globális szinten érvényesüljenek a fenntarthatóság kritériumai, és a jó állam indikátorrendszerhez szolgáltatson adatokat. A csoport a kutatásait elsősorban az NKE különböző hivatásrendjeinek prioritásai mentén folytatja, a civil és az üzleti világ hasonló kritériumainak figyelembevételével.

A kutatócsoportot alkotó szakemberek egymással folyamatos kapcsolatban állnak, meghívják egymást különböző eseményekre, konferenciákra, közös publikációkat jelentettek

1. ábra A Nemzetközi Környezetügyi Kutatócsoport felépítése (Szerkesztette a szerző)

meg,¹ illetve azokon dolgoznak. Nyitrai Mihály PhD-hallgató számos, a témával foglalkozó tanulmányt publikált katonai periodikákban, a kutatócsoport másik tagja, Fleischer Tamás pedig civil lapokban jelentett meg a témával foglalkozó cikkeket. Jómagam is számos írásban vizsgáltam a karbonlábnyom különböző területen (visegrádi négyek, magyarországi logisztikai szolgáltatók, rendőrség, valamint a közszolgálat) való megjelenését.

Összességében látható, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és különösen a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar megfelelő aktivitást mutat a tekintetben, hogy mind az oktatók, mind a hallgatók számára megjelenítse ezt a fontos kérdést, és lehetőséget biztosítson a kutatócsoport munkába való bekapcsolódásra.

Az egyik legfontosabb kutatási eredménynek tartom, hogy a hallgatók bevonásával, egy hitelesített kalkulátorral sikerült feldolgozni a rendőrség 2016-os karbonlábnyomát; a projektről írás jelent meg a *Bolyai Szemlében*.² A kutatócsoport más közszolgálati ágak tekintetében is folytatni kívánja a vizsgálatokat.

Az alábbiakban közreadjuk a rendőrség karbonlábnyomával kapcsolatos összesítő táblázatot. A több mint százezer tonna éves karbonkibocsátás a fűtésből, a gépjárműflotta használatából, a gáz- és egyéb energiafelhasználásból adódott.

¹ Lakatos Péter – Nyitrai Mihály: A katasztrófavédelem karbon lábnyoma. Hadtudomány, 2018. évi elektronikus lapszám. <http://real.mtak.hu/82563/1/lakatos.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 15.) DOI: 10.17047/HADTUD.2018.28.E.63

² Lakatos Péter: A Közszolgálati Lenyomat Ludovika Kutatócsoport 2017-es tevékenysége és kutatási eredményei: a rendőrség 2016-os karbonlábnyoma és a reverz logisztika aspektusai. *Bolyai Szemle*, 2018/1. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgalato-uni-nke-hu/Bolyai_Szemle_2018_01.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 02. 15.)

1. táblázat A magyar rendőrség és rendőri szervezetek szén-dioxid-kibocsátása 2016-ban, tonnában, megyei bontásban (Szerkesztette a szerző)³

Megye vagy szerv	Flotta	Elektromos energia	Fűtés	Gáz	Összesen
BRFK	4 478	2 339	1 176	5 617	13 610
Bács-Kiskun MRFK	2 918	1 149	9	1 581	5 657
Baranya MRFK	1 487	562	712	588	3 349
Békés MRFK	1 661	736	82	1 471	3 950
Borsod MRFK	2 745	644	370	1 647	5 406
Csongrád MRFK	1 983	1 159	33	1 724	4 899
Fejér MRFK	1 543	343	15	948	2 849
Győr MRFK	1 674	575	831	900	3 981
Hajdú MRFK	2 036	713	216	1 258	4 222
Heves MRFK	1 355	271	3	559	2 189
Jász MRFK	1 612	351	5	854	2 822
Komárom MRFK	1 112	272	409	321	2 114
Nógrád MRFK	1 143	335	420	279	2 178
Pest MRFK	3 482	599	113	1 421	5 615
Somogy MRFK	2 025	686	195	1 404	4 310
Szabolcs MRFK	2 839	1 462	281	2 520	7 102
Tolna MRFK	1 159	262	13	836	2 269
Vas MRFK	980	498	51	1 120	2 650
Veszprém MRFK	1 278	311	50	595	2 234
Zala MRFK	1 325	526	0	888	2 739
Készenléti Rendőrség	6 683	3 873	344	9 654	20 555
NSZKK	0	323	0	465	788
NOK	12	245	0	506	763
RRI	238	224	1 210	0	1 672
Adyligeti RSZKI	0	249	0	839	1 087
Körmendi RSZKI	0	110	0	605	715
Miskolci RSZKI	0	159	0	1 022	1 182
Szegedi RSZKI	0	100	0	378	478
RSZG	85	0	0	0	85
ORFK/szervek	814	0	0	0	814

³ A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság adatainak felhasználásával. Rövidítések feloldása: MRFK – megyei rendőr-főkapitányság, NSZKK – Nemzeti Szakértői és Kutató Központ, NOK – Nemzetközi Oktatási Központ, RRI – Repülőtéri Rendőr Igazgatóság, RSZKI – rendészeti szakközépiskola (megszűntek, rendészeti szakgimnáziumok lettek), RSZG – rendészeti szakgimnázium, BSZKI – Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet.

Megye vagy szerv	Flotta	Elektromos energia	Fűtés	Gáz	Összesen
BSZKI	69	0	0	0	69
BM-közmunka	7	0	0	0	7
Összesen	46 743	19 078	6 540	39 999	360

Összességében megállapítható: a hallgatók szemléletformálása, oktatása és a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar oktatóinak kutatási tevékenysége is bizonyítja, hogy mennyire hangsúlyos és fontos kérdésről van szó. Az egyetemen folyó ez irányú munka eredményeként a hadseregben szolgálatukat megkezdő tisztek tisztában lesznek a probléma fontosságával, és várhatóan ennek megfelelő felelősséggel tervezik meg, illetve végzik feladataikat.

Fatüzelésű kiserőmű – military best practice

A kutatócsoport munkája során feldolgozta egy kevésbé ismert honvédségi projekt, egy példaértékű fenntarthatósági beruházás történetét. A program még az 1990-es évek közepén indult, a Kossuth Lajos Katonai Főiskola (KLKF) parancsnoka, Szabó János mérnök vezérőrnagy indította útjára az akkori főiskola (később MH Altiszti Akadémia – MHAA) elhelyezési szakembere, Lászlai Endre szakmai támogatásával.

A kutatócsoport a két említett személy és a beruházás létrehozásában és üzemeltetésében részt vevő cégek vezetője Kéri László (BIOHŐ-Energetikai Fejlesztő Kft. és Bioline Kft.) és munkatársai segítségével feltárta a fenntarthatósági projekt történetét.

Az 1990-es évek közepén merült fel az akkori KLKF objektumai fűtésének és gőzzel való ellátásának megoldására egy új, korszerű, mai szóhasználattal fenntarthatónak is nevezhető beruházás ötlete. Ennek lényege, hogy az egykori főiskola fűtését ne olajjal, gázzal vagy elektromos energiával, hanem egyfajta erdőgazdálkodási aprítékkal – nevezzük biomasszának – oldják meg. A ma fenntarthatónak nevezett technológia 1995-ös bevezetése az akkori objektumban egy teljesen úttörőnek nevezhető projekt keretében ment végbe. A projekt megvalósulásában egyaránt meghatározó szerepe volt a fennálló gazdasági kényszernek, valamint a főiskolai vezetők felelős gondolkodásának.

A kiserőmű jellemzői:

- A megújuló energiaforrás típusa: szilárd biomassza.
- A beruházás helye: Pest megye, Szentendre.
- Beépített teljesítmény (kW/MW) 9 MW.
- Beruházási költség (bruttó) 1 Mrd Ft.
- A beruházás 100%-ban állami tulajdonú (erdészeti).
- A kiváltott energiahordozó típusa: földgáz, távhő.

A szentendrei honvédségi objektum központjában 1994–95-ben használati melegvíz- és fűtésellátás céljából építették ki a központi fűtőművet. A faapríték eltüzelésével a két, összesen 9 MW teljesítményű kazán alkalmas volt a 2000 fős létszámú létesítményt – annak konyháját, az uszodát, valamint a kollégiumot – hőenergiával ellátni. A két kazán 2004–2005-ben kiegészült egy gőzturbina-generátor egységgel, amely növelte a fűtőművi hatásfokot. Azóta évente 4–6 GWh villamos energiát állítanak elő, amely teljes mértékben képes ellátni az oktatóbázist, sőt ezenfelül jelentős mennyiséget tudnak a hálózatba visszatáplálni. Az erőmű tulajdonosa a Budapesti Erdőgazdaság Zrt., üzemeltetője a bemutatott, illetve vizsgált idő-

szakban a Bioline Kft. Alapvetően az erdőgazdaság biztosítja a szükséges tüzelőanyagot, de csak akkor, ha az üzemeltető nem tudna egyéb forrásból olcsóbban hozzájutni a szükséges energiahordozó mennyiséghez. Vagyis ha máshol olcsóbban tudnak aprítékot szerezni, akkor ott veszik meg, ha nincs ilyen, akkor a tulajdonos biztosítja a korábban meghatározott áron. Ez az úgynevezett védőár hosszú távon képes volt biztosítani az üzem gazdaságosságát.

A Kohlbach típusú égésterrel működő biomassza-tüzeléses kazánok teljesítménye 4, ill. 5 MW, az iker gőzturbina-generátor együttes maximális villamos teljesítménye 1,3 MW. Az így előállított hőteljesítményt 15 percen belül képesek változtatni. Évente 80 ezer GJ hőenergiát és 4–6 GWh villamos energiát állítanak elő. A multi-paraméteres vezérlésnek köszönhetően a kazánok hatásfoka magas (85–87%), míg a gőzturbinák villamos hatásfoka alacsony, csak 20% körüli. Ez ebben a teljesítmény kategóriában az elérhető maximum.

Télen jelentkezik a hőigény 90%-a, ekkor az üzem télies kogenerációval [a kogeneráció – más néven CHP (combined heat and power) – kombinált hő- és energiatermelés, villamos- és hőenergia együttes termelését jelenti egyazon primer energiaforrásból – L. P.] működik, így az együttes hatásfok elérheti a 90%-ot. A nyári időszakban viszont a hőigénynek csak a 10%-ára van szükség, így a kondenzációs veszteség miatt az energetikai hatásfok lecsökken 30%-ra. A kazánokban az átlagnál alacsonyabb fűtőértékű, egyéb célra nem használható faanyagokat, fakérget és tűzifát égetnek el bármilyen előkezelés nélkül.⁴

Az egyeztetések és referenciák megtekintése után indult a beruházás előkészítése. Az akkori viszonyoknak, előírásoknak megfelelő hivatalos utat kellett bejárni, melyet követően megtörtént a beruházás tervezése, majd a kivitelezés. Akadtak nehézségek is a beruházás tervezése, engedélyeztetése és kivitelezése során, de ezeket sikerült a főiskola akkori vezetésének leküzdenie. Összességében tartani tudták a technológiai ütemtervet, így 1995. október 15-én megtörtént a fűtőmű beindítása, amelyet egy három hónapos próbaüzem követett, mely után megkapták az engedélyt a folyamatos üzemeltetésre. A kiserőmű azóta is működik.

A legnagyobb segítség az erdészettől érkezett. A cég magára vállalta a beruházás költségét, azzal a feltétellel, hogy a kiserőmű működtetéséhez szükséges nyersanyagot tőle szerzi

1. kép A kiserőmű

Forrás: Bioline Kft.

⁴ Forrás: Kéri László ügyvezető (BIOHŐ-Energetikai Fejlesztő Kft. és Bioline Kft.).

be a főiskola. A főiskola a kiserőmű indulását követő 15 év alatt „törlesztette” a beruházási költséget. (A főiskolának ez nem jelentett pluszkiadást, hisz az erőmű indulása előtt a szomszédos betongyártól vásárolták a hőenergiát.)

Így valósult meg több mint negyedszázaddal ezelőtt – osztrák kooperációban, magyar cég közreműködésével és egyes alkatrészek Németországból való beszerzésével – ez a ma fenntarthatóságának nevezett projekt. Összességében nagyon „jól járt” a főiskola, mert minden tekintetben olcsóbban és biztonságosabban tudta megoldani a fűtést, a gőzellátást.

Ismereteim szerint a hadseregben nem történt ilyen vagy hasonló beruházás, tehát az MH Altiszti Akadémián működő kiserőmű egyedinek mondható; ez az első, amely fenntartható módon oldja meg a fűtés- és melegvíz-ellátást és a gőz biztosítását.

A hatóságok folyamatosan mérték a kazánból kiáramló füst összetételét. Kiderült, hogy valójában nem is fűstről, hanem egyfajta páráról beszélhetünk, aminek az intenzitása mindig az időjárás függvénye.

A kiserőmű az átadásától kezdve gond nélkül működik, soha nem volt alapanyag-probléma. Az elmúlt negyed évszázad alatt (1995-től 2020-ig) egyértelműen megtakarítást lehetett elérni ezzel a módszerrel a gáz vagy az elektromos energia igénybevételéhez képest. Az alapanyagot biztosító erdészet szakemberei szerint a gáz- és az olajszolgáltatók díjának a kb. 80%-áért sikerült biztosítani az energiát a főiskolának.

2. táblázat *MH Altiszti Akadémia és jogelődjei részére értékesített gőzenergia mennyisége. A csillaggal jelölt mennyiségek az erőművi üzemhez szükséges tüzelőanyagot is tartalmazzák*⁵

Év	Kiadott gőz (GJ)	Felhasznált tüzelőanyag (lto) ⁶
1996	tört év	nincs hiteles adat
1997	76 364	10 182
1998	68 449	9 165
1999	83 355	11 114
2000	79 218	10 562
2001	77 077	10 277
2002	76 179	10 157
2003	76 614	10 215
2004	80 643	10 752
2005	84 439	11 259
2006	84 084	18 674*
2007	70 272	23 693*
2008	75 116	21 641*
2009	79 200	10 560
2010	84 129	11 217
2011	84 860	11 315
2012	83 087	11 078

⁵ Forrás: Kéri László ügyvezető.

⁶ A természetes állapotú (nedvességű) tömeg mértékegysége.

Év (folyt.)	Kiadott gőz (GJ)	Felhasznált tüzelőanyag (lto)
2013	80 732	12 171
2014	77 408	16 351
2015	83 918	11 122
2016	tört év	nincs hiteles adat
Összesen	1 505 144	241 505

2. kép Megérkezik az apríték

Forrás: Bioline Kft.

A Szentendrén megvalósított projekt egy fenntartható és a ma sokat emlegetett klímaváltozás negatív hatásainak csökkentését is eredményező technológia, aminek alkalmazásával egyfajta úttörő tevékenységet vállalt az akkori katonai főiskola vezetése.

Természetesen a biomassza-képződmény vagy faapríték gyártása során is felhasználnak gépeket és szállítóeszközöket, üzemanyagot, tehát van karbonlábnyoma a technológiának. Viszont maga az üzem megújuló energiaforrásnak nevezhető, ezért ennek a fűtőmódnak, az energiaelőállításnak a karbonlábnyoma összességében zéró. Nem szennyeznek az üvegházhatású gázok a légkört, semmilyen káros anyag nem kerül a levegőbe, nem történik fosszilisenergia-felhasználás. Elmondható tehát, hogy a bemutatott projekt egy valóban követendő modell, egyfajta military best practice.

A kutatócsoport az NKE HHK logisztikus hallgatóinak közreműködésével 2012–2015 között vizsgálta a jogutód, az MH Altiszi Akadémia karbonlábnyomát. A kutatási eredményeket a *Katonai Logisztika* című folyóiratban adtam közre.⁷ A kedvező karbonadatok alakulásában minden bizonnyal a kiserőműnek is nagy szerepe volt.

⁷ Lakatos Péter: Közszolgálat – fenntarthatóság – logisztika: Egy egyetemi kutatóműhely eredményei, tanulságai és jövőbeni tervei. *Katonai Logisztika*, különszám, 2016, 354–373. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00083/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2016_ksz_354-373.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 29.)

BEFEJEZÉS

Kerekes Sándor⁸ szerint a fenntartható fejlődés brundtlandi definíciója nem közgazdasági, hanem etikai jellegű, mivel a generációk közötti egyenlőség elérését célozza, és nem a természet, hanem az „ember” szemszögéből tekint a kérdésre. A fenntartható fejlődés „az ökológiai, a társadalmi és a gazdasági fenntarthatóságot egyidejű harmóniaként feltételezi”.

Pónusz Mónika és szerzőtársasa a reverz logisztika feladataival foglalkozó tanulmányában⁹ megelőző és utólagos feladatokról ír. A megelőző feladatok sorában a kutatók hangsúlyozzák a hagyományos alapanyagok környezetbarát anyagokkal, technológiákkal való helyettesítésének fontosságát, mely során a biotechnológia növekvő jelentőséggel bír (*Replacement*).

Erre kiváló példa a szentendrei kiserőmű és a hallgatók bevonásával működtetett kutatócsoport tevékenysége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Harangozó Gábor: *A karbon lábnyom koncepció szerepe a vállalkozásfejlesztésben*. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2433/1/Harangozo_2016karbon.pdf

Kerekes Sándor: *A fenntartható fejlődés közgazdasági értelmezése*. In: Bulla Miklós – Tamás Pál (szerk.): *Fenntartható fejlődés Magyarországon – Jövőképek és forgatókönyvek*. ÚMK, Budapest, 2006, 196–211.

Knoll Imre – Lakatos Péter (szerk.): *Közszolgálat és fenntarthatóság*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.

Lakatos Péter: *A Közszolgálati Lenyomat Ludovika Kutatócsoport 2017-es tevékenysége és kutatási eredményei: a rendőrség 2016-os karbonlábnyoma és a reverz logisztika aspektusai*. Bolyai Szemle, 2018/1. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/Bolyai_Szemle_2018_01.pdf

Lakatos Péter: *Közszolgálat – fenntarthatóság – logisztika: Egy egyetemi kutatóműhely eredményei, tanulságai és jövőbeni tervei*. Katonai Logisztika, különszám, 2016, 354–373. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00083/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2016_ksz_354-373.pdf

Lakatos Péter – Nyitrai Mihály: *A katasztrófavédelem karbon lábnyoma*. Hadtudomány, 2018. évi elektronikus lapszám. <http://real.mtak.hu/82563/1/lakatos.pdf>
DOI: 10.17047/HADTUD.2018.28.E.63

NKE Intézményfejlesztési terv. <https://www.uni-nke.hu/egyetem/strategiai-fejleszt/strategiak/ift-2015-2020/ift-2015-2020>

Panelbeszélgetés a vízkrisis megoldásról a Víz Világtalálkozón. <https://vtk.uni-nke.hu/hirek/2019/10/19/panelbeszelgetes-a-vizkrisis-megoldasrol-a-viz-vilagtalalkozon>

Pónusz Mónika – Nagy Judit: *Az Ipar 4.0 innovatív megoldások, különös tekintettel a zöld logisztikára és az önvezető járművek alkalmazására*. In: Dr. habil. Homicskó Árpád Olivér – Dr. habil. Lóth

⁸ Kerekes Sándor: *A fenntarthatóság közgazdaságtani értelmezése*. In: Bulla Miklós – Tamás Pál (szerk.): *Fenntartható fejlődés Magyarországon: Jövőképek és forgatókönyvek*. ÚMK, Budapest, 2006, 196–211.

⁹ Pónusz Mónika – Nagy Judit: *Az Ipar 4.0 innovatív megoldások, különös tekintettel a zöld logisztikára és az önvezető járművek alkalmazására*. In: Dr. habil. Homicskó Árpád Olivér et al. (szerk.): *Ipar 4.0 – Jogi-társadalmi-gazdasági kihívások és válaszok*. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019. https://ajk.kre.hu/images/doc5/dokumentumok/Ipar_4_0_cimu_kotet.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 29.)

László – Dr. habil. Kovács Róbert (szerk.): Ipar 4.0 – Jogi-társadalmi-gazdasági kihívások és válaszok. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019. https://ajk.kre.hu/images/doc5/dokumentumok/Ipar_4_0_cimu_kotet.pdf

Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

<https://www.hrportal.hu/jelentese/best-practice.html>

Felhívás tanulmány készítésére

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága a 2020–2021-ben megjelenő folyóiratszámok tematikus blokkjaiba minden olyan – új kutatási eredményeken alapuló – témát szívesen lát, amely az alábbi kiemelt témakörök valamely aspektusát elemzi.

Kiemelt témakörök:

- 1. Hibrid hadviselés – a vezetési módszertan változásai: döntéshozatal és küldetésorientált vezetői szemléletmód a 21. században.*
- 2. Automatizált rendszerek: az autonóm rendszerek hadműveleti követelményeinek változásai a technológiai fejlesztések tükrében.*
- 3. Hadviselés a hagyományostól eltérő hadszíntéren: az információs hadszíntér kihívásai és lehetőségei, az információs hadviselés szerepe és jelentősége napjaink konfliktusaiban.*
- 4. Beépített területek: a városharc jellegzetességei és digitális katonai kihívásai beépített területen.*
- 5. Kognitív fejlesztés: Szuperkatonák? A digitális katona mentális fejlesztésének kihívásai és lehetőségei – ember és gép szimbiózisa a hadszíntéren (human-machine teaming).*
- 6. A technológiai változások vezetéstechnikai aspektusai és döntéshozatalra gyakorolt hatása. A küldetésalapú vezetés szervezeti szinten történő meghonosítása a Magyar Honvédségben.*

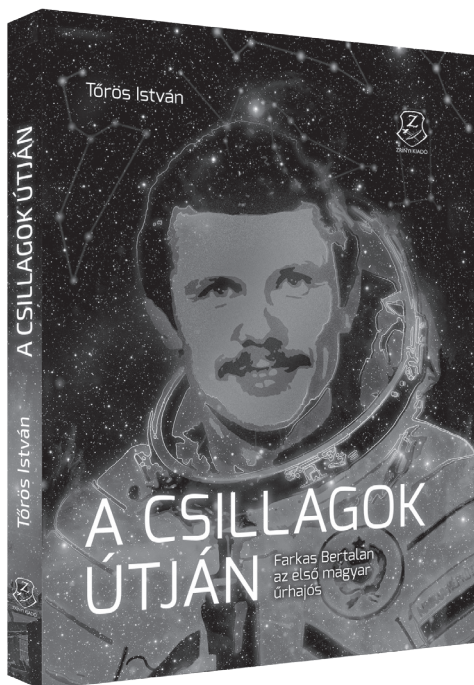
A tervezett tanulmányokról előzetesen egy max. 2000 leütés terjedelmű absztraktot kérünk, a felelős szerkesztőnek címezve (Kiss.Zoltan@hmrinyi.hu). A beküldött absztraktokat a Szerkesztőbizottság bírálja el, és az eredményről értesíti a benyújtót. Az elfogadott absztrakt ugyanakkor nem jelenti automatikusan az írás megjelenését, arról az elkészült tanulmány végleges szövegének ismeretében, annak szakmai lektorálása után születik döntés.

Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága

Baj Attila István:

A CSILLAGOK ÚTJÁN

Gondolatok Tőrös István Farkas Bertalanról szóló könyve kapcsán

A közelmúltban jelent meg az ismert szerkesztő, szakíró, Tőrös István tollából és a Zrínyi Kiadó gondozásában *A csillagok útján – Farkas Bertalan, az első magyar űrhajós* című kötet. A szerző a könyv lapjain egy aktív életpályát mutat be. Ajánlom mindazoknak, akik tisztelik és megbecsülik az emberi teljesítményt, akik érdeklődnek napjaink legizgalmasabb és legsokoldalúbb tudományos és technikai munkái, az embernek a világűrhez kapcsolódó tevékenysége iránt.

Köszönet a könyv alkotóinak az alapos és gondos gyűjtőmunkáért, mert sikerült egy olyan dokumentumot összeállítani, amelyből az olvasó megismerheti a hús-vér Farkas Bertalan. A kötetnek sikerült bemutatnia az embert, akit tehetsége, rátermettsége, akarat és kitartása alkalmassá tett egy embert próbáló tett végrehajtására. A könyv lapjain kirajzolódik – sokszor Farkas Bertalan szavait idézve – az első és eddig egyetlen űrhajósunk életének legboldogabb, legsikeresebb

pillanatai, de hétköznapi problémái, vívódásai, botlásai is. A mű egyértelműen bizonyítja, hogy az emberek Farkas Bertalan iránt tanúsított szeretete és megbecsülése az űrrepülése óta töretlen. Nem vált annak idején szocialista példaképpé, és a Brezsnyev-csók miatti mellőzöttsége idején is megmaradt mindenkiel közvetlen, barátságos, őszinte embernek.

Megmutatja, hogy az űrrepülés addig szinte ismeretlen mértékű összefogást eredményezett a különböző nemzetek fiai között, és hogy az „űrtestvériség” nemcsak egy nemzet fiai között állhat fenn – mint azt a nagy klasszikus művek, a *Ha meghal a Nap* (Oriana Fallaci) és *Az igazak* (Tom Wolfe) leírják –, hanem napjainkra nemzetek feletti szövetséggé vált. A kötet jó eséllyel oszlatja azt a titokzatoskodó homályt, amelyet a világ e táján a más eredményt felmutatni nemigen tudó politika az űrkutatásra, de főleg az űrrepülésre borított.

Nagy erénye a könyvnek az igényessége. A sok eredeti (nem a média gyártotta) felvett tartalmazó képanyag segítségével alaposan körüljár minden egyes, Farkas Bertalan életét befolyásoló és meghatározó eseményt és folyamatot. A könyv értékét nagyban emelik a megszólaltatott közismert személyiségek szavai.

A szerző, Tőrös István az életpálya időrendiségét hűen követve építi fel a művet, ugyanakkor az egyes fejezetek bővítésével vagy tömörítésével megfelelően hangsúlyozza az adott időszakban történetek fontosságát.

A könyv stílusa tiszta, közérthető, olvasmányos. A szerző kerüli a misztifikációt, a heroizálást, a bennfentesség látszatát. Csak a szükséges mértékben használ ürtechnikai, illetve katonai szakkifejezéseket, a szöveg mentes az e területeken használt zsargontól.

ÚJ KORSZAK KEZDŐDIK

Napjainkban új korszak kezdődik a magyar űrtevékenységben. Kormány szintű döntés született az évtizedekre visszanyúló magyar–oroszl „űregyüttműködés” megerősítéséről; a tervek szerint néhány éven belül újabb magyar űrhajós részére adatik meg a kozmikus kiküldetés, az űrutazás lehetősége. Az új misszió sikeresebb végrehajtása érdekében is célszerű értékelni Farkas Bertalan űrrepülését.

A könyv nagyon jó alapul szolgál erre, mivel korrekten bemutatja a programot teljesítő ember teljesítményét, ugyanakkor felhívja a figyelmet a tapasztalt hiányosságokra is. Az egyik, hogy a média igencsak mostohán bánt a tudományos program eredményeivel, így azok ismertetése, értékelése szűk szakértői körben történt meg. Az érdeklődők számára csak a MANT (Magyar Asztronautikai Társaság) előadásai mutatták be azokat, természetesen Farkas Bertalan élménybeszámolóin kívül. Pedig, ha mást nem, legalább a Pille dózismérőt meg kellene ma is említeni. A műszert Farkas Bertalan űrrepülése tudományos programjának részeként fejlesztették ki és gyártották le. Ő használta először, de repülése után a Mir űrállomás felszerelésének részeként a fedélzeten maradt. Ezenkívül a Pille egy másik példánya volt az egyetlen, „szocialista országban” fejlesztett és gyártott műszer, amellyel amerikai űrrepülőgép fedélzetén végeztek méréseket Sally Ride – az első amerikai űrhajósnő – második repülése idején, 1985 októberében. Azóta is minden űrállomás egyik alpműszere, a Nemzetközi Űrállomásé is. Hasonló a helyzet a másik nagy sikerű program, a Halley-üstököst vizsgáló Vega-szondák esetében, melyek kulcsfontosságú fődarabjainak fejlesztésében úgyszintén komoly részt vállalt a magyar „űripar”. A misszió sikeres teljesítését a *New York Times* úgy kommentálta, hogy ez volt az első intelligens robot a világűrben. A hazai sajtóban aprócska hír jelent meg róla. Elgondolkodtató és érthetetlen, hogy a hazai média miért kezeli le az űrkutatásban és az űriparban nyújtott teljesítményünket. Pedig van űriparunk. Első termékétől, a passzív mikrometeoroid-csapdától kezdve a Pillén és a Vega telekameráján át a legújabb magyar, sokat tudó „zsebműholdakig” a magyar űriparnak már nemcsak neve, de rangja is van, legalábbis külföldön.

A másik probléma az volt, hogy az űriparban született eljárások, megoldások iránt nem volt érdeklődés sem más kutatóhelyek, sem az ipar részéről. Ez magyarázható részint a média szerepével (elemi információhiány), de sokkal inkább azzal, hogy az ipar színvonala nem tette lehetővé az ilyen high-tech eszközök gyártását, sőt még alkalmazását sem. Ráadásul volt még egy tervgazdálkodásból származó fékje is az ilyen típusú fejlesztések kezelésének, a kipipálás szemlélete: a feladat végrehajtva, zárójelentés elkészítve, esetleg egy mintadarab leadva, tervtáblán kipipálva, jöhet a következő feladat. Az, hogy a munka újszerű megoldásokat, innovatív elemeket tartalmaz, ami még a piacon is értékesíthető, nem a fejlesztő dolga volt. Tegyük hozzá, a vezetőé sem. Ez a gyakorlat főleg az alkalmazott kutatás-fejlesztés terén okozott nagy károkat. A következő magyar űrhajós programja esetében feltétlenül fel kell készülni az említett problémák kiküszöbölésére.

A könyvben szó esik ugyan a honvédségnek az űrutazásban játszott szerepéről, de megítélésem szerint nem elég hangsúlyosan. Az űrrepülés sikeres végrehajtásához az egyik, ha nem legnagyobb feladatot, a megfelelő űrhajósjelöltek kiválogatását – négy jelöltet is

alkalmasnak találtak – honvédségi szakemberek hajtották végre. Repülőorvosaik nemcsak ebben a munkában jeleskedtek, hanem az élettani kísérletek kidolgozásában és értékelésében is vezető szerepük volt. Ráadásul igen nagy segítséget kapott a program azzal, hogy a HM rendszeresen biztosította a Csillagvárosban felkészülő űrhajósjelöltek számára a szállítási kapacitást mind az „egy kis hazai”, mind a kutatási eszközök tekintetében. Ezért a következő magyar űrrepülés előkészítésében, tudományos programjának kidolgozásában és végrehajtásában is nélkülözhetetlen lesz a Magyar Honvédség közreműködése.

MAGYAR KOZMONAUTA A KOZMIKUS MUNKAHELYEN

Ami az új magyar űrrepülést illeti, pontosítani kell az elnevezését. Ez már ugyanis egy hónapokig tartó kiküldetés (felküldetés?) lesz a Nemzetközi Űrállomásra, egy összkomfortos kozmikus munkahelyre. Ezen a munkahelyen egy időben több ország űrhajósa dolgozik a kísérleti eszközök, berendezések széles választékával. A mi repülési programunk kidolgozásánál ezt a lehetőséget feltétlenül ki kell használni. Először is és minél előbb orosz partnereink segítségével pontosan tájékozódni kell, hogy milyen munkák elvégzésére alkalmas berendezéseken dolgozhat a mi űrhajósunk. Itthon fel kell mérni, hogy a mi kutatási-fejlesztési munkáink közül melyek kapcsolódhatnak az űrállomáson folyókhoz, és azonnal be kellene emelni a programba. Ugyanezekről a lehetőségekről tájékoztatni kell azokat a *magyar kutatóintézeteket és iparvállalatokat*, amelyeknek érdeke lenne bekapcsolódni a fedélzeten folytatandó munkákba. További lehetőség a program véglegesítésére a hazai szakembergárdával folytatott konzultáció a bővítéséről és – ami az Amerikai Egyesült Államokban és Indiában is jól bevált – kívülálló (ez esetekben középiskolások) ötleteinek összegyűjtése. Mindenesetre egy fontos dolgot célszerű figyelembe venni a témaválasztásnál: az űrállomás fedélzetén gyakorlatilag csak olyan kísérleteket folytatnak, amelyeknél – ha minimális mértékben is, de – az ember közreműködése feltétlenül szükséges. A teljes program összeállításánál természetesen figyelembe kell venni, hogy a „felküldöttek” hónapokig abszolút zárt és szűk helyen tartózkodnak és dolgoznak, ami igen szigorú és szoros munkarendet követel.

A fentiek elvégzése eredményeként létrejöhet egy „bővített” program, amelyet majd véglegesíteni kell azután, hogy megszületik a döntés: a programhoz választunk űrhajóst, vagy az űrhajóst választjuk ki először, és képzéséhez, gyakorlatához illesztjük a programot. Mindenesetre gyorsan kell cselekedni. Tapasztalat: a sikeres egyhetes űrrepülés végrehajtásához gyakorlatilag két esztendeig tartó felkészülésre volt szükség. Egy több hónapig tartó program végrehajtásához azonban ennyi nyilván nem elég, annak ellenére sem, hogy van nagy tapasztalatokkal rendelkező kutatógárdánk, kiváló repülőorvosi karunk, nem nagy, de hatékony űriparrunk, és ezek mögött egy biztos eszmei és pénzügyi biztonságot szolgáló kormánydöntés. Valami viszont nagyon hiányzik – legalábbis a nyilvánosság nem tud róla –, egy, a munkálatokat irányító, négy-öt főből álló szakértői csapat, élén egy széles körű meghatalmazással rendelkező vezetővel. Ennek létrehozása sürgős feladat, természetesen Farkas Bertalan felügyeletével és aktív részvételével.

Az eddigiekben szó esett űrtevékenységről, űrkutatásról, űriparról, ezért célszerű felvázolni az egymáshoz való viszonyukat. A legáltalánosabb fogalom az űrtevékenység, mely alatt a világűrrel kapcsolatos emberi ténykedést értjük. Három területet foglal magában: a világűr kutatását, vagy ahogy említeni szokták: az űrkutatást; a mesterséges holdak nyújtotta szolgáltatásokat; és a mindkét területet kiszolgáló űriparrt. Meg kell jegyezni, igen szoros együttműködés, sőt összefonódás jellemző a területekre.

A VILÁGŪR KUTATÁSA

A világűr kutatása három témakörre bontható. A távoli világűr (deep space) vizsgálata űrszondákkal, mesterséges holdakkal és földfelszíni eszközökkel. Tanulmányozzák a világegyetem történetét, keresik a választ a „honnan jöttünk, hova tartunk” örök emberi kérdésre. Igen izgalmas programjuk a vadászat a gravitációs hullámokra, valamint a világegyetem anyagának és energiakészletének – az elméleti fizikusok számításai szerint – mintegy kétharmadát kitevő sötét anyag és energia megtalálása. Az első vadászat már sikerrel is járt. Észleltek néhány hullámot földi detektorokkal, mire néhány űrszonda és műhold érzékelőivel bővítették a megfigyeléseket.

Egy másik, hasonlóan izgalmas téma az idegen csillagrendszerek bolygóinak (exobolygók) keresése, ezen belül is az úgynevezett Föld-típusú bolygóké, amelyeken a földihez hasonló élet alakulhatott ki. A fentiekén túl még számos érdekes projekten dolgoznak, amelyek felsorolásánál e helyütt eltekintünk.

A Naprendszer kutatása magában foglalja a rendszer valamennyi tagjának – Nap, bolygók, holdak, kisbolygók stb. – a vizsgálatát. Ezen belül is kiemelt fontosságú téma a Nap, a rajta végbemenő folyamatok és az általuk a Földre gyakorolt hatások vizsgálata. Ugyanis egy nagyon erős napkitörés nagy energiájú részecskéi komoly veszélyt jelentenek a Föld körül keringő műholdakra, de extrém erős kitörés még a villamos energia vezetékhálózatára is.

Talán a legösszetettebb és legfontosabb kérdéskör az idegen égitestek meglátogatására (Mars) és különböző célú felhasználására (Hold) történő felkészülés. Ez az a téma, amely gyakorlatilag elkülöníthetetlen az űriparban folyó kutató-fejlesztő munkáktól. Hiszen azon túl, hogy megoldjuk a szállítóeszközök fejlesztését és gyártását, odarepülünk, leszállunk, elvégezzük kijelölt feladatainkat, felszállunk és hazarepülünk, biztosítani kell a személyzet oxigén-, víz-, élelmiszer-, gyógyszer- stb. ellátását is. Egy ilyen út a Marsra közel egy évig tart. Nem lesz véletlen, ha a következő magyar űrhajós az űrállomáson e témához kapcsolódó kutatásokkal találkozik, esetleg részt is vesz azokban. Egyébként, hogy milyen kiemelten fontos kutatás ez, bizonyítja az az évek óta gyarapodó Mars-szonda-csapat, amely folyamatos méréseket végez a bolygó felszínén, vizet, életet és leszállóhelyet keresve. Ráadásul – bár nagyon hétköznapiak tűnik – a NASA ajánlatot kért a Holdon használható WC szállítására.

MESTERSÉGES HOLDAK NYÚJTOTTA SZOLGÁLTATÁSOK

A mesterséges holdak nyújtotta szolgáltatások annyira mindennapjaink részévé váltak, annyira természetesnek vesszük azokat, hogy eszünkbe sem jut létüket az űrtevékenységhez kötni.

Ha például valaki kezében okostelefonjával beszélni szeretne egy rokonával Ausztráliában, néhány gombnyomás és már jelentkezik is a hívott fél – kommunikációs műhold. Vagy meg akar látogatni valakit, és nincs térképe a célterületről: bepityegteti az okostelefonba a cél koordinátáit és indulhat is – navigációs műhold. Kíváncsi a várható időjárásra, a nagyvilág híreire, esetleg élőben szeretné nézni a tokiói olimpiát, a dél-afrikai futball-világbajnokságot: bekapcsolja a tévét, és a kommunikációs műhold továbbítja a meteorológiai műholdak feldolgozott adatait vagy a távérzékelő műholdak képeit a brazil őserdőben tomboló tüzekről, a kiválasztott mérkőzés vagy a verseny legizgalmasabb pillanatait – kommunikációs, navigációs, meteorológiai, továbbá távérzékelő (szokták erőforrás-kutató műholdnak is nevezni), segélykérő (KOSZPASZ-SARSAT: Koszmicseszakja Szisztyema Poiszka Avarijnih Szudov – Search And Rescue Satellite Aided Tracking) műholdak.

És már jön is a következő szolgáltatás: a globális internet-hozzáférést biztosító Starlink műholdháló a kezdeti 12 000 (nem elírás, tizenkétezer) műholdjával, majd teljes kiépítésben negyvenezer alacsony pályás műholdfelhőjével. Sajnos más cégek is tervezik hasonló feladatot, bár kisebb elemszámú rendszer kiépítését. Szegény csillagászok, már most fogják fejüket...

ÚRIPAR

Az űripar napjaink legizgalmasabb iparága. Eredete: gyökere, egyik ága a hadiipar – innen származnak többek között a hordozórakéták, a telemetriai egységek, a földi követő- és mérőállomások stb. –, a másik ágát az egyetemek és kutatóintézetek képezik, ahol az első műholdakat, fedélzeti műszereiket és kiszolgálóegységeiket fejlesztették és gyártották. A kapcsolat változatlanul igen szoros közöttük, annak ellenére, hogy közben hatalmas nem hadiipari cégek is bekapcsolódtak az űreszközök fejlesztésébe és gyártásába. Ez utóbbiak a cégen belül önálló űrtechnikai részlegeket alakítottak ki, amelyek – hátuk mögött egy hatalmas fejlesztői és gyártókapacitással – bármilyen bonyolult vagy szokatlan feladatot képesek lettek megoldani. Ennek egyik bizonyítéka az a folyamat, amelynek végeredményeként a mesterséges intelligencia eluralta a Mars- és a Hold-kutató szondákat.

Hogy is néz ez ki? Az Apollo-program idején űrhajósok szálltak le a Holdra, talajmintát gyűjtöttek, visszahozták a Földre, ahol összetételüket laborokban vizsgálták – ez a hatvanas-hetvenes évek. Ma: a bolygón „kószáló” robot talajmintát vesz, ha kell még fűréssal is, elvégzi a minta elemzését, és az eredményeket rádióon visszaküldi a Földre. Fontos jellemzője még az űriparnak, hogy hasonló vagy talán még magasabb követelményeket támaszt beszállítói felé, mint a hadiipar. Egyre kisebb tömegű és fogyasztású, mind megbízhatóbb és hosszabb élettartamú alkatrészeket, egységeket követel.

Nem véletlen, hogy az űripar a hadiiparral együtt a legkeményebb húzóágazattá vált, és ennek következtében az innovatív eljárások, megoldások sokasága nem csupán cél, hanem maga a létező valóság. A NASA már az Apollo-program idején létrehozta saját ügynökségét (Spin-Off Department), amely értékesítette a fejlesztés során született innovatív anyagokat, gyártási, tesztelési eljárásokat. Ma a nagy cégek egyszerűbben oldják meg ezt. Az űrtechnikai részlegben született innovatív elemeket más részlegeik termékeibe építik, és a késztermék árában érvényesítik értéküket.

Az űrtevékenység állandó mozgásban lévő, történelmi események, változások által meghatározott dinamikus rendszer. Az utóbbi tíz-tizenkét hónap során minden, az űrkutatásban és -hasznosításban fajsúlyos szerepet játszó ország, valamint a kormányközi Európai Űrügynökség (ESA – European Space Agency) számára is egyértelművé vált, hogy jelentős mértékben meg kell emelni az anyagi támogatások összegét. Számunkra, ESA-tagországként ez azért fontos, mert kutatóink sokkal több témában pályázhatnak támogatásért. (Érdekes: e támogatásikeret-növekedés Kína számára igencsak jelentős lehet, ugyanis az ország bejelentette, hogy saját nemzeti űrállomás építésébe kezdett.)

Egy történelmi eseménynek is tanúi lehettünk napjainkban. A magántőke belépett az űrtevékenység legfelsőbb osztályába: a saját kockázatára fejlesztett és gyártott hordozórakétával, rajta az azonos feltételekkel épített űrhajóval a Nemzetközi Űrállomásra szállított két űrhajóst, akik e sorok írása idején is az űrállomáson dolgoznak. A magáncégek kezdetek óta részt vettek különböző eszközök, berendezések gyártásában, de állami megrendelésre, azaz az állam finanszírozta vagy anyagilag támogatta a munkákat. Ezzel a lépéssel viszont a magántőke bevitte az űreszközöket a piacra, jelezve, hogy profitját biztosítottak látja. Vagyis az űrtevékenység újabb szegmense jött létre: az űrbiznisz.

ŰRHADVISELÉS

Az új fejlemények között a legegondolkodtatóbb: a nagyhatalmak újra elővették a már legalább kétszer elvérzett témát, az űrhadviselést. Úgy tűnik viszont, ezúttal valóban lesznek űrhadseregek, űrfegyverek, de nem a hagyományos romboló, megsemmisítő típusúak. Az első ilyen ötlet a szovjet vezetőktől származott, miután sikeresen kipróbálták az interkontinentális rakétájukat, és 1961. október 30-án felrobbantották a negyven megatonna, „Cár” névre keresztelt hidrogénbombájukat. Ez volt az „orbitális bomba”. Egy ilyen vagy hasonló rombolóerejű támadófegyver-rendszer telepítése a világűrbe fizikailag megoldhatatlan. Az ellenségnek eszébe sem jutott hasonló, szinte megfizethetetlen programot indítani, helyette kiépítette a Szovjetuniót teljesen körülvevő radarhálózaton alapuló megfigyelőrendszert. Végeredmény: az orbitális bomba feledésbe merült, a radarrendszer fejlődésnek indult.

A másik nagy projekt a közmédiában csak amerikai „csillagháborús tervnek” nevezett kezdeményezés volt. Ez az elképzelés – amely főleg védelmi fegyverrendszerek világűrbe történő telepítését célozta – ugyan sok megvalósítható elemet tartalmazott, de összességében ugyancsak a megvalósíthatatlanság kategóriájába tartozott.

A fentiekben leírt elképzelések ma már csak a nagyhatalmak politikusainak pókerjátszmáiként értékelhetők. Az új forduló azonban már komoly veszélyeket rejt magában, mivel a kiszivárgott információk szerint a hatalmak nem fegyverek űrbe történő telepítését tűzték célul, hanem a hadseregek számára létfontosságú, az előzőekben felsorolt, valamint a speciális katonai információkat szolgáltató műholdak működésének zavarását, blokkolását, végső soron működésük lehetetlenné tételét. Igencsak figyelmeztető az a tény, hogy míg a fentebb ismertetett két, hamvába holt elképzelés a média felkapott és harsogó témája volt mindegyik fél részéről, addig ma elképesztő a titkolózás minden ütőképes és jelentős űrtechnikával rendelkező állam részéről (Észak-Korea és Irán nem tartozik közéjük). Nem ismerhető meg még a mesterséges égitest neve sem, nem beszélve gyártójáról, küldetése céljáról. Műholdsorozatot állítanak pályára, de még a pálya adatait sem teszik közzé – sem az üzemeltető, sem ellenségei. Lehet, hogy olyan gyorsan változtatja pályáját, hogy mire bemérik, már más adatokat kellene közölni. A csúcs ebben az esetben az amerikai X-37B űrrepülőgép, amelyet Föld körüli pályára állítanak, azután évekre eltűnik, majd közlik, hogy sikeresen földet ért. Az amerikai légierő parancsnokain és a programban részt vevő szakértőkön kívül senki sem férhet hozzá a küldetése adataihoz. Rossz belegondolni is abba, hogy még legalább három-négy hatalom folytat hasonló fejlesztéseket. Ha ugyanis elkezdődne egy több résztvevős szolgáltatóműhold-vadászat, az nemcsak a hadseregeket tenné kezetlen-lábatlan (nem félkarú!) óriássá, de a modern nemzetgazdaságokat is padlóra küldené.

Összefoglalva: Időszerű, sőt szükséges is volt Törös István: *A csillagok útján – Farkas Bertalan, az első magyar űrhajós* című kötetének kiadása, két okból is. Egyrészt negyven év – több mint egy emberöltő – telt el Farkas Bertalan űrrepülése óta, de eddig nem jelent meg őszinte, dokumentumokkal bőven alátámasztott, összefoglaló mű életpályájáról. A jeles évforduló jó alkalom arra, hogy illő tisztelettel adózzunk életútja előtt. Másrészt – miként azt a fentiekben igyekeztem bemutatni és bizonyítani – napjainkban új korszak kezdődik a nemzetközi és a magyar űrtevékenységben, mely nemcsak az új magyar űrhajós számára jelent óriási kihívást, hanem a hazai tudósok, kutatók, mérnökök, katonáorvosok és az ipari szféra képviselői számára is.

*Törös István: A csillagok útján – Farkas Bertalan, az első magyar űrhajós
Zrinyi Kiadó, Budapest, 2020, 172 oldal*

Hegedűs Ernő alezredes – Hennel Sándor őrnagy:

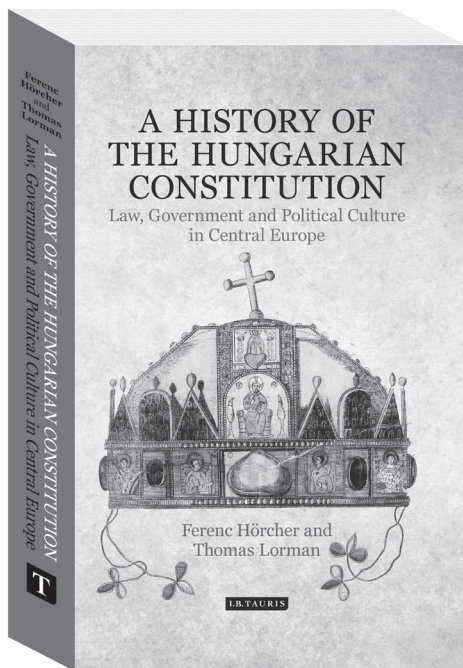
ALKOTMÁNYUNK TÖRTÉNETÉRŐL, ANGOLUL

A hivatásos honvédtisztek számára, akik tiszti esküjüket a haza védelmére teszik minden év augusztus 20-án a Parlament előtt, kiemelten fontos gondolatiságot hordoz Magyarország Alaptörvénye. A honvédség jelképein az ország integritását és szuverenitását is szimbolizáló Szent István koronája látható, emellett a honvédség soraiból állították fel a több száz éves tradícióval rendelkező Honvéd Koronaőrseget, amely a jogállamiságot jelképező Magyar Szent Koronát őrzi a Parlament kupolacsarnokában. Jelképek sokasága ez: az Országgyűlés mint a nemzet törvényeinek megalkotója a demokrácia jelképe; a Koronaőrség, amely mindennek védelmére hivatott; a katonai jelképek, a tiszti eskü és az eskütétel augusztus 20-ai dátuma, illetve helyszíne is. Augusztus 20-a, ami már a római korban törvényhozó nap volt, később, az Árpád-korban államalapító Szent István király tiszteletének napjává alakult át. E dátum mindenkor szoros összefüggést mutatott a magyar alkotmányosság történeti fejlődésével, elvezetve végül Magyarország Alaptörvényének 2012. évi megalkotásához. Ahhoz, hogy egy katonatiszt megértse, mire tesz esküt a Parlament előtt augusztus 20-án, illetve ahhoz, hogy egy koronaőr-katona a Parlamentben megértse, mit véd, ismerniük kell az Alaptörvényt és a korábbi alkotmányok létrejöttének történetét.

Napjainkban a magyar honvédtiszt már csak NATO-tagságunk okán is jól beszél angolul, ezért mi sem korszerűbb annál a gondolatnál, mint hogy a magyar Alkotmány fejlődéstörténetéről szóló könyvet angolul olvassa. Erre teremt lehetőséget az a könyv, amelyet Hörcher Ferenc professzor, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Politika- és Állam-

elméleti Kutatóintézet intézetvezetője és Thomas Lorman, a University College London kutatója közösen szerkesztett. A magyar Alkotmány kialakulásáról szóló *A History of the Hungarian Constitution – Law, Government and Political Culture in Central Europe* című könyv a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézetének együttműködésében jelent meg Londonban 2018 végén. E könyv megjelenésével alkotmányos gondolkodásunk átfogó története első alkalommal lépett nemzetközi szakmai-tudományos közönség elé.

Magyarország Alaptörvényét 2012. január 1-jén ratifikálták, ami kitűnő alkalmat teremtett az alkotmányos gondolkodással foglalkozó hazai és brit kutatóknak arra, hogy – hazai és nemzetközi környezetben egyaránt hozzáférhető módon, angolul – összefoglaló művet jelentessenek meg a magyar történeti alkotmányfejlődés háttéréről. Különösen aktuális e folyamat áttekintése, mivel az új

Alaptörvény egy olyan magyar jogi hagyományhoz tér vissza, amely fokozatos fejlődés útján, évszázadok alatt alakult ki. Ezen állítás háttérének és érvényességének vizsgálatára, valamint a magyar alkotmányos fejlődés évszázadok során kialakuló jogintézményeinek és politikai kultúrájának feltárására a könyv szerkesztői jeles brit és magyar eszmetörténészeket, politológusokat és jogtudósokat kértek fel, arra bátorítva őket, hogy írásukban átfogó képet nyújtsanak a magyar alkotmányos gondolkodás egy-egy lényeges epizódjáról. A kötetben most először találkozhat az angolul olvasó érdeklődő a magyar középkori joggyakorlattól a 2012-es új Alaptörvényig vezető hosszú út fontosabb állomásaival. A szerzők időrendben mutatják be és értékelik a magyar alkotmányos gondolkodás különböző korszakait, azok hatását és örökségét, valamint azokat a társadalmi és kulturális összefüggéseket, amelyek keretében az írott és íratlan normák hosszú évszázadok alatt megfogalmazódtak.

Az újabb kutatásokra támaszkodó történeti elemzéseket a könyv szerzői kilenc fejezetben jelentették meg. Önálló fejezetet szenteltek például a kötetben az 1790–1791-es, először Budán, majd Pozsonyban ülésű országgyűlés alkotmányfejlődés szempontjából kiemelkedő jelentőségű történetének. A több évtizedes szünet után összehívott országgyűlés felélesztette a rendek és az uralkodó együttműködését, mivel az alsótáblai követek megfogadták, hogy nem távoznak addig, amíg egy új alkotmány meg nem születik. Ez az országgyűlés a reformkorban bekövetkezett társadalmi-politikai fordulat egyfajta előzményének tekinthető. A X. törvénycikk kimondta, hogy Magyarország független országgént kormányzandó, és csupán a közös uralkodó köti össze a többi Habsburg tartománnyal. Egyfajta haladó gondolatisággal a katolikus egyház – mint államegyház – mellett a protestáns és görögkeleti egyházak szabad működését is törvénybe iktatták ekkor.

A fejezetek közül több a magyar történelem jelentős fordulópontjai köré épül. Külön fejezetben foglalkozik a kötet az 1848-as áprilisi törvényekkel, hiszen a Szent Korona-tan alkotmányelmélete az 1848-as törvényhozással vált modern, polgárosodott államjogi rendszerré. Az „áprilisi törvények” egyes pontjaival bővült ekkor az alkotmány: megjelent a választójog, a közteherviselés, és megszületett a modern politikai nemzet.

A könyv egy fejezete az 1867-es kiegyezés korszakának alkotmányfejlődését járja körül. A kiegyezés törvényhozás útján rendezte az Osztrák Birodalom és a Magyar Királyság között fennálló politikai, jogi és gazdasági kapcsolatokat. A kiegyezés törvényeinek érvénybe léptetéséhez Ferenc József császárnak szentesítenie kellett ezeket a törvényeket, azt megelőzően, hogy Magyarország királyává koronázták. A kiegyezés során Magyarország – a közös külügyeket, közös hadügyeket, a kapcsolódó pénzügyeket, valamint a perszonaluniót leszámítva – újra önálló állam lett, saját választott parlamenttel, kormánnyal és kormányfővel, a belügyeiben korlátlan, pénzügyeiben részleges önkormányzatisággal. Újra felállhatott az önálló Magyar Honvédség is. A kiegyezést követő korszakot a klasszikus liberalizmus politikai és jogtudományi elvei jellemezték.

A könyv önálló fejezetet szentelt a trianoni békeszerződés utáni jogfejlődési korszaknak az államfő kérdéséről rendelkező 1920. évi I. törvénycikk kapcsán. 1920-ban a megcsonkított ország törvényhozói rendelkeztek az alkotmányosságról és államformáról. „Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről” szóló 1920. évi I. törvénycikkben a Trianon utáni magyar politika és államtudomány ismét visszaállította a Szent Korona-tan tiszteletét a jogtudományban, hivatkozva a jogfolytonosságra a történelmi Magyarország közjogával. A korszak kezdetén a budapesti jogtudományi egyetem (Pázmány Péter Tudományegyetem) egyidejűleg két tanszékén is oktattak magyar alkotmányjogot – Kmety Károly, Nagy Ernő, majd Tomcsányi Móricz,

illetve Molnár Kálmán neve is köthető e tanszékekhez és a korszak jogtudományi kutatásaihoz. 1929-ben Tomcsányi Móricz javaslatára közigazgatási és pénzügyi jogi tanszéket hoztak létre, amelynek élére Magyary Zoltánt (1930–1945), a VKM tudománypolitikai ügyosztálya vezetőjét hívták meg.

Unikálisak a könyv mellékletei is, amelyek eredeti forrásanyagokat tartalmaznak, angolul. Figyelemre méltó ezek közül az 1222. évi Aranybulla szövege, Werbőczy István *Hármaskönyvének (Tripartitum)* részletei, az 1848. évi áprilisi törvények, az 1867. évi XII. törvény, illetve Magyarország Alaptörvénye.

A kötet nemcsak a katonatisztek érdeklődésére tarthat számot, hanem minden olyan angolul értő, Magyarország iránt érdeklődő olvasó számára is, akit foglalkoztat a magyar történelem és a magyar politikai kultúra. Ismereteink szerint a kötet hamarosan magyarul is elérhető lesz, mert fordítása most készül a Ludovika Egyetemi Kiadó gondozásában.

*Ferenc Hörcher and Thomas Lorman (eds.):
A History of the Hungarian Constitution.
Law, Government and Political Culture in Central Europe.
I.B. Tauris, London, 2018, 384 p.*

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

MILYEN LEGYEN A JÖVŐ KATONAI STRATÉGÁJA?

Steven Metz: *The Future of Strategic Leadership. Parameters*, 50(2) Summer 2020, 61–67. https://ssi.armywarcollege.edu/wp-content/uploads/2020/05/Parameters_50-2_Summer-2020_Metz.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 10.)

A tanulmány szerzője, dr. Steven Metz – az USA Szárazföldi Haderő Vezérkari Akadémiája Stratégiai Tanulmányok Intézetének vezető kutatója és a Quincy Intézet külsős munkatársa – a stratégiai vezetés jövőjéről írt munkájában.

Tanulmányának alapvetése, hogy az amerikai katonai stratégáknak ki kell lépniük a 20. századi ipari stílusú vezetési modellből, és át kell venniük a vállalkozói szellem alapuló modellt. A szerző a biztonsági környezet, a szervezeti felépítés, illetve a szervezeti kultúra és etika területén vizsgálja a jövő stratégiai vezetőinek képességeit, szerepét.

Metz professzor érvényesnek tartja Carl von Clausewitznek a háborúról szóló híres mondását – a háború természetéből adódóan tartós, jellegéből adódóan változó – a katonai stratégiai vezetésre is, amely következetes, ám egyúttal állandóan változik. A stratégiai vezetés változó természete a stratégiák hagyományos módszereinek változását jelenti, s Metz professzor úgy véli, a jelenlegi stratégiai vezetés már nem feltétlenül lesz megfelelő a jövőben. A stratégiai vezetés tartós jellege ott érhető tetten, hogy elődjeikhez hasonlóan a jövőbeli stratégiai vezetőknek is biztosítaniuk kell szervezeteik hatékony működését az alapvető háborús műveletekben; meg kell teremteniük és fenn kell tartaniuk a hatékony, etikus szervezeti kultúrát; horizontálisan kell gondolkodniuk – különféle tevékenységeket és szervezeteket integrálva –, és vertikálisan is – a hosszú távú jövő megtervezését, valamint a második és harmadik rendbeli hatások figyelembevételét illetően –, miközben a közeljövőbeli kérdésekkel és kihívásokkal is foglalkozniuk kell.

Azonban a stratégiai vezetés változik, és az ezt formáló evolúciós erők hatalmasok, intenzívek és összetettek. Így a stratégiák képzésének és a stratégiai vezetés gyakorlásának tradicionális módszerei többé már nem tarthatók. Lehetetlen pontosan megjósolni, hogy mely tulajdonságok és képességek lesznek a legfontosabbak az elkövetkező évtizedekben, de lehetséges – és fontos! – azonosítani a valószínűket. Ennek egyik módja az, ha figyelembe vesszük a stratégiai környezetben zajló fő tendenciákat, és felmérjük, hogy melyekben szükséges a stratégiai vezetés jellegének megváltoztatása.

Képzelnünk el egy jövőbeli harctéri parancsnokot – írja Metz –, akinek meg kell birkóznia a hagyományos ellenségekkel és annak szükségességével, hogy elkerülje vagy legyőzze őket a harcban. De szembe kell néznie nem állami ellenfelekkel is, akik kihasználják az úgynevezett „mindent felfegyverezni” nézetet. A modern technológia ugyanis lehetővé teszi az egyének számára, hogy az államok pusztító erejével rendelkezzenek. Ez abból is látszik, hogy a többdimenziós támadások és a zavarkeltések egyre egyszerűbbek, a biztonság létrehozása és fenntartása pedig egyre nehezebb. Metz professzor Sean McFate politikai elemzővel együtt

vallja, hogy az elkövetkező évtizedekben a háborúk többnyire rejtett módon, az árnyékban fognak zajlani, és az információs korszak valószínűleg hatékonyabb lesz, mint a tüzerő maga.

Ha lesznek is hagyományos fegyverekkel vívott küzdelmek, akkor ezek nem lesznek döntőek, véli Metz. A győzelem jellege fog megváltozni: a győzelmet immár nem a harc-
térén, hanem másutt fogják kivívni. Mivel a biztonság lényege változik meg, ezért a hozzá tartozó stratégiának is változnia kell. A stratégiai tervezőknek – a stratégiai vezetőknek – több dimenzióban kell gondolkodniuk, beleértve az ellenfelek vagy potenciális ellenfelek sokféleségét is. Továbbra is szükség lesz az ellenség legyőzésére, de ez önmagában nem lesz elegendő: a biztonság tekintetében a teljeskörűségekre kell törekedni. Ám amint létrejön a biztonságos környezet, egyből hézagok keletkeznek rajta, mert az instabilitást jelentő erők is újjászületnek és terjedni kezdenek; ezért a biztonság fenntartása egy soha véget nem érő folyamat lesz.

Jövőbeli parancsnokunkat a biológia és a biogazdálkodás, a neurológiai fejlesztés, a nanotechnológia, a fejlett anyagtudomány, a kvantumszámítás, a mesterséges intelligencia, a robotika és az adalékanyagok gyártása körüli forradalmi előrelépések veszik körül. Különösen a mesterséges intelligencia az, ami valószínűleg a fegyveres konfliktusok széles körű változásait fogja ösztönözni, leginkább a döntéshozatal területén. A jelenlegi láthatáron lévő jövőbeli katonai rendszerek (beleértve a fegyvereket is) viszont túl gyorsak, túl kicsik, túl sokan vannak, és olyan környezetet teremtenek, amelyek az emberi irányításhoz túl bonyolultak, véli Metz.

Az ítélőképességről azt írja a szerző, hogy önmagában már nem lesz megfelelő a hatékony döntéshozatalhoz, különösen a mesterséges intelligenciát és a technológiával továbbfejlesztett döntési rendszereket alkalmazó ellenfelek ellen. Noha ez harcászati szinten lesz a legszembetűnőbb, stratégiai szinten is szerepet fog játszani, arra kényszerítve a jövő vezetőit, hogy határozzák meg az emberi ítélőképesség és a mesterséges intelligencia optimális elegyét, majd ezeket folyamatosan értékeljék újra és vizsgálják felül. Ez a készség létfontosságú, talán még döntő is lesz, írja Metz.

Kritikus fontosságú lesz a jövőbeli stratégiai vezetők számára a dinamikus narratívák kialakítása is. A háború létrejöttének politikai okai végeredményben pszichológiaiak; a legfontosabb azonban sohasem az, hogy mennyi ellenséget ölnek meg, vagy hány célt pusztítanak el, hanem az, hogy a társadalom megérti-e a katonai akciókat és hogyan reagál rájuk. Az olyan stratégiai környezetben, amelyet az információk bősége, a rendkívül gazdag elgondolások és hiedelmek, a bonyolult összekapcsolhatóság és az intenzív, globális átláthatóság jellemez, a katonai fellépés pszichológiai tényezője még nagyobb jelentőséggel fog bírni, mint korábban. Végző soron a katonai akciók kognitív eredménye fog számítani – az a szint, ahol az ellenfelek észlelik és értelmet adnak az ellenük elkövetett cselekedeteknek. Mert a harc kimenetelét nem a tények tudomásulvétele határozza meg, hanem a pszichológiai, a politikai és az algoritmikus manipuláció oda-vissza történő csatája. Habár ma már minden átlátható, az igazság mégis könnyen elhomályosítható. Így a jövőbeli konfliktusok és a jövőbeli stratégia nagyrészt a narratívák összecsapása lesz.

A narratívák létrehozásának hagyományos módszerei – amelyek az információnak a formális médián keresztüli továbbításán alapulnak – már nem lesznek elegendők. Ezek nem olyan csaták, amelyeket egy robotszerűen működő, kreativitást nélkülöző bürokrácia megnyerhet. Az, ahogy a közügyekért felelős tisztségviselők – az információs kapuőrök – továbbítják az információkat a hagyományos média számára, sajnos kevés a sikerhez. A dinamikus narratívák megfogalmazásához olyan stratégiai vezetőkre lesz szükség, akik pszichológiai szempontból képzetek, és értik, hogy az elképzelések és ötletek hogyan formálódnak,

terjednek, egyesülnek, mutálódnak, halnak meg és születnek újjá a nemzeti, a regionális és a szervezeti kultúrákban. Egy olyan információs környezetben kell kommunikálni, ahol nehéz megkülönböztetni az igazságot a „hamis hírektől”, és az információ hitelessége már nem a hatásának fokmérője. Bármennyire nehéz a dinamikus narratívák kialakítása a kívánt pszichológiai hatások létrehozásához, ezek a jövőbeni stratégiai vezetés elengedhetetlen feltételei lehetnek, és a kultúrák közötti kommunikáció a kívánt pszichológiai hatások elérése szempontjából fontosabb lehet, mint maga a szervezetrányítás.

Régen a legkiválóbb katonai stratégák – legalábbis az amerikaiak közül – az általuk vezetett szervezetek parancsnokai voltak, nem pedig alkotó elmék. Lehet, hogy fokozatosan mentek végbe parancsnoklásaik alatt különböző változások vagy fejlesztések, de a legtöbb esetben nem kellett a semmiből új szervezeteket létrehozniuk, vagy teljesen megújítaniuk egy már létező apparátust. A változás üteme és mértéke arra utal, hogy ezek a napok immár elmúltak: a jövőbeli stratégiai vezetőknek a szervezetek létrehozóinak és forradalmasítóinak, vállalkozóknak kell lenniük, nem pedig csupán menedzsereknek. Mint az élet sok területén, itt is a technológia lesz a hajtóerő, amely meghatározza a lehetőségeket. Például a katonai stratégák a döntéseik meghozatalakor már régóta egyformán támaszkodnak a törzs munkájára és a saját ítélőképességükre. Az információ növekedésével párhuzamosan azonban a vezetők egyre inkább adatalapú, technológiailag továbbfejlesztett elemzéseket fognak használni. A hatékony stratégiai vezetők nem függhetnek pusztán attól, hogy a törzsbeosztottak jelentik, mit kell tudniuk: ismerniük kell az analitikai eljárásokat és a döntéseket formáló információkat is. Noha a stratégiai vezetők nem a mesterséges intelligencia megtervezésének szakértői, mégis tisztában kell lenniük az algoritmusok jelentőségével, adottságaival és kockázataival. Másként fogalmazva: a stratégiai vezetőknek meg kell érteniük a mesterséges intelligencia és az analitikai alapú döntéshozatal lényegét, még akkor is, ha nem kell ismerniük annak szerkezetét.

A jövőbeli stratégiai vezetőknek már nem az információ hiányával kell szembenéznük, hanem annak bőségével. A mai katonai vezetők egyik fő kihívása a rendelkezésükre álló, folyamatosan növekvő mennyiségű információ kezelése. Az egyszerűen és gyorsan gyűjthető, tárolható és kommunikálható információk olyan adatállományt eredményeznek, amely meghaladja a legtöbb ember felfogóképességét. Ezért a stratégiai vezetőknek támogatniuk kell a folyton változó, egyre fejlettebb elemzőeszközök fejlesztését, hogy meg tudják határozni, mi a fontos számukra az információrengetegben. Az elemzőeszközöket a szervezet igényeire kell szabni, s nem automatikusan azt használni, ami könnyen elérhető vagy rendelkezésre áll. A jövő stratégiáinak nemcsak döntéseket kell hozniuk, hanem érteniük és alakítaniuk is kell a döntéshozatali folyamatokat.

A hatékonyság kötött élettartamú, ami a jövőben még jobban rövidülni fog. A jövőbeli stratégiai vezetőknek forradalmároknak és újítóknak kell lenniük. A mély, gyors és kiterjedt változások környezetében fokozatos adaptációra és fejlesztésre lesz szükség, de ez sem lesz elegendő. Háborúban a gyorsabb nyer, tartja a mondás. Ez a kijelentés hamarosan nem csak az erők manővereire fog vonatkozni, hanem a szervezeti alkalmazkodásra is. Habár az innováció már régóta a stratégiai vezetés egyik eleme, a leggyakrabban a kudarcra vagy vereségre adott válasz, vagy a kudarcból és vereségtől való félelem teremt meg. A jövőben a beavatkozásnak, az innovációnak és a vállalkozói szellemnek töretlennek és kezdeményezőnek kell lennie, nem pedig reaktívnak. Mihelyst egy szervezet eléri működésének legmagasabb szintjét, a stratégiai vezetőnek meg kell kezdenie annak újratervezését.

Hagyományosan, az amerikai hadsereg stratégiai vezetői a szervezeti kultúrára és etikára az irányítás, nem pedig a vállalkozói szellem szempontjából tekintenek. A szervezetek

ritkán változtak meg alapjaiban, így a stratégiai vezetők mindig is arra összpontosítottak, hogy fenntartsák azt, ami működik, és kijavítsák azt, ami nem működik. Egy szervezet kialakításakor a jövő stratégiai vezetőinek a szervezeti kultúra és etika diszruptív erejévé, újítókká és vállalkozókká, vagy ahogy Stanley McChrystal, az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderejének nyugállományú tábornoka megfogalmazta, empatikus szervezeti kultúra-teremtőkké kell válniuk. Ennek a beavatkozásnak akkor is meg kell történnie, ha a szervezetek még nem változtak meg, mert minden, még a rendkívül jól működő szervezetek is, egyszer hanyatlásnak indulnak, sőt kudarccra vannak ítélve.

Azt nem lehet pontosan tudni, hogy az etikai kihívások mikor lesznek a leginkább sürgetőek az elkövetkező évtizedekben, de be lehet azonosítani őket. Vegyük például a stratégia politikai és információs összefüggéseit. Az előző évtizedekben csak néhány hiteles információforrás volt a nyilvánosság számára elérhető (Amerikában): három televíziós hálózat, néhány fő hírmagazin, egy maroknyi nagyobb újság és számos befolyásos véleményt tartalmazó folyóirat. A korlátozott számú, gondosan szerkesztett információforrás iránti bizalom a középpont felé tolta a politikai diskurzust és gondolkozást; ez lehetővé tette a kompromisszumot és a konszenzus kialakítását.

Az információs környezet ma már ettől nagyon eltérő. Több ezer, talán millió forrás van, de kevés megbízható akad közöttük. Különösen a fiatalok már nem támaszkodnak a tradicionális médiaforrásokra, így a hagyományos média a maga kiegyensúlyozottságával, tényellenőrzésével és a gondos szerkesztői munkával összehangolva, nem éri el őket. Ebben a környezetben nehéz felkelteni a figyelmüket. A megoldás a politikai diskurzus és a szórakozás keverékéből álló ügyes trükk, az, hogy az ötlet csomagolása néha többet mond, mint a tartalom. A véleményformálók pedig ugyanúgy alakítják a nemzeti narratívát, mint a hivatásos újságírók, szakértők vagy a választott tisztviselők.

Az információgazdagság a politikai konszenzus és a politikai pártok szélsőséges polarizálódásához is hozzájárul, a politikai nézetek pedig a középről elmozdulnak a sovinszta ideológiai pólusok felé. Fokozódik az emberek és szervezetek közötti ellenségeskedés, és pártfanatikus légkör jön létre. Napjainkban a politizálás már nem a különféle álláspontok összeegyeztetéséről és a konszenzus eléréséről, hanem a más eszközökkel folytatott háborúról szól. A kompromisszumot manapság vereségnek tekintik, és senki sem akar veszíteni.

A szélsőséges székértábor-mentalitás és a biztonságpolitika átpolitizálódása komoly etikai kényszerhelyzeteket teremt a katonai stratégiák számára, és ez alapvetően befolyásolja (az amerikai) polgári-katonai kapcsolatokat is. A helyzet pedig valószínűleg fokozódni fog, véli Metz.

Vajon a jövőbeli katonai stratégiai vezetőknek hozzá kell-e igazítaniuk tanácsaikat annak a politikai vezetőnek az ideológiai elfogultságához és erkölcsiségéhez, akinek a tanácsaikat adják? Vajon a politikai tribalizmusnak (a posztmodern társadalmakban lévő sovinszta törzsközösségi társadalomszemléletnek) kell-e formálnia a stratégiai tanácsadást? Vajon állhatnak-e a katonai stratégiák e tribalizmuson felül vagy kívül? Vajon az egyenruhás vezetőknek olyan katonai megoldásokat kell-e javasolniuk, amelyekről tudják, hogy csak az adott elnöki adminisztrációig tart, mivel a következő valószínűleg elveti majd? Vajon a jövőbeli stratégiai tanácsadásnak rokonszenvesnek kell-e lennie ahhoz, hogy a politikai vezetők emlékezzenek rá? Ezek bizony kényes kérdések.

A jövő stratégiái óriási etikai kihívásokkal szembesülnek akkor is, amikor arról döntenek, mire használhatják fel a technológiai újításokat, például a mesterséges intelligenciát és az ember által működtetett egyéb technológiai eszközöket. Már erősödnek az olyan hangok,

amelyek korlátozni vagy tiltani kívánják például a „gyilkos robotokat”. Az agy összekapcsolása a technikai eszközökkel és a neurotechnológia elfogadása nehéz és összetett etikai kérdéseket vet fel a hadsereg számára. Lehetséges-e egy technológiailag továbbfejlesztett szuperkatonát (vagy tengerészt, repülőt, tengerészgyalogost, űrharcost) könnyen integrálni a civil társadalomba, miután a szolgálata befejeződött? Az ilyen és ehhez hasonló kérdések befolyásolják a technológia hadseregben való felhasználását, különösen, ami az ember és a technológia integrációját illeti. Minél jobban terjed és érlelődik az embert fejlesztő technológia, annál nagyobb lesz a politikai ellenállás ebben a kérdésben. A stratégiai vezetőknek ebben az összetett etikai környezetben kell lavírozniuk, és ha sikerül is balanszírozni, az is időleges lesz és ingatag.

Metz professzor konklúziója mindezekre a következő:

A 20. században a sikeres stratégiai vezetők az ipar titánjai voltak, egyre nagyobb vállalkozásokat irányítottak és egyre összetettebb erőfeszítéseket tettek. A sikert gyakran az jelentette, hogy a legtöbb erőforrást a megfelelő időben és helyen fektették be. Az amerikaiak által folytatott háborúban a logisztika döntő jelentőségű volt. Henry Ford vagy John D. Rockefeller valószínűleg jó stratégiai vezetők voltak, míg George Catlett Marshall vagy Dwight D. Eisenhower masszív vállalatokat alapíthatott vagy vezethetett volna. A jövőbeli stratégiai vezetőknek inkább élvonalbeli vállalkozóknak, reformereknek és alkalmazkodó versenytársaknak kell lenniük.

Szükség lehet az ellenség fegyveres erőinek legyőzésére, de ez nem lesz elegendő, mivel a jövőbeli stratégiai vezetők igen bonyolult környezetben küzdenek a biztonság fenntartásáért, ahol mindent felfegyvereznek, ahol a pusztítás és a destabilizálás elérése könnyű, de a biztonság fenntartása nehéz. A hatékony és etikus szervezeti kultúra kiépítése kihívást jelent; a siker rövid életű. A feltalálás és az újítás folyamata állandó lesz. Ami ma működik – akár egy szervezet, egy etika, egy folyamat vagy egy koncepció –, holnap már nem érvényes.

A jövőre való felkészüléshez az amerikai hadseregnek gyors, kitartó alkalmazkodáson alapuló szervezeti kultúrát létrehozva intézményesítenie kell a meglévő rendszerbe forradalmian beavatkozó, lényegi változásokat előidéző szemléletet, az innovációt és a vállalkozói szellemet. Oktatási kampányokat kell kidolgoznia a bevált gyakorlatok, a beavatkozás, a változás, az innováció és a vállalkozói szellem lehetséges buktatóinak azonosítása érdekében. A hadsereg oktatási rendszereibe, az oktatással és teszteléssel együtt, mélyen be kell építenie a beavatkozási, a változtatási, az innovációs és a vállalkozói készségeket, megbuktatva azokat, akik nem tudnak boldogulni. Folyamatosan kísérleteznie kell új stratégiai koncepciókkal és szervezeti formákkal.

Amikor a hadsereg továbbképzési és kinevezi a stratégiai vezetőket, ki kell próbálnia és ki kell választania a dinamikus narratívák alakításában rejlő képességeiket. A hadseregnek még erősebb partnerségeket és cseréket kell folytatnia a magánszektorral, s valószínűleg az ilyen cseréknél – hasonlóan az összhaderőnemi beosztásokhoz – a vezetői pozíciók betöltését is elő kell írnia. Az amerikai hadseregnek a stratégiai vezetők kiválasztására, képzésére és kinevezésére szolgáló módszere nem igazodott a stratégiai, politikai és információs környezetben bekövetkezett változásokhoz, és nem koncentrált arra a készségkészletre sem, amelyre a stratégiai vezetőknek szükségük lesz az elkövetkező évtizedekben. Most ezt meg kell tenni – az idő rövid, summázza írásában a szerző.

KELL-E NATO-STRATÉGIA ÉSZAK-KOREA ELLEN?

Tina J. Park: Time for a NATO strategy on North Korea? NDC Policy Brief No. 07 – 04. 2020. <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1431> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 10.)

A szerző, Tina J. Park – a kanadai NATO Szövetség alelnöke és a Torontói Egyetemen működő Kanadai Védelmi Felelősségvállalási Központ igazgatója – a NATO észak-koreai szerepvállalásának indítékait és lehetőségeit elemzi.

A szerző álláspontja szerint az észak-koreai fenyegetések vitathatatlanul veszélyeztetik bolygónk biztonságát és a NATO-tagállamokat. Cikkében J. Stoltenberg NATO-főtítkár szavait idézi, aki Észak-Koreával kapcsolatban így fogalmazott: „Észak-Korea továbbra is globális fenyegetést jelent, ami globális választ igényel.” 2006 óta Észak-Korea hat nukleáris tesztet hajtott végre, egyértelműen dacolva a nukleáris fegyverek tilalmáról szóló szerződéssel, amelynek betartásától az ország 2003-ban visszalépett. A nemzetközi közösség különféle diplomáciai és politikai erőfeszítései ellenére eddig nem sikerült megszelídíteni Észak-Korea nukleáris ambícióit. A nukleáris képességein túl Phenjan jelentős előrelépést tett hagyományos, vegyi és biológiai fegyvereinek, valamint számítógépes képességeinek fejlesztése terén is. Észak-Korea érdemi kapcsolatokat ápol Kínával és Oroszországgal, valamint különféle terrorista csoportokkal, és fokozottan fenyegeti az ázsiai–csendes-óceáni térség határait is.

Ennek ellenére a Szövetségnek még mindig nincs átfogó képe a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságról (KNDK), sem hosszú távú stratégiája fenyegetéseinek kezelésére. A NATO-t eddig csak az atomsorompó-egyezmény szempontjából foglalkoztatta a KNDK, és csak a közelmúltban, nevezetesen J. Stoltenberg 2017-es őszi koreai látogatása óta került a figyelme középpontjába a Koreai-félsziget politikai helyzete. A 2018. évi brüsszeli csúcstalálkozó nyilatkozata például sokkal nagyobb figyelmet szentel a Koreai-félszigetnek, mint a korábbi walesi (2014) vagy varsói (2016) csúcstalálkozók. Ez a változás az interkontinentális ballisztikus rakéták, a KNDK 2017-ben végrehajtott különféle kísérletei, valamint a Donald Trump amerikai elnök és a KNDK vezetője, Kim Dzsongun közötti heves nyilvános szóváltás után következett be.

Az elmúlt hét évtizedben az észak-koreai rezsim központi célkitűzésévé tette a nukleáris fegyverek kifejlesztését az amerikai háborús viszály okozta „önvédelem” égisze alatt. E hét évtized alatt Észak-Korea törekény gazdasága, a nemzetközi szankciók és a Nyugat állandó politikai nyomása ellenére Phenjan nukleáris képességei folyamatosan fejlődtek. A szakértők becslése szerint 20-50 nukleáris robbanófej áll Phenjan irányítása alatt. Észak-Korea 2017-es tesztjekor a robbanóerő pusztító erejének mértékét körülbelül 100-150 kilotonnára becsülték – közel tízszer többre, mint a második világháború alatt Japánra ledobott atombombáét. A közelmúltban Szöul és a washingtoni diplomácia erőfeszítéseinek köszönhetően egy rövid ideig a Kim-rezsim tartózkodott a további nukleáris kísérletektől. Azonban a mai napig nem született egyértelmű megállapodás az atommentesítésről, és ez a politikai kezdeményezés nagyrészt elhalt. Ehelyett Washington és Phenjan próbálják legyűrni az egymással szembeni kölcsönös gyanakvást és gyűlölködést, de egyik fél sem hajlandó olyan engedményeket tenni, amelyek miatt esetleg szégyenkezniük kellene, különösen a saját közösségük előtt. A CIA 2019. évi, az egész világra kiterjedő fenyegetéértékelése szerint „Észak-Korea valószínűleg nem adja fel nukleáris fegyvereit és gyártási képességeit, még akkor sem, ha részleges atommentesítési lépések megtárgyalására törekszik a számára kulcsfontosságú amerikai és nemzetközi engedmények megszerzése érdekében”. A nukleáris fegyverek és létesítmények számának felmérése és konkrét cselekvési terv nélkül (amely

mindkét felet elszámoltathatóvá lenné) a Koreai-félsziget atommentesítése továbbra is csak ábránd marad, teszi hozzá a szerző.

Az elmúlt évtizedben Phenjan nukleáris fegyverprogramjával párhuzamosan meglepő gyorsasággal fejlesztette ki ballisztikusrakéta-képességét. Kim Dzsongun hatalomátvétele (2011) óta több mint 90 ballisztikus rakétát teszteltek: háromszor többet, mint apja és nagyapja idejében. Csak 2017-ben Észak-Korea 20 ballisztikus rakétát indított, ezek közül három interkontinentális ballisztikus rakéta volt. A „Hwasong-15” elérte például a 13 000 km-es hatótávolságot és a 4775 km-es magasságot, amely messze meghaladja a CIA által becsült képességeket. A nyílt forráskódú hírszerzési jelentések rámutatnak arra a tényre, hogy a KNDK-nak olyan interkontinentális ballisztikus rakétái vannak, amelyek képesek elérni az Egyesült Államok szárazföldi részeit, valamint Európa minden részét, köztük NATO-tagországok sokaságát. Amikor Phenjan 2019 decemberében belengette „karácsonyi ajándékát”, Washington haladéktalanul mintegy 22 felderítő-repülőgépet küldött a Koreai-félszigetre, hogy tengeralattjárók által elindított rakétajeleket keressenek (ez végül hamis riasztásnak bizonyult). 2020 első három hónapjában Észak-Korea legalább nyolc rakétaindítást hajtott végre, március 14-én pedig két rövid hatótávolságú ballisztikus rakétát lőttek ki az ország keleti partjáról.

Ehhez vegyük még hozzá Észak-Korea egyre komolyabb vegyi és biológiai fegyvereit. Phenjan a világ egyik legnagyobb vegyi- és biológiai fegyver-gyártója és -forgalmazója, valamint a nemzetközi jogrendszer által tiltott különféle idegmérgek előállítója is. Észak-Korea nem hajlandó aláírni a vegyifegyver-tilalmi egyezményt. Becslések szerint a rezsim 2000-5000 tonna vegyifegyver-készletet tárol, köztük idegmérgeket, hólyagképző anyagokat, vérmérgeket, fojtó harcanyagokat és ingerlő gázokat, amelyeket ballisztikus rakéták, gránátvetők vagy repülőgépek juttathatnak célba. Az olyan halálos idegmérgek, mint például a Szarin és a VX Észak-Korea vegyifegyver-programjának központi elemét képezik. Kim Dzsongun féltestvére, Kim Dzsongnam 2017 telén Malajziában bekövetkezett halálát is VX idegméreg okozta. A dél-koreai védelmi minisztérium szerint feltételezhető, hogy a KNDK jelentős lépéseket tett a biotechnológia és a biológiai fegyverek fejlesztése terén, ideértve a különféle kórokozók (antrax, fekete himlő, bubópestis, vérzésekészítés) birtoklását.

A nyilvánosság sokkal kevesebbet tud Phenjan vegyi és biológiai képességeiről, mint a nukleárisról, pusztán mert a vegyi fegyverek előállítása, megszerzése és tesztelése törvényes ipari infrastruktúrában belül is lehetséges. Viszonylag gyorsan és hatékonyan lehet ugyanis a kereskedelmi és ipari vegyi anyagokat halálos fegyverekké változtatni, így azok még nagyobb kockázatot jelenthetnek, mint a nukleáris fegyverek.

Ennél kézzelfoghatóbb jelenség a számítógépes fenyegetés, amit a Szövetség ma már katonai műveleti területnek ismer el. A köztudatban „fejletlen” nemzetként elkönyvelt KNDK valójában a világ egyik legfejlettebb kiberképességével büszkélkedhet: több mint 6000 magasan képzett hacker tevékenykedik Phenjanban és környékén. A KNDK elit hackercsoportjait továbbképzés és gyakorlat céljából gyakran külföldre, általában Pekingbe és Moszkvába küldik; néhányan a KNDK hadseregében, a Felderítő Hivatalon belül működő 121. irodában tevékenykednek; mások – mint például a Lazarus vagy az APT38 – általában külföldön működnek. Az amerikai CrowdStrike kiberbiztonsági cég szerint a KNDK-hackerek az orosz behatoló csoportok után a második helyen vannak, és gyorsaság, kifinomultság tekintetében jóval felülmúlják a kínai hackereket. Ezen túlmenően Észak-Korea kiberszabályozási normáira Oroszország és Kína is jelentős hatással bír. Észak-Koreának csak 2010 óta, a kínai China Unicom távközlési cég révén van kapcsolata a világhálóval, de 2017 októberétől az orosz TransTeleCom cégen keresztül is hozzájut egy második

internetkapcsolathoz. A TransTeleCom az internetes forgalom 60%-át, a China Unicom pedig a fennmaradó 40%-ot biztosítja. Az elszigeteltség miatt viszont a rezsim védett a számítógépes rendszerek idegen forrásokból történő behatolásai ellen.

Csak az elmúlt évtizedben a KNDK-s hackerek számlájára voltak írhatóak kémkedések (beleértve a katonai területeket is), több millió dollár ellopása és a civilek életének felforgatása is. A legismertebb akciók között szerepel a dél-koreai bankok és tévétársaságok szervereinek megbénítása 2013-ban és a Sony Pictures filmstúdió számítógépes rendszerének 2014-es feltörése is, amelynek során bizalmas dokumentumokat és vállalati adatokat hoztak nyilvánosságra, valamint a szerverek 75%-át megsemmisítették. Ide sorolható a Dél-Koreai Köztársaság kormányzati rendszereinek sorozatos feltörése 2014 és 2016 között; a mintegy 40 ezer oldal védelemmel kapcsolatos fájl ellopása és a számítógépes rendszer feltörése a dél-koreai atomerőműveket üzemeltető Korea Hydro vállalatnál; valamint az évszázad bankrablása, amelynek során a tolvajok a bangladesi jegybanktól megszerezték azokat a nemzetközi átutalási rendszerben (Swiftben) használható kódokat, amelyekkel aztán 81 millió dollárt emeltek le Bangladesnek az amerikai jegybank New York-i tagbankjában vezetett számlájáról. A szigorúbb szankciókat követően a KNDK kibercsoportjai a „törd fel és vidd” jelmondat szellemében, készpénz gyűjtése céljából bankautomatákat törtek fel elsősorban Dél-Koreában, valamint megcsapolták a szülői kriptovaluta-forgalmat is.

Mindezek fényében milyen forgatókönyvek jöhetnek szóba? A feszültségek enyhítését leginkább a Phenjan és Washington közötti politikai párbeszéd megújítása szolgálná, amely további tárgyalásokhoz vezethetne olyan kérdésekről, mint a felelősségre vonás, felülvizsgálat és kölcsönös bizalom. A két Korea közötti kapcsolatok fejlesztése és az észak-koreai infrastruktúrába történő beruházások szintén elősegíthetnék az észak-koreai gazdaság fejlődését.

A legrosszabb forgatókönyv szerint az észak-koreai rezsim új stratégiai fegyver tesztelésébe kezd, túlmegy minden határon, és kisiklatja a Mun Dzsein dél-koreai és Trump amerikai elnök közötti közelmúltbeli diplomáciai közeledést. Az Egyesült Államok kénytelen lesz erre reagálni, és vagy folytatja az engedélyek megszerzését az ENSZ-től, vagy egyoldalúan blokádnak alá helyezi a KNDK-t. A KNDK ezután katonai akcióba kezd amerikai fennhatóságú területek ellen, s az amerikai és dél-koreai parancsnokság közös katonai műveletbe fog. Mivel egy ilyen műveletet Kína és Oroszország fenyegetésnek tekint északkelet-ázsiai befolyási övezetük ellen, a katonai fellépésnek pusztító politikai és pénzügyi következményei lesznek.

A legvalószínűbb forgatókönyv a KNDK retorikájának folytatása, új stratégiai fegyverek tesztelése és az infrastruktúra további fejlesztése a dél-koreai kormány és vállalkozások segítségével. A két Korea közti kulturális kapcsolat javulhat a közös sportcsapatok létrehozása és a család-újraegyesítések révén. Az Egyesült Államok további szankciókat kérhet, de azokhoz nem kapja meg az ENSZ Biztonsági Tanácsának jóváhagyását. Lehet, hogy további tárgyalások folynak majd az atomfegyverek felszámolásáról Washington és Phenjan között, de az előrehaladás lassú lesz, és minden érdekelt félnek, különösen Oroszországnak, Kínának, az Egyesült Államoknak, Dél-Koreának és Japánnak hosszú távú stratégiai tervet kell létrehoznia olyan érzékeny kérdésekben, mint például az USA és Dél-Korea közös katonai gyakorlatai, a koreai háború hivatalos végének bejelentése és az Észak-Koreával szembeni ENSZ-szankciók megszüntetése.

Hol jön a képbe a NATO? Egyrészt a KNDK kibernetikus fenyegetéseinek beváltása, a terrorista hálózatokkal vagy képzési kapacitásokkal való együttműködésének felismerése egy NATO-tagország elleni sikeres kibertámadás során jogosan válthatja ki a Szövetség válaszát. Észak-Korea megmutatta, hogy szándékosan avatkozik be a dél-koreai infrastruktúrába.

A KNDK-ügynökök és az Iráni Iszlám Köztársaság internetes erői közötti nyílt együttműködés szintén komoly fejtörést okoz a Szövetségnek.

A fenyegetés másik forrása a KNDK és a terrorista csoportok közötti együttműködés. Ez megjelenhet a fegyvergyártásban és -szállításban, vagy az olyan terrorista csoportok finanszírozásában, mint a Hamász, a Hezbollah, az Iszlám Dzsihád, az Iszlám Forradalmi Gárda, vagy az Al-Shabaab. A hagyományos fegyverek mellett a KNDK korábban is exportált biológiai és vegyi fegyvereket, és képes tűszokat ejteni vagy erőszakot elkövetni a NATO-tagállamokban.

Szintén riasztó a Szövetség számára a KNDK-erők és az orosz erők közötti nyílt együttműködés, amelynek célja a NATO elleni fenyegetések kiterjesztése olyan stratégiai fontos területeken, mint például a Balkán. Ez az együttműködés megjelenhet nyilvános információs műveletek, internetes támadások és ipari kémkedés formájában is.

A fenyegetések enyhíthetők lennének az Észak-Korea körüli fokozott tengeri megfigyeléssel és őrzéssel, különösen a kőolaj és más áruk tengeren történő illegális szállításának megakadályozása céljából. Ez hasonló ahhoz, mint amit Japán és Kanada már 2018 óta végez annak érdekében, hogy bizonyítékokat gyűjtsön Észak-Korea ENSZ-szankcióinak megsértéséről. Volt már rá példa, hogy a NATO beavatkozott Európán kívüli műveletekbe: ilyen volt a Kelet-Afrika és az Ádeni-öböl partján 2009 után folytatott kalóztámadás.

Az atommentesítéshez vezető legmeggyőzőbb foratókönyv szerint a NATO-nak be kellene avatkoznia a Koreai-félszigeten. Feltéve, hogy minden politikai és diplomáciai erőfeszítés sikeres, a NATO-tagállamok különféle szerepeket játszhatnak a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (NAÜ) ellenőrzésében, a KNDK és az Egyesült Államok által megkötött megállapodások nyomán követésében és végrehajtásában. Az ilyen szerepek kétségkívül kihívást jelentenek precedens hiányában, ám ennek ellenére rendkívül fontosak az ázsiai–csendes-óceáni térség békéjének és biztonságának előmozdítása céljából.

Végül, a KNDK-rezsim összeomlása – bár valószínűtlen – fodrozódó hatásokat válthat ki, és olyan humanitárius válsághoz vezethet, amely potenciálisan megköveteli a NATO valamilyen beavatkozását.

Mindezen okokból úgy tűnik, hogy a Szövetségnek figyelemmel kell kísérnie a KNDK-tól származó különféle fenyegetéseket, felismerve, hogy a fenyegetés jóval túlmutat a nukleáris fegyverek területén. Előrelépést ezután egy hosszú távú stratégia elfogadása jelenthet Észak-Korea visszaszorítására. Végül, egy ilyen stratégiához elengedhetetlen a hasonló gondolkodású nemzetekkel, a regionális és nemzetközi szervezetekkel, például Dél-Koreával, az EU-val és az ENSZ-szel való partnerség, amelyek az észak-koreai kihívás megértését és kezelését célozzák.

BŐVÍTENÉK A NATO CSŐVEZETÉKRENDSZERÉT

Dominik P. Jankowski: The NATO Pipeline System: a forgotten defence asset. NDC Policy Brief No. 08 – 04. 2020. <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1433> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 10.)

A cikk szerzője a Lengyel Köztársaság állandó NATO-képviselője politikai részlegének tanácsadója. Cikkében bemutatja a NATO közép-európai csővezetékrendszerének múltját, jelenét, majd érvei alapján javaslatot tesz a hálózat jövőbeni keleti bővítésére.

A cikk alapvetése, hogy a NATO csővezetékrendszere több mint hat évtizede szolgálja a szövetségeseket válság és béke idején, életképes megoldásokat kínálva a missziókhöz és a műveletekhez, de a magánpiac számára is. A jelenlegi biztonsági környezet és a NATO

megújított stratégiája – az elrettentő képességek és a kollektív védelem – rávilágít a megbízható energiaellátás fontosságára a Szövetséges Erők Európai Főparancsnoksága felelősségi területén. Ebben az összefüggésben a NATO-csővezetékrendszer továbbra is nélkülözhetetlen védelmi eszköz, és a szövetségeseknek biztonsági és gazdasági okokból is célszerű megfontolniuk a NATO-csővezetékrendszer keletre történő kiterjesztését.

Az elmúlt évtizedben az energiabiztonság a NATO stratégiai gondolkodásának állandó elemévé vált, s beépült a Szövetség számos irányelvébe és tevékenységébe. Valójában az energiabiztonság hangsúlyának visszaállítása a Szövetségben nem volt könnyű, mivel ezt a fajta politikát a hidegháborút követően elsősorban nemzetbiztonsági kérdésnek tekintették. Csak a 2008. évi bukaresti csúcstalálkozón kötelezte el a NATO magát korlátozott mandátumú munkavégzésre ezen a téren. Az alapelveken és iránymutatásokon alapuló mandátum magában foglalta az információk és a hírszerzés megosztását, a következmények kezelésében való együttműködést és a kritikus energia-infrastruktúra védelmének támogatását is.

A NATO 2010. évi stratégiai koncepciójában a szövetségesek hangsúlyozták: „biztosítani fogjuk, hogy a NATO rendelkezzen a szükséges képességek teljes körével annak érdekében, hogy megakadályozzuk bármilyen fenyegető veszélyt és megvédjük népeink biztonságát. Ezért ki fogjuk fejleszteni az energiabiztonsághoz való hozzájárulás képességét, ideértve a kritikus energia-infrastruktúra, a tranzitterületek és vonalak védelmét, a partnerekkel való együttműködést és a stratégiai értékelések és vészhelyzeti tervek alapján a szövetségesek közötti konzultációkat”. Az energiabiztonság kezdetben egyértelműen a NATO alapvető tevékenységéhez, az elrettentéshez és a kollektív védelemhez kapcsolódott.

Az ezt követő években a NATO energiabiztonsági gyakorlata strukturáltabbá vált, és három fő területre összpontosított: az energiafejlesztés biztonsági következményeivel kapcsolatos stratégiai tudatosság javítására; a kritikus energia-infrastruktúra védelmének támogatására; és az energiahatékonyság javítására a haderőben. A NATO energiabiztonsági gyakorlatának igazi fokmérője azonban a 2014. évi orosz–ukrán konfliktus volt, amely a Szövetség hosszú távú katonai adaptációjának katalizátora lett. Ez fokozta a szövetséges gondolkodást a nemzetek ellenálló képessége terén, ideértve az energiaellátást is.

Ugyanakkor komoly vita indult a NATO energiabiztonságban betöltött szerepének katonai vonatkozásairól, a kollektív védelemmel összefüggésben is. Felmerült a kérdés: vajon a NATO-erőket mindig el lehet látni a szükséges üzemanyaggal a Szövetséges Erők Európai Legfelsőbb Parancsnoka felelősségvállalási területén? Ebben az összefüggésben a szövetségesek újból felfedeztek egy elfeledett védelmi eszközt: a NATO csővezeték-rendszerét, amely kilenc különálló csővezeték-ből és tárolóhelyiségből áll, s tizenhárom szövetséges ország területén halad át. A vezeték-hálózat bővítése valószínűleg hozzájárulna a NATO egészének energiabiztonságához, beleértve a katonai reagálóképesség és a mobilitás növelését, a befogadó nemzetek gazdasági növekedését és a hosszú távú környezeti előnyöket.

A NATO még az 1950-es években kezdte meg a vezetékrendszerrel kapcsolatos munkát. 1954-ben az Észak-atlanti Tanács létrehozott egy *ad hoc* testületet annak kivizsgálására, hogyan lehet megszervezni a hálózatot a közép-európai térség, valamint az észak- és dél-európai régiók számára. Nyilvánvalóvá vált, hogy a NATO-nak a csővezetékekkel és az üzemanyagokkal kapcsolatos kérdések átfogó kezelése érdekében állandó infrastruktúrára van szüksége.

Ezért 1956-ban az Észak-atlanti Tanács úgy döntött, hogy felállítja a NATO Csővezeték Bizottságot. Ez megalapozta a közép-európai vezetékrendszer létrehozását, amelyet hivatalosan 1958-ban hoztak létre a NATO és eredetileg nyolc nemzet közös projektjeként, a nemzeti létesítmények koordinálására és összekapcsolására.

Több mint hatvanéves működés után a közép-európai csővezetékrendszer továbbra is a NATO vezetékrendszerének legnagyobb eleme. Jelenleg 5279 km hosszú csővezetékéből és 1,2 millió m³ sugárhajtómű-üzemanyagtárolóából áll. Hat tengeri belépési ponthoz, kilenc tároló létesítményhez, 12 finomítóhoz és három polgári csővezetékrendszerhez csatlakozik. A hálózat évente több mint 12 millió m³ üzemanyag szállítását segíti katonai és polgári célokhoz, ideértve a sugárhajtómű-üzemanyag, valamint a gázolaj és benzin egyik pontról a másikkra történő eljuttatását is.

Ez a rendszer a teljes NATO-csővezetékrendszer kilenc eleméből csak egy. A NATO-csővezetékrendszer összesen csaknem 11 000 km hosszú és 4,2 millió m³ üzemanyag-tárolóval rendelkezik. Ennek ellenére 2016-ig a NATO-csővezetékrendszer két fő ok miatt komoly szerkezetátalakításon esett át. Először is, a csővezetékek nem olcsók. A 2007–2009-es globális pénzügyi válság miatt a szövetségesek deaktiválták a már nem használt telepítéseket, és a költségsökkentés érdekében észszerűsítették a rendszer elrendezését. Másodszor, a katonai követelmények az idő múlásával megváltoztak. A NATO növekvő számú térségen kívüli tevékenysége, például az afganisztáni és líbiai műveletek miatt a statikus csővezeték-infrastruktúrától a többelemű és telepíthető koncepciókra helyezték a hangsúlyt.

E tendenciák súlyosan befolyásolták a NATO-csővezetékrendszer jelentőségét. Többek között az Egyesült Királyság 2015-ben eladta (kb. 2500 km hosszú) kormányzati csővezeték- és tárolórendszerét a spanyol Compañía Logística de Hidrocarburos részére. Ez a vezetékhálózat korábban a NATO csővezetékrendszerének egyik eleme volt.

Ennek ellenére katonai, gazdasági és környezetvédelmi okokból a NATO-csővezetékrendszer szerepe továbbra is jelentős. A katonai dimenzió e kérdéskörben kulcsfontosságú. Egyrészt, a NATO-csővezetékrendszer már megbízható logisztikai eszköznek bizonyult számos NATO-művelet támogatása során. Másrészt, Oroszország katonai akciói a NATO megfelelő válaszázt váltották ki a megújulás és a kollektív védelem hangsúlyozásával. Valójában a megnövekedett NATO Reagáló Erő, valamint az újonnan létrehozott Nagyon Magas Készenléti Összhaderőnemi Harccsoport (VJTF) és az előretolt jelenlét, a NATO-készenléti kultúra újjáéledésével párosulva megfelelő logisztikai támogatást igényelnek, beleértve az energiaellátáshoz való megbízható hozzáférést is. A NATO-csővezetékrendszer hozzájárulhat a szövetségesek azon képességének biztosításához, hogy erőik számára üzemanyagot szállítsanak az 5. cikkely szerinti műveletek támogatására. Megfelelő fejlesztés esetén a NATO-csővezetékrendszer alapvető szerepet játszhat a Szövetséges Erők Európai Legfelsőbb Parancsnoksága teljes felelősségi területén.

A gazdasági dimenzió továbbra is vita tárgya. A NATO-csővezetékrendszer békeidőben rentábilis befektetés, s a polgári piac rendelkezésére áll. A rendszer kereskedelmi használata hozzájárul a karbantartási és tárolási követelmények teljesítéséhez, és jól képzett rendszerüzemeltetőket biztosít. A bevételek hozzájárulnak a működési költségek csökkentéséhez. Például a közép-európai csővezetékrendszer a nagy európai repülőterek fő üzemanyag-szállítója. Ugyanakkor a kereskedelmi felhasználás nem akadályozhatja a NATO-csővezetékrendszer háborús működését. Ezért a NATO szempontjából a „katonai prioritási záradék” továbbra is alapvető fontosságú, mivel biztosítja a fegyveres erők elsőbbségét és segíti a hálózatot elsődleges küldetése teljesítésében.

A környezetvédelmi dimenzió is egyre jelentősebbé válik. A NATO nem elsőként reagál az éghajlatváltozásra, de fontos a számára, és a csővezeték-hálózat hozzájárul az ökológiai lábnyom csökkentéséhez. A csővezetékrendszer működtetése kevesebb energiát használ el, mint a vasúti, közúti és vízi szállítás. Az olaj távolsági szállításánál a csővezetékek üvegházhatást okozó gázkibocsátása 61–77%-kal kevesebb, mint a vasutét. Ezen túlmenően a NATO

csővezetékei mind föld alatt vannak elhelyezve, és kiépítésükhöz lényegesen kevesebb föld kitermelésére van szükség, mint az autópályák vagy a vasúthálózatok kiépítéséhez. Röviden: a NATO-csővezetékrendszer jelentősen javítja a Szövetség „zöld” profilját.

Mіндеzen érvek elengedhetetlenek a NATO-csővezetékrendszer működésének fenntartásához. Ugyanakkor a rendszer jelenlegi felépítése és helyzete tükrözi a hidegháború valóságát, és nem veszi figyelembe sem a NATO kibővítését, sem a jelenlegi komplexitást, nem is beszélve a Szövetséges Erők Európai Legfelsőbb Parancsnoksága felelősségi területének méretéről. Nemhogy a NATO keleti szárnyát, de Németország területének felét sem fedi le a NATO-csővezetékrendszer. Ebben a tekintetben a hálózat bővítését a NATO további katonai adaptációja fontos részének kell tekinteni.

Három kulcsfontosságú elemet kell figyelembe venni a továbbiakban. Először is, politikai akaratra van szükség a Szövetség különböző stratégiai irányai közötti infrastrukturális eltérések áthidalására. Bár a keleti szárnyhoz tartozó országok területén folyamatosan nő a NATO katonai létesítményeinek száma, ennek ellenére továbbra is a keleti régió szövetségeseinek kárára billen a mérleg nyelve. A csővezetéseket a kritikus infrastruktúra nélkülözhetetlen alkotóelemének kell tekinteni, amely hozzájárulhat a most fennálló helyzet kiegyensúlyozásához.

Másodszor, a katonai helyzet jelentősen megváltozott a Szövetség keleti oldalán. Oroszország agresszív fellépései miatt a NATO növelte a térségbe telepített csapatainak számát. Ráadásul további erők is rendszeresen részt vesznek a térségben gyakorlás céljából. Ezért az üzemanyagigény is magasabb. Ugyanakkor Oroszország jelentősen javította katonai képességeit, ideértve az úgynevezett hozzáférést akadályozó rendszereket a nyugati és déli katonai körzetekben. Az orosz hadsereg képes megszakítani a NATO üzemanyag-ellátási láncát, többek között a tengeri kikötői terminálok blokkolásával, illetve a közúti és vasúti műveletek működésének akadályozásával. Az üzemanyag közúti és vasúti szállítását akadályozhatja a rendelkezésre álló vasúti tartályok hiánya – elsősorban a magántulajdonban lévő vállalatok részéről –, valamint a forgalmi zavarok, vagy a mozgás szabadságának korlátozása. A jelenlegi COVID-19 járvány megmutatta, hogy a NATO mozgásképességét nem katonai tényezők is akadályozhatják. Ezért a keleti szárnyon lévő csővezetékek nemcsak a NATO elrettentési és védelmi képességének hitelességét javítanák, hanem hozzájárulnának a katonai mobilitás javításához is.

Harmadszor, a keleti szárny nemzeteinek többsége továbbra is függ az orosz üzemanyag-tól, valamint az orosz tulajdonban lévő üzemanyag-elosztási képességektől. Több szövetséges már hozott intézkedéseket e függőség csökkentésére. Az új csővezetékek hozzájárulhatnak a folyamatban lévő szolgáltatásváltás terén nyújtott erőfeszítésekhez és az orosz gazdasági-politikai befolyás csökkentéséhez a régió felett, amelyet Moszkva megpróbált megszerezni az Északi Áramlat I és II projektek révén. Ezenkívül a polgári repülőtéri infrastruktúra fejlesztése a NATO keleti oldalán, ideértve a tervezett lengyelországi Szolidaritás Közlekedési Csomópontot [amely Varsó és Lódz között épül, és a légi, vasúti és közúti útvonalakat fonja egybe – *a szerk.*] további üzleti lehetőségeket és kereskedelmi fenntarthatóságot kínál a NATO-csővezetékrendszer potenciális bővítése számára.

A NATO-csővezeték kiterjesztése a NATO keleti oldalára ambiciózus projekt, amelynek számos kihívással kell szembenéznie. Először, a térség országainak garantálniuk kell a szükséges pénzügyi forrásokat a csővezetékek lefektetéséhez, mivel a költségeknek csak egy részét fedezheti a NATO Biztonsági Beruházási Programja. Másodszor, biztosítaniuk kell a projekt hosszú távú politikai és társadalmi támogatását, mivel annak előnyei rövid távon nem lesznek láthatók. Végül, a keleti szárny országainak biztosítaniuk kell a szükséges támogatást a katonai követelmények kialakításához a logisztika fejlesztésével vagy kiépítésével, ideértve a tengeri kikötőket és a finomítókat is.

A közép-európai csővezetékrendszer

Forrás: NATO Támogatási és Beszerzési Ügynökség

TÚLFESZÍTETT ÉS ALULTELJESÍTETT?

Amelia Morgan: NATO's 360-degree approach to deterrence and collective defence: over-stretched and under-powered? War Studies Meeting Room, King's College London, 09. 07. 2018. <https://natowatch.org/node/2399> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 29.)

Egy kicsit korábbi, de annál aktuálisabb összefoglalás – főleg az azóta eltelt események tükrében – egy 2018. július 9-én tartott konferenciáról, amelyet a Brit Amerikai Biztonsági Információs Tanács, a Birminghami Egyetem Konfliktuskezelési, Együttműködési és Biztonsági Intézete, a NATO Watch és a King's College London szervezett a közelgő brüsszeli NATO-csúcstalálkozó apropójából a NATO előtt álló legsürgetőbb kihívások megvitatására. A konferenciát annak a kérdésnek az átbeszélésére hívták össze, hogy a NATO 360 fokos biztonságpolitikája (vagyis az a koncepció, hogy a NATO-nak mind a keleti, mind pedig a déli fenyegetéssel egyaránt foglalkoznia kell) az elrettentés és a kollektív védelem terén vajon eltűzött-e, vagy épp ellenkezőleg. Az egyre kiszámíthatatlanabb és veszélyesebb geopolitikai környezetben és a NATO kohézióját fenyegető számtalan belső kihívás okán időszerű és fontos lehetőség volt ez az ülés a Szövetség működésének áttekintés céljából.

A NATO 29 tagországának mindegyike más-más szemlélettel, fenyegetésfelfogással és prioritásokkal rendelkezik, ezért a NATO-nak minden eddiginél nehezebb konszenzusra jutni a Szövetség előtt álló tartós kihívásokkal és célkitűzéseikkel kapcsolatban. Az együttműködés azonban alapvető követelmény a NATO kötelezettségvállalásainak sikeres végrehajtása és a felmerülő új veszélyek hatékony kezelése terén, ezért továbbra is ez legfontosabb tényező a Szövetség jövője szempontjából.

A következő témák átfogó képet adnak a NATO belső ügyeiről és külső fenyegetéseiről. Mindegyikben javaslatok találhatók arra vonatkozóan, hogy a Szövetség miként reagálhat ezekre a csúcstalálkozó utáni biztonsági környezetben.

A Trump-faktor

Az Egyesült Államok NATO iránti elkötelezettségével kapcsolatos aggodalmak Trump elnök hivatalba lépése óta uralják a Szövetség megbeszéléseit.

Trump kifejezetten ellenségesen és üzleti alapon állt hozzá a Szövetséghez. Megkérdőjelezte jelentőségét, és felszólította a tagállamokat a hozzájárulásaik növelésére, és azzal fenyegetődött, hogy feltételekhez fogja kötni a biztonsági garanciákat azok számára, akik a GDP 2%-os kiadási céljánál kevesebbet fizetnek, máskülönben az USA egyoldalúan kilép a Szövetségből. Ez a retorika aláasta az Egyesült Államoknak az európai biztonság iránti elkötelezettségébe vetett bizalmát, és roncsolta a transzatlanti kapcsolatokba vetett hitet.

A konferencián részt vevők közt néhányan úgy vélték, hogy Trump aggodalmai részben indokoltak: valóban, több európai állam jóval el van maradva a védelmi kiadások terén a 2%-os célkitűzéstől. A védelmi kiadás azonban nem a védelmi hozzájárulások egyedüli mércéje, és az erre való hivatkozás önmagában hiányos képet nyújt arról, hogy az államok hogyan járulnak hozzá a NATO védelmi képességéhez és az európai biztonsághoz.

Trump magatartása a nagyobb biztonsági és kereskedelmi szövetségekben is aggodalmat keltett. Az éghajlatváltozásról szóló Párizsi Egyezménytől a G7-en át az Iránról szóló átfogó közös cselekvési tervig (JCPOA) Amerika bebizonyította, hogy kiszámíthatatlan elnöke láthatóan ellenzi a többoldalúságot és a szabályokon alapuló nemzetközi rendet. Még nem lehet látni, hogy Trumpnak csupán a retorikája ellenséges, vagy tényleges megpróbáltatások elé állítja a NATO eddig konszenzuson alapuló politikáját. Akárhogy is van, ez a retorika már önmagában aláassa a Szövetség hitelét és szavatosságát, és veszedelmes lehetőséget kínál az ellenfelek számára, hogy kihasználják a Szövetség összetartásán keletkezett repedéseket.

Ennek ellenére Trump nem az első elnök, aki a tehermegosztáson problémázik. Obama elnök is aggodalmát fejezte ki egyes államok védelmi kiadásainak alacsony szintje miatt.

Sőt, ezek a transzatlanti súrlódások a NATO megalakulása óta jelen vannak, és a Szövetség története során hasonló viharokat szültek.

A szövetségesek jövője szempontjából kulcsfontosságú lesz a trumpi bírálatokra való reagálás. Az egyik résztvevő megjegyezte, hogy a vezetőink egymástól igen eltérő szemléletet vallanak: Merkel határozottan kiáll a nyugati értékek mellett, és hangsúlyozza azok fontosságát; May és Macron inkább szorosabb személyes kapcsolatokat ápol Trumpgal abban a reményben, hogy ez kedvező külpolitikai eredményekhez vezet; Trudeau provokációtól mentes stratégiája megkerüli az amerikai szövetségi kormányt, és egyenesen a civil társadalmat és az amerikai vállalkozásokat célozza meg. E megközelítések egyike sem út a teljes sikerhez, és szükség lehet a kiigazításukra, amikor Trump stratégiája (vagy annak hiánya) nyilvánvalóvá válik.

Egyes résztvevők azt sugallták, hogy az euroatlanti kapcsolatok és a kohézió fenntartása érdekében az európai államoknak a rövid és hosszú távú Trump-semlegesítési stratégiájuk részeként nagyobb tételeket kellene vállalniuk régiójuk biztonsági terheiből. Más résztvevők megkérdőjelezték Trump megnyugtatójának szükségességét és az európai biztonsághoz való hozzájárulás fokozásának követelményét, különös tekintettel a védelmi kiadások növelésére.

Megfelel-e a célnak a déli és keleti irányú, valamint a 360 fokos biztonságpolitika?

A NATO 29 tagállama között más-más a fontossági sorrend a biztonsági kérdésekben. A déli szövetségesek számára a terrorizmus és az ellenőrizetlen migráció elleni fellépés a fontos, míg a keleti szövetségeseket elsősorban a hiteles elrettentés és Oroszország foglalkoztatja. Ezek az eltérések az utóbbi években egyre komolyabbak lettek, mivel Oroszország önző viselkedése, valamint a Közel-Kelet és Észak-Afrika közötti állítólagos instabilitás több feladatot adott a NATO-nak. Ha a Szövetség nem képes megegyezésre jutni e versengő prioritások terén, meggyengülhet a NATO-tagok közti szolidaritás és kohézió, amikor a leginkább szükség lenne rá.

A szakadék áthidalása érdekében a Szövetség továbbra is a 360 fokos biztonságpolitikát folytatja, amelynek eszközeként a NATO erői képesek elhárítani a keleti fenyegetéseket és megoldani a délen felmerülő kihívásokat. A résztvevők véleménye megoszlik abban, hogy ez a megközelítés működhet-e a valóságban. A szkeptikusok szerint ez nem más, mint a déli szövetségesek megnyugtatóira irányuló kommunikációs stratégia. Az optimisták eközben azt állították, noha a végrehajtás lehet tökéletlen, olyan politikai narratívát kell alkalmazni, amely szavatolja a sikert. Még ha a Szövetség nem is volt különösebben hatékony az észak-afrikai és a közel-keleti fenyegetések kezelésében, a NATO-nak határozottan ki kell fejeznie hajlandóságát és szilárd meggyőződését e régiók problémáinak kezelése terén.

Állami nyomásgyakorlás

A populista és nacionalista erők növekedése, gyakran szándékosan zavaró programjaik kockáztatják a kollektív védelmi politika sikerét a nemzeti megoldások javára. Ez veszélyeztetheti a NATO-összefogás és -egység sikerét azokban az államokban, amelyekben a társadalom nagy része idegenkedik a védelmi kiadások növelésétől. Ez még inkább megnehezíti a NATO pénzügyi ambícióinak indoklását. Mindezek miatt a NATO-nak egyértelmű, határozott és hiteles üzenetet kell kidolgoznia, amely kihangsúlyozza, hogy a Szövetség számára mennyire fontosak a polgárok, és amely egyértelműen meghatározza az őket fenyegető veszélyek természetét és a Szövetség által adott megfelelő válaszokat.

Oroszország

Az Oroszország és a NATO közötti kapcsolatok a hidegháború után óta nem tapasztalt mélypontra jutottak. Mindkét félnek egymással versengő magyarázata van arról, hogy miért van ez így, de egy hatékony oroszországi stratégia kidolgozása érdekében a NATO-nak figyelembe kell vennie az orosz fenyegetéseket és az orosz biztonságérzet hiányának mélyebben rejlő okait.

A Szövetségben továbbra is vannak nézeteltérések az orosz fenyegetés természetéről és arról, hogyan kell reagálni rá. Habár a NATO 2014-ben sikeresen kezelte az orosz kalandorkodást, kevésbé volt sikeres az orosz hibrid hadviselés elleni küzdelemben. Ennek az aszimmetrikus és nem hagyományos képességeket is magában foglaló stratégiának a fő célja az országokon és intézményeken belüli és azok közötti hiányosságok, gyengeségek azonosítása és kiaknázása, a vizsálysztítás, a hamis információk terjesztése és a destabilizáció.

Néhány résztvevő szerint Oroszországot nem lehet elrettenteni, amint ezt az Egyesült Királyságban elkövetett vegyi támadások és a választásokba való beavatkozása is bizonyítja. Mások azonban azt állítják, hogy az elrettentés sokrétű és különféle lehet. Ez egyre kézzelfoghatóbb, hiszen a technológiai fejlesztések és a feltörekvő technológiák (például a kibertechnológia, a mesterséges intelligencia és az autonóm rendszerek) jól láthatóan átalakítják a politikai és katonai válaszlehetőségek szerkezetét. A NATO egyre jobban ismeri ezt a bonyolult és összetett elrettentő környezetet azáltal, hogy elismeri a kibernetikát új műveleti területként.

Az Oroszország tevékenységére való reagálásra vonatkozó eltérő nézetek ellenére a legtöbb résztvevő egyetértett abban, hogy a NATO-nak nyitva kell tartania a kommunikációs csatornáit Oroszország felé, mivel a párbeszéd alacsony költségű kockázatot jelent, csökkenti a téves felfogás és a téves számítás valószínűségét, és így elkerülhetővé válik a helyzet rosszabbra fordulása. Ezenkívül, mivel stratégiai értelemben továbbra is Oroszország a NATO egyik legkomolyabb veszélyforrása, nem szabad engednünk a kísértésnek, hogy Oroszországot egységes egészként kezeljük, vagy téves párhuzamokat vonjunk napjaink és a hidegháború között. Ennek következtében ugyanis tévesen, hatástalanul és esetleg még rosszabb helyzetet eredményezve reagálhatunk az orosz fenyegetésre.

A NATO megmaradásának igazolása

Nagymértékben túloznak azok, akik szerint a fentiek visszafordíthatatlan tendenciák, vagy akik úgy vélik, hogy a NATO széttagoaltsága előre látható, mert:

- összességében az általános vélemény az, hogy a Szövetség jól alkalmazkodott az újjáéledő Oroszországhoz 2014-ben, és bizonyította hajlandóságát az új fenyegetések kezelésére;
- kijelenthetjük, hogy a NATO nagyjából megfelel a tagság igényeinek;
- a NATO-nak nincs olyan megvalósítható gyakorlati alternatívája, amely helyettesíthetné, és jelenleg nincs politikai hajlandóság a NATO-hoz hasonló hatáskörű és kiterjedésű új euroatlanti biztonsági szervezet felépítésére;
- a Szövetség korábban már átesett egy transzatlanti nyomásgyakorláson, és túlélte. Trump mostani retorikája talán ellenségesen hat, ám ő ugyanúgy nem vitatja a Szövetséget, ahogy a többi megállapodást sem (például az átfogó közös cselekvési tervet);
- még ha a legrosszabb forgatókönyv valósulna is meg, amelyben Trump úgy dönt, hogy egyoldalúan kilép a Szövetségből, ezt rendkívül nehéz lenne intézményi szinten megvalósítani.

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A NORAD OROSZ BOMBÁZÓREPÜLŐGÉP-KÖTELÉKEKET FOGOTT EL

Június 10-én hajnalban az Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokság (NORAD¹) F–22 Raptor típusú vadászrepülőgépei – KC–135 Stratotanker légi utántöltő repülőgépek és egy E–3 Sentry légtérelenőrző (AWACS²) repülőgép támogatásával – orosz bombázó-repülőgépek két kötelékének az elfogását hajtották végre.³ Az első orosz légi kötelék – amely két Tu–95 bombázó-repülőgépből, két Szu–35 vadászrepülőgépből és egy A–50 légtérelenőrző repülőgépből állt – 20 tengeri mérföldre⁴ közelítette meg Alaszka partjait, a második kötelék – két Tu–95 és egy A–50 – pedig 32 tengeri mérföldre. Mindkét kötelék a nemzetközi légtérben maradt, így nem sértették meg az Amerikai Egyesült Államok légterét. Terrence J. O’Shaughnessy tábornok, a NORAD parancsnoka szerint a két orosz légi kötelék elfogása is bizonyítja, hogy a légi járőrök folyamatosan és hatékonyan védik a két ország – Kanada és az Amerikai Egyesült Államok – megközelítési útvonalaikat.

AMERIKAI TÖRVÉNYHOZÓK A TÖRÖKORSZÁGGAL FOLYTATOTT REPÜLŐGÉPIPARI EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRŐL

Amerikai törvényhozók kétpárti csoportja – két demokrata és két republikánus szenátor – július 6-án Mark Esper védelmi miniszternek küldött levelében nehezményezte, hogy a Pentagon még 2022-ben is szándékozik alkatrészeket vásárolni az F–35 típusú repülőgépekhez Törökországból, amivel gyengíti Washington nyomását Ankarára.⁵ Az Amerikai Egyesült Államok 2019-ben formálisan kizárta Törökországot az F–35 repülőgép nemzetközi gyártási programjából, egyúttal leállították török pilóták átképzését erre a típusra, mivel a törökök megvették az orosz Sz–400 Triumf légvédelmi rakétarendszert. 2020-ban megtiltották a repülőgépek átadását is a törökök számára, többek között arra hivatkozva, hogy az orosz légvédelmi rendszer lehetőséget ad a repülőgép lopakodóképességének, vagyis esetleges gyengeségeinek a kiismerésére. A gyártási programból történt formális kizárás ellenére a fővállalkozó Lockheed Martin és a hajtóműgyártó Pratt & Whitney számára engedélyezték

¹ North American Aerospace Defense Command.

² Airborne Warning and Control System.

³ NORAD Intercepts Two Russian Bomber Formations. Canadian Defence Review, 10. 06. 2020. <http://www.canadiandefencereview.com/news?news/2879> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 22.)

⁴ 1 tengeri mérföld = 1852 m.

⁵ Joe Gould: Stop buying Turkey’s F-35 parts, lawmakers tell DoD. Defense News, 07. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/congress/2020/07/07/stop-buying-turkeys-f-35-parts-already-lawmakers-tell-dod/> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 08.)

az együttműködést a török beszállítókkal a 14. sorozat (Lot 14) gyártásának végéig, 2022-ig. Török cégek több mint 900 alkatrész, illetve elem gyártásában vettek részt, és 2019 végére már majdnem mindegyikre találtak megfelelő gyártót. A gyártás áthelyezése az Amerikai Egyesült Államok területére mintegy 500 millió dollár egyszeri kiadást jelent. Az Amerikai Egyesült Államok a 2021. pénzügyi évre vonatkozó nemzetvédelmi engedélyezési törvényjavaslata (NDAA⁶) úgy rendelkezik, hogy a Törökország számára már legyártott hat repülőgépet a hazai Légierő fogja használni, de a törökök által már előlegként kifizetett 1,5 milliárd dollár sorsára nem tér ki.⁷

TRUMP ELNÖK ÚJ JÉGTÖRŐFLOTTA LÉTREHOZÁSÁT TERVEZI

Június elején Trump elnök több illetékes minisztérium és szervezet számára 60 napos határidővel feladatul szabta, hogy értékeljék az Amerikai Egyesült Államok jégtörő hajóinak képességeit annak tükrében, hogy Oroszország és Kína is jelentősen növelte aktivitását az Északi-sarkvidék térségében.⁸ Az amerikai Parti Őrségnek jelenleg egy nehéz és egy közepes jégtörő hajója van, míg Oroszországnak több mint 50. Trump 2029-ig szeretné az amerikai jégtörőflottát létrehozni, mivel a két hajót akkor kell kivonni a rendszerből. Az elmúlt években kialakított elképzelés három új jégtörő beszerzését tervezi a Parti Őrség számára, de az elnök legutóbbi üzenete valószínűsíti, hogy ennél nagyobb flotta létrehozását tűzte ki célul, ráadásul elképzelhetőnek tartja atommeghajtású jégtörők építését is. Ilyeneket eddig csak Oroszország tart rendszerben. Katonai elemzők szerint Oroszország fokozódó katonai tevékenysége – amelyet a rendelkezésére álló jégtörők is nagyban segítenek – az Északi-sarkvidéken veszélyezteti az Amerikai Egyesült Államok és a NATO északi szárnyának a biztonságát, mert onnan kiindulva haditengerészete könnyen elérheti a Grönland, Izland és Nagy-Britannia által határolt, haditengerészeti és kommunikációs szempontból is – abban a térségben telepítették az Európát Észak-Amerikával összekötő tenger alatti kábeleket – kulcsfontosságú térséget.

„NINDZSABOMBA” OKOZTA KÉT TERRORISTA HALÁLÁT SZÍRIÁBAN

Szíriában működő emberi jogi megfigyelők szerint június közepén az al-Kaidához köthető Hurrasz al-Dín szervezet két tagját ölték meg Idlib tartományban.⁹ A támadás helyszínén készült fényképek és videófelvetelek alapján szakértők megállapították, hogy a támadást „nindzsabombával” hajtották végre. Az eszközről – melynek fejlesztése még 2011-ben, Obama elnöksége idején megkezdődött – csak 2019-ben jelent meg először részletesebb információ. A széleskörűen használt AGM-114 Hellfire típusú, levegőből indítható páncéltörő rakétából fejlesztették ki azzal a céllal, hogy például Afganisztán, Irak, Jemen, Szíria és Szomália sűrűn lakott területein történő bevetése esetén jelentősen csökkenjenek a járulékos vesztesé-

⁶ National Defence Authorisation Act.

⁷ Six F-35 Jets Meant for Turkey to be Handed over to US Air Force. Defense World, 12. 06. 2020. https://www.defenseworld.net/news/27193/Six_F_35_Jets_Meant_for_Turkey_to_be_Handed_over_to_US_Air_Force#.XwYk3WdIOUk (Letöltés időpontja: 2020. 07. 08.)

⁸ David B. Larter et al.

⁹ J. D. Simkins: Photos show devastation unleashed on terror leaders by sword-carrying 'Ninja bomb'. Military Times, 20. 06. 2020. <https://www.militarytimes.com/2020/06/20/photos-show-devastation-unleashed-on-terror-leaders-by-sword-carrying-ninja-bomb/> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 12.)

gek a nagy fontosságú célok megsemmisítésekor. Ehhez elengedhetetlen volt a robbanótest mellőzése. Az AGM–114R–9X típusjelzésű változat ezért csak a kinetikus energiájának köszönhetően rombol, de a nagyobb találati valószínűség érdekében a becsapódása előtt a rakétatestből hat erős penge nyílik ki. A hagyományos Hellfire rakéták alkalmazása esetén az azokat hordozó drónnal hosszabb ideig kell követni a cél mozgását, amíg a drón kezelője alkalmasnak tartja a csapás végrehajtásához, hogy minimális legyen a járulékos veszteség, vagyis a civil áldozatok száma. Az R–9X változat alkalmazása esetén gyakorlatilag nem szükséges a várakozás, mert vele egy mozgó járműben utasként ülő célszemély likvidálható úgy, hogy a jármű vezetője életben marad. Az eszköz kapcsán Greg Bagwell ny. repülőmarsall, a brit Királyi Légierő korábbi parancsnokhelyettese megjegyezte: mivel az R–9X kevésbé halálos (veszélyes) a környezetre nézve, mert kisebb területen pusztít, ezért nagyobb a kísértés ilyen eszközt használni, ami előrevetíti, hogy a jövőben gyakoribbá válik a drónok alkalmazása.¹⁰

A KÍNAI HADERŐ ÉJSZAKAI „BESZIVÁRGÁSI” GYAKORLATOT HAJTOTT VÉGRE TIBETBEN

A kínai sajtó június elején hírt adott egy gyakorlatról, amelyben a Népi Felszabadító Hadsereg Tibeti Katonai Parancsnoksága kijelölt alegységei éjszakai gyakorlatot hajtottak végre a Tanggula-hegység térségében.¹¹ A 4700 méteres tengerszint feletti magasságon tartott gyakorlat során a „kínai erők” azt a feladatot kapták, hogy szivárognak át az ellenség vonalai mögé. A gyakorlat első fázisában egy felderítő-zászlóalj éjszakai menetet hajtott végre a Tanggula-hegységben kijelölt cél felé. A járművek vezetői kikapcsolt világítással, a számukra rendszeresített éjjellátó készülékek segítségével tették meg az utat, hogy az ellenséges drónok ne legyenek képesek felfedni a konvoj mozgását. Az ellenség által kiépített akadályokat drónokról ledobott robbanóanyagokkal számolták fel. A cél megközelítésekor tűzharc alakult ki, az ellenség fényszóróit mesterlövészek hatástalanították, páncélozott járműveiket pedig nem irányított páncéltörő rakétákkal semmisítették meg. A védelem áttörését követően a zászlóalj megtámadta az ellenség parancsnokságát, miközben mobil infravörös felderítőrendszerrel szerzett információk alapján irányították a saját erők tevékenységét. A felderítő-zászlóalj parancsnoka szerint több mint 2000 db lőszer, köztük aknavetőgránátokat, puskagránátokat és rakétákat használtak fel a gyakorlat során. Kína akkor hozta nyilvánosságra a gyakorlat tényét, amikor a Tibettel határos – India által magának követelt – Ladakh régióban erődítéseket épített.

¹⁰ US's Knife-Wielding Ninja Bomb May Lead to 'Normalization of Extrajudicial Killing', Observers Fear. Sputnik News, 20. 06. 2020. <https://sputniknews.com/military/202006201079671591-uss-knife-wielding-ninja-bomb-may-lead-to-normalization-of-extrajudicial-killing-observers-fear/> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 22.)

¹¹ Chinese PLA Conducts 'Night Infiltration' Exercise in Tibet. Defense World, 02. 06. 2020. https://www.defenseworld.net/news/27114/Chinese_PLA_Conducts_Night_Infiltration_Exercise_in_Tibet#XvBexGdIOUK (Letöltés időpontja: 2020. 06. 22.)

IZRAEL NÉGY ÉV UTÁN ISMÉT KÉMMŰHOLDAT ÁLLÍTOTT FÖLD KÖRÜLI PÁLYÁRA

Július 6-án Izrael a tengerparti Palmahim légbázisról (Tel-Aviv D 20 km) indított Savit–2 típusú hordozórakétával Föld körüli pályára állította az Ofek–16 műholdat.¹² A felderítő-műhold a sikeres pályára állítás után a földi irányítóközpont – a Védelmi Minisztérium és a gyártó Israel Aerospace Industries (IAI) szakembereinek a segítségével – megkezdte annak terv szerinti tesztelését, hogy a hadrendbe állítása előtt meggyőződjenek képességeiről és teljesítményéről. Az Ofek–16 elektrooptikai felderítőberendezést kapott, hasonlóan elődjéhez, a 2016. szeptember 13-án pályára állított Ofek–11-hez. A műhold az első nagy felbontású képeket egy héttel felbocsátása után továbbította a földi központba.¹³ Az Elbit Systems fejlesztette a Jupiter nevet viselő felderítőberendezést (kamerarendszert), melynek tömege 120 kg, hossza 1,5 m, rekeszátmérője 0,7 m, fókusztávolsága 15,6 m, a kép pixeleinek a száma 30 ezer.¹⁴ Az Elbit szerint a berendezés felbontása 600 km magasságból 0,5 m, egy képkocka pedig mintegy 5 km² területet fed le.¹⁵

HIBRID ELEKTROMOS MEGHAJTÁS AMERIKAI HARCJÁRMŰVEK RÉSZÉRE

Az Amerikai Egyesült Államok Hadserege (US Army) megbízta a nagy-britanniai székhelyű BAE Systems vállalatot, hogy fejlesszen ki egy hibrid elektromos meghajtást (HED¹⁶) amerikai harcjárművekben történő alkalmazásra.¹⁷ A HED jelentősen megnövelheti a harcjármű rendelkezésére álló teljesítményt, így a mozgékonyágát és a hatótávolságát, vagyis összességében művelési képességeit, valamint a mechanikus erőátviteli rendszereket is ki lehet váltani huzalokkal (*drive-by-wire*). A BAE Systems 32,2 millió dollárt kapott arra, hogy – partnerével, a QinetiQ céggel – prototípusként két Bradley harcjárművet lássanak el hibrid elektromos meghajtással. A harcjárműbe – kisebb szerkezeti átalakításokat követően – a QinetiQ már kipróbált E-X-Drive rendszerét építik be. A távlati tervekben szerepel más harceszközök, például az M109A7 típusú önjáró tarack és a rakéta-sorozatvetők átalakítása hibrid elektromos hajtásra. A HED főbb részei egy korszerűsített motor, egy általa hajtott generátor, lítiumion-akkumulátorok és elektromotorok. A HED alkalmazásától az üzemanyag-felhasználás 20%-os csökkenését, valamint – a harcjármű egyszerűbb, kevesebb alkatrészből álló szerkezete miatt – a meghibásodások számának csökkenését és az üze-

¹² Tamir Eshel: Israel Deploys OFEK 16 Spy Satellite in Orbit. 13. 07. 2020. https://defense-update.com/20200713_ofek-16.html (Letöltés időpontja: 2020. 07. 17.)

¹³ Anna Ahronheim: Israel's Defense Ministry receives first images from Ofek 16 satellite. The Jerusalem Post, 14. 07. 2020. <https://www.jpost.com/israel-news/israels-defense-ministry-receives-first-images-from-ofek-16-satellite-635019> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 17.)

¹⁴ ELOP JUPITER – Very High Resolution Remote Sensing Camera. Elbit Systems. https://elbitsystems.com/media/JUPITER_2016.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 07. 20.)

¹⁵ Seth J. Frantzman: Israel launches Ofek 16 satellite to complete intelligence coverage. Defense News, 06. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/space/2020/07/06/israel-launches-ofek-16-satellite-to-complete-intelligence-coverage/> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 17.)

¹⁶ Hybrid Electric Drive.

¹⁷ BAE Systems to integrate Hybrid Electric Drive onto a combat vehicle under U.S. Army contract. BAE Systems, 16. 07. 2020. <https://www.baesystems.com/en/article/bae-systems-to-integrate-hybrid-electric-drive-onto-a-combat-vehicle-under-u-s-army-contract> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 17.)

meltetés egyszerűbbé válását is remélik. A szerződés aláírásától számítva várhatóan két év szükséges a prototípusok leszállításához.¹⁸

WASHINGTON EGY NAP ALATT 7,5 MILLIÁRD DOLLÁRNYI FEGYVERELADÁST HAGYOTT JÓVÁ

Július 6-án az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma közel 7,5 milliárd dollár értékben engedélyezett fegyvereladást öt ország – Izrael, Franciaország, Indonézia, Litvánia és Argentína – számára.¹⁹ Ezt követően még szükség van a Kongresszus jóváhagyására, majd a potenciális vásárlók megkezdhetik tárgyalásaikat a mennyiségről és az árakról. Izrael mintegy 3 milliárd dollárért vásárolna 990 millió gallon (kb. 3,75 millió liter) dízelgázolajat és ólommentes benzint, köztük JP–8 típusú tüzelőanyagot repülőgépek számára. Franciaország kívánságlistáján²⁰ szerepel három E–2D Hawkeye repülőgép, valamint hozzájuk többek között 10 T–56–427A hajtómű (hat beépítve a három Hawkeye-ba, négy tartalék), három AN/APY–9 fedélzeti radar (beépítve a repülőgépekbe), négy AN/ALQ–217 elektronikai ellentévekenységet végző rendszer (három beépítve, egy tartalék) és más szükséges fedélzeti berendezések és azok tartalékai. Indonézia számára elérhetővé vált nyolc MV–22 Osprey típusú billenőrotoros – helyből vagy rövid nekifutással is felszállni képes – repülőgép a megfelelő felszereléssel és tartalékberendezésekkel, mintegy 2 milliárd dollár értékben. Litvánia hat amerikai konfigurációjú UH–60M Black Hawk típusú helikoptert venne két tartalék hajtóművel, két-két M240H típusú géppuskával, éjjellátó készülékekkel és több ezer géppuskalőszer 380 millió dollárért. Argentína mintegy 100 millió dollárt költene 27 M1126 Stryker típusú páncélozott szállító járműre teljes felszereltséggel.

UKRAJNA AMERIKAI JÁRÓRHAJÓKAT SZEREZHET BE

Június közepén az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma engedélyezte, hogy Ukrajna szükség esetén vásárolhasson maximum 16 db Mark VI típusú járőrhajót mintegy 600 millió dollárért.²¹ A 26 m hosszú alumíniumtestű hajót az amerikai Haditengerészet általában a part menti sekély vizeken és a kikötők, öblök körzetében használja fontosabb objektumok, nagyobb hajók védelmére, illetve kísérésére. A parancsnoki hídon, egy fedett kiegészítő vezetőálláson és egy átalakítható missziós kabinban összesen 20 fő (5+2+13) fér el, ők rezgés-csillapító székeken foglalnak helyet, a hajó tatján pedig két gumicsónak számára alakítottak ki rámpát. A hajót vízsugarhajtómű mozgatja, ehhez az energiát két MTU 16V2000 M94 típusú dízelmotor szolgáltatja. Maximális sebessége teljes terheléssel 65 km/h, hatótávolsága üzemanyag-utántöltés nélkül 1100 km. A Kercsi-szorosban 2018 decemberében bekövetkezett incidens után – az oroszok fogságba ejtettek 24 ukrán tengerészt és három hajójukat, mikor

¹⁸ Nancy Jones-Bonbrest: Army awards contract for Hybrid Electric prototype. U.S. Army, 16. 07. 2020. https://www.army.mil/article/237331/army_awards_contract_for_hybrid_electric_prototype (Letöltés időpontja: 2020. 07. 17.)

¹⁹ Aaron Mehta: US approves \$7.5 billion in foreign weapons sales in one day. Defense News, 06. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/global/the-americas/2020/07/06/us-approves-75-billion-in-foreign-weapon-sales-in-one-day/> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 08.)

²⁰ DSCA Approves E-2D Advanced Hawkeye for France. SeaWaves Magazin, 08. 07. 2020. <https://seawaves.com/?p=3300> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 19.)

²¹ Richard Scott: US approves MK VI patrol boat sale to Ukraine. Jane's, 19. 06. 2020. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/us-approves-mk-vi-patrol-boat-sale-to-ukraine> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 22.)

azok át akartak kelni a szoroson – az Amerikai Egyesült Államok fokozta az ukrán haditerületi erők részére nyújtott támogatást.²² A 600 millió dollárért az ukránok természetesen nemcsak a hajótestet, hanem fegyvereket, berendezéseket is vásárolnak, köztük 32 db MSI Seahawk A2 ágyúrendszert, 40 db MK44 30 mm-es gépágyút, 20 db elektrooptikai/infravörös felderítőberendezést, 16 db 5 km hatótávolságú akusztikus eszközt, 16 db saját-idegen felismerőberendezést, valamint kommunikációs és egyéb támogatóeszközöket.

EGY UKRÁN TÁBORNOK SZERINT OROSZORSZÁG HÁROM ÖSSZHADERŐNEMI CSOPORTOSÍTÁST HOZOTT LÉTRE A KÖZÖS HATÁR MENTÉN

Július 1-jén Leonyid Golopatzuk altábornagy, az ukrán haderő nemzetközi együttműködési és fegyverzet-ellenőrzési főcsoportfőnöke online EBESZ-fórumon tájékoztatást adott Ukrajna biztonsági helyzetéről.²³ Elmondása szerint Oroszország három összhaderőnemi csoportosítást (hadsereget) tart készenlétben az ukrán határ közelében, és ezek az erők képesek arra, hogy mozgósítás nélkül és minimális előkészületekkel Ukrajna területén korlátozott céllal váratlan támadó műveleteket hajtsanak végre. A szárazföldi erőket 28 zászlóaljharccsoportba szervezték, összesen mintegy 87 ezer fővel, maximum 1100 harckocsival, 2600 páncélozott harcjárművel, 1100 tüzérségi eszközzel, 360 rakéta-sorozatvetővel és 18 Iszkander hadműveleti-harcászati rakétakomplexummal. A határhoz közeli bázisrepülőtereken összesen 330 harci repülőgép és 230 helikopter települ. Az altábornagy szerint az orosz fél folytatja az erők növelését a határ mentén, aminek eredményeként 2020–2021-ben újabb két hadsereg és egy hadtest lesz hadra fogható.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ahronheim, Anna: *Israel's Defense Ministry receives first images from Ofek 16 satellite*. The Jerusalem Post, 14. 07. 2020. <https://www.jpost.com/israel-news/israels-defense-ministry-receives-first-images-from-ofek-16-satellite-635019>
- BAE Systems to integrate Hybrid Electric Drive onto a combat vehicle under U.S. Army contract. BAE Systems, 16. 07. 2020. <https://www.baesystems.com/en/article/bae-systems-to-integrate-hybrid-electric-drive-onto-a-combat-vehicle-under-u-s--army-contract>
- Chinese PLA Conducts 'Night Infiltration' Exercise in Tibet. Defense World, 02. 06. 2020. https://www.defenseworld.net/news/27114/Chinese_PLA_Conducts____Night_Infiltration____Exercise_in_Tibet#.XvBexGdIOUk
- DSCA Approves E-2D Advanced Hawkeye for France. SeaWaves Magazin, 08. 07. 2020. <https://seawaves.com/?p=3300>

²² David B. Larter: After a Kerch Strait confrontation, the US beefs up Ukraine's maritime forces. Defense News, 02. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/naval/2020/07/02/after-the-kerch-strait-confrontation-the-us-moves-to-beef-up-ukraines-maritime-forces/> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 03.)

²³ Украина в ОБСЕ: Россия держит на границе три группировки войск, способных к внезапному наступлению. Ukrinform, 02. 07. 2020. <https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/3055838-ukraina-v-obse-rossia-derzit-na-granice-tri-gruppirovki-vojsk-sposobnyh-k-vnezapnomu-nastupleniu.html> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 08.)

- ELOP JUPITER – Very High Resolution Remote Sensing Camera. Elbit Systems. https://elbitsystems.com/media/JUPITER_2016.pdf
- Eshel, Tamir: *Israel Deploys OFEK 16 Spy Satellite in Orbit*. 13. 07. 2020. https://defense-update.com/20200713_ofek-16.html
- Frantzman, Seth J.: *Israel launches Ofek 16 satellite to complete intelligence coverage*. Defense News, 06. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/space/2020/07/06/israel-launches-ofek-16-satellite-to-complete-intelligence-coverage/>
- Gould, Joe: *Stop buying Turkey's F-35 parts, lawmakers tell DoD*. Defense News, 07. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/congress/2020/07/07/stop-buying-turkeys-f-35-parts-already-lawmakers-tell-dod/>
- Jones-Bonbrest, Nancy: *Army awards contract for Hybrid Electric prototype*. U.S. Army, 16. 07. 2020. https://www.army.mil/article/237331/army_awards_contract_for_hybrid_electric_prototype
- Larter, David B.: *After a Kerch Strait confrontation, the US beefs up Ukraine's maritime forces*. Defense News, 02. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/naval/2020/07/02/after-the-kerch-strait-confrontation-the-us-moves-to-beef-up-ukraines-maritime-forces/>
- Larter, David B. – Gould, Joe – Mehta, Aaron: *Trump memo demands new fleet of Arctic icebreakers be ready by 2029*. Defense News, 09. 06. 2020. <https://www.defensenews.com/naval/2020/06/09/trump-memo-demands-new-fleet-of-arctic-icebreakers-to-be-ready-by-2029/>
- Mehta, Aaron: *US approves \$7.5 billion in foreign weapons sales in one day*. Defense News, 06. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/global/the-americas/2020/07/06/us-approves-75-billion-in-foreign-weapon-sales-in-one-day/>
- NORAD Intercepts Two Russian Bomber Formations. Canadian Defence Review, 10. 06. 2020. <http://www.canadiandefencereview.com/news?news/2879>
- Scott, Richard: *US approves MK VI patrol boat sale to Ukraine*. Jane's, 19. 06. 2020. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/us-approves-mk-vi-patrol-boat-sale-to-ukraine>
- Simkins, J. D.: *Photos show devastation unleashed on terror leaders by sword-carrying 'Ninja bomb'*. Military Times, 20. 06. 2020. <https://www.militarytimes.com/2020/06/20/photos-show-devastation-unleashed-on-terror-leaders-by-sword-carrying-ninja-bomb/>
- Six F-35 Jets Meant for Turkey to be Handed over to US Air Force. Defense World, 12. 06. 2020. https://www.defenseworld.net/news/27193/Six_F_35_Jets_Meant_for_Turkey_to_be_Handed_over_to_US_Air_Force#.XwYk3WdIOUk
- US's Knife-Wielding Ninja Bomb May Lead to 'Normalization of Extrajudicial Killing', Observers Fear. Sputnik News, 20. 06. 2020. <https://sputniknews.com/military/202006201079671591-uss-knife-wielding-ninja-bomb-may-lead-to-normalization-of-extrajudicial-killing-observers-fear/>
- Украина в ОБСЕ: Россия держит на границе три группировки войск, способных к внезапному наступлению. Ukrinform, 02. 07. 2020. <https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/3055838-ukraina-v-obse-rossia-derzit-na-granice-tri-gruppirovki-vojsk-sposobnyh-k-vnezapnomu-nastupleniu.html>

ABSTRACT

FOCUS

Brig Gen László Kovács: *The appearance of cyber security and cyber operations in the new National Security Strategy of Hungary* 3

At the end of April 2020, Hungary's new National Security Strategy, entitled "A Secure Hungary in a Changing World", was publicised. The title was eloquent in itself. The new document, which replaced the previous National Security Strategy, issued in 2012, defines Hungary's relation to security in a new security environment, in which one of the priority areas is cyberspace and the social and economic processes that appear in it. Focusing on these aspects this paper compares the new and the old strategies, including the results expected from the new strategy – with regard to cyberspace in the new strategy – and the implications that are for both cyber security and cyber operations, in further legislation and in organizational change.

Keywords: security, strategy, cyber security, cyber operations

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Péter Lenhoffer – Col (Ret) László Nagy: *The impact of the terrorist attacks on 11th September 2001 on the national security system of the USA* 19

The post-World War 2 era generated great changes in assessing security. The development in the field of industry, economy, and technology coupled with social transformations and intertwined multitier international relations resulted in complex and closely interconnected new security challenges. The beginning of the 21st century marked a turning point not only in the security policy of the USA but also in that of the entire world. Security challenges grew global and of international origin. After the 9/11 attacks international terrorism induced a change of paradigms in the security system of the USA.

Keywords: security, national security, intelligence community, terrorism

Gábor Molnár: *Territorial defence theories and concepts – the role of territorial defence in current security policy environment* 35

Since the past years the issue of territorial defence as a concept of defence strategy has been discussed all over Europe. In several European countries – including some NATO member states – the cause is that territorial defence has been an important part of national defence while in other countries the issue turned into paramount in the recent years only. However, there is no consensus among the researchers of the issue on the tasks of territorial defence or its role in the present, changed security policy environment. The objective of the present paper is to provide a brief insight into the theories and concepts that may determine the establishment and shaping of prospective and existing territorial defence systems in NATO member states.

Keywords: territorial defence, territorial defence forces, militia, force organization

Lt Col Sándor Nagy: *Some thoughts on civil protection with special regard to tasks at the time of armed conflicts* 47

Today, the term civil protection in Hungary is more in line with the English concept of „civil protection” than with „civil defence” that have evolved from air raid defence identified as activities during the period of armed conflicts. However, due to the change in the security environment, there is a shift in the focus towards a civil protection task system typical for armed conflicts. Instead of the former human resources-centric civil defence, a paradigm shift toward military means is necessary in this respect. A capability-based system could better respond to the challenges of a changing environment. A military approach instead of the disaster management approach should be in the focus in the development of capability objectives for civil protection organizations in times of armed conflict.

Keywords: civil defence, civil preparedness, armed conflict, special legal order

COMMAND, TRAINING

Lt Col László István Kokics: *The information management system of the Command of the Hungarian Defence Forces* 58

Nowadays information has become a very fashionable expression, but it is less known how a well-designed system can facilitate the decision-making of a military commander. The author interprets

the concepts of information and information management, then elaborates on the current elements of the military organization's information management system and makes suggestions for refining and modifying the processes.

Keywords: information, information management, information handling, commander's decision-making process, IMR – Information Management System, MH EIR – Electronic Document Management System of the Hungarian Defence Forces

Maj Zoltán Harangi-Tóth: *Lessons learned from the preparation and conduct of a war game* 72

In early March 2020 the National University of Public Service (NUPS) hosted a unique, experimental exercise. The students of the General Staff Training Institute's General Staff Course participated in a week-long strategic level planning and command exercise, which was based on the „Next War: Poland”, a commercially available wargame. The preparation and conduct of the event was intentionally different from a conventional staff exercise/training, because the aim of the exercise was to test how the ongoing academic research could be implemented in practice. This paper is written by a member of the exercise staff in order to share the common experience of the participants.

Keywords: National University of Public Service General Staff Training, Strategic Wargame, „Next War: Poland”

Col Sándor Andó: *Some mission aspects of increased readiness* 82

The present paper seeks an answer to the nature of typical symptoms emerging due to lasting mental and physical stress in areas of operations from the aspects of the characteristics of human personality. Another issue is the adequate ways necessary for practical management of extreme distress.

Keywords: military psychology, military mission, combat stress, management strategies

LOGISTICS

Lt Col László Balogh: *Lessons learned from operation of RAT-31DL radars* 96

The basis for the successful operation of RAT-31DL radars is the thorough, careful preparation of the procurement and the establishment and operation of a logistical support system based on regular communication. The new philosophy ensures smooth and efficient operation by using a system of relations between the manufacturer and the user. The radars have been operating reliably since they were put into operational service.

Keywords: radar, RAT-31DL, procurement, logistical support system

MILITARY HISTORY

Col (Ret) Ferenc Földesi: *Chapters from the history of territorial military administration system – from the adoption of the national defence act of 1939 to the end of World War II* 105

The system of disguise stemming from the Trianon Peace Treaty significantly impeded the qualitative and quantitative development of the defence forces. Finally, through the Bled Treaty these obstacles were eliminated. After the Treaty was signed the development of the Hungarian Defence Forces could be launched in earnest. The new system of the territorial military administration and the establishment of conscription commands began after the approval of Act II of 1939 on National Defence. As a result, the mission and structure of territorial military administration got streamlined and the levels of responsibilities of territorial military administration were set up. The newly formed registration of draft-age population was able to meet the increased needs of the forces in the field of personnel, information, and other aspects necessary for warfighting. Moreover, the territorial military administration was also tasked with the establishment and operation of the military administration in the annexed territories.

Keywords: Act II of 1939, conscription, territorial military administration, military administration

FORUM

Col Klára Kecskeméthy Siposné: *János Czetz in Argentina* 120

János Czetz – Juan Fernando Czetz (1822–1904), a prominent figure in the Revolution and War of Independence of 1848–1849, Chief of Staff and interim Commander-in-Chief of the Transylvanian army, fled abroad after the Világos capitulation and lived in Argentina for more than four decades. He was the founder and first commandant of the Colegio Militar de la Nación, a military educational institution. János Czetz, who presented exemplary determination wherever he was thrown by fate, delivered outstanding performance in two countries. In Argentina, his person has enjoyed general

respect, it connects countries, continents and peoples, as it is a link between Hungary and Argentina, as well as between the Szeklers, Armenians and Argentines.

Keywords: János Czetz, Juan Fernando Czetz, Revolution and War of Independence 1848–1849, Buenos Aires, Domingo Faustino Sarmiento, Colegio Militar de la Nación, El Palomar

Péter Lakatos: *An early example of sustainability approach and practice in*

the Hungarian Defence Forces 130

The Public Service Imprint Ludovika Research Group (KLLK) has set itself the goal of publishing good and practical sustainability solutions and examples in the field of public service. This paper presents the factors through which the carbon footprint of the Hungarian Defence Forces can be reduced, and describes an early initiative on the issue.

Keywords: sustainability, best practice, KLLK, biomass, carbon footprint, project, investment

REVIEW

István Attila Baj: *The road to stars* 140

The author presents his ideas on the book written on the first Hungarian astronaut, Bertalan Farkas.

Lt Col Ernő Hegedűs – Maj Sándor Hennel: *On the history of our constitution in English* 146

A review of an English-language book: A History of the Hungarian Constitution. Law, Government and Political Culture in Central Europe by Ferenc Hörcher and Thomas Lorman (eds.).

Gen (Ret) Ferenc Végh: *Review of international scientific and special literature* 149

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

Col (Ret) Csaba Gál (Eng): *International military and military technology review* 165

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A légiérő tájinformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légiérő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. New York, Free Press, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiasmilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

*Köszönjük együttműködésüket!
A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége*

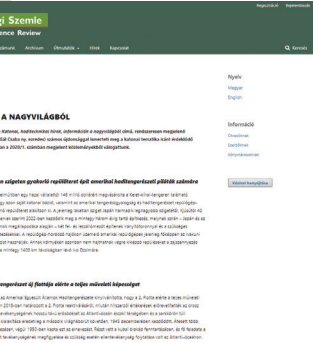
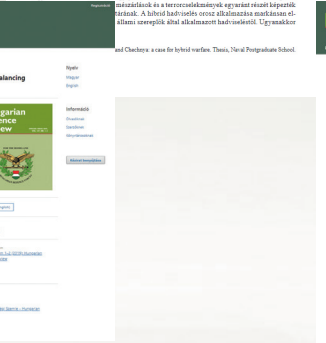
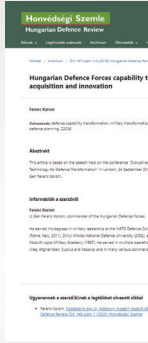
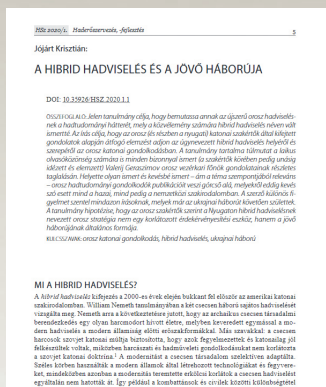
Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadi híreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónk, bírálati folyamatunk, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Ha szerzőként látogat el hozzánk, akár az új felületen keresztül is beküldheti kéziratát. Nincs más dolga, mint regisztrálni, és közlési feltételeink megismerése után szinte azonnal feltöltheti munkáját.

Ha időben akar értesülni legfrissebb lapszámunkról, csak regisztráljon honlapunkon, és megküldjük Önnek következő számunk tartalmát még a megjelenés előtt!

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon

ZRÍNYI KIADÓ